

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GESCHICHTE UND GESCHEHEN 3 İSİMLİ ALMAN
TARİH DERS KİTABINDA YER ALAN İSLAM TARİHİNE
AİT BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Orhan TUNA

Enstitü Ana Bilim Dalı: İslam Tarihi Ve Sanatları

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ

OCAK - 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

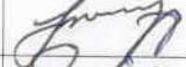

GESCHICHTE UND GESCHEHEN 3 İSİMLİ ALMAN
TARİH DERS KİTABINDA YER ALAN İSLAM TARİHİNE
AİT BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Orhan TUNA

Enstitü Ana Bilim Dalı: İslam Tarihi Ve Sanatları

“Bu tez 15/01/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr. Levent ÖZTÜRK	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda, bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Orhan TUNA

15/01/2014

ÖNSÖZ

Eğitim-öğretim sürecinde ders kitaplarının yeri asla küçümsenemez. Tarih ders kitapları ve tarih ders kitaplarının içerikleri bu hususta özel bir yere sahiptir. Bu sebeple tarih konularının çok yönlü ve kaynaklık yapabilme değeriyle öğrenciye sunulması gerekmektedir. Bir devletin kendi milletinden ve inanç grubundan öğrencilere sunduğu çok yönlü ve kaynaklık değerine sahip tarih ders kitaplarının aynı ülkede yaşayan başka milletlerden ve inanç gruplarından öğrencileri ve onların tarihi değerlerini de dikkate alınarak sunulması icap eder. Ancak mevcut tarih ders kitaplarında bu konuda eksikliklere rastlanmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde bu konuda çalışmalar olduğu görülmekteyse de, bu çalışmaların eksikliklerin giderilmesinde yeterli olduğu söylenemez.

Bu araştırmada, bünyesinde yoğun Müslüman nüfusu barındıran ve Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Almanya'nın tarih ders kitaplarının içeriği üzerinde çalışma yapılmıştır. Almanya'daki Gymnasium okullarında okutulan tarih ders kitaplarındaki İslam tarihi konularının hacmini, anlatılış biçimlerini ve anlatılanların doğruluğunu değerlendirmek için "Alman Gymnasium okullarında okutulan tarih ders kitaplarındaki İslam tarihi konularının tespiti, tahlili ve Türkiye'de okutulan tarih ders kitaplarıyla mukayesesi" yapılmıştır.

Bu tezin oluşmasında özellikle danışmanım Yrd. Doç.Dr. Saim YILMAZ'a ve hocam Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK'e tezin başlangıcından bitimine kadar her aşamasında verdikleri destek, sergiledikleri bilimsel rehberlik ve bana gösterdikleri sabır için minnet, saygı ve şükranlarımı sunarım.

Yine Almanca kaynakların temin edilmesinde yardımcı olan Sayın Yılmaz KILIÇ'a, Almanca metinleri Türkçeye tercüme eden kızım Azize TUNA ve oğlum Ali Kâsım TUNA'ya, tezi sürekli benimle okuyan kızım Nursema TUNA'ya, bana sabırla yardımcı olan eşime, beni bu günlere getiren anneme, emeği geçen herkese ve tüm aileme teşekkür ediyorum.

Özellikle bu tezi bitirdiğimi görebilseydi çok sevineceğini bildiğim babam merhum Hamdi TUNA'ya bu tezi ithaf ediyorum.

Orhan TUNA

15/01/2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KİTABIN FİZİKİ GÖRÜNÜMÜ ve KONULARI İŞLEME YÖNTEMİ.....	14
1.1. Fiziki Görünüm.....	14
1.2. Konuları İşleme Yöntemi.....	17
BÖLÜM 2: İSLAM TARİHİNE AİT BÖLÜMÜN TAHLİL ve DEĞERLENDİRMESİ	21
2.1. Muhammed, Allah'ın Peygamberi.....	24
2.1.1. Konular.....	24
2.1.1.1. Muhammed'in Ön Hazırlıkları.....	24
2.1.1.2. Medine Hükümdarı.....	30
2.1.1.3. Öğreti ve Kutsal Yazılar.....	36
2.1.2. Görsel Malzemeler.....	40
2.1.3. Değerlendirme Soruları.....	47
2.2. İslam Yayılıyor.....	49
2.2.1. Konular.....	49
2.2.1.1. Arap Fetih Seferleri.....	49
2.2.1.2. Kutsal Savaş.....	51
2.2.1.3. Sünniler ve Şiiler.....	55
2.2.1.4. Türkler Kutsal Savaşı Yineliyor.....	58
2.2.2. Görsel Malzemeler.....	61
2.2.3. Değerlendirme Soruları.....	69
2.3. Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri.....	73

2.3.1. Konular.....	74
2.3.1.1. Tanrı İstiyor.....	74
2.3.1.2. Fakirlerin ve Şövalyelerin Haçlı Seferleri.....	77
2.3.1.3. Haçlı Devletleri.....	81
2.3.1.4. Ruhani Şövalye Orduları.....	84
2.3.1.5. Haçlı Devletlerinin Sonu.....	85
2.3.1.6. Bizans'ın Sonu.....	86
2.3.2. Okuma Parçası.....	87
2.3.3. Görsel Malzemeler.....	91
2.3.4. Değerlendirme Soruları.....	105
2.4. Avrupa İslam Kültürüyle Karşılaşıyor.....	107
2.4.1. Konular.....	107
2.4.1.1. İslam Avrupa'sı.....	107
2.4.1.2. Arap Biliminin Ortaya Çıkışı.....	109
2.4.1.3. Avrupa İçin Vitrin.....	111
2.4.2. Görsel Malzemeler.....	113
2.4.3. Değerlendirme Soruları.....	118
2.5. Haçlı Seferleri – Büyük Bir Başarısızlığın Siyasi (Politik) Sonuçları.....	120
2.5.1. Konular.....	120
2.5.2. Görsel Malzemeler.....	122
2.5.3. Değerlendirme Soruları.....	133

BÖLÜM 3: İSLAM TARİHİNE AİT BÖLÜMÜN TÜRKİYE'DE OKUTULAN İSLAM TARİHİ DERS KİTABI ile ŞEKİL ve MUHTEVA BAKIMINDAN MUKAYESESİ 137

3.1. Şekil Bakımından Mukayesesi.....137

3.2. Muhteva Bakımından Mukayesesi.....141

SONUÇ.....145

KAYNAKLAR.....151

EKLER.....	158
ÖZGEÇMİŞ.....	201

KISALTMALAR

- Vb.** : Ve benzeri.
- Hz.** : Hazreti.
- DİA** : Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Cilt** : Cilt.
- s.** : Sayfa.
- as** : Aleyhis-Selam.
- Dib** : Diyanet İşleri Başkanlığı.
- bk.** : Bakınız.
- sav** : Sallallahu aleyhi ve sellem.
- M** : Miladi.
- H** : Hicri.
- cc** : Celle Celalühü.
- Ter.** : Tercüme eden.
- Ö.** : Ölüm Tarihi.
- S.** : Soru.
- D** : Harita Maddesi. (Almanca Ekler Kısmı)
- Q** : Konunun alt maddeleri (resim,minyatür vb. gibi). (Almanca Ekler Kısmı)
- VT** : Anlatılan Parça. (Voll Text)
- Haz.** : Hazırlayan.
- Çev.** : Çeviren.
- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı.
- Diğ.** : Diğerleri.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Alman okul sistemi.....	7
Şekil 2: Alman okul sistemini gösteren diyagram.....	10
Şekil 3: Alman ders kitabının ön kapağı.....	15
Şekil 4: Alman ders kitabının arka kapağı.....	15
Şekil 5: Kureyş'in Arap soyu.....	63
Şekil 6: Alman Tarih ders kitabının ön ve arka kapakları.....	138
Şekil 7: Türk Tarih ders kitabının ön ve arka kapakları.....	139

Tezin Başlığı: “Geschichte Und Geschehen 3 İsimli Alman Tarih Ders Kitabında Yer Alan İslam Tarihine Ait Bölümün Değerlendirmesi”	
Tezin Yazarı: Orhan Tuna	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Saim Yılmaz
Kabul Tarihi: 15/ 01/ 2014	Sayfa Sayısı: vii (ön)+158 (Tez)+43(Ek)
Anabilimdalı: İslam Tarihi ve Sanatları	Bilimdalı: İslam Tarihi
<p>Tarih insanlığın var oluşundan bu yana var olan ve insanlığın hayat tecrübesini yaşatan önemli bir ilim hazinesidir. Böylesine önemli hazine üzerine her inanıştan tarihçilerin geniş çalışmalar yaptığı gibi, Müslüman tarihçiler de önemli çalışmalar yapmışlardır. Ancak her gurubun tarihi okullarda diğer gurubun öğrencilerine “Ötekinin Tarihi” olarak öğretilmektedir.</p> <p>Bu çalışmanın araştırma konusu, nüfusunun önemli bir kısmı Müslümanlardan oluşan Almanya'nın Gymnasium okullarında okutulan Tarih ders kitaplarında İslam Tarihi konularına ne kadar yer verdiğini, konuları nasıl işlediğini tespit etmek ve tespit edilen konuların analizini yapmaktır. Bu çalışmada konular seçilirken seçici davranılıp davranılmadığı, kaynak kullanılırken objektif olup olunmadığı ve bilgiler kullanılırken doğru kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilmektedir. Okutulan Tarih dersi kitabının fiziki görünümü, İslam Tarihi ile ilgili ele aldığı konular ve son yıllarda Tarih ders kitaplarında yapılan değişiklikler ele alınmaktadır.</p> <p>Bu çalışmada Alman Tarih ders kitabından tespit edilen İslam Tarihi konuları başta <i>DİA</i> olmak üzere önemli İslam Tarihi kaynaklarıyla karşılaştırılmaktadır. Tespit ve değerlendirmeler her konunun sonunda ayrı ayrı yapılmaktadır. Eksik ya da hatalı kısımlara dikkat çekilmektedir. Anlam kaybı olan, anlaşılamayan veya varsa ısrarla yönlendirme yapılan noktalar işaretlenmektedir. Metodolojik ve pedagojik olarak objektif ve doğru verilen bilgiler teyit edilmektedir. Gerekli görülen yerlerde bilgiler ve tavsiyeler verilmektedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Tarih İlimi, Ötekinin Tarihi, Alman Tarih Ders Kitabı, Alman Tarih Ders Kitaplarındaki İslam Tarihi Dersleri.	

Thesis Title: “The identification and analysis of the information about the islamic history in the history boks that are taught at first semester in Gymnasiums in Germany”	
Author of the Thesis: Orhan Tuna	Consultant: Assist Prof. Saim Yılmaz
The Date of Acceptance: 15/01/2014	Number of Pages: vii +158+43
Department: Islamic history and arts	Discipline: Islamic history
<p>History is a wealth of life that exists since the existence of mankind and cherishes the knowledge of life. Historians from all kinds of beliefs made extensive studies about such an important treasure, as well as the muslim historians. These studies are followed up with cautious each term. Those are taught in history lessons and each groups history is taught to the students as the “Others History”.</p> <p>The subject of this research is to identify how much islamic history is featured in history text books, how islamic history is taught in lessons in Gymnasiums in Germany, where in muslims create an important part of the population, and analyze those identifications. In this study it's assessed if they were discriminating while choosing subjects, objective while using sources and correct while using informations. In the study the external view of the history text books, the lately changes and the subjects about the islamic history in the history text books is discussed.</p> <p>In this study the identified subjects in german history text books are compared with important islamic history sources, foremost the DIA (Diyanet Encyclopedia of Islam). Identifications and assessments are made seperately at the end of each subject. Attention is paid to the missing and wrong parts. The parts, that are not understood, with loss of meaning or parts where meanings are leaded, are marked. The objective and accurate given informations are confirmed methodological and pedagogical. Informations and advices are given in needed places.</p>	
Key Words: History Science, Others History, German History Text Book, İslamic History in German History Text Books.	

GİRİŞ

İnsanlık sosyal, kültürel, ekonomik ve hayata dair tüm açılardan günümüze kadar olup bitenlerin tecrübe edebilmesini tarihe borçludur. Zaten tarihin milletlerin hafızası olduğu tezi bu bakımdan önem arz etmektedir (Âlim DAVARCI, *Alman İlk ve Orta öğretim Ders Kitaplarında Metodoloji ve Türk İmajı Üzerine Bir Araştırma*, 2006: 6). Bu da bize tarihin ve tarih ilminin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Böylesine önemli bir bilim alanında Müslümanlar da önemli çalışmalar yapmışlardır. Tarihi malzemeyi belli bir kronoloji ve mekâna oturtarak bu günkü tarihin temellerini atmışlardır. Günümüze, tarih ilminin her sahasında zengin bir miras bırakmışlardır. Bu sebeple tarihçilik Müslümanların önem verdikleri ve en çok geliştirdikleri ilimlerden biri haline gelmiştir (Ramazan ŞEŞEN, *Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı*, 199: 1). Böylece İslam tarihi geniş kronoloji ve coğrafyası ile tarih bilimine önemli zenginlik katmıştır.

Bu kadar zengin ve hacimli İslam tarihi malzemesinin Avrupa, özellikle Almanya'daki tarih dersleri içerisinde ne kadar ve nasıl yer aldığı merak uyandırmaktadır. Bu durum Tarih çalışmalarında ötekinin diğeri tarafından nasıl algılandığı hususuna cevap teşkil etmektedir. Bu sebeple Gymnasium'larda okutulan tarih ders kitaplarında mevcut olan İslam tarihi konularının tespit edilerek, analizinin yapılması önem arz etmiştir.

İşte bu çalışmayla; Alman Tarih dersi kitaplarının İslam Tarihi konuları açısından araştırılması gereği göz önünde bulundurularak, Almanya'da Gymnasium okullarında tarih ders kitaplarındaki İslam Tarihi konularını tespit edip, analizini yaptıktan sonra ve ilk dönem İslam Tarihi kaynaklarıyla karşılaştırma yapma gayretinde bulduk.

1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Metodu

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın üç ana amacı vardır:

Birincisi, Alman Gymnasium Okulu Tarih dersi kitaplarına İslam Tarihi Konularının hangilerinin alındığını, seçici davranıp davranılmadığını tespit etmek.

İkincisi, İslam Tarihi ile ilgili hangi kaynakları kullandıklarını, kaynak kullanımında objektif davranılıp davranılmadığını araştırmak.

Üçüncüsü, kaynaklardaki bilgilerin doğru kullanılıp kullanılmadığını ana kaynaklarla karşılaştırarak ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Almanya nüfusunun azımsanılmayacak bir kısmını Müslümanlar oluşturmaktadır. Resmi rakamlarda bunun böyle olduğunu teyit etmektedir.

Alman nüfusunun yaklaşık 4 milyonunu Müslümanların oluşturduğu görülmektedir (Recai DOĞAN, *Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli*, 2008: sayı 2, s. 6). Ayrıca merkezi Nürnberg kentinde bulunan Göç ve Uyum dairesinin araştırmasından, şimdiye kadar Almanya'da 3 ila 3,8 milyon arasında Müslüman yaşadığı sanılırken, artık bu rakamın tahminen 3,8 ila 4,3 arasında olduğu anlaşılmaktadır (Nazlımcafe, *Almanya'da Kaç Müslüman, Kaç Türk Var*, 2011).

Bu rakam ülke nüfusunun %5'inin üzerinde bir kısmının Müslüman olduğunu ve bunların çocuklarının Alman okullarında Alman Tarih derslerini okuduklarını ortaya koymaktadır.

Bu bilgiler araştırmanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koyarken, aynı zamanda araştırmanın “neden Almanya ve Alman Tarih dersi kitapları?” üzerine olduğu sorusunu da cevaplamaktadır.

1.3. Araştırmanın Metodu

Bu araştırmada öncelikle son yıllarda Alman Tarih ders kitaplarında meydana gelen değişiklikler incelenmektedir.

Birinci bölümde Geschichte und Geschehen 3 isimli Alman Tarih ders kitabının fiziki görünümü ve ele aldığı konuları işleme yöntemine bakılmaktadır.

İkinci bölümde, Geschichte und Geschehen 3 isimli Alman Tarih ders kitabında İslam Tarihine ait konular tahlil edilip değerlendirilmektedir. Bu konuların ilk dönem İslam Tarihi konularıyla paralelliği kaynaklarla karşılaştırılarak ortaya konmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Türkiye'de okutulan İslam Tarihi ders kitapları ile şekil ve muhteva bakımlarından mukayesesi yapılmaktadır.

2. Kaynak ve Araştırmalar

Bu çalışmanın ana kaynağını Alman Tarih ders kitapları oluşturmaktadır. Örneklem metoduyla Almanya'nın bir eyaletinin tarih ders kitapları kaynak kitaplar olarak seçildi. Bunun için Almanya Federal Cumhuriyeti'ni oluşturan on altı eyalet arasından örneklem metoduyla seçilmiş olan Niedersachsen Eyaletinin (Aşağı Saksonya Hannover) 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. sınıflara ait Tarih ders kitapları İslam Tarihine ait konular açısından incelendi.

Davarcı'nın “*Alman İlk ve Orta ğretim Tarih Ders Kitaplarında Metodoloji ve Türk İmajı zerine Bir Araştırma*” adlı yüksek lisans tezinden (Davarcı, 2006) konuları inceleme ve metodoloji bakımından istifade ettik.

Ders kitaplarıyla ilgili olarak Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayınlarından “*20. yüz yıl Avrupa Tarihi Nasıl ğretilmeli*” (Stradling, 2003) ve “*Tarih Eğitimine Eleştirel Yaklaşımlar*” (Höpken, 2003) eserlerinden faydalandık.

Ders kitaplarının incelenmesinde Necdet Hayta'nın önderliğindeki komisyonlarca hazırlanmış Nobel Yayınlarından “*Konu Alanı Ders Kitabı Yazma Kılavuzu Tarih (9-12)*” (Hayta ve Diğ. 2003) istifade ettiğimiz kaynaklardandır.

Günümüzde önemli bilgi akışı sağlayan internetten faydalandık. Bazı internet dergilerindeki “*Eğitişim Dergisi*” (Arslan, 2010) ve bazı sitelerdeki “*G ve Mülteciler Dairesi*” vb. gibi bilgileri kullandık.

Anlatıma görsel destek vermek için kullanılan resim ve diyagramların bir kısmını bazı internet siteleri ve Almanca kitaplardan alarak internet ve Almanca kitaplardan faydalandık (Alman baskısı, Almanca “*Theman Neue2*” , Müller, 1993).

Türkçe, Almanca ve dini içerikli sözcüklerin anlaşılmasında sözlüklerden faydalandık. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından “*Dini Kavramlar Sözlüğü*” (Karaman ve Diğ. 2006), İz Yayıncılıktan “*Temel Büyük Türkçe Sözlük*” (Doğan,1996), Ensar Neşriyattan “*Arapça-Türkçe Yeni Kamus*” (Topaloğlu ve Diğ. 2005) ve Anka ofsetten “*Türkisch-Deutsch*” (Wendt, 1993) sözlüklerine müracaat ettik.

Metinlerin tahlilinde Ensar neşriyattan “*Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (3)*” (Apak, 2008), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlarından “*İlmihal* (Bardakoğlu ve Diğ. 2006), *Hz.*

Muhammed ve Evrensel Mesajı” (Sarıçam, 2004), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlarından *“Hadis Usulü”* (Çakan, 1990), Dila Yayıncılıktan *“Siyer-i Nebi”* (İbn Hişam, 2007) eserlerden faydalandık. Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından basılan *“Sahih-i Buhârî Muhtasarı”* (Çev. Nedim, 1984) müracaat ettiğimiz kaynaklardandır. Ayrıca Şamil Yayınlarından *“İslam Ansiklopedisi”* (Köksal, 1987), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarından *“Kuran-ı Kerim Meali* (Özek ve Diğ.1993), *İslam Hukuk İlminin Esasları* (Şa’ban, 1990) ve *İslam Ansiklopedisi”* (DİA, 1988-2014), Çağ Yayınlarından *“Doğuştan Günümüze İslam Tarihi”* (Yıldız, 1992), vb. gibi eserlerden istifade ettik.

Alman tarih ders kitabıyla şekil ve muhteva bakımından karşılaştırmak için, Türk ortaokul 6.7.8. sınıflar *“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi”*, 6.7. sınıflar *“Sosyal Bilgiler Dersi”*, 8. sınıf *“T.C. İnkılap Tarihi”*, lise 1. sınıf *“Tarih”* ve İmam Hatip Lisesi *“İslam Tarihi”* kitapları incelendi.

3. Alman Eğitim Sistemine Kısa Bir Bakış

Alman eğitim sistemini iyi anlayabilmek için Alman eğitim tarihine kısaca göz atmak gerekir.

Almanya geleneklerine bağlı bir ülkedir. Gelenekselliğine bağlı kalmak kaydıyla, dünyadaki değişen değerlere paralel olarak eğitim sistemini devamlı yenilemektedir.

Ortaçağda Hıristiyanlık Avrupa’da hızla yayıldı. Kilise mensupları Hıristiyanlığın yayılmasını devamlı hale getirmek için manastır okullarını açtılar. Bu okullarda Kilise için gerekli olan ruhbanlar (Kilise mensupları) yetiştirildi. Bu okullara genelde yüksek tabaka çocukları gönderilmiştir. Bu okullarda hem kilisenin ihtiyacı olan elemanlar yetiştirilmiş, hem de değişen dünya şartlarına ayak uydurarak eğitim sistemi yenilenmiştir.

Genel ve mesleki eğitim veren okullarda insanlık değerlerinin ve disiplinlerin değişmesiyle önemli değişmeler olmuştur. Bu değişimde Reformation dönemindeki “şehirleşme”nin önemli etkisi olmuştur. Çünkü Avrupa ülkeleri şehirleşmenin etkisiyle okuma yazma oranını artırmak ve ana dillerini öğretmek için kesin kurallar koymuşlardır. Bu gelişmeler Alman eğitim sisteminde değişimi zorunlu hale getirmiştir.

Bu dönem “Geç ortaçağ-Reformation” dönemine rastlamaktadır (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010).

18. yüzyılda aydınlanma hareketleri olgunlaşmış ve yayılmıştır. Böylece Pedagoji belli sınıf ve zümre yerine genele yayılmıştır. Ortaya tüm toplumun eğitilmesi ihtiyacı çıkmıştır. Buna paralel kapitalizmin hızla gelişmesi, devletin ihtiyaçlarını çeşitlendirmiştir. Şehirleşmeyle artan nüfus, devleti halkın değişik ihtiyaçlarını karşılamaya itmiştir. Devlet halkın öncelikli ihtiyaçlardan kabul ettiği eğitimi, kendisinin ana ve temel sorumluluğu altına almıştır. Bu yüzyılda Prusya Veliahtı Büyük Friedrich (1712-1786) eğitime çok önem vermiştir. Aldığı miladi kararlarla mecburi eğitimi yürürlüğe koymuştur (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010).

Alman birliğini kuran Prusyalı Otto Von Bismarck (1815-1898) eğitimde önemli bir reform yapmış ve lise bitirme sınavlarını getirmiştir. Lise olgunluk sınavı (Gymnasium/Abiturprüfung) olarak ta bilinmektedir. Bu sınavı kazanamayan öğrenci üniversiteye devam edememektedir. Almanya’da hala bu sistem devam etmektedir (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010).

Alman eğitim sisteminde Nazi Rejiminin yıkılmasından sonra da önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Bu değişiklikler ihtilaf devletlerinin etkisiyle kurulan Federal Alman Cumhuriyeti’nin 1949 yılında kabul ettiği anayasada yer almaktadır. Buna göre eyaletler eğitim sistemlerini, demokratik ortamlarda bağımsız ve özgür iradeleriyle şekillendirme hakkına sahip olmuşlardır. On altı eyalet 1964 yılında Hamburg’ta aldıkları ortak kararlarla Hauptschule’yi eğitim müfredatlarına dâhil ederek reformu devam ettirmişlerdir (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010). Bu kararlar daha önce eğitim sistemleri içerisinde bulunmayan temel eğitim okullarını da eğitim sistemlerine dâhil etmişlerdir.

1980’li yıllardaki elektronik buluşlar eğitim sistemini de etkilemiştir. Tarihte “ikinci endüstri devrimi” olarak isimlendirilen bu buluşlar, eğitim sistemini de değiştirerek zirveye taşımıştır. 03 Ekim 1990 yılında Almanya Demokratik Cumhuriyeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti’nin birleşmesi (Wikipedia, *Almanya’nın Yeniden Birleşmesi*, 2010), Almanya’nın bu değişime ayak uydurmasını zorlaştırmıştır. Fakat eğitimdeki tarihi tecrübesi ve yetişmiş insan gücüyle bu sistemi de başarıyla uygulayabilmiştir (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010).

Almanya’da yeni eğitim sisteminde öğrenciler dört yıllık temel eğitim, 5-10 sınıflar ortaokul ve 5-13 sınıflar lise olarak devam etmektedirler. Liseyi başarıyla bitiren öğrenciler üniversiteye devam etme hakkını elde etmektedirler (Jürgen Schreier, “Almanya’da Temel ve Esasokul Eğitimi”, *Türkiye ve Almanya’da Eğitim Tartışmaları*, 1998: 11).

Alman eğitim sisteminde esas sorumluluğu eyaletler¹ yüklenmiştir. Federal devlet² adına bu görevi yaparlar. Federal devletin eğitim konusunda pek fazla etkisi yoktur. Federal devlet 1969 yılında kurmuş olduğu eğitim bakanlığı sayesinde sınırlı da olsa koordine ve kontrol görevini yürütmektedir. Anayasaya göre denetleme hakkı bulunmaktadır. Merkeziyetçilikten uzak bir eğitim sistemi mevcuttur. Eyaletler arasında eğitimde çok farklı bir görünüm vermemek için bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul eyaletlerin eğitim bakanlarının konferansı şeklinde işlev yapmaktadır (Schreier, “Almanya’da Temel ve Esasokul Eğitimi”, *Türkiye ve Almanya’da Eğitim Tartışmaları*, 1998: 11).

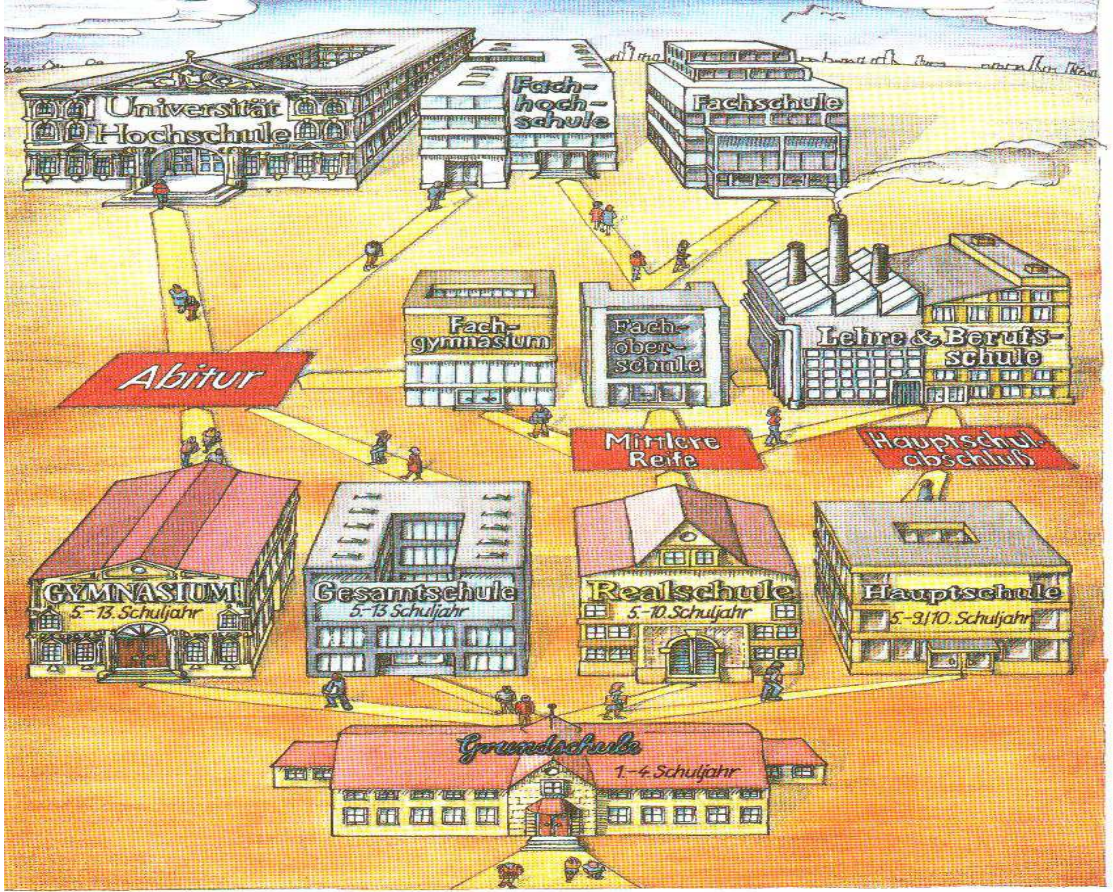
Almanya’nın iki eyaleti hariç tüm eyaletlerinde ilkokul dört yıldır. Berlin ve Brandenburg eyaletlerinde altı yıldır. Almanya’da yaşayan (yabancılar dâhil) bütün çocuklar altı yaşından itibaren okul türlerine göre yaklaşık on sekiz yaşlarına kadar mecburi eğitime tabidirler. Engelli çocuklar da mecburi eğitime tabidirler. Ancak engellilere ayrı prosedür (özel pedagojik destek ihtiyacı prosedürü) uygulanmaktadır. Mecburi eğitim devlet okullarında ücretsiz, özel okullarda ise ücretli verilir. Ücret veliler tarafından ödenir (Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012).

Aşağıda Alman okul sistemini gösteren diyagram verilmiştir (Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

---

¹ - Federal devletlerde federe devlet. (D. Mehmet Doğan. *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay. 1996: 358)

² - Birden fazla devletin birleşerek üst bir devlet oluşturması. (Doğan. *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay. 1996: 368.)

Şekil-1

Almanya’da eğitim okul öncesi ve okul dönemi olarak iki aşamada verilmektedir.

Okul öncesi eğitim isteğe bağlıdır. Bu eğitim anaokulu ve kreşlerde verilmektedir. İsteyenler çocuklarını ilkokul çağından 3 yaş daha erken anaokulu veya kreşlere verebilirler. Anaokulları yabancı çocuklarının Almanca dilini daha iyi kullanmalarına yardımcı olmaktadır (Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012).

Okul Türleri:

3.1. Grundschule (İlkokul), dört yıldır. Berlin ve Brandenburg eyaletlerinde altı yıldır. Almanya’da yaşayan (yabancılar dâhil) altı yaşını tamamlamak üzere olan bütün çocuklar bu okula gitmek zorundadır. Bu okulu bitiren çocuk bir üst kademedeki okullardan birine gidebilir. Buna okulun son sınıfında okulun öğretmenleri ve veliler beraberce çocuğun bundan sonra hangi okula gideceğine dair tavsiye kararı verirler. Yine de veli çocuğunu istediği okula gönderebilir (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010;

Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

3.2. Orientierungsstufe (oryantasyon) bazı eyaletlerde ilkokul ile üst kademe okulları arasında görülen bir uygulamadır. Dört yıldan sonra öğrenci iki yıl yönlendirme okuluna devam etmektedir. Öğretmenler ve veliler beraber öğrencinin başarısı, kabiliyeti ve istekleri doğrultusunda üst okullardan birisine gitmesi yönünde tavsiye kararı alırlar. Yine de veli öğrencisini istediği okula gönderme hakkına sahiptir (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010; Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

3.3. Hauptschule (temel eğitim okulu), ilkokuldan sonra beş ya da altı yıl sürmektedir. 9. ya da 10. sınıfta tamamlanmaktadır. Bu okulda ara sınıflarda ders notları iyi olan öğrenci Realschule'ye geçebilir. Okul sonunda okul notları yeterli olursa Meslek Öğretme okuluna gidebilir. Oradan bir üst okula ve oradan da yüksek okula gidebilir (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010; Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

3.4. Realschule (ortaokul), ilkokuldan sonra altı yıl sürmektedir. 10. sınıfta tamamlanmaktadır. Bu okulda ara sınıflarda ders notları iyi olan öğrenci Gymnasium'a geçebilir. Bu okulu bitiren öğrenci eğer notları iyi olup, olgunluk sınavını başarırsa meslek okullarına ve yüksek okula gitmeye veya Lise Bitirme Sınavına (Abitur) hak kazanır. Kendisine üniversite yolu açılır (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010; Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

3.5. Gesamtschule; Gymnasium, Realschule ve Hauptschule'nin bir arada bulunduğu kapsamlı okuldur. Bu okulda da Hauptschule 9. ya da 10. sınıfta tamamlanır. Realschule 10. sınıfta tamamlanır. Gymnasium ilkokuldan sonra sekiz yıl sürer ve 12. sınıfta tamamlanır. Lise Bitirme Sınavına (Abitur) katılanlar 13. sınıfı okurlar ve Üniversiteye gitme hakkını elde ederler (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010; Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

3.6. Gymnasium, ilkokuldan sonra Lise Bitirme Sınavı (Abitur) dâhil dokuz yıl sürer ve 13. sınıfta tamamlanır. Almanya'nın en iyi lisesidir. Gymnasium'da ara sınıflarda okuyan bir öğrenci istediği bir diğer okula geçebilir. Gymnasium'u bitirenler direkt bir

üniversiteye veya yüksek okula gidebilirler (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010; Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

3.7. Almanya’da Gymnasium’la aynı müfredatı takip eden ve aynı haklara sahip özel okullar mevcuttur. Son yıllarda eğitim kalitesi ve sosyal etkinlikleriyle ön plana çıkmakta ve tercih edilmektedirler (Arslan, *Eğitim Dergisi*, 2010; Bamf, *Göç ve Mülteciler Federal Dairesi*, 2012; Müller ve Diğ. *Theman Neu 2*, 1993: 26).

4. Alman Eğitim Sisteminde Tarih Derslerine Yer Veren Okullar ve Gymnasium Okullarının Bunlar Arasındaki Yeri

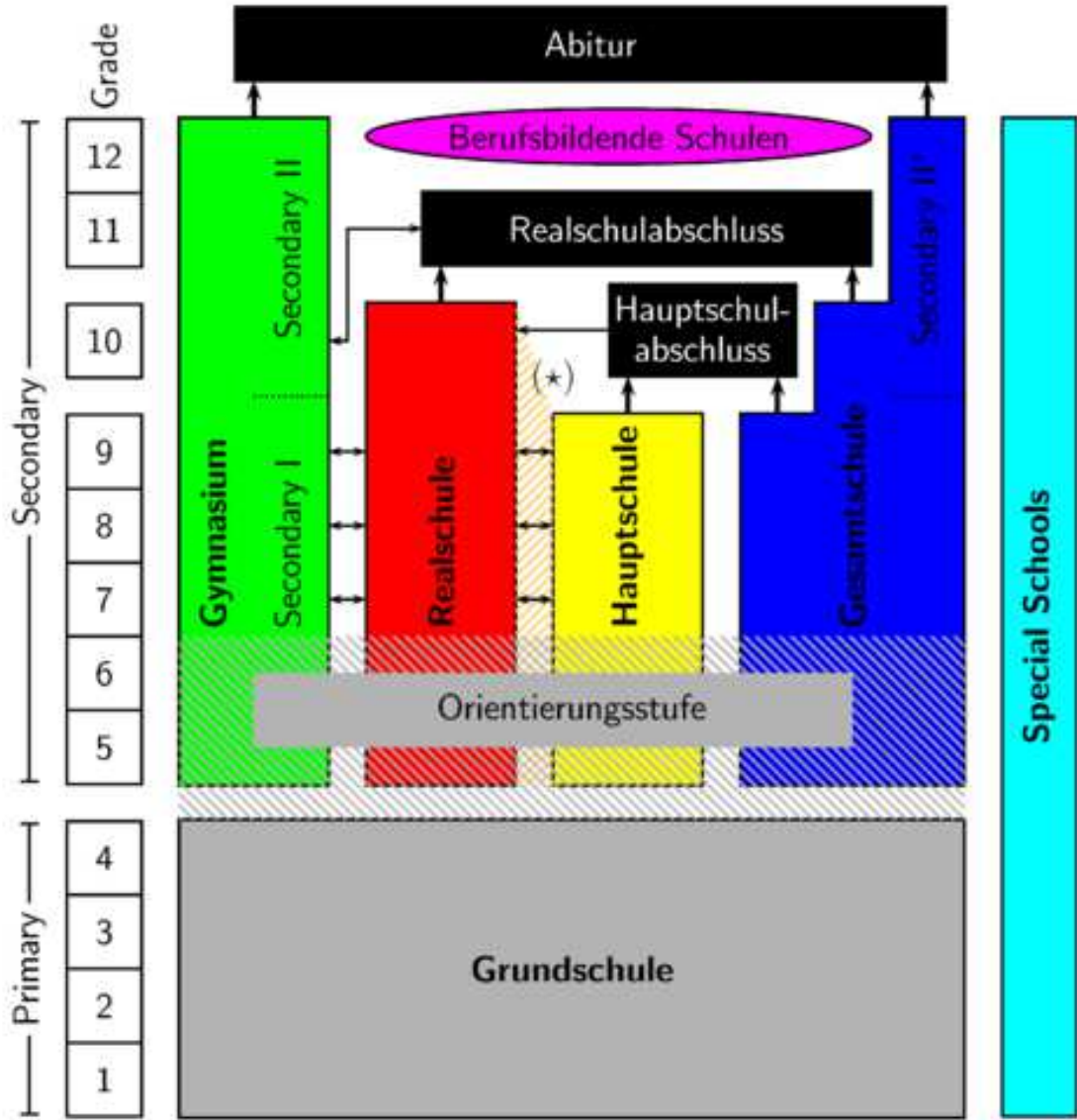
Almanya’da ortaokullarda ve liselerde tarih dersleri okutulmaktadır. Ortaokul tarih derslerinde İslam Tarihi konularına yer verilmemektedir. Liselerde 3. sınıf tarih ders kitaplarında İslam Tarihi konuları yer almaktadır.

Tarih dersi okutan okullardan Hauptschule (temel eğitim okulu) ve Realschule (ortaokul) İslam Tarihi konularını işlememektedirler. Bu okullar eğitim kademeleri düşük okullardır. Bu okulları bitirmek için mezuniyet sınavlarını kazanmak gerekir. Bu okullardan mezun olan öğrenciler üniversiteye gidemezler. Ancak bazı okulları ve sınavları geçtikten sonra bir kısmı bazı yüksek okul ya da üniversiteye gidebilirler.

Gesamtschule (kapsamlı okul) tüm okul bölümlerinde tarih dersi müfredatı vardır. Ancak Gymnasium bölümünde İslam Tarihi konularına da yer verilmektedir. Bu okul Hauptschule, Realschule ve Gymnasium okullarının bir arada eğitim yaptığı okuldur. Bu okuldan sadece Gymnasium bölümü öğrencileri Lise Bitirme Sınavıyla (Abitur) üniversiteye gidebilme hakkına sahiptirler.

Gymnasium Almanya’nın en görkemli okuludur. En yetenekli öğrencilerin eğitim yaptığı okullardır. Zamanında imkân bulamayan yetenekli yetişkinler için akşam bölümü (abendgymnasium) mevcuttur. Bu okullarda genel tarih konularının yanında İslam Tarihi konularına da yer verilmektedir. Bu okulun diğer okullar yanında özel bir konumu ve kalitesi vardır. Bu okulu tamamlayan ve Lise Bitirme Sınavını (Abitur) kazanan öğrenci direkt olarak istediği üniversiteye gitme hakkına sahip olmaktadır. Almanya’da yaşayan yabancılar da bu okullardaki tüm haklara sahiptirler (Wikipedia, *Almanya’da Eğitim*, 2011).

Aşağıda verilen diyagram Almanya’da okul sistemlerini ve bu okullar arasında Gymnasium un ayrıcalıklı yerini açıkça ifade etmektedir.

Şekil 2

Alman okul sistemini gösteren diyagram (Wikipedia, 2011).

5. Alman Tarih Ders Kitaplarında Meydana Gelen Değişim ve Bu Değişimin İslam Tarihi Anlatımına Yansımaları

Diğer ders kitapları ve eğitim öğretim araçları gibi, tarih ders kitapları da eğitim öğretimin en önemli araçlarından biridir. Bu önemini korumaya devam etmektedir. Tarih ders kitaplarının önemine dair tarihçilerden de önemli açıklamalar bulunmaktadır.

Tarih öğretiminde ders kitapları bulunduğu önemli konumunu bugünde devam ettirmektedir. Almanya’da tarih dersi işlenirken özellikle kitaba bağlı kalınır ve kitaptaki konuların dışına çıkılmamaya dikkat edilir. Tarih derslerinde kitap kullanılmasına ve kullanılan kitapların içeriğine bazı itirazlar yapılmaktadır. Teknolojik araçlarla tarihi bilgiler ve gelişmeler internet gibi araçlarla takip edilme imkânına kavuşmuştur. Fakat yine de bu teknoloji araçlarıyla beraber ders kitaplarının kullanımı devam etmektedir.

Almanya’da geleneksel Tarih ders kitaplarında son 30-40 yılda önemli değişiklikler olmuştur.

Alman tarih ders kitapları ulusal kimliği pekiştirmek, devlet ideolojisini öğretmek ve devletin değerlerini öğrencilere aşılama amacına hizmet eden geleneksel bir yapıya sahipti. Bu 19. yüzyıl Almanya’sının idari anlayışını da yansıtmaktadır ve 1960’lara kadar devam etmiştir. Bu dönemde devletine bağlı yurttaşlar yetiştirme amaçlandığı için tarih ders kitapları genellikle ulusal tarih içerikli olup; dünya, Avrupa ve yerel tarihlere fazla yer verilmemişti.

1960 öncesi Alman tarih ders kitapları metodolojik açıdan didaktik (öğretici) bir özelliğe sahipti. Öğrencilere yorum ve düşünme fırsatı vermeyerek, olaylar ve bilgiler olduğu gibi aktarılmıştı.

Alman Tarih ders kitaplarında geleneksel yapı 1960’lı yıllarda değişmeye başlamışsa da, asıl değişiklikler 1970’lerde ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklerin birden fazla nedeninin olduğu görülmektedir.

Önce Almanya’da katı milliyetçi siyasi ortam değişmiştir. Bunu öğrenci hareketleriyle Batı Avrupa’daki geleneksel değerlerin sorgulanmaya başlaması takip etmiştir. Etkili olan bu hareketler sayesinde Batı Avrupa’da ve Almanya’da tarih yazımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Katı milliyetçi siyasi tarih terk edilerek, toplumsal tarih ön plana çıkarılmıştır. Alman tarih ders kitapları da bu değişime hızla ayak uydurmuştur.

Tarih yazımında yenilikçilik, çoğulculuk ve yaratıcılık olursa bu aynen tarih ders kitaplarına da yansır ve kitaplarda yaratıcı ve yenilikçi olur. Almanya’da 1970’lerden itibaren yenilikçi ve çoğulculuk anlayışlı tarih yazımı başlamıştır. Bu gelişme tarih ders kitaplarındaki didaktik (öğretici) anlayışı değiştirmiş ve yeni bir anlayış kazandırmıştır.

Almanya’daki bu değişikliklerle tarih öğretiminin amaçları da değişmiştir. Ders kitapları milliyetçi kimliği pekiştirme amacından arındırılmıştır. Öğrencilerin değişik milletlerden oluşan ve demokratik toplumu anlayabilen, bilinçli bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Böylece kendi tarihinin iyi ya da iyi olmayan taraflarını görebilen ve kendi tarihi ile olduğu gibi özdeşleşmeyen bilinçli ve kendi öneminin bilincinde olan nesil yetiştirilmeye başlanmıştır.

Değişim parametreleri metodolojik ve pedagojik açıdan birbirine paralel yürümüştür. Tarih ders kitaplarında salt bilgi yerine becerinin geliştirilmesi tercih edilmiştir. Bilgi olarak anlatılan olay ve olgular da yerini tarihsel düşünebilme becerisini aktarmaya bırakmıştır. Bu şekilde hem öğrencinin geçmişi değerlendirebilmesi ve hem de olan bitenler konusunda kendi düşüncesini oluşturabilmesine fırsat verilmiştir.

Alman Tarih ders kitaplarında pedagojik açıdan da çok önemli değişiklik olmuştur. Daha önceki tarih ders kitapları tek bakış açısından yazılırken, daha sonra ki, tarih ders kitapları çok perspektifli (çok yönlü) yazılmaya başlanmıştır. “Çok perspektiflilik kavramı, büyük harfle tarih denebilecek bir şey olmadığını, tarihsel doğru diye bir şeyi tek başına ele alamayacağımızı, her şeyin bakış açısına, perspektife dayandığını varsayar (Höpken, “Tarih Eğitiminde Yeni Yönelimler”, *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar*, 2003: 48)”. Çok yönlü bakış açısından tarih ders kitaplarının yazılması tarih ders kitaplarının daha hacimli olmasına neden olmuştur.

Alman Tarih ders kitaplarında çok perspektifli bakıştan dolayı daha başka değişiklikler de olmuştur. Ders kitaplarında kronoloji, sorunların anlatıldığı bölümlerle beraber verilmeye başlanmıştır.

Alman Tarih ders kitaplarında 1970’lerden sonra konuları bakımından da değişiklikler olmuştur. Daha önce yazılmış tarih ders kitapları siyasi, askeri, diplomatik tarih konularını çok yoğun işlemiştir. Yeni yazılan tarih kitabında önceleri yer verilmeyen

kadınların, farklı etnik grupların, göçmenlerin tarihi ve daha birçok konu yer almıştır. Özellikle toplumsal tarihe daha fazla önem verilmiştir.

Alman Tarih ders kitaplarındaki bu değişimlerin, bu kitaplardaki İslam Tarihi konularına da aynı oranda yansdığı anlaşılmaktadır.

Alman Tarih ders kitaplarında İslam Tarihi konularına ayrılan alan genişletildiği, İslam tarihine çok yönlü bakılmaya başlandığı, metodolojik ve pedagojik anlayışın İslam Tarihi içinde geçerli olduğu anlaşılmaktadır. 1970 öncesi basılmış tarih ders kitaplarını inceleme imkânımız olmadı. Ancak bu günlerde okutulan ve incelediğimiz tarih ders kitabının İslam tarihi konuları arasında; İslam'da kadın hakları, İslam'da ibadetler, farklı dinlerden tanık ifadeleri gibi konulara yer verilmiştir. Muhammed Allah'ın Peygamberi, Öğreti ve Kutsal Yazı, gibi ilgi çekici konu başlıkları kullanılmıştır. Olaylar konularına göre kronolojik olarak anlatılmıştır (Michael SAUER, *Geschichte und Geschehen*, 2009: 59). Alman tarih ders kitabındaki bu değişimlerin aynı şekilde İslam Tarihi anlatımında da konu seçimi ve kronolojik değişikliklerin olduğu yukarıdaki anlatımdan anlaşılmaktadır (Höpken, "Tarih Eğitiminde Yeni Yönelimler", *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar*, 2003: 49).

Alman Tarih ders kitaplarındaki değişim öğrenciye analiz yapabilme, yorum yapabilme, kendini kendi öz fikirleriyle ifade edebilme, kendinden olmayana (ötekine) tahammül edebilme, öz eleştiri yapabilme ve kendine güvenme melekelerini kazandırmayı hedeflemektedir.

İncelediğimiz Alman Tarih ders kitabında İslam Tarihi konularının öğrencilere takdim edilişi, konularla ilgili hazırlık sorularını cevaplamalarının istenmesi, konu değerlendirme soruları sorulması, konuları benzer olaylarla mukayese yapmalarının istenmesi, konuyla ilgili öğrencilerin kendi görüş ve değerlendirmelerinin istenmesi değişimin İslam Tarihi dersi anlatımında da olduğunu göstermektedir (Sauer, *Geschichte und Geschehen*, 2009).

Devlet tarafından belirlenen tek bir ders kitabı bulunmama ile birlikte, müfredatlar her eyaletin eğitim bakanlığı görevlileri tarafından belirlenmektedir. Her eyaletin tek bir müfredatı vardır.

BÖLÜM 1: KİTABIN FİZİKİ GÖRÜNÜMÜ ve KONULARI İŞLEME YÖNTEMİ

1.1. Fiziki Görünümü

Ders kitaplarının geçmişte ve günümüzde insanların eğitiminde kullanılan temel bir materyal olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte eğitimin bu temel aracının görsel ortamda diğer günümüz öğrenme araçları ile rekabet edebilmesi zorunludur (Dilek TÛTÛNCÛ OĞUZOĞLU, “Görsel Tasarım Açısından Tarih Ders Kitapları”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 2003: 131).

Cemaloğlu’na göre “görsel tasarımın öğeleri; renk, şekil, resim, grafik ve diğer öğretim materyallerinin kitap içerisinde sunuluş biçimini ifade eder. Ders kitaplarında hedefler, içerik, öğrenme öğretim süreci ve değerlendirme yönünden ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun, görsel tasarım öğeleri tarafından desteklenmediği sürece etkili olarak işlevini yerine getirmesi imkânsızdır. Yine Cemaloğlu’na göre görsel semboller konuya karşı ilgi duyulmasını ve bu ilginin devamını sağlaması gerekir. Olay, olgu ve cisimlerin basit ve açıklamalı bir şekilde öğretilmesine yardımcı olur. Öğrenmenin kısa zamanda gerçekleşmesine ve zaman kazanılmasına imkân sağlar” (Necati CEMALOĞLU, “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 2003: 16).

Alman Tarih ders kitabı “*Geschichte und Geschehen 3*” görsel tasarım açısından bakıldığında gayet özen gösterilerek hazırlandığı dikkati çekmektedir.

Kitabın kapakları birinci sınıf ve dayanıklı kartonlardan oluşmaktadır. Öğrencilerin yaş ve sınıf seviyelerine uygun renkli resimlerle süslenmiştir. Ön ve arka kapaklar kitabın yapraklarını tam olarak içine alacak şekilde kesilmiştir.

Ön ve arka kapaklara konulan resim ve illüstrasyonların içeride anlatılan konularla örtüşmesine dikkat edilmiştir. Kitabın kapaklarına yazılan yazılar, rakamlar, yapılan resimler ve içeriği tanımlayan tipografi (Matbaacılık sanatı) karakteri gayet uyumlu bir kompozisyon içinde sunulmuştur.

Aşağıda Geschichte und Geschehen 3 isimli kitabın örnek ön ve araka kapakları verilmiştir:

Şekil 3

Niedersachsen eyaletine ait 2009 yılında Stuttgart'ta basılmış olan kitabın ön kapak resmi.

Kitabın ön kapağının dış tarafına kitabın ismi, kaçınıcı sınıf öğrencilere hitap ettiği, yayınevinin amblemi ve zaman şeridi konulmuştur. Ön kapağın iç kısmına resimler yapılmış, karikatürler çizilmiş ve zaman şeridi üzerinde olaylar tarih ve isimleriyle yazılmıştır.

Şekil 4

Niedersachsen eyaletine ait 2009 yılında Stuttgart'ta basılmış olan kitabın arka kapak resmi.

Kitabın arka kapağına ISBN numarası yazılı, fiyat etiketi yapışık ve zaman şeridi çizilmiştir. Arka kapağın iç kısmında; kitaptaki konuları anlatan bir CD konulmuştur. Kapaklardaki resimler ve renkler gayet ilgi çekicidirler.

Geschichte und Geschehen 3 ders kitabının ismi de ilgi çekicidir. “Tarih ve Yaşananlar“dır (Sauer, *Geschichte und Geschehen 3*, 2009).

Alman tarih ders kitabı Geschichte und Geschehen 3’ün iç kapak ön sayfasında kitabın ismi yazılıp altına kalınca bir şerit çekilmiştir. Bu şeritin alt kısmına yayıncının ismi yazılmış, onun altına da sırayla bu kitabı yazan yazarların isimleri yazılmıştır. Sayfanın en alt kısmına da yayınevinin adı ve yayınevinin bulunduğu şehir ismi yazılmıştır.

Kitabın içkapağının arka sayfasında daha küçük puntolarla baskı ve basım özellikleri (teknoloji ve malzemeleri), yayınevi ismi, yayınevinin bulunduğu şehrin ismi, yayın yılı ve e-mail adresi yazılmıştır. Aynı sayfada sırasıyla alt alta yayıncının adı, yazar kadrosunun adları, kurgulayanın adı, üretim yeri, şekillendirme, kapak tasarımı, resimleri yapanların isimleri ve şehirleri, haritalayanların isimleri, oranlayanların isimleri, diksiyon ve basımda katkıda bulunanların isimleri yazılmıştır. Sayfanın en sonunda kitabın basıldığı ülkenin adı ve ISBN numarası yazılmıştır (Sauer, *Geschichte und Geschehen 3*, 2009).

Kitabın iç kapağından sonra ”Giriş“ sayfası, ”İçindekiler“ kısmı ve kitabın içerisinden özetlenerek alınmış ve küçük puntolarla yazılmış yazılar ve resimlerden oluşturulmuş sayfalar bulunmaktadır. Daha sonra da ünitelere geçilmiştir. Kitaptan örnek PDF sayfaları Ek 2’de verilmiştir.

Alman Tarih ders kitabı Geschichte und Geschehen 3 isimli tarih ders kitabının fiziki görünümüyle beraber, estetik tasarım açısından da başarılı olduğu görülmektedir.

Kitabın ismi, ünite isimleri ve konu başlıkları dikkat çekici şekilde verilmiştir

Konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı, ve eğitici nitelikte yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiştir.

Şema, grafik, resim gibi öğretime yardımcı unsurlar öğrencinin gelişim basamağına uygun olarak seçilmiştir.

Bu öğelerin estetik açıdan net ve temiz bir şekilde basılmasına özen gösterilmiştir.

Kitabın dizgisi yapılırken, yazı, resim, şekil, grafik vb. unsurların sayfa içerisinde yerleştirilmesine özen gösterilmiştir. Kitaba yerleştirilen resimler öğrencilerin dikkatini çekmenin yanında; metin, sayfa ve kitabın diğer bölümleriyle ilişkilendirilmiştir.

Alman ders kitabındaki karikatürler eğitici ve eğlendirici özellikleriyle öğrencilere sunulmuştur.

Alman Tarih ders kitabı görsel tasarım özellikleri açısından kaliteli, başarılı ve sahasında örnek bir kitap olarak öğrencilerin hizmetine sunulmuştur. Aynı zamanda görsel açıdan medya organlarıyla da (dergi, televizyon, film, komedi vb.) rekabet edebilecek özelliklerde tasarlanmıştır.

1.2. Konuları İşleme Yöntemi

Geschichte und Geschehen Niedersachsen tarih ders kitabına genel olarak bakıldığında; konulara birbirine yakın miktarlarda sayfa ayrıldığı ve bölümler arasında sayfa sayısı bakımından bariz farklar olmadığı görülmektedir.

Kitapta konular ayrıntılara girilmeden genel hatlarıyla anlatılmıştır. Konu başlıkları ele alınan meselenin bütününe kapsayacak şekilde ve ilgi uyandıracak şekilde seçilmiştir.

''Hiçbir tarih dersi programı her tarih dönemini baştan sona ele alamaz, seçim yapmak kaçınılmazdır. Dolayısıyla müfredat kapsamına alınacak konu ve temaların seçilmesinde uygulanan kriterlere bakmamızda yarar vardır. Seçim kriterleri yalnız nelerin öğretilceğini değil, bunların niçin ve nasıl öğretilmesi gerektiğini de belirler'' (Stradling, *20. yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, 2003: 3).

Alman Tarih ders kitabının içindekiler kısmında da görüldüğü üzere ortaçağ Avrupa'da yaşam yerleri, ortaçağda güç ve nüfuz çatışması, şehirlerin yaşamı değişmesi, yeni bir zamana açılma, Avrupanın dünya fetihleri, reformasyon, inanç ayrılıkları ve inanç

kavgaları gibi konular işlenmiştir. İslam tarihine ait konular “Orta Çağda güç ve nüfuz üzerinde çatışmalar“ başlığı altındaki ünite de işlenmiştir. Muhammed Allahın peygamberidir, İslam yayılıyor, kutsal topraklara haçlı seferleri, Avrupa İslam kültürüyle karşılaşılıyor, Haçlı seferleri-Büyük bir başarısızlığın sonuçları,... gibi başlıklarla İslam tarihine ait konular anlatılmıştır. Hz. Muhammed’in doğumundan haçlı seferlerinin sebep ve sonuçlarına kadar olan olaylar konu başlıklarına göre özetlenerek, kronolojik olarak anlatılmıştır.

Zaten *Geschichte und Geschehen 3* isimli Alman Tarih ders kitabına konu seçimi açısından bakıldığında; kronolojik olduğu kadar tematik bir anlayışla hazırlandığını söylemek mümkündür.

Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu adlı eserin müellifi Cemaloğlu’na göre; bir ders kitabının konularının ve içeriğinin öğrenci seviyesine uygun olması gerekmektedir. Ona göre içerik düzenlenirken, gereksiz ayrıntılara yer verilmemelidir. İçerik, öğrencileri inceleme-araştırma yapmaya yönlendirmelidir. İçerik öğrencileri bağımsız, yaratıcı düşünmeye yönlendirmelidir (Cemaloğlu, “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 2003: 10).

Ele aldığımız ders kitabının konuları işleme açısından bu temel prensiplere uygun hazırlamak için azami gayret gösterildiği dikkat çekmektedir. Başlığın hemen altında koyu renkte, parça ile aynı puntolarda birkaç cümlelik konuya yönlendirici ve konunun ana fikriyle ilgili bilgi verilmiştir. Hemen bu bilgiyle beraber dikkat çekici, düşündürücü, konuya hazırlayıcı ve araştırmaya sevk edici soru sorulmuştur.

Cemaloğlu’nun dikkat çektiği hususlardan birisi de hazırlık sorular ile ilgilidir. Ona göre hazırlık soruları öğrencilerin gelişimine uygun, öğrencide öğrenme istek ve heyecanı yaratıcı, araştırmaya sevk edici, konuya hazırlanırken, öğrencilere ne yapacakları hakkında bilgi veren, öğrencilerin gereksiz yere zaman harcamasını önleyen bir tarzda hazırlanmalıdır. Kullanılan kavramlar öğrenci seviyesine uygun, öğrencinin eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye yönelik olmasına dikkat edilmelidir (Cemaloğlu, “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 2003: 13).

İncelediğimiz ders kitabının konuları alt başlıklarıyla bölümler halinde anlatılmış, konular anlatılırken detaylara girilmemiş, kitabın hitap ettiği öğrenci seviyesine dikkat edilmiştir.

Cemaloğlu'nun dikkat çektiği hususlardan bir diğeri de konu sonundaki sorularla ilgilidir. Ona göre, konu sonundaki sorular daha çok öğrenciyi inceleme, araştırma, deney ve gözlem yapmaya yönlendirmelidir. Öğrencide konuda kazandırılmak istenen davranışları kazanıp kazanmadığını ölçecek nitelikte hazırlandığına dikkat edilmelidir. Ünite kapsamı içerisinde kalınmaya özen gösterilmelidir. Sorular, öğrencinin gelişimsel özelliklerine uygun olmalıdır. Konuların sunumunda ve değerlendirilmesinde uyarıcı, pekiştirici, geliştirici ve araştırma sorularına yer verilmelidir (Cemaloğlu, "Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 2003: 14).

Ele aldığımız ders kitabının konu sonunda sorulmuş olan sorularının, yukarıda Cemaloğlu tarafından anlatılan "konu sonundaki sorularla ilgili kıstaslara" hazırlanmış ve sunuş bakımından uygun olduğunu görmekteyiz.

Geschichte und Geschehen 3 isimli Alman Tarih ders kitabında İslam Tarihine ait konular ise şöyle sıralanmaktadır:

Ünite başlığı "Orta Çağ'da güç ve nüfuz üzerinde çatışmalar" diye isimlendirilmiştir.

İslam Tarihine ait ilk konu başlığı "Muhammed, Allah'ın Peygamberi" diye isimlendirilmiş; alt konu başlıkları da şu şekilde sıralanmıştır:

"İslam Yayılıyor", "Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri", "Avrupa İslam Kültürüyle Karşılaşıyor", "Doğuda Yeni Devlet- Barış ya da Savaş", "Tarihin Hatırlanması ve Yorumlanması", "Haçlı Seferleri-Büyük Bir Başarısızlığın Sonuçları" (Sauer, *Geschichte und Geschehen*, 2009).

Alman Tarih ders kitabındaki İslam Tarihi konuları görsel malzemeye desteklenmiştir: Örneğin, el yazması Kuran-ı Kerim sayfasıyla, muhtelif zamanlarda çizilmiş minyatürlerle, değişik fotoğraflarla (cami resimleri ve Kâbe'nin resmi vb.), kullanılan

bazı alet resimleriyle, gravürlerle ve haritalarla konular daha iyi anlaşılır hale getirilmiştir.

Kitapta İslam Tarihine ait bazı konular Kuran ayetleri ve hadislerle örneklendirilerek anlatılmıştır.

Kitapta bazı konular taraflı ve tarafsız bazı tarihçilerin görgü şahitlerinden rivayetleriyle ve tarihçilerin kendi görüşleriyle canlandırılarak anlatılmıştır.

Bazı konuların sonunda öğrencilerden konunun değerlendirmesinin yapılması istenmiştir. Öğrencilerin konuyu değerlendirmeleri için; bazı sorulara cevap vererek konuyu tasvir etmeleri, bazı sorulara cevap arayarak konuyu araştırmaları ve bazı sorulara da cevap bularak konunun tesirini ölçmeleri istenmiştir.

İşlenmekte olan konular öğrencilere dikkatle sunularak, öğrencilerden konulardaki anlatılan olayların İslam için önemini ve rolünün sorgulanması istenmiştir.

Geschichte und Geschehen 3 isimli Alman Tarih kitabındaki İslam Tarihi konularının sonunda değerlendirme soruları sorulmuştur. Bu değerlendirme sorularıyla öğrencilerden; konuyu özetlemeleri, konunun önemli noktalarını tespit etmeleri, konuyu benzer konularla karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini bulmaları, konuyu paralel konularla ilişkilendirmeleri ve konuyu konuya muhatap kişilerle karşılıklı değerlendirmeleri istenmiştir.

Örneğin öğrencilerden, Müslüman öğrencilere ders konularında geçen bazı İslami terimlerin kendileri için ne anlam ifade ettiğinin sorulması istenmiştir.

Geschichte und Geschehen 3 isimli Alman Tarih ders kitabında İslam Tarihi konularına ait konuların sunumu ve değerlendirilmesinde uyarıcı, pekiştirici, geliştirici ve araştırma sorularına yer verilmiştir.

Genel olarak bakıldığında; *Geschichte und Geschehen 3* isimli Alman Tarih ders kitabındaki İslam Tarihi konularının düzenli bir şekilde ele alındığı ve başarılı bir yöntemle öğrencilerin öğrenimine sunulduğu söylenebilir.

BÖLÜM 2: İSLAM TARİHİNE AİT BÖLÜMÜN TAHLİL ve DEĞERLENDİRMESİ

“Tarih ve Olaylar” ismini taşıyan Alman tarih ders kitabı altı üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite (s. 10-41) Ortaçağ Avrupa’sındaki yaşam yerlerinden bahsedilmektedir. Köylerde, değişik arazi şartlarında ve manastırlarda sürdürülen hayat şartları özetlenerek verilmektedir. Daha sonra dini hayat hakkında bilgi verilmekte ve dini hayatın icra edildiği mekânlar tanıtılmaktadır. Ayrıca bazı dini görevlerden örnekler sunulmaktadır.

İkinci ünite (s. 42-81) Ortaçağ Avrupa’sındaki güç ve nüfuz çatışmaları ele alınmaktadır. İmparator ve prensler arasındaki iktidar mücadeleleri ve yine İmparator ve derebeyleri arasında meydana gelen çatışmalar anlatılmaktadır. Bu olaylar neticesinde meydana gelen kan davalarının tehlikesine vurgu yapılmaktadır. Ardından din adamlarıyla İmparatorlar arasındaki mücadeleler anlatılmakta ve bu mücadelelerin din adamları lehine gösterdiği gelişmeye dikkat çekilmektedir.

Bu ünitenin yaklaşık 17 sayfa süren bu bölümünde (s. 57-70, 78-81) Hz. Muhammed’in doğumu, peygamber oluşu, İslam’ın dünyaya yayılışı, insanların İslam’a ve Müslümanlara karşı tutum ve davranışları ve İstanbul’un fethi konuları özetlenerek anlatılmaktadır.

Alman Tarih ders kitabında İslam Tarihi konuları beş ana başlık halinde işlenmektedir. Her ana başlığın altında alt başlıklar yer almaktadır. Ana konu başlıkları şu şekilde sıralanmaktadır:

“Muhammed, Allah’ın Peygamberi (s. 57-59). İslam Yayılıyor (s. 60-62). Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri (s. 63-68). Avrupa İslam Kültürüyle Karşılaşıyor (s. 69-70). Haçlı Seferleri–Büyük Bir Başarısızlığın Siyasi (Politik) Sonuçları (s. 78-81)”.

Üçüncü ünite (s. 82-122) şehirlerin yaşamı değiştirdiği ifade edilmektedir. Almanya ve kısmen Avrupa’da XI. yüzyılda planlı ve büyük şehirlerin ilk defa kurulmasından, daha önceleri insanların dağınık ve birbirinden uzak yaşadıklarından bahsedilmektedir. Şehir yaşamında özgürlük ve eşitlik paylaşımı sorgulanmaktadır. Loncaların esnafın

yaşamını kontrol ettiği belirtilmektedir. Uzun mesafeli ticarete ve zorluğuna değinilmektedir. Avrupa’da Yahudilerin önce hoş karşılandıklarından, beraber yaşama için gayret sarf edildiğinden ve sonra izlerinin sürüldüğünden (yok edildiğinden) bahsedilmektedir. Şehir hayatının yangın, salgın hastalık, su gibi problemleri ve ihtiyaçları ele alınmaktadır. Şehirde Kilise ve karşılıklı faydalardan bahsedilmektedir.

Dördüncü ünite (s. 124-157) “Yeni Bir Zamana Açılma” adı altında işlenmektedir. İnsan merkezli bir hayattan bahsedilmektedir. Doğa ve evrenin önemi üzerinde durulmaktadır. Sanatın geliştiği, sanatta uyum ve estetik arayışına gidildiğinden bahsedilmektedir. Tüccarların güç ve itibar sahibi olduklarından bahsedilmektedir. Paranın dünyaya hükmettiği ifade edilmektedir. Matbaada kitap baskısının keşfi ve bunun bir sanat haline dönüştürülmesinden bahsedilmektedir. Kötülerin zulmünden bahsedilmektedir.

Beşinci ünite (s. 158-177) “Avrupa’nın Dünya Fetihleri” konusu ele alınmaktadır. Amerika’nın keşfi ile bu topraklarda yapılan fetihler, Hindistan üzerinde ve Afrika’da fethedilen önemli ticari merkezler konu ediliyor. Amerika’nın keşfi ile yeni bir dünyanın başlangıcından bahsedilmektedir. Savaşlar neticesinde İspanyolların Aztek İmparatorluğunu yıktıkları ifade edilmektedir. Ayrıca Avrupa’nın dünya fetihlerinden bahsedilmektedir.

Kitabın (s. 178-214) sayfa aralığını oluşturan altıncı ünite “Reformasyon, İnanç Ayrılıkları ve İnanç Kavgaları” konusu işlenmektedir. Kilisenin asli görevini yerine getirmediğine inanan bir gurup Martin Luther önderliğinde kiliseyi yenileme ve düzeltme hareketine giriştikleri konu edinilmektedir. Ünite son mahkemelerden (kıyamet kopup, kötülerin yenildiği ve tanrının son sözü söylediği gün) bahsedilmekte ve Martin Lutter’in Kilise’nin düşüncelerine karşı düşünceler geliştirdiği anlatılmaktadır. “Adi adam” a özgürlük adıyla köylülerin ayaklanması anlatılmaktadır. Yeni bir din doğduğundan ve bunun da kiliseye karşı hükümetin gücünü artırdığı ifade edilmektedir. Zwingli ve Calvin gibi başka reformcuların ortaya çıkmasından bahsedilmekte ve bu olanlara karşı eski kilisenin (reform öncesi söz sahibi olan Katolik kilisesi) verdiği tepki ortaya konulmaktadır. Ünite inanca ve güç, otuz yıl savaşları ve Almanya’nın uğramış olduğu tahrip konu edinilmektedir.

Genel muhtevası bu olan kitabın yukarıda zikredildiği üzere ikinci ünitesinin yaklaşık 17 sayfalık kısmı İslam Tarihi konularını ihtiva etmektedir. Bu ünite de ihtiva eden İslam Tarihi konularının tahlil ve değerlendirmesini yapıp, bu konularla ilgili tespitlerimizi ortaya koymak istiyoruz.

2.1. MUHAMMED, ALLAH'IN PEYGAMBERİ

“Muhammed, Allah'ın peygamberi” ismini taşıyan birinci kısım üç alt başlık halinde incelenmektedir. Bu kısımda öncelikle Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği Mekke ve ailesi hakkında bilgi verilmektedir. Ardından onun Medine'ye hicreti, buranın idaresini ele geçirmesi ve daha sonra Mekke'yi fethetmesi konularına yer verilmektedir. Son olarak İslam'ın temel kaynakları Kur'an ve hadisler hakkında bilgi verilmekte ve bunların toplanması anlatılmaktadır.

Konuya başlamadan önce Ortaçağ Avrupa'sında Hıristiyanlığın yanında etkili olan dinlerden birisinin de Arap yarım adasında doğan İslam dini olduğu kaydedilmektedir. Ardından Arap yarımadasında bu dini kuran kişinin Muhammed olduğu belirtilmekte; “Bu adam Kimdi?” ve “Onun inancı nereden geldi?” şeklindeki iki soruyla öğrencilerin konuya dikkatleri çekilmektedir.

2.1.1. Konular

2.1.1.1. Muhammed'in Ön Hazırlıkları

Bu kısımda Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretine kadar geçen Mekke hayatı özetlenmektedir. Burada öncelikle Muhammed'in Mekkeli bir Arap olduğu ve 570 yılında doğduğu 632 yılında vefat ettiği belirtilmektedir. Ardından önemli bir ticaret merkezi olan Mekke hakkında bilgi verilmektedir. Mekke'de birçok tanrı heykelinin bulunduğu ve bu sebeple buraya çok sayıda ziyaretçinin geldiği bir hac merkezi olduğu dile getirilmektedir. Sayılan özelliklerin bu şehre para ve şöhret getirdiği anlatılmaktadır. Mekke halkının büyük çoğunluğunu Kureyş (Wendt, *Türkisch-Deutsch*, 1993: 760) kabilesinin oluşturduğu, bununla birlikte bölgede başka kabilelerin de yaşadığı ve bu kabilelerin ortak yanlarının bulunduğu ifade edilmektedir. Her kabilenin birçok aileden meydana geldiği ve her kabilenin en yaşlısı olan bir erkeğin kabile reisi olarak kabul edildiği, kabileyi oluşturan tüm ailelerin bu reise bağlı oldukları ve kabile reisinin kabiledaki ailelerin haklarını korumak ve onları idare etmekle yükümlü olduğu ifade edilmektedir.

Daha sonra, Hz. Muhammed'in ailesi Hâşimoğulları ve onun gençlik yılları hakkında bilgi verilmektedir. Mensup olduğu Haşim oğulları ailesinin soylu ve fakir bir aile olduğu ve onun anne ve babasını erken yaşta kaybettiği kaydedilmektedir. Bu sebeple küçük yaşta ticaret kervanlarına katılarak geçimini sağlamak zorunda kaldığına, fakat zengin ve dul olan Hatice ile evlendiğinde fakirliğinin sona erdiğine dikkat çekilmektedir. Yaklaşık 40 yaşlarında Mekke'de inzivaya çekilmeye başlayan Muhammed'in kervanlarla ticaret yaptığı sırada Hıristiyan ve Yahudilerden duymuş olduğu tek tanrı fikri üzerinde düşünmeye başladığı ifade edilmektedir. Muhammed'in daha sonra kendisine görünen Cebrâil'in onu insanları çok tanrılı dinden kurtarıp, tek tanrı olan Allah'a inanmaya davet etmekle görevlendirdiğini söylediği aktarılmaktadır. Bunun üzerine Mekke'de davete başlayan Muhammed'e çok az sayıda kimsenin inanıp tabi olduğu bildirilmektedir. Çok tanrılı dinin merkezi olan Mekke'de çok tanrılı anlayış kaybolduğu takdirde halkın ticari kazançlarının ellerinden gideceği endişesi taşıdıkları kaydedilmektedir. Muhammed'in bu davetten dolayı Mekkelilerce gözden çıkarıldığı, ancak ailesinin büyüğü Ebû Talip tarafından korunduğu için ölümden kurtulduğu, bundan dolayı da Muhammed'in Ebû Tâlib'e müteşekkir olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Değerlendirme

Konunun tamamına bütün olarak bakıldığında, objektif bir bakışla kaleme alındığı görülmektedir. Bunun yanında izaha muhtaç ve eksik anlatımların olduğu söylenebilir. Konuya "Muhammed, Allah'ın Peygamberi" şeklinde tarafsız ve Müslümanların kabul ettiği tarzda bir başlık verilmiştir.

Objektif bir bakışla, Müslümanların inandığı ve İslam kaynaklarının ifade ettiği tarzda konu "Muhammed, Allah'ın Peygamberi" (Sauer, *Geschichte und Geschehen*, 2009: 57) başlığıyla isimlendirilmektedir. Bu Onların Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul ettikleri anlamını taşımamaktadır. Konunun tarafsız bakış açısıyla yazıldığı anlamının verilmesi daha gerçekçi olacaktır. Çünkü İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerimde Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğu ifade edilmektedir (Ali ÖZEK ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Fetih, 48: 29).

“Muhammed peygamber olarak İslam dinini kurdu” ifadesi konunun içindeki diğer anlatımlara bakıldığında, “İslam dinini anlatmaya başladı” şeklinde anlaşılmaktadır. İslam kaynakları da Hz. Muhammed’in İslam’ı anlatmakla görevlendirildiğine yer vermektedir (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Müddessir, 74: 2)

Hız. Peygamberin doğum tarihinin 570 ve vefat tarihinin 632 verilmesi suretiyle genel kabul gören tarihler seçilmiştir. Bununla birlikte İslam tarihi kaynaklarında Hz. Muhammed’in doğum tarihi ile ilgili değişik tarihler verilmekte ve çeşitli hesaplamalar (Mustafa FAYDA, “Muhammed”, *DİA*, 2005, XXX: 409) yapılmaktadır. Bazı kaynaklar da 20 Nisan 571 tarihi üzerinde durmaktadır (Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 61). Hesaplamalardaki tarih farklılıklarının, temel alınan farklı olaylar üzerinden yapılan hesaplamalardan kaynaklandığı kanaatindeyiz. Buna göre Fil Vak’ası’nı esas alanlar, Hz. Peygamberin oğlu İbrahim’in vefatındaki güneş tutulmasını esas alanlar ve Cahiliye dönemindeki Araplarda nesi’ uygulamasını esas alanlar Hz. Muhammed’in doğum tarihini farklı hesaplamışlardır (Fayda, “Muhammed”, *DİA*, 2005, XXX: 408-409). Buraya kadar olan anlatımlar kısa, öz ve aynı zamanda İslam tarihi kaynaklarıyla paralellik arz eden bir üslup taşımaktadır.

Mekke’nin bir ticaret merkezi olması, buraya insanların haccetmek için gelmesi ve burada birçok tanrı heykelinin bulunduğu dair verilen bilgiler İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmektedir. Ancak burada Kâbe’den bahsedilmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Mekke’deki kabile hayatı ve yine Hz. Peygamberin ailesi Haşim oğulları hakkında verilen bilgilerin İslam Tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bununla birlikte Hz. Peygamberin soyunun Adnan’a buradan da Hz. İbrahim’e kadar uzandığını anlatan rivayetlere (Siret-i İbni Hişam, 2007: 13-15; Fayda, “Muhammed”, *DİA*, 2005, XXX: 408) yer verilmediğini belirtmek gerekir.

Hız. Peygamberin küçük yaşlarda anne ve babasını kaybettiği belirtilirken dedesi Abdulmuttalib ve daha sonra amcası Ebû Talib tarafından yetiştirildiği bilgisine yer verilmemektedir (Siret-i İbni Hişam, 2007: 111-112; Fayda, “Muhammed”, *DİA*, 2005, XXX: 409). Onun ticaret kervanlarına katılarak geçimini sağlaması ve Hz. Hatice ile yaptığı evlilik hakkında verilen bilgiler İslam Tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle

uyum sağlamaktadır (Siret-i İbni Hişam, 2007: 119-121; Fayda, “Muhammed”, *DİA*, 2005, XXX: 410).

Hz. Muhammed’in İslam Tarihi kaynaklarında da yer aldığı şekliyle 40 yaşlarında tek tanrı hakkında düşünmek üzere inzivaya çekildiği kaydedilmektedir. Ancak burada inzivaya çekilme nedeni Hz. Muhammed’in seyahatleri esnasında Hıristiyanlardan ve Yahudilerden duyduklarına dayandırılmaktadır. Bu bilgi Hz. Muhammed’in inzivaya çekilişi hakkında İslam tarihçilerinin bildirdikleriyle örtüşmemektedir. İslam Tarihi kaynaklarında da yer alan Hz. Peygamberin Rahip Bahîrâ ile görüşmesine dair rivayeti esas alan bazı müsteşrikler Hz. Muhammed’in Hıristiyan ve Yahudilerden etkilendiğini iddia etmektedirler. Günümüz İslam tarihçileri Bahîrâ³ olayının bazı Hıristiyan yazarlar tarafından istismar edildiği veya yanlış yorumlandığı kanaatindedirler. Onlara göre Hz. Muhammed’in ne Hıristiyanlıktan ve ne de Yahudilikten etkilenmesi söz konusu değildir. Çünkü Hz. Muhammed Bahîrâ ile küçük yaşta bir defa kısa bir vakit görüşmüş olabileceği, Yahudilerle görüştüğüne dair herhangi bir rivayet ise mevcut değildir (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 66). Bu görüşmede kendisinin önceki kitaplarda müjdelenen, gelecek peygamberle ilgili özelliklere sahip olduğunu öğrenmesinin ötesinde, zamanın kısa oluşu ve yaşının küçük olmasından dolayı alabileceği kapsamlı bir bilgi ya da ezberleyebileceği bir kitabın olması mümkün görünmemektedir (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 66; Fayda, “Bahîrâ”, *DİA*, 1991, IV: 486).

Hz. Muhammed’in dediğine göre vahiy meleği Cebrâil ona görünmüş ve ona insanları çok tanrılıktan alıkoyup, onları tek tanrılığa, yani Allah’a inanmaya çağırmasını ona emretmiş olduğu kitapta belirtilmektedir. Konu ile ilgili Kur’an ayetlerine hiç yer verilmemektedir. Ancak İslam Tarihi kaynaklarında yer alan genel anlatıma göre de Hz.

---

³ - Hz. Muhammed 12 yaşında (veya 9 yaşında) amcası Ebû Talib ile Suriye’ye ticaret seyahati yapmıştır. Ticaret kervanının Suriye topraklarında bulunan Busra’da konakladığı esnada, bir bulutun kervanın içinden birine devamlı gölge yaptığını gören Bahira (Abdulkays kabilesinden Hıristiyan bir din âlimi) adındaki rahip, kervan mensuplarını yemeğe davet eder. Bahîrâ çocuğu dikkatle inceler ve bazı sorular sorar. Ebû Talib’e yeğeninin İncil’de gönderileceği vaat edilen peygamber olduğunu söyler; çocuğu iyi korumasını tembih eder. Bunun üzerine Ebû Talib, Şam’a gitmekten vazgeçerek Mekke’ye döner (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 66; Fayda, “Bahîrâ”, *DİA*, 1991, IV: 486; Ayrıca bk. İbn Hişam, *Siyer-i Nebi* (Çev. Arif Erkan), Dila Yayıncılık, İstanbul, 2007: 113).

Muhammed Hira mağarasında⁴ 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesi sabaha karşı ibadet ederken, o zamana kadar hiç görmediği vahiy meleği Cebrail (as) gelerek kendisine heybetli bir şekilde görünmüştür. Cebrâil (as) kendisine “Oku” emrini vermek suretiyle, Alak suresinin ilk beş ayetini getirmiştir (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 82). Aşağıda geçen ayetleri Cebrâil (as) okumuş, Hz. Muhammed aynen tekrarlamıştır.

“Oku! Yaratan Rabbinin adıyla. O insanı bir “alaka”dan yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediğini de öğretti” (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Alak, 96: 1-5).

Alman tarih dersi kitabında bu olaydan sonra “Muhammed Mekke’de vaazlara başladı” şeklinde verilen bilgi İslam Tarihi kaynaklarında genelde şu şekilde yer almaktadır. Hz. Muhammed bir müddet sonra yine Hira Dağından gelirken, Cebrâil (as)’ı ilk gördüğü heybeti ile görmüş, korku ve heyecanla hızla evine koşmuş ve yatağına girmiştir. Cebrâil evde bir kere daha karşısına çıkıp ona şöyle hitap etmiştir: “Ey örtünen adam, kalk ve (insanları) uyar. Rabbinin büyük tanısı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeylerden uzak dur (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Müddessir, 74: 1-5)”, (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 85).

Parçada geçen Hz. Muhammed’in “Vaazlara başlaması” fiili, gerçekte yukarıdaki olayda anlatıldığı gibi, Cebrâil’in Hz. Muhammed’e tekrar gelip, ona “uyarma” görevini bildirmesinden sonra gerçekleşmiştir.

Alman tarih dersi kitabında Mekke’de Hz. Peygamberin davetine çok az insanın inandığı kaydedilmektedir. Bu bilgi İslam Tarihinde yer alan bilgilerle uyumludur. Ancak Mekkelilerin çoğunun İslamiyet’i kabul etmemelerinin tek sebebinin ticari kaygıdan kaynaklandığını söylemek yeterli görülmemektedir. Hz. Muhammed’in bi’setinin (Karaman ve diğ, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 2006: 72) ilk yıllarında onun peygamberliğini kabul etmeyip ve ona inanmayanların çekinceleri sadece ticari

---

⁴ - Nur Dağı (Hira dağı da denilmektedir) çevresindeki diğer dağlardan dik ve yüksektir. Bu özelliği dolayısıyla uzak mesafelerden görülebilmektedir. Mağara, bir sığıntı yeri değil, tefekküre müsait, Kâbe’nin görüldüğü, çevreye hâkim konuma sahip bir mekândır (Fuat GÜNEL, “Hira”, *DİA*, 1998, XVIII: 121-122).

kaygıdan dolayı değildi. Daha başka birçok neden olduğu bilinmektedir. İnanmayanların ticari kaygılarıyla beraber şu hususlarda çok önemliydi:

Hz. Muhammed onları tek Allah'a davet ediyordu. Onlar ise atalarından miras aldıkları tapınak, inanç ve gelenekleri terk etmek istemiyorlardı (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 96).

Kâbe, tüm Araplar için kutsal mekân olarak kabul ediliyordu. Eğer Hz. Muhammed'le beraber olurlarsa Mekke'den sürüleceklerinden korkuyorlardı (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 96) Kuran'ın ifadesiyle, Hz. Muhammed'e "Biz seninle beraber doğru yola uyarsak yurdumuzdan atılırız" diyorlardı (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Kasas, 28: 57).

Kureyş müşrikleri putperestliğin yıkılmasıyla birlikte ticari menfaatlerin yanında dini üstünlüklerinin de ellerinden gideceğini düşünüyorlardı. Bu sebeple Müşrikler İslam'ı atalarının yoluna (inancına) saldırı olarak görüyorlardı (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 96).

Hz. Muhammed'in açıkladığı Kuran'ın ahlak anlayışı ile o günkü Arap toplumunun ahlak anlayışı taban tabana zıt idi. Mekke Müşrikleri ölümden sonraki hayata inanmıyorlardı. Kur'an'ın ifadesiyle: "Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır, ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helak eder" (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Câsiye, 45: 24) diyorlar ve ahreti inkâr ediyorlardı. Kabile yapısında sosyal tabakaya önem veriyorlar ve bunun değişmesini istemiyorlardı. Kabileler arasında rekabet olduğundan, diğer kabileler peygamberin kendi kabilelerinden çıkmamasını kabullenemiyorlardı. Eğer bir peygamber görevlendirilecekse bu kişinin daha asil birisi olması gerektiğini, ya da kabile reislerinden birisinin olması gerektiğini düşünüyorlardı (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 95-98). Tüm bu sayılan mazeretleri ileri sürerek Hz. Muhammed'e inanmamak ve onu desteklememekte inat ediyorlardı.

Hz. Muhammed, o günkü Arap toplumunun anlayış ve yaşayışına karşı yeni bir anlayış (inanış) ortaya koyduğu için, eski sistemden menfaatleri olan tüm çevreler tarafından dışlanmış ve tehdit edilmiştir. İşte bu durum karşısında yine o günkü kabile hayatındaki

eman⁵ anlayışı çerçevesinde, amcası Ebû Talib Hz. Muhammed'i korumuştur (Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 107). Ebû Talib'in vefatına kadar bu koruması devam etmiştir. Parçada geçtiği üzere "amcası Ebû Talib'in Hz. Muhammed'i koruması" takdire layık bir davranış olmuştur.

Muhammed'in Ön Hazırlıkları başlığını taşıyan birinci konu bir bütün olarak değerlendirildiğinde önemli bir nokta hariç, genelde İslam Tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle uyum sağladığını söylemek mümkündür. Bu önemli husus Hz. Muhammed'in davet ettiği inanç esaslarını Hıristiyan ve Yahudilerden öğrenmiş olduğunun iddia edilmiş olmasıdır. Kaldı ki bu husus konunun girişinde yöneltilen soru ile iyice ön plana çıkarılmaktadır.

Konu içerisindeki açıklayıcı bilgiler doğru verilmiştir. Konu seçiciliğine dikkat edilmiş, objektif davranılmış ve İslam Tarihi kaynaklarındaki bilgiler doğru kullanılmıştır.

2.1.1.2. Medine Hükümdarı

Bu kısımda Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti, Medine'de yaptıkları, Cihad'a müsaade edilmesi ve Mekke'nin fethi konuları ele alınmıştır.

Konunun girişinde Ebû Talib'in vefatıyla birlikte Muhammed'in Mekke'deki güvenliğini kaybettiği belirtilmektedir. 350 km uzaklıktaki Medine'den Mekke'ye hac için gelen hacıların Muhammed'in vaazlarıyla ilgilendikleri, bunun da Muhammed için bir şans olduğu ifade edilmektedir. Medineli hacıların, memleketlerinde Arap ve Yahudi kabilelerinin bir arada yaşadıklarını, bu kabileler arasında sürekli kavgaların olduğunu Muhammed'e anlattıkları ifade edilmektedir. Medineli hacıların sürekli kavga halinde olan kabileler arasındaki barış ortamını sağlayabilecek kişinin Muhammed olabileceği kanaatine vardıkları belirtilmektedir. Muhammed'in de bu imkânı değerlendirdiği ifade edilmektedir. Medineli hacıların Muhammed ile aralarında anlaşma yaptıkları, Muhammed'in anlattıklarını dinleyip, onu kendilerine lider kabul ettikleri belirtilmektedir. Bundan sonra Muhammed'in 622 yılında yanındakilerle beraber Medine'ye kaçtığı ifade edilmektedir. Müslümanların bu yılı "Hicret Yılı" ve

---

⁵ - Eski Arap kültüründe, kabileler arasında kişi ya da grupların can, mal güvenliği hususunda yaptıkları anlaşmalardır. Sözlü ya da yazılı olabilir (Nebi BOZKURT, "Eman", *DİA*, 1995, XI: 75).

takvimlerinin birinci yılı olarak kabul ettikleri belirtilmektedir. Böylece Muhammed'in büyük bir güce sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bundan sonra Muhammed'in Allah (cc)'dan dini kılıç zoruyla yayma emri aldığı anlatılmaktadır. Onun doğum yeri olan Mekke'yi 630 yılında fethettiği, Mekke halkını bağışladığı, Kâbe'deki bütün putları yıktırdığı, sadece Kâbe'yi ve Mekke'nin kutsal merkezini sağlam bıraktırdığı anlatılmaktadır. Muhammed'in Kâbe'yi yıktırmamasının sebebinin onun içerisinde her zaman Allah'ın olduğu ve Allah'ın insanlara hediyesi olan siyah taşın bulunduğu şeklinde ifade edilmektedir. Mekke'nin de bundan sonra Müslümanların hac şehri olarak kaldığı anlatılmaktadır.

Değerlendirme

Medine Hükümdarı konusu Ebû Talib'in vefatından başlanmak üzere özetlenerek, bazı olaylar atlanarak ve bazı bilgilerde yanlış anlamalara yol açabilecek tarzda verilerek işlenmiştir.

Ebû Talib vefat edince Hz. Peygamberin korumasız kaldığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarındaki anlatılanlarla uyumaktadır. Hz. Muhammed'in amcası Ebû Talib'in vefatından sonra, Hz. Muhammed'in korumasız kaldığı ifade edilirken, ona her türlü desteği veren ve Ebû Talib'in ardından aynı hafta içerisinde vefat eden eşi Hz. Hatice'den bahsedilmemektedir. Hz. Peygamberin eşi Hz. Hatice ve amcası Ebû Talib birbirine yakın zaman içerisinde vefat edince, Hz. Peygamber Mekke'de korumasız ve yalnız kalmıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in halaları diğer amcası Ebû Leheb'e giderek onu himayesine alması için ricada bulunmuşlardır. O da bunu kabul etmiş ve Hz. Muhammed'i himayesine almayı kabul etmiştir. Daha sonra müşriklerin ileri gelenlerinden Ebû Cehil ve arkadaşlarının Ebû Leheb'i kışkırtmalarıyla, Hz. Peygamberden himayesinden vaz geçmiştir (Fayda, "Muhammed", *DİA*, 2005, XXX; 413). Bunun akabinde Hz Muhammed çok zor günler geçirmiştir. Hz. Muhammed Mekke'de yapılması gereken tebliği yapmış fakat arzu ettiği neticeyi alamamıştı. İslam'ı başkalarına ulaştırabilmenin yollarını arayan Hz. Muhammed yanına Zeyd b. Hârise'yi alarak Tâif'e gitmeye karar vermiş, Taif'liler onlara çok fazla sıkıntı yaşatmışlardır. Hatta Tâif yolculuğunda kaldığı sıkıntının Uhud savaşındaki sıkıntıdan

daha büyük olduğunu ifade ederek, amcasının vefatından sonra baskıların ne denli arttığını ifade etmiştir (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 109).

Şansının ona yardım ettiği, bu vaizin 350 km uzaklıktaki Medine'den gelen hacıların dikkatini çektiği ve onların onu Arapların ve Yahudilerin bir arada yaşadığı ve kavgaların hiç eksik olmadığı Medine'de barış düzenini sağlayacak kişi olarak gördükleri ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle uyumludur. Ancak burada Medinelilerin İslamiyet'i kabullerini sağlayan ve Hz. Peygamberin Medine'ye göçü kararlaştırılan Akabe biatlerinden söz edilmemiştir. Ayrıca Mekke-Medine arasındaki mesafe 450 km iken (İsmail KARAGÖZ ve diğ. *Hac İlmihali*, 2009: 205), metinde 350 km olarak yanlış ifade edilmiştir. Hz. Muhammed her fırsatta İslam dinini anlatıyordu. Medine'den (Yesrib) gelip, cahiliye adetlerine göre hac yapan altı kişilik bir gruba da İslam'ı Akabe denilen mevkide anlattı. Onlar da İslam'ı kabul edip Müslüman oldular ve gelecek yıl yine aynı yerde buluşmak için sözleştiler. Bu buluşmaya birinci Akabe görüşmesi denmektedir. Bu görüşmeye katılan Medineli kişiler aralarında İslam sayesinde ve Hz. Muhammed'in önderliğinde Medine'nin iki büyük kabilesi Evs ve Hazrec arasında süre gelen savaşında sona erebileceğini konuştular (Siret-i İbni Hişam, 2007: 267; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 111).

Muhammed'in bu fırsatı değerlendirdiği, onunla Medineliler arasında bir anlaşma yapıldığı, Muhammed'in öğretilerini dinledikleri ve onu kendilerine lider yaptıkları ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle uygunluk arz etmektedir.

İlk görüşmeden bir yıl sonra Hz. Muhammed ile Medine'nin Evs ve Hazrec kabilelerinden, altısı Akabe Görüşmelerindeki kişiler olmak üzere on iki kişiyle aynı yerde buluştular. Burada, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, iftira etmeyeceklerine, onun emirlerine uyacaklarına dair Hz. Muhammed'e biat ettiler. Buna da birinci Akabe Biati denmektedir. Hz. Muhammed bu kişilerle Medine'ye İslam'ı anlatacak öğretmenler gönderdi. Bu sayede Medine'de (Yesrib) çok sayıda kişi Müslüman oldu (Siret-i İbni Hişam, 2007: 269-270; Fayda, "Muhammed", *DİA*, 2005, XXX: 414).

Hız. Muhammed peygamberliğinin on üçüncü yılında (622) hac mevsiminde, Medine'den gelen ikisi kadın toplam yetmiş beş kişi ile yine Akabe denilen yerde buluştu. Bunların tamamı Müslüman olmuştu ve amaçları Hız. Muhammed ile görüşüp onu Medine'ye (Yesrib) davet etmekte. Onların bu daveti üzerine Hız. Muhammed Medineli (Yesrib) Müslümanlara bir konuşma yaptı ve Kur'an okudu. Medine'ye hicret ettiği takdirde kendisini canlarını, mallarını, çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi koruyacaklarına, ona itaat edeceklerine, her türlü şartlarda mali yardım yapacaklarına, iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına, hiç kimseden çekinmeden hak üzere bulunacaklarına dair söz aldı. Arada irtibatı sağlamak için on iki kişiyi temsilci (nakib) seçtiler. Bu antlaşmaya İkinci Akabe Biati denmektedir. Hız. Muhammed bundan sonra Mekkeli Müslümanlara Medine'ye hicret etme izni verdi (Siret-i İbni Hişam, 2007: 282; Fayda, "Muhammed", *DİA*, 2005, XXX; 414). Dolayısıyla Muhammed'in 622 yılında takipçileriyle birlikte Medine'ye kaçması, bu yıla hicret yılı denmesi ve Müslümanların bu yılı takvimin başlangıç yılı olarak kabul ettikleri ifadesi genel bir anlatım olup, İslam tarihi kaynaklarındaki anlatımlarla örtüşmekte, sadece parçada kullanılan "Medine'ye kaçtı" ifadesi İslam terminolojisi ile uygunluk sağlamamaktadır. Mekke'de peygamberlik görevini yerine getirme şartlarının kalmaması ve Medine'de şartların daha müsait olması sebebiyle görevini tamamlamak üzere oraya göç etti şeklinde ifadelendirmek daha doğru olacaktır.

Hız. Muhammed II. Akabe biatindeki anlaşmayla Müslümanlara hicret izni verdikten üç ay sonra da kendisi ve yakın arkadaşı Ebû Bekir ile Rebûlevvel ayında Medine'ye hicret ettiler (Siret-i İbni Hişam, 2007: 290,349; Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 118-126).

Müslümanlar aralarındaki yazışmalarında, yazılan yazılarda ve tuttıkları kayıtlarda tarih koymuyorlardı. Bu da karışıklıklara sebep oluyordu. Hız. Ömer ve arkadaşları bu konuyu istişare ettiler ve bunun için bir tarih kullanılmasına karar verdiler. Böylece Hız. Ömer'in halifeliği döneminde (17/638) yılında hicret resmen takvim başlangıcı sayılmaya başlandı (Ahmet ÖNKAL, "Hicret", *DİA*, 1998, XVII: 462).

Muhammed'in "bir vuruşla çok güçlü bir adam olduğu" ifadesi İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerle paralellik arz etmektedir. Burada Hz. Peygamberin hicret ederek önemli bir güce eriştiği vurgulanmaktadır.

Hz. Muhammed, Müslümanlarla birlikte Medine'de hemen bir mescit ve yanına da bir okul (suffe) yaptı. Mescitte hem ibadet ediyorlar, hem de bir araya toplanıyorlardı. Suffe'de kimsesiz muhacirler, bekârlar, ilim öğrenmek isteyen kimseler kalıyordu. Hemen ardından Mekkeli Müslümanlarla (Muhâcir) Medineli Müslümanlar (Ensar) arasında yeni bir kardeşlik (muahat) anlaşması yapıldı. Daha sonra Medine'de yaşayan müşrik Araplar ve Yahudilerle bir antlaşma yaptılar (Siret-i İbni Hişam, 2007: 312-318; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 139-146).

Aktarılanlara göre Muhammed Allah'tan, bundan sonra dini kılıç zoruyla da yayma emrini almış olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle tam olarak uyuşmamaktadır. Aynı zamanda bu bilgilere söylenti anlamı yüklenmektedir.

Hz. Muhammed'in "Allah'tan İslam'ı kılıçla yayma emri aldığı" şeklindeki ifade gerçeği yansıtmamaktadır. Hz. Muhammed hem Mekke ve hem de Medine döneminde insanları öğütlerle, ikna yoluyla, delille ve Kuran okuyarak İslam'a davet etmiştir. O kendisine zor kullananlara bile tatlı dille cevap vermiştir. Mekkeli müşrikler Medine'de de Müslümanları ve onlara yardım eden grupları tehdide devam ettiler. Eğer Hz. Muhammed'i desteklemekten vazgeçmezlerse onlarla savaşacakları tehdidinde bulundular. Bunun üzerine Müslümanlara cihad izni veren ayetler, Hz. Muhammed'e vahyolunmuştur (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 149). Allah şöyle buyurmuştur: "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad izni verildi. Şüphesiz ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter. Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmı ile def etmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir" (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Hac, 22: 39-40). Ayette açıkça ifade edildiği üzere Müslümanlara saldırı izni değil, kendilerini savunma izni verilmiştir.

Muhammed'in 630 yılında doğduğu şehir olan Mekke'yi fethettiği, Mekke Halkını bağışladığı ve putları yerle bir ettirdiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlarla aynıdır. Ancak burada fethetme sebep olan olaylara değinilmemiştir.

Medineli Müslümanlar ve Mekkeliler arasında (6/628) yılında Hudeybiye'de antlaşma yapılmıştı. Mekkeliler bu antlaşmayı ihlal ettiler. Bunun üzerine Hz. Muhammed ve Müslümanlar Mekke'nin fethine karar verdiler. Böylece (8/630) yılında Mekke fethedildi. Hz. Peygamber kendisini öldürmeye karar alan ve doğduğu şehirden çıkmaya mecbur bırakan Mekkelileri affetti (Siret-i İbni Hişam, 2007: 596) Kâbe'yi putlardan temizletti. Mekke'de hiç bir şeyin zarara uğramasına müsaade etmedi (Siret-i İbni Hişam, 2007: 596; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 205-213).

Muhammed'in sadece Kâbe'yi, Mekke'nin kutsal merkezini sağlam bıraktığı anlatımı İslam tarihi kaynaklarındaki anlatımla örtüşmektedir. Ancak onun içinde her zaman Allah ve Onun insanlara hediyesi olan siyah kutsal taş vardır şeklinde verilen bilginin İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle tam olarak uyuşmadığı görülmektedir. Ve "bu şekilde Mekke hac şehri olarak kaldı" bilgisi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere göre eksik kalmaktadır.

Hz. Muhammed, Kâbe'yi Allah'ın evi (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Hac, 22: 26), yeryüzünün ilk mabedi (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 96), Hz. İbrahim ve İsmail'in hatırası (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Bakara, 2: 124-129), Müslümanların kiblesi olduğu için yıktırmamıştır. Hacerülesved Kâbe'ye Hz. İbrahim tarafından Ebû Kubeys dağından alınarak, tavafa başlama yeri olarak konulmuştur. Cennetten geldiği ve Hz. Nuh tufanından kaldığı rivayetleri de vardır. Fakat bunların rivayetleri zayıftır (Salim ÖĞÜT, "Hacerülesved", *DİA*, 1996, XIV: 433). Burada "Allah'ın evi" yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk mabet manasındadır. Parçada ifade edildiği gibi, Allah'ın onun içerisinde durduğu anlamını taşımaz. Fethedilene kadar birden fazla inancın hac merkezi olan Mekke, fetihden sonra Allah'ın emri ile sadece Müslümanların hac edebildiği bir şehir olmuştur (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 97; Tevbe, 9: 1-28).

Medine Hükümdarı isimli konu genel hatlarıyla iki husus hariç İslam kaynaklarıyla aynı bilgileri aktarmaktadır. Hz. Muhammed'in İslam'ı kılıç zoruyla yaymak için emir aldığı

hususlu İslam kaynaklarıyla örtüşmemektedir. Yine Allah'ın her zaman Kâbe'nin içinde bulunduğunu ifade eden bilgi İslam kaynaklarındaki, Allah'u Teâlâ'nın mekândan münezzehe oluşu anlayışıyla uyuşmamaktadır. Diğer hususlarda seçici, objektif davranılmış ve kaynaklar doğru kullanılmıştır.

2.1.1.3. Öğreti ve Kutsal Yazılar

Bu başlık altında Hz. Muhammed'in İslam'ı anlatma faaliyetleri, Ehl-i kitap ile İslam'ın ilişkisi, Kur'an'ın kitap haline getirilmesi, Kur'an ve sünnetin Müslümanlar için önemi anlatılmaktadır.

Muhammed'in İslam'ı yaymaya devam ettiği belirtilmekte ve Onun bu davranışının kendisini Allah'a adanmış anlamına geldiği ifade edilmektedir. Onun, Allah'ın Hıristiyan ve Yahudi'lerden neler istediğini, onların inandıkları peygamberlerine verdiği dinlerde bildirdiğini söylediği ifade edilmektedir. Onun İslam'ı en önemli din (vahiy), kendisini de son peygamber olarak gördüğü belirtilmektedir. Muhammed Peygamberliği süresince Allah'tan 114 vahiy almıştır. İnen vahiylerin yazıldığı ve onun ölümünden 20 yıl sonra "sık okunan kitap" anlamına gelen Kur'an'da toplandığı ifade edilmektedir. Kur'an'ın İslam'ın kutsal kitabı olduğu vurgulanmaktadır. Dindar Müslümanlarca Kur'an'ın her harfinin doğru kabul edildiği bildirilmektedir. İslam/Müslüman kelimelerinin Kendini Allah'a adayan kimse manasına geldiği belirtilmektedir. Hadislerin, peygamberin yaptıkları ve söylediklerinin kısaca şeklinde anlatılması olduğu ve onların aynı şekilde Kur'an gibi bağlayıcı oldukları ifade edilmektedir. Hadislerin de peygamberin ölümünden sonra toplandığına işaret edilmektedir. Hadislerin Müslümanlara örnek olması ve onların Tanrının istediği şekilde yaşamaları için aktarıldıkları ifade edilmektedir.

Kur'an'ın ve hadislerin, günümüzde İslam ülkelerindeki insanların yaşayış şekillerini belirleyen İslam kurallarının temellerini oluşturduklarına vurgu yapılmaktadır.

Değerlendirme

Muhammed'in İslam'ı yaydığı ve kendisini tek tanrı olan Allah'a adadığı ifadesi, İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlarla uygunluk göstermektedir.

Hız. Muhammed peygamberliğin 6. yılına kadar İslam'ı gizlice anlattı. Nübüvvetin 6. yılı Zilhicce ayında Hz. Ömer'in Müslüman olmasından sonra inen ayetlerin emriyle⁶, İslam'ı açıktan yaymaya başladı. Yakınlarını ve Mekkelileri değişik zamanlarda verdiği ziyafetlere çağırarak, onları İslam'a davet etti (Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004; 88). Parçada geçen "kendini Allah'a adama" ifadesi, Kur'an'da tebliğ etmek manasında kullanılmaktadır (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nahl, 16: 125). Allah'ın Hz. Muhammed'i geçmiş birçok ümmetten sonraki ümmete peygamber olarak gönderdiği belirtilmiş ve kendisinden Rahmanı inkâr eden ümmetlere aldığı vahiyleri okumasının istendiği ifade edilmiştir (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Rad, 13: 30). Ayrıca Allah-u Teâlâ Hz. Muhammed'den "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Ben yalnız O'na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O'nadır" (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Rad, 13: 30) demesini istemiştir.

Muhammed Hıristiyanların ve Yahudilerin inandığı peygamberlerin anlattığı dinlerde Allah'ın onlardan istediklerini bildirdiğini vurguladığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında da benzer ifadelerle geçmektedir.

Allah'ın (c.c), Yahudi ve Hıristiyanların doğru yola ermeleri için, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya indirdiği kitaplar aracılığı ile onların nasıl kulluk etmeleri gerektiğini, Kur'an'da birden fazla ayette bildirmektedir. Allah'u Teâlâ, ilk nesilleri yok ettikten sonra Hz. Musa'ya düşünüp ibret almaları için insanların kalp gözünü açan deliller ve bir hidayet rehberi, bir rahmet olarak Tevrat'ı verdiğini (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Kasas, 28: 43) bildirmektedir.

Yine Yahudilerin Allah'ı bırakıp, Hahamlarını; Hıristiyanlar ise rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiklerini haber vermiştir. Hâlbuki onların da sadece bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunduklarını bildirmektedir. Kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığı ve Kendisinin onların ortak koştukları her şeyden uzak olduğunu (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 31) bildirmiştir.

---

⁶ - "En yakın akrabamı uyar" (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Şuara, 26: 214), "Ey Muhammed! Artık emrolunamı açıkça ortaya koy, Puta tapanlara aldırış etme" (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Hicr, 15: 94).

O İslam'ı en önemli vahiy ve kendisini son peygamber olarak görüyordu cümlesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle uyumludur.

İslam'ın en önemli din olduğunu, bütün peygamberlere indirilen dinin İslam olduğunu yüce Allah Kur'an'da bildirmektedir. Allah'u Teâlâ'nın her peygamberden kendilerinden sonra gelen ve kendi getirdiklerini doğrulayan bir peygamber geldiğinde onlara inanmaları ve onlara yardım etmeleri hususunda söz aldığı belirtilmektedir. Onlara bu sözü ve verilen görevi kabul edip üstlendiklerini sorduğu, onların da bunları kabul ettiklerini ifade ettikleri anlatılmaktadır. Allah'u Teâlâ'nın da hem onları hem de kendisini bu olaya şahit tuttuğu (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 81) ifade edilmektedir. Yine Kur'an'da aynı konuda şöyle buyrulmaktadır: “Kim İslam'dan başka din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır” (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 85). Hz. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu olduğunu kendisi değil, Allah'u Teâlâ Kur'an'da bildirmektedir. “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiç birinin babası değildir. Fakat o; Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir” (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ahzab, 33: 40).

Muhammed hayatı boyunca Allah'tan 114 vahiy almıştır ifadesi İslam tarihi kaynaklarındaki ifadelerle kısmen örtüşmektedir.

Parçada geçen Hz. Muhammed'in “114 vahiy aldığı” ifadesi, kendisine 114 süre nazil oldu manasına alınırsa İslam literatüründe yer alan bilgilerle örtüşecektir. Hz. Muhammed'e sadece 114 kez vahiy geldi şeklinde anlamak doğru olmayacaktır. Çünkü her bir süre bir defada nazil olmayıp parça parça vahyolunabilmekteydi.

Bu vahiyler yazıldı ve ölümünden yaklaşık 20 yıl sonra Kur'an'da (sık okunan kitap) toplandı cümlesindeki bazı kısımlar İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmemektedir.

Kur'an Hz. Muhammed'in sağlığında vahiy kâtipleri tarafından yazılmaktaydı. Sahabenin bir kısmı tarafından da Kur'an'ın tamamı ezberlenmişti. Hz. Muhammed'in vefatından kısa bir süre sonra Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde, Yemâme savaşı ve diğer savaşlarda çok sayıda hafız şehit oldu. Bunun üzerine Hz. Ömer Kur'an'ın

kitap haline getirilmesini Ebû Bekir'e teklif etti. Hz. Ebû Bekir bu teklifi kabul ederek bu görevi vahiy kâtibi ve iyi bir hafız olan Zeyd b. Sabit'e verdi. Zeyd b. Sabit başkanlığında kitap haline getirilen Kur'an, Hz. Ebû Bekir'e teslim edildi. Yazılan bu Kur'an üzerinde bütün sahabe icma etmiştir (Abdulhamit BİRİŞİK, "Kur'an", *DİA*, 2002, XXVI: 385-387). Yukarıda belirtildiği üzere, Kur'an'ın kitap haline getirilmesi Hz. Muhammed'in vefatından sonra iki yıl gibi kısa bir zaman içerisinde meydana gelmiştir. Kur'an'ın toplanması için Hz. Muhammed'in vefatının üzerinden, parçada ifade edildiği üzere 20 yıl gibi uzun bir ara yoktur. Hz. Osman döneminde yeni fethedilen bölgelerde hatalı okumaların önlenmesi ve aslına uygun okunmasını sağlamak için Kur'an çoğaltılarak o bölgelere gönderilmiştir (Birişik, "Kur'an", *DİA*, 2002, XXVI: 385-387).

Parçada tarafsız bir anlatımla Kur'an'ın İslam'ın kutsal kitabı olduğu ifade edilmektedir. İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an'ın Âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirildiği (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Hakka, 69: 43) bizzat Kur'an-ı Kerimde ifade edilmiştir.

Dindar Müslümanlara göre Kur'an, kelimesi kelimesine doğru (Müslüman kendini Allah'a adayan kişidir), ifadeleri İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle uyumaktadır.

Kur'an'da "İçerisine hiç kimse bir kelime bir harf ilave etmemiştir" (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Fussilet, 41: 42) şeklinde geçmektedir. Yine tüm Müslümanlar bunu kabul etmektedirler, hükmü kıyamete kadar geçerli olduğu (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Kehf, 18: 27; En'am, 6: 115) bildirilmektedir.

Aynı şekilde hadislerin de Muhammed'in ölümünden sonra toplandığı ve insanlara Allah'ın istediği şekilde yaşamaları için örnek olsun diye aktarıldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında hadislerin toplanması ve tasnifi hususundaki anlatımlarla uyumaktadır.

Hadis söz, fiil, takrir (onay), ahlaki ve fiziki vasıf olarak Hz. Muhammed'e izafe edilen her şeyin yazılı metinleridir ve Hadisler, sünnete bağlı olarak İslam'ın ikinci kaynağıdır (Çakan, *Hadis Usulü*, 1990: 13; Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 1990: 70-72). Hz. Muhammed'in sağlığında, kendisinden izin alarak hadis yazanlar olmuşsa da, hadislerin yazılması Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra hız kazanmıştır

(M. Yaşar KANDEMİR, “Hadis”, *DİA*, 1997, XV: 32-37). Böylece İslam’ın önemli bir kaynağı daha kayıt altına alınmıştır. Hadisler Hz. Muhammed’in örnek hayatı Müslümanlara örnek olsun diye aktarılmaktadır. Çünkü onun inananlar için örnek olduğunu Allah (c.c) Kur’an’da şöyle haber vermektedir: “Andolsun, Allah’ın resulünde sizin için; Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır” (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Ahzab, 33: 21). Yine bir başka ayette: ”Peygamber size ne getirdi ise, onu alın; size neyi yasak etti ise, ondan da kaçın” buyrulmaktadır (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Haşr, 59: 7).

2.1.2. Görsel Malzemeler ve Yan Bilgiler

(Q1) Muhammed’in ön hazırlıkları konusunun yan tarafında Arapça el yazması bir Kur’an sayfasına yer verilmektedir (Resim için bk. Ek: II). XII. yüzyıla ait olduğu bildirilen bu sayfanın Kuzey Afrika’da yazıldığı kaydedilmektedir. Ayrıca Kur’an’ın lafızlarının Allah’a ait olduğuna inanan ve kutsal kabul eden Müslümanların bu kitabın yazısının da kutsal olduğuna inandıkları bildirilmektedir. Bu yüzden Müslümanların Kur’an’ın yazısına büyük önem verdikleri ve zaman içerisinde bunun bir sanat dalı haline geldiğine dikkat çekilmektedir.

Değerlendirme

“Kur’an Yazısının Kutsallığı” konusu İslam kelimcilerini ve fıkıhçıları da meşgul etmiştir. Kelamcılara göre Kur’an, Allah’ın ses ve harflerden bağımsız olarak zatı ile kaim olan nefsi kelimedir ve manalardan ibarettir. Fıkıhçılar ise kelamcılarının tarifini dikkate almakla beraber, esas itibarıyla Kur’an kelimesinin insanlara ulaştığı haliyle Kur’an-ı Kerimi ifade ettiği kanaatindedirler. Buna göre Kur’an nazım ve manadır (Tahsin GÖRGÜN, “Kur’an”, *DİA*, 2002, XXVI: 389). Tarih boyunca Kur’an-ı Kerim hem mana, hem de lafız olarak Müslümanlar arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Müslümanlar Kur’an harflerini daha güzel yazmak için yazı sanatlarını geliştirmişler ve Kur’an ayetlerini yazılarına konu edinmişlerdir.

(Q2) Muhammed’in ön hazırlıkları konusunun altında Hz. Peygamberi at üstünde gösteren bir resme yer verilmektedir. Hz. Muhammed’in omuzlarının üzerinde de bir

melek resmi bulunmaktadır (Resim için bk. Ek: II). Resmin altında bunun XIV. Yüzyıla ait bir Pers minyatürü olduğu bildirilmektedir. Resmin altında yapılan açıklamada Hz. Muhammed'in yüzünü gösteren çok resmin bulunmadığına dikkat çekilmekte ve bu durum İslam'da Hz. Muhammed'in resminin çizilmesinin tartışmalı olmasına bağlanmaktadır.

Değerlendirme

İslam'da Muhammed'in resminin çizilmesinin tartışmalı olduğu ifadesi İslam kaynaklarında geçen bilgilerle uyuşmamaktadır. Çünkü İslam'ın ilk dönemlerindeki genel kanaat resim çizmenin caiz olmadığı yönündedir. İslam, putperestliği ve şirki ortadan kaldırmak için gelmiştir. Resim çizmek bir çeşit putçuluk ve şirk olarak görüldüğü için, resim çizmenin İslam'ın geliş amacına ters düşeceği kanaati hâkim olmuştur (Tâlib YÂZÎCÎ, "Arap", *DİA*, 1991, III: 314-315). Hz. Peygamberin üzerinde kanatlı bir kız şeklinde çizilmiş olan melek resmi İslam inancında melek anlayışıyla bağdaşmamaktadır. İslam inancı müşriklerin meleklerle dişilik izafe etmesini reddeder (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Saffat, 37; 149-150; Zuhruf, 43; 19) ve insanlar ve cinlerden farklı olarak nurdan yaratıldıklarını ifade eder (M. Sait ÖZERVALLI, "Melek", *DİA*, 2004, XXIX: 40).

(Q3) Öğreti ve kutsal yazılar konusunun altında Kahire'de bulunan İbn Tolun Camiinin resmine yer verilmektedir (Resim için bk. Ek: II). Resmin altında bu caminin 879 yılında inşa edildiği bildirilmektedir.

Resmin yanında yapılan açıklamada camilerin standart yapı şekillerinin ve malzemelerinin olduğu belirtilmektedir. İbn Tolun camiinin iç avlusunda; bir şadırvan, ibadet mekânı, toplanma avlusu, yolcuların konaklaması için avlu ve ezan okumak için minaresinin olduğu ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Yukarıda verilen bilgiler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk arz etmektedir. Camii IX. yüzyılda Kahire'de Abbâsî devletinden (132-628/750-1258) ayrılıp, bağımsız bir Türk devleti kuran Ahmet b. Tolun (ö.270/884) tarafından inşa

ettirilmiştir. Zaman içerisinde tamiratlar ve ilaveler yapılmıştır. Günümüzde Mısırda esas biçimini koruyan en eski camiidir (Doris Behrens-ABOUSEIF, “İbn Tolun Camii”, *DİA*, 1999, XX: 416-418). İslam tarihi kaynaklarında tüm özellikleri uzunca anlatılan camii, parçada çok kısa bir şekilde özetlenmiştir.

(Q4) İbn Tolun caminin resminden sonra karşı sayfanın sağ baş tarafında Kâbe'nin resmine yer verilmektedir (Resim için bk. Ek: II).

Kâbe kuruluşundan günümüze kadar özellikleri ve önemi özetlenerek anlatılmaktadır.

Resmin yan tarafında yapılan açıklamada Muhammed'in zamanında olduğu gibi, bugün de Kâbe'nin etrafının insanlarla çevrili olduğu ifade edilmektedir. Müslümanlar için Kâbe'nin en eski kutsal mekân olduğu belirtilmektedir. Kâbe'nin Yahudi ve Hıristiyanlarda olduğu gibi, Müslümanlara göre de tek tanrılı dinin atası kabul edilen Hz İbrahim tarafından yapıldığı ifade edilmektedir. Kâbe'nin son şeklini 683 yılında aldığı bildirilmektedir. Kâbe'yi ziyaret eden hacıların, bu ziyaretlerinden etkileyici bir tecrübe edindiklerini anlattıkları ifade edilmektedir. “Neden olduğunu düşünebiliyor musun?” diye bir soru sorularak konu üzerinde yoğunluk oluşturulmaktadır.

Değerlendirme

Muhammed'in zamanında olduğu gibi, bugün de Kâbe'nin etrafının insanlarla çevrili olduğu ifadesi İslam kaynaklarında anlatılanlarla uyumaktadır. Müslümanlar için Kâbe'nin en eski kutsal mekân olduğu ifadesi de İslam kaynaklarındaki bilgilere göre doğrudur. Kur'an-ı Kerim'de “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir” (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 96) ifadesiyle, Mekke'nin önemi ve Kâbe'nin kutsallığı ortaya konmuştur.

Hz. Muhammed peygamber olup, Müslümanlara hac farz kılınıncaya kadar insanlar eski inançlarına göre Kâbe'yi hac için ziyaret ediyorlardı (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 96). Hicretin 9. yılında (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 386) “Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır” (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 97) ayetiyle

hac Müslümanlara farz kılınmıştır. Ardından inen ayetle (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9; 28) müşriklerin Mescid-i Haram'a girmesi yasaklanmış ve bundan sonra Kâbe sadece Müslümanların haccettiği bir merkez haline gelmiştir. İnsanlar Kâbe'nin etrafında onu tavaf etmek için toplanmaktadırlar.

Kâbe'nin Yahudi ve Hıristiyanlarda olduğu gibi, Müslümanlara göre de tek tanrılı dinin atası kabul edilen Hz. İbrahim tarafından yapıldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymaktadır. Hz. İbrahim, Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından tek tanrılı dinin atası kabul edilmektedir (Bozkurt ve Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞCI, "Mekke", *DİA*, 2003, XXVIII: 556-557). Zaten Müslümanlara, tek tanrılı dinin atası olan Hz. İbrahim'e tabi olmayı Kur'an Kerim'de Allah'u Teâlâ şu ayetle emretmektedir: "Öyle ise hakka yönelen İbrahim'in dinine uyun" (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 95).

Parçada Kâbe'ye son halinin 683 yılında verildiği ifadesi İslam kaynaklarındaki bilgileri tam olarak karşılamamaktadır. İslam kaynaklarında Emevi saldırısı sonucu yanan Kâbe'nin 684 yılında Abdullah b. Zübeyr tarafından Hz. İbrahim'im yaptığı temeller esas alınarak yeniden yaptırıldığı ifade edilmektedir. Fakat Kâbe'de daha sonra 692 yılında yapılan yeni bir tadilatla Kâbe duvarlarının Kureyş'in yaptığı temeller üzerine çekildiğine yer verilmektedir. Hakikat o ki, zaman içerisinde eskime, doğal afet, ziyaretçilerin artması sebebiyle ihtiyacın karşılanamaması vb. sebeplerle yakın tarihimize kadar ve de halen yenileme faaliyetleri devam etmektedir (Sadettin ÜNAL, "Kâbe", *DİA*, 2001, XXIV: 15-20).

Huzur içerisinde, noksansız ve hatasız yapılan hac ziyaretlerine vaat edilen müjdelerin, hacıları heyecanlandığı muhakkaktır. "Makbul bir haccın mükâfatı da ancak cennettir" (Müslim, I: 983) Hadis-i şerifi örneğinde olduğu gibi. Sorunun cevabının kendi içinde gizli olduğu yani bunun sebebinin ancak hac ziyareti yaparak anlaşılacağına saklıdır. Ayrıca öğrencilerin dikkatleri konunun üzerine çekilmek istenmektedir.

(Q5) Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlara Karşı Tutumu

Kur'an'dan:

Bu kısımda Yahudi ve Hıristiyanların imanlarını, amellerini ve Müslümanlara karşı tutumlarını anlatan bazı Kur'an-ı Kerim ayetlerinin mealleri verilmektedir.

Kur'an kutsal kitap sahipleri (Yahudiler ve Hıristiyanlar) sadece inanmak ve Allah'tan korkmak isteselerdi, bununla günahları affolunur ve cennete giderler diye haber vermektedir (Ullmann, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 66).

Kur'an-ı kerim Yahudi ve Hıristiyanları, Ey kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni (Kur'an-ı) uygulamadıkça doğrulardan değilsiniz (Ullmann, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 69) diye uyarılmaktadır.

Kur'an'da Şüphesiz Allah'a inanan ve Sâlih amel işleyen Yahudilerin ve Hıristiyanların hiçbir korku ve üzüntü görmeyecekleri (Ullmann, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 70) anlatılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim gerçekten Meryem'in oğlu İsa'nın Allah olduğunu söyleyenlerin inanmayanlar olduğunu (Ullmann, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 73) bildirmektedir.

Kur'an'da Meryem oğlu Mesih'in sadece bir peygamber olduğu ve Ondan önce de nice peygamberlerin gelip geçtiği (Ullmann, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 76) ifade edilmektedir.

Kur'an'da, Müslümanlara karşı düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah'a ortak koşanların olacağı haber verilmektedir. Kur'an onların Müslümanlara sevgi bakımından en yakınlarının ise "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerin olacağı bildirilmektedir. Kur'an Hıristiyanların aralarında keşişlerin ve rahiplerin olduğunu ve onların büyüklük taslamadıklarını (Ullmann, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 83) ifade etmektedir.

Değerlendirme

Burada verilen ayetlerin bildirdikleri Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlara karşı tutumları değil, Allah'u Teâlâ'nın onlar hakkındaki kesin hükümleridir. Onların Hz. Muhammed'i, Kur'an-ı, İslam'ı kabul etmediklerinden ve Allah'a karşı geldiklerinden dolayı bu hükümler verilmiştir. Eğer kabul edip inansalardı, karşılığında kendilerine

verilecek mükâfatlar yine aynı ayetlerde anlatılmaktadır. Diğer yönden ayetlerde Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlara karşı tutumları anlatılmamıştır. Özellikle Yahudi ve Hıristiyanların Müslümanlara karşı tutumları vurgulanmıştır. Başlık ile muhteva birbiriyle uyum sağlamamakta ve konu içerisinde verilen bilgiler konunun başlığını izah etmemektedir.

Almanya’da basılmış Kur’an-ı Kerim meali kaynak olarak kullanılmıştır. Bazı ayetlerin tamamı, bazılarının sadece konuyla ilgili kısmı alınmıştır. Kur’an’ın Almanca meali, Kur’an’ın Türkçe meali ile karşılaştırıldığında aynı manayı vermekte zorlanıldığı görülmektedir. Problem oluşturabilecek bir ayrıntı olduğunu düşünmemekle birlikte Türkçe ve Almanca meallerin ayet numaralarının sıralanışında bazı farklılıkların olduğunu ifade etmek gerekir. Türkçe meallerde 65 olarak verilen ayet numarası, Almanca mealde 66 olarak verilmektedir. Kitabın kaynak olarak kullandığı Kur’an baskısına ulaşamadığımızdan farklılığın nereden kaynaklandığını tespit edemedik.

(Q6) İslam’a İnananların Görevleri

Bu kısımda İslam’ın beş şartı diye bilinen esaslar Buhari’nin *Sahih* adlı eserinde İbn Ömer kanadıyla gelen bir hadis tercümesiyle verilmektedir.

Sahih-i Buhari’nin (810-870) anlatmasına göre İslam’a inananların görevlerinin şunlar olduğu bildirilmektedir. İbni Ömer’in dediğine göre (Muhammed şöyle demiş) İslam’ın beş temel yükümlülük üzerine kurulu olduğu: Kelime-i şahadet (imanın göstergesi) “Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed onun peygamberidir.” Günlük ibadet, şart olan zekât, Mekke’ye hac, Ramazan ayında oruç tutmak şeklinde söylendiği ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Buhari’nin *Sahih* adlı eseri hadis literatüründe Kütüb-i Sitte diye anılan ve güvenilir kabul edilen hadis kitaplarından birisidir. Kitabın müellifi Buhari 256/870 yılında vefat etmiştir (M. Mustafa EL-A’ZAMÎ, “Buhârî”, Muhammed b. İsmail”, *DİA*, 1992, VI: 368). Hadisi nakleden İbn Ömer, Hz. Ömer’in oğlu Abdullah’tır (ö: 73/692). En çok hadis rivayet edenlerden birisidir (Kandemir, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, *DİA*, 1988,

I: 126-128). Klasik İslam ilmiyelerinde “İslam’ın Şartları” olarak nitelendirilen İslam’ın temel esaslarını anlatan bu hadis, sıkça kullanılan bir hadistir (Nedim,1984). Hadis Sahih Buhari’nin Almanya’da yapılmış bir baskısından alınmış, objektif seçilmiş ve bilgiler doğru bir şekilde verilmiştir.

(Q7) Kadınların Hakları ve Yükümlülükleri

Kur’an’dan:

Bu kısımda örtünme ile ilgili Kur’an’dan iki ayete yer verilmektedir. Bunlardan birincisinde Hz. peygamberin ashabına Peygamberin hanımlarından bir şey istemeleri gerektiğinde, onların örtülü olduklarında istemelerinin uygun olacağı (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Ahzab, 33: 54) bildirilmektedir. Devamında Hz. Peygamberin hanımlarına, babalarına, oğullarının, erkek kardeşlerinin, erkek kardeşlerinin oğullarının, kız kardeşlerinin oğullarının, onların hanımlarının veya cariyelerinin yanlarında örtülü olmamalarından dolayı her hangi bir günahın olmayacağı (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Ahzab, 33: 56) anlatılmaktadır. Kur’an-ı Kerimde Hz. Peygamber’den hanımlarına, kızlarına ve inananların hanımlarına, dışarı çıkarken örtülerini yakalarına kadar çekmelerini söylemesi (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Ahzab, 33: 60) istenmektedir.

Değerlendirme

“Kadınların hakları ve yükümlülükleri” başlığı Kuran’ı kerim ayetleriyle açıklanmaktadır. Açıklamalarda hak ve yükümlülüklerle ilgili “örtünme” ile alakalı bölümle yetinilmiştir. Seçilen ayetlerin tamamı alınmamıştır. Ayetlerin sebep ve sonuçlarını ifade eden kısımlarına değinilmemiştir. Kadınların hakları ve yükümlülükleri başlığından Kur’an’ı kerimde anlatılan kadınların tüm haklarından ve onların tüm yükümlülüklerinden bahsedileceği kanaati oluşmaktadır. Fakat konunun tek yanının ele alındığı görülmektedir. Bu durum İslam’da kadın hak ve yükümlülüklerinin sadece örtünmekten ibaret olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Kur’an-ı Kerimde kadınların korunması (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Nisa, 4: 19), Kadının kocasına karşı sorumlulukları (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Bakara, 2: 228), miras (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Nisa, 4: 127), mehir (Özek ve Diğ, *Kur’an-ı*

Kerim Meali, Nisa, 4: 4), kız çocuklarının korunması (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nisa, 4: 127), Kadının çocuğuna karşı yükümlülükleri (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Bakara, 2: 233) gibi kadın hak ve yükümlülüklerini ilgilendiren daha birçok konu yer almaktadır. Dolayısıyla şayet başlık bu haliyle korunacaksa bu konulara da yer verilmesi uygun olacaktır. Aksi takdirde başlığın değiştirilmesi ilmi anlamda zorunlu görünmektedir.

2.1.3. Değerlendirme Soruları

Konunun sonunda araştırma yapma, mukayese yapma, bilgi edinme ve yorum yapma amaçlı sorular sorulmaktadır.

S 1- Muhammed'in hayatını tabele şeklinde yaz, hayatındaki önemli noktaları işaretle, sonra İsa'nın hayatıyla Muhammed'in hayatını karşılaştır, Bu ikisi arasında hangi benzerlik ve farklılıkları görüyorsunuz?

Öğrencinin Hz. Muhammed'in hayatının önemli kesitlerini anlayıp anlamadığı ölçülmekte ve eğer anlamamışsa öğrenme fırsatı verilmektedir. İki peygamber arasındaki temel benzerlikleri ve ayrılıkları öğrenciye kavratmayı hedeflemektedir.

S 2- Muhammed'in İslam ile Yahudi ve Hıristiyanlar arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünü tespit et.

Soruda öğrencinin dikkatini çekerek, öğrenciye Kur'an'ın ehli kitapla ilgili söylediklerinin kavratılması istenmektedir.

S 3- Müslüman sınıf arkadaşlarına "İslam'a inananların görevleri", "kadınların hakları ve yükümlülükleri" konularında anlatılan görevlerin onlar için ne anlam ifade ettiğini sor.

Öğrencilerin birbirlerinin inançlarını anlamaları ve öğrencilere bir arada bilinçli bir şekilde yaşamaları kavratılmaktadır. Müslüman öğrencilere dini görevlerinin kavratılması ve dini görevleri hakkındaki duygularının oluşmasına yardımcı olunmaktadır. Öncelikle Kur'an'a göre kadınların hak ve yükümlülükleri Alman tarih ders kitabında eksik olarak verildiği görülmektedir. Eksik verilen bir konunun

öğrenciden değerlendirmesini istenmesi doğru olmayacaktır. Öğrencinin eksik bilgiyi sağlıklı, objektif ve doğru değerlendirmesini beklemekte eğitim kriterleri açısından yanlış olacaktır. Eğer teorideki bilgilerle pratiğin uyum içerisinde olup olmadığını öğrenmek için sorulmuş bir soru olarak değerlendirilirse, o zaman bilgilerin eğitim açısından tam olarak verilmesi gerekmektedir. Sorunun ikinci kısmı bu açıdan objektif, seçici ve pedagojik değildir.

2.2. İSLAM YAYILIYOR

Mekke'nin fethinden 1080 yılına kadar geçen zaman dilimi içerisinde Müslümanların İslam'ı yayma mücadeleleri ve başarıları özet bir şekilde anlatılmaktadır. Konu dört alt başlık altında incelenmektedir. "Arap Fetih Seferleri" adını taşıyan birinci başlık altında Müslümanların ilk yüzyılda gerçekleştirdiği fetihlerden söz edilmektedir. "Kutsal Savaş" adı verilen ikinci alt başlıkta Müslümanları bu büyük başarıya ulaştıran etkenler ele alınmaktadır. "Sünniler ve Şiiiler" isimli üçüncü kısımda Müslümanların kimin halife olacağı hususunda sahip oldukları görüş ayrılıklarına işaret edilmektedir. "Türkler Kutsal Savaşı Yineliyor" isimli son kısımda ise Selçukluların Abbâsileri nüfuz altına almaları ve sonrasında yapmış oldukları fetihler ele alınıyor.

Konunun giriş kısmında öncelikle Mekke'nin fethinden sonra Arap askerlerin fetihlere çok hızlı bir şekilde devam ettikleri belirtilmektedir. Ardından yaklaşık yüzyıl içerisinde çok büyük bir imparatorluk kurduklarının ve fethettikleri yerlerde kendi din ve kültürlerini yaydıkları dile getirilmektedir. Daha sonra Muhammed'in haleflerinden birisinin ortaya attığı bir soru üzerine Müslümanların bölündüğüne dikkat çekilerek, öğrencilere bu bölünmenin nasıl ortaya çıktığı sorusu yöneltilmektedir.

Değerlendirme

Konuya başlamadan önce verilen bu ön bilgiler, öğrencinin zihnine konuyu kronolojik olarak yerleştirmesi açısından oldukça isabetli görünmektedir. Böylece öğrenci İslam dünyasındaki fetihlerin büyük ölçüde ilk yüzyılda gerçekleşmiş olduğunu kavrayacaktır. Bununla birlikte erken dönemde Müslümanlar arasında ortaya çıkan iç savaşa veya görüş ayrılığına işaret edilmektedir. Ancak burada "Muhammed'in haleflerinden birinin sorduğu soru" şeklindeki bilginin neye işaret ettiği tam olarak anlaşılmamaktadır. Aynı şekilde bu kısımda son konu olarak ele alınan "Türkler Kutsal Savaşı Yineliyor" konusuna ait ön bilgi veya hazırlık oluşturacak herhangi bir cümleye yer verilmediği görülmektedir.

2.2.1. Konular

2.2.1.1. Arap Fetih Seferleri

Hız. Muhammed'in Arap Yarımadası'nı İslam toprakları haline getirmesinden, 730 yılına kadar Afrika ve Çin'e uzanan fetihler özetlenerek anlatılmaktadır.

Muhammed M.632 yılında vefat edene kadar Arap Yarımadası'nı İslam toprakları haline getirdiği ifade edilmektedir. Ondan sonra gelen halifelerin Arap bedevilerden oluşturdukları ordularla fetihlere devam ettikleri belirtilmektedir. Bunun neticesinde M.730 yılına kadar İspanya'dan Kuzey Afrika'ya ve Orta Doğudan neredeyse Çin'e kadar uzanan büyük bir alanın fethedildiği anlatılmaktadır. Bu zorlu fetih seferlerini yapan Arapların bu gücü nereden elde ettikleri sorusuyla bir sonraki konuya geçiş yapılmaktadır.

Değerlendirme

Muhammed 632 yılında vefat edinceye kadar Arap Yarımadası İslam toprakları haline getirildi bilgisi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle uygunluk göstermektedir. Mekke'nin fethi, Arap Yarımadası'nda İslamiyet'in yayılması açısından adeta bir dönüm noktası olmuştur. Bu fetihden sonra Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerinden kabileler heyetler halinde gelerek İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Böylece Arap Yarımadası'nın neredeyse tamamı Hz. Muhammed'in sağlığında İslamiyet'i kabul etmiştir. Neticede büyük bir bölge, halkıyla beraber Hz. Muhammed'in İslam'a davet çağrısına uyup, kendiliğinden İslam'ı kabul etmek suretiyle, İslam topraklarına katılmaları gerçekleşmiştir (Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 254-262).

Ondan sonra gelen halife veya vekillerin Müslüman Arap bedevilerinden ordu birlikleri kurarak fetihlere devam ettikleri ve bu birliklerin 730 yılına kadar İspanya'dan Kuzey Afrika'ya, Orta Doğu'dan neredeyse Çin'e kadar uzanan büyük bir alanı fethettikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Hz. Peygamberin vefatının ardından halife olan Hz. Ebû Bekir irtidat hareketlerini bastırmasının ardından Irak ve Suriye olmak üzere iki ayrı cephede fetih hareketlerini başlatmıştır. Onun başlatmış olduğu fetih hareketleri kendisinden sonra halife olan Hz. Ömer zamanında zirveye ulaşmıştır. Birinci fetih dalgasının yaşandığı bu dönemde doğuda Sâsâni İmparatorluğu ortadan kaldırılmış ve Müslüman orduları Horasan'ın Ceyhun nehrine kadar ulaşmıştır. Batıda ise Bizans hâkimiyeti altında bulunan Suriye, Mısır ve Filistin

ele geçirilmiştir. Üçüncü halife Hz. Osman döneminin ilk altı yılında devam eden fetih hareketleri onun halifeliğinin ikinci yarısında durmuştur. Hz. Osman'ın halifeliğinin ikinci yarısında başlayan fitne hareketleri onun öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Dördüncü halife Hz. Ali dönemi Muaviye ile iktidar mücadelesinin yaşandığı ve sonrasında Müslümanların kendi aralarında iç savaşlar yaşadığı bir dönem olmuştur (Fayda, “Hulefâ-yi Râşidîn”, *DİA*, 1998, XVIII: 325-331). Bu mücadele Muaviye'nin iktidarı ele geçirmesiyle sonuçlanmış ve onun döneminde üç koldan fetih hareketlerine yeniden başlanmıştır. Torunu II. Muaviye'den sonra çıkan kriz sebebiyle duraklayan fetihler, altıncı Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik zamanında yeniden hız kazanmıştır. İkinci fetih dalgasının yaşandığı bu dönemde doğuda Maveraünnehir ve Sind, batıda Kuzey Afrika ve Endülüs fethedilmiştir. Velid b. Abdülmelik'ten sonra parçada işaret edilen 730 yılına kadar bazı küçük çaplı fetihlerin gerçekleştiğini görmek mümkündür. 730 yılından sonra Emeviler'de başlayan iktidar mücadeleleri devletin yıkılışına ve fetihlerin durmasına neden olmuştur. Bu sürece bir bütün olarak bakıldığında, parçada belirtildiği gibi Hz. Ebû Bekir ile başlayan ve 730 yılına kadar devam eden dönem İslam topraklarının en geniş yüz ölçümüne ulaştığı bir dönem olmuştur (İsmail YİĞİT, “Emeviler”, *DİA*, 1995, XI: 87-95). Bu konuyla alakalı üzerinde durulması gereken son husus, kitabın bu fetihleri Müslümanların gerçekleştirdiği bir başarı olarak sunmak yerine Arapların veya Arap ordularının elde ettikleri bir başarı olarak gösterilmesidir. Bu durumu Alman Müsteşrik Welhausen'in anlayışının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim Emeviler tarihi hakkında önemli bir çalışma kaleme almış bulunan Wellhausen, eserine “*Arap Devleti ve Sükûtu*” ismini vererek beklide bu anlayışın temelini atmıştır (Julius WELLHAUSEN, Çev. Fikret İŞILTAN, “*Arap Devleti ve Sükûtu*” 1963).

2.2.1.2 Kutsal Savaş

Bu kısımda kısa zamanda çok geniş bir coğrafyayı ele geçirmiş bulunan Müslümanların başarılarının altında yatan sebepler zikredilmektedir.

Arapları harekete geçiren gücün dinin teşvik ediciliğinin olduğu belirtilmektedir. Muhammed'in Müslümanlara “Kendinizi Allah'ın yoluna adayın “diye emrettiği ifade edilmektedir. İslam'ın yayılması için yapılan mücadelelerin “Kutsal savaş” olarak

adlandırıldığı, buna katılmanın her Müslüman'ın görevi olduğu belirtilmektedir. Bu girişimin işe yaradığının altı çizilmekte ve galip geldiğinde elde edilen ganimetlerden savaşa katılan herkesin pay aldığı ifade edilmektedir. Muhammed'in; "Eğer kim savaşta ölürse, kendisini masallarda anlatılan bir mutluluğun beklediği cennete girecek" diye söylediği belirtilmektedir. Bunun Arapları ateşlediği ve zafer elde etmelerine sebep olduğu vurgulanmaktadır. Bu zaferlerin bir sebebinin de, kaybedenler eğer kendileri gibi tek tanrıya inanıyor ve kutsal kitap sahipleri iseler, onlara Müslümanlar tarafından kolaylık sağlandığı ve boyunduruk altına alındıkları, Hıristiyanların ve Yahudilerin kolaylık sağlanan guruplar oldukları ifade edilmektedir. Müslümanların onları kendi dinlerinin akrabaları olarak gördükleri bildirilmektedir. Bu yüzden onlara vergi ödedikleri takdirde kendi dinlerinde kalma izni verildiği ve halifenin koruması altına alındıkları anlatılmaktadır.

Değerlendirme

Arapları harekete geçiren gücün dinin teşvik ediciliğinin olduğu ifadesi İslam kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmekle birlikte, maksadı tam olarak ifade etmek için yeterli görünmemektedir. İslam dini Allah yolunda cihad etmeyi ve İslam dinini yaymayı emretmektedir. Ancak İslam dinini yaymanın tek yolu savaş değildir (Ahmet ÖZEL, "Cihad", *DİA*,1993,VII: 527-531; Bekir TOPALOĞLU, "Cihad", *DİA*, 1993, VII: 531-534). Nitekim İslam'ın Mekke döneminde, Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara gördükleri işkence ve zulümlere karşı sabırlı olmaları (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ahkaf, 46: 35; Müzzemmil, 73: 10) ve barış içinde olmaları (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*,Bakara, 2: 208) tavsiye edilmiştir. Bunun neticesinde hicret etmek zorunda kalan ve Medine'ye hicret eden Müslümanlara karşı zulüm ve işkence devam etmiştir. Bu sebeple önce Müslümanlara kendileriyle savaşanlara karşı savaşma izni verilmiş (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Hac, 22: 39-40), sonra Müslümanlar onlara karşı meşru gerekçelerle savaşmaları teşvik edilmiştir (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Enfal, 8: 65). Bununla birlikte Müslümanlar savaşa başlamadan önce karşısındakilere öncelikle İslam'a girmeleri çağrısında bulunurlar. Ardından Cizye vermeleri karşılığında kendi dinlerinde kalabileceklerini teklif ederler. Nihayet bu iki teklif kabul edilmezse savaşa girerler (Fayda, "Fetih", *DİA*, 1995, XII: 468)

Muhammed'in Müslümanlara "Kendinizi Allah'ın yoluna adayın" diye emrettiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymaktadır. Ancak Parçada Hz. Muhammed'in Müslümanlara "kendinizi Allah'a adayın" ifadesinin kendi sözü ya da Kur'an ayeti olduğu açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Fakat Kur'an'da birçok ayette Müslümanların malları ve canlarıyla Allah yolunda mücadele etmeleri emredilmiştir (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nisa, 4: 84; Tevbe, 9: 111).

İslam'ın yayılması için yapılan mücadelelerin "Kutsal savaş" olarak adlandırıldığı, buna katılmanın her Müslüman'ın görevi olduğu ve bu girişimin işe yaradığı ifadeleri İslam kaynaklarında verilen bilgilerle tam olarak örtüşmemektedir. İslam'ın yayılması için yapılan çalışmanın parçada ifade edildiği gibi "kutsal savaş" değil, bir tebliğ görevi olduğunu anlamak daha doğru olacaktır. Çünkü Mekke döneminde hiçbir şekilde savaşa yönelmeyen Müslümanlar, Medine döneminde de mecbur kalmadıkça savaş yolunu tercih etmemişlerdir. Zaten Kur'an'da Hz. peygamberin görevinin tebliğ olduğu ifade edilmekte olup, Hz. Muhammed'e görevinin tebliğ olduğu emredilmekte (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Maide, 5: 67) ve hatırlatılmaktadır. Adı geçen ayette; "Ben, bana uyanlarla birlikte kendi özümü Allah'a teslim ettim, de," (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 20) emriyle Müslümanlar da bu görevle sorumlu tutulmaktadırlar. Bu görev Müslümanların topluca hareket etmelerini de sağlamıştır.

Galip geldiğinde elde edilen ganimetlerden savaşa katılan herkesin payının olduğu ifadesi İslam kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Ayrıca yapılan fiili mücadele de galip geldiği takdirde, elde edilen ganimetlerden mücadeleye katılanlara pay olduğu, (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Enfal, 8: 69) fakat dünya menfaati olan ganimet uğruna haksızlık yapılmaması emredilerek, asıl karşılığın Allah katında olduğu bildirilmektedir (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nisa, 4: 94) Bununla birlikte ganimetin bu büyük fetihlerin altında yatan ana unsur olarak gösterilmesi doğru bir yaklaşım olarak görünmemektedir. Çünkü İslam anlayışında sadece toprak ele geçirmek ve ganimet elde etmek için savaş yapmak uygun görülmemiştir. Bunun için İslam âlimleri ganimeti, Allah yolunda yapılan cihadın tabii bir neticesi olarak görmüşlerdir. Yani sırf ganimet için savaş yapılmaz, ancak Allah yolunda yapılan cihad neticesinde elde edilenler savaşa katılanlar arasında taksim edilir (Fayda, *Halid Bin Velid*, 1990: 297-305; Özel, "Cihad", *DİA*, 1993, VII: 530-531)

Muhammed'in; "Eğer kim savaşta ölürse, kendisini masalsı bir mutluluğun beklediği cennete girecek" diye söylediği ve bunun Arapları ateşlediği ve zafer elde etmelerine sebep olduğu ifadeleri İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uygun verilmiştir. Allah yolunda ölenlere canları karşılığı Cennet verileceği Allah'ın Müslümanlara verilmiş sözüdür (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 111) ayeti Müslümanlar üzerinde pozitif mücadele etkisi oluşturmuştur.

Bu zaferlerin bir sebebinin de, kaybedenler eğer kendileri gibi tek tanrıya inanıyor ve kutsal kitap sahipleri iseler, onlara Müslümanlar tarafından kolaylık sağlandığı ve boyunduruk altına alındıkları ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun verilmiştir. Hıristiyanların ve Yahudilerin kolaylık sağlanan guruplar oldukları ifadesi İslam tarihi kaynaklarına uygunluk göstermektedir. Kendilerine kutsal kitap verilenler Hz. Muhammed'e tabi olmadıkları takdirde cizye⁷ verip boyun eğinceye kadar onlarla mücadele edilmesi, boyun eğdiklerinde koruma altına alınmaları, dinlerinde hür bırakılmaları (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 29; Mehmet ERKAL, "Cizye", *DİA*, 1993, VIII: 42) emredilmektedir. Bu kolaylık ehli kitap sahiplerinin Müslümanlarla anlaşmaya girmelerine sebep olmuştur. Bu uygulama Ehl-i Kitap dışındaki din mensupları içinde uygulanmıştır (Erkal, "Cizye", *DİA*, 1993, VIII: 42).

Müslümanların onları kendi dinlerinin akrabaları olarak gördükleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarına göre doğru verilmiştir. Kur'an önceden indirilen Tevrat ve İncil'i doğrulayıcı bir kitap olarak indirilmiş olması (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Al-i İmran, 3: 3-4), dolayısıyla hepsi ilahi kitaplar olarak bir kaynağa (Allah'a) aittirler. Bu bakımdan Müslümanlar Kur'an'ın işaret ettiği gibi kendilerini asli hallerine uygun olarak ehli kitabın devamı kabul etmektedirler.

Vergi ödedikleri takdirde onlara kendi dinlerinde kalma izni verildiği ve onların halifenin koruması altına alındıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygundur. Kur'an'da Müslümanlara, ehli kitap sahiplerinin cizye ödemeyi kabul ederek barış istemeleri halinde, onlarla barış yapmaları (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 29) tavsiye edilmektedir.

---

⁷ - İslam devletindeki gayri müslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisidir (Erkal, "Cizye", *DİA*, 1993, VIII: 42-48).

Fetihlerdeki başarının daha birçok sebebini saymak mümkündür. İslam fetihlerinin başarı sebepleri arasında siyasi, askeri ve ekonomik birçok unsur bulunmakla birlikte ana etkenin İslam'ın kendisi olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca İslam'ın arzettiği önem ve Müslümanların fethettikleri yerleri çok iyi idare etmeleri fetihlerin kalıcı ve devamlı olmasında önemli iki unsuru teşkil etmektedir (Fayda, *Halid Bin Velid*, 1990: 301-305).

Müslümanların ilk yüzyılda gerçekleştirdiği fetihler ve cihad kavramının ele alındığı bu kısımda iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi dinin teşvik ettiği şeyin sadece savaş olarak gösterilmesidir. Hâlbuki İslam dininin teşvik ettiği ana husus İslam'ın yeryüzüne hâkim kılınmasıdır. Ancak bunun tek yolu silahla savaş olarak verilmemiştir. Savaş gerekli görüldüğü hallerde ve özellikle Müslümanların kendilerini savunmaları için teşvik edilmiştir. Bu kısımda dikkat çeken ikinci husus, ganimetin fetihlerin ana unsuru olarak gösterilmesidir. İslam anlayışında ganimet için savaş yapılması uygun görülmemekle birlikte, savaş neticesinde elde edilen ganimetin savaşanlar arasında paylaşılmasında bir mahzur görülmemiştir.

2.2.1.3. Sünniler ve Şiiler

Bu kısımda halifenin kim olacağı konusunda Müslümanların sahip oldukları görüş ayrılıkları, Sünniler ve Şiiler olmak üzere ikiye ayrılmaları konuları ele alınmıştır.

Muhammed'in kendinden sonra yerine geçecek kişiyi kesin olarak belirlemediği ifade edilmektedir. Halife Ali'nin (656-661) başa geçmesiyle de bu konuda açık kavgaların başladığı vurgulanmaktadır. Sonradan Ali taraftarı olarak isimlendirilecek olan Şiilerin sadece Muhammed'in soyundan gelenlerin halife olabileceğini iddia ettikleri ifade edilmektedir. Ali'nin Muhammed'in kuzeni ve damadı olduğu, yani Muhammed'in soyu olduğu, Şii'lere göre ancak Ali ve onun soyundan gelenlerin halife olabileceği görüşüne değinilmektedir. Müslümanların çoğunluğunun sünnete uydukları ve sünnete uyanların Sünniler olarak isimlendirildikleri ifade edilmektedir. Sünnet, Muhammed'in söyledikleri ve günlük yaşantılarının tamamı şeklinde tarif edilmektedir. Muhammed'in, yerine geçecek kimsenin Kureyş kabilesinden olması gerektiğini söylediğine işaret edilmektedir. Son olarak kanlı iç savaşların İslam Dünyasının günümüze kadar bölünmesine ve zayıflamasına yol açan önemli etken olduğu vurgulanmaktadır.

Değerlendirme

Muhammed'in kendinden sonra yerine geçecek kişiyi kesin olarak belirlemediği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyusmaktadır. Hz. Peygamber vefatından önce yerine geçecek halefini belirlememiştir. Buna rağmen ilk üç halifenin seçilmesinde dikkate değer problem yaşanmamıştır. Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün Medineli Evs ve Hazrec kabilelerinin ileri gelenleri Sakifetü Benî Sâide'de toplanarak Hazrec kabilesinin reisi Sa'd b. Ubâde'yi halifelğe teklif ettiler. Aynı toplantıya katılan Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh, orada hazır bulunan Ebû Bekir'i halifelğe teklif ettiler, bu teklifi Medine'deki Müslümanların çoğunluğunun uygun görmesiyle Ebû Bekir İlk halife olarak seçildi. Ebû Bekir vefatından önce yerine geçecek kişinin Hz. Ömer olduğunu bildirmiş, Medine'deki Müslümanlar da buna uymuşlar ve ikinci halife de ihtilafsız olarak seçilmiştir. Mescid-i Nebvî'de hançerle yaralanan Hz. Ömer yerine geçecek kişiyi seçmeleri için aşere-i mübeşşereden olan altı kişilik bir heyete talimat verdi. Bu heyette bulunanlar Hz. Osman'ı halife seçtiler. Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine Mescid-i Nebvî'de bir araya gelen muhacir ve ensarın ileri gelenleri Hz. Ali'nin halife olmasını istediler, Hz. Osman'ı şehit eden isyancılarda bu yönde ısrar etmeleri üzerine Hz. Ali halife seçildi. Bir suikast sonucu yaralanan Hz. Ali kendi yerine geçecek kişiyi bildirmemiş ve "sizi Resûlullah'ın bıraktığı halde bırakıyorum" diyerek aralarında birleşerek halifeyi seçebileceklerini söylemiştir (Fayda, "Hulefâ-yi Râşidîn", *DİA*, 1998, XVIII: 328-329).

Ali'nin (656-661) halife olmasıyla birlikte bu konuda açık kavgaların başladığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygundur. Hz. Ali halife seçilince bazı bölgeler ve gruplar kendisine biat etmediler. Şam valisi Muaviye bunların başında gelmektedir. Bu sebeple Siffin savaşı (37/657) olmuştur (Fayda, "Hulefâ-yi Râşidîn", *DİA*, 1998, XVIII: 330-331). Siffin savaşını sona erdirmek için taraflar arasında hakem tayin edilmiştir. Ancak bu iki taraf arasında anlaşma sağlanması için yeterli olmamış Hz. Ali ile Muaviye arasındaki mücadele devam etmiştir. Ayrıca hakem olayını kabul etmeyen ve bu yüzden Hz. Ali'nin ordusundan ayrılanlar, Hariciler adı altında yeni bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ethem FİĞLALI, "Hâricîler", *DİA*, 1997, XVI: 169-170).

Ali'nin taraftarı olan Şii'lerin sadece Muhammed'in soyundan gelenlerin halife olabileceğini iddia ettikleri ifadesi Ali'nin Muhammed'in kuzeni ve damadı olduğu, yani Muhammed'in soyu olduğu ifadesi ve Şii'lere göre ancak Ali ve onun soyundan gelenlerin halife olabileceği ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Bu grup Hz. Muhammed'in sağlığından itibaren Hz. Ali'ye sempati besleyenlerdir. Halifeliğin Hz. Muhammed'in soyundan, Hz. Ali ve onun soyuna ait olduğunu savunmaktadırlar (Karaman ve Diğ. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 2006: 620; Bardakoğlu ve Diğ. *İlmihal*, 2006, I: 29-31).

Müslümanların çoğunluğunun sünnete uydukları ve sünnete uyanların Sünniler olarak isimlendirildikleri ifadesi ve Sünnet, Muhammed'in söyledikleri ve günlük yaşantılarının tamamı şeklinde tarif edilmesi İslam tarihi kaynaklarına verilen bilgilere uymaktadır. Kur'an ve sünnet yolundan gidenlere Sünniler denilmektedir. Sünnet, Hz. Muhammed'in söz, fiil ve takrirlerinin tamamını içine almaktadır (Bardakoğlu ve Diğ. *İlmihal*, 2006, I: 145; Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 1996: 1007).

Muhammed'in yerine geçecek kimsenin Kureyş kabilesinden olması gerektiğini söylediği ifadesi bazı İslam tarihi kaynaklarında yer almakla birlikte (Köksal, *İslam Ansiklopedisi*, 1987, XVIII: 80) tartışmalıdır. "İmamlar Kureyş'tendir" şeklinde yer alan bu sözün ilk defa Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği Sakifetü Beni Saide'de Hz. Ebû Bekir tarafından söylendiği rivayet edilmektedir. Ancak Hz. Ebû Bekir'in bu sözü Hz. Peygamber'e atfen mi söylediği yoksa kendisine mi ait olduğu meselesi tartışmalıdır. Bu sözün Hz. Peygamber'e ait olduğunu kabul edenler olduğu gibi, bizzat Hz. Ebû Bekir'e ait olduğunu ve onun o dönemin Müslümanlarının Kureyş'ten başkasını kendilerine lider kabul etmeyecekleri anlamında söylediğini kabul edenler de vardır (Casim AVCI, "Hilâfet", *DİA*, 1998, XVII: 539-542). Bu sözün Hz. Peygamber tarafından söylendiğini ancak burada kastedilenin hilafet meselesi olmadığı, savaşlarda komutan olacak kişinin Kureyş'ten olması anlamında söylendiğini kabul edenler de vardır (Ali BAKKAL "Ebu Bekir'in Halife Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir Hadisinin Rolü Üzerine", *İSTEM*, 2005, sayı VI: 87-103). Dolayısıyla halifelerin Kureyş'ten olması gerektiği sözünün doğrudan Hz. Peygamber'e atfedilmesi ve diğer bilgilere işaret edilmemesi pek isabetli görünmemektedir.

Kanlı iç savaşların İslam Dünyasının günümüze kadar bölünmesine ve zayıflamasına yol açan önemli etken olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmektedir. Müslümanlar arasında hilafet konusunda yaşanan tartışmalar zaman içerisinde Şiiiler, Sünniler, Hariciler vb. grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Müslümanlar arasındaki bu görüş ayrılıkları zaman zaman çatışmalara dönüşmüş ve Müslümanlara tarih boyunca zarar vermiştir.

2.2.1.4. Türkler Kutsal Savaşı Yineliyor

Türklerin Aral denizi kıyılarından Bağdat'a, oradan da Anadolu'ya ve Bizans İmparatorluğunun hâkimiyeti altında olan İstanbul boğazına kadar ilerlemesinden bahsedilmektedir.

1050'den itibaren İslam fetihlerinin yeniden başlatıldığı, bu seferleri başlatanların Türk din savaşçıları oldukları anlatılmaktadır. Fetihleri yeniden başlatan Türklerin göçebe oldukları, uzun yıllar Sîr-i deryâ nehri ve Aral denizi kıyılarında Halife şehri Bağdat'a komşu olarak yaşadıkları belirtilmektedir. Türklerin kısmen İslamiyet'i kabul ettikleri, böylece Aral denizi kıyısında yaşayan Türklerin İmparatorlarına İslam'a girdikten sonra Kağan ismini verdikleri ve bunlardan birisinin de Tuğrul Kağan olduğu belirtilmektedir. Onun 1050 yılında Halife'nin yaşadığı Bağdat şehrine girdiği anlatılmaktadır. Tuğrul Kağan'ın Bağdat'a girmeden önce Pers'i (İran'ı) alarak Bağdat'ı sıkıştırdığı ve 1055 yılında bu şehri (Bağdat'ı) tamamen aldığı ifade edilmektedir. Halifenin bu durumdan çok korktuğu ve sonunun geldiği kaygısına düştüğü anlatılmaktadır. Tuğrul Kağan'ın amacının halifeyi öldürmek olmadığı, Halife ile bir antlaşma yapmak isteğinde olduğu, Tuğrul Kağan'ın bu isteğinin halifenin kendisini Sultan ilan etmesi olduğu ifade edilmektedir. Halifenin Tuğrul kağanın bu isteğini yerine getirdiği, bu antlaşmayla Tuğrul Kağan'ın Halifenin ülkesinin en güçlü kişisi haline geldiği anlatılmaktadır. Buna karşılık Tuğrul Kağan'ın halkı ile beraber Sünni İslam'ı yaymak için savaşlara devam edeceğine dair Halifeye söz verdiği ifade edilmektedir. Tuğrul Kağan verdiği sözde durarak, Anadolu'ya girdiği ve Bizans İmparatorluğunu sıkıştırdığı ifadesine yer verilmektedir. Türklerin 1080 yılında İstanbul boğazına ulaştıkları anlatılmaktadır. Bunun Bizans İmparatorluğunun sonunun görüldüğü anlamına geldiği ifade edilmektedir.

Değerlendirme

1050'den itibaren İslam fetihlerinin yeniden başlatıldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarına uymakla birlikte bu seferleri başlatanların Türk din savaşçıları oldukları ifadesi aynı kaynaklara uygunluk göstermemektedir. Müslüman olan Türklerin İslam'ı yaymaya devam ederek, durma noktasına gelen İslam fetihlerini devam ettirmişlerdir. Müslüman Türklerin "din savaşçıları" olarak gösterilmeleri gerçeği yansıtmamaktadır. Müslüman Türklerin fetihlerde ve idarede adalet ve cihad ilkelerine uygun davrandıkları belirtilmektedir (Faruk SÜMER, "Selçuklular", *DİA*, 2009, XXXVI: 368-371).

Fetihleri yeniden başlatan Türklerin göçebe oldukları, uzun yıllar Sîr-i deryâ nehri ve Aral denizi kıyılarında Halife şehri Bağdat'a komşu olarak yaşadıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Türklerin kısmen İslamiyet'i kabul ettikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır (Sümer, "Selçuklular", *DİA*, 2009, XXXVI: 368-371). Aral denizi kıyısında yaşayan Türklerin İmparatorlarına İslam'a girdikten sonra Kağan ismini verdikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmamaktadır. Kağan unvanının kullanımı Türklerin Müslüman oluşuyla başlamamıştır. Türk hükümdarları Türklerin İslam'a girişinden yüzyıllar önce Miladi III. yüzyıldan itibaren Kağan unvanını kullanmışlardır. Türkler İslam'a girişlerinden sonra da bu unvanı kullanmaya devam etmişler ve İslam'ı kabul eden Tuğrul Bey de Kağan unvanını kullanmıştır. Bu unvan Türklerden önce "kaan" şeklinde Proto-Moğollar tarafından kullanılmıştır. Kağan unvanı evrensel bir unvan olup, Avrupa'ya da "kaganus" olarak taşınmıştır (Aydın TANERİ, "Han", *DİA*, 1997, XV: 517-518).

Onun 1050 yılında Halife'nin yaşadığı Bağdat şehrine girdiği bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Tuğrul Kağan'ın Bağdat'a girmeden önce Pers'i (İran'ı) olarak Bağdat'ı sıkıştırdığı ve 1055 yılında bu şehri (Bağdat'ı) tamamen aldığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır.

Halifenin bu durumdan çok korktuğu ve sonunun geldiği kaygısına düştüğü bilgisi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymamaktadır. Tuğrul Kağan'ın amacının halifeyi öldürmek olmadığı, Halife ile bir antlaşma yapmak istediği olduğu, Tuğrul Kağan'ın bu isteğinin halifenin onu Sultan ilan etmesi olduğu ifadeleri de İslam tarihi

kaynaklarında verilen bilgilerle uyum sağlamamaktadır. Tuğrul Kağan Büyük Selçuklu İmparatorluğunun ilk hükümdarı olduğunda bir elçi göndererek halifeye bağlılığını bildirmiştir. Tuğrul Kağan'ın Bağdat üzerine gidişi Abbasî halifesinin talebi üzerine gerçekleşmiştir. Şii Büveyhilerin Halife üzerindeki baskısı gitgide artmaya devam etmiş ve bunun üzerine Abbasî Halifesi el-Kaim Biemrillah Tuğrul beye müracaat ederek yardım istemiştir. Türk hükümdarı bu yardım talebini karşılıksız bırakmamış ve Bağdat üzerine giderek Bağdat'taki Büveyhi hâkimiyetine ve baskısına son vermiştir (Sümer, "Selçuklular", *DİA*, 2009, XXXVI: 368-369; Coşkun ALPTEKİN, "Büyük Selçuklular" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 1992, VII: 110-111).

Halifenin Tuğrul kağanın bu isteğini yerine getirdiği, bu antlaşmayla Tuğrul Kağan'ın Halifenin ülkesinin en güçlü kişisi haline geldiği ifadesi konunun akışı içerisinde verildiğinden, bir önceki bilgilerin devamı olup, İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgiyi karşılamamaktadır. Halife kendisine yapılan yardıma karşılık Tuğrul bey'e "Doğunun ve Batının hükümdarı" unvanını vererek yardımını bu şekilde ödüllendirmek istemiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi Tuğrul Bey kendiliğinden Bağdat'a girmemiştir. Sünni Türk Hükümdarı Bağdat'ı alarak İslam dünyasında etkin bir iktidar sahibi olmuşlardır (Sümer, "Selçuklular", *DİA*, 2009, XXXVI: 369; Alptekin, "Büyük Selçuklular" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 1992, VII: 110-115).

Buna karşılık Tuğrul Kağan'ın halkı ile beraber Sünni İslam'ı yaymak için savaflara devam edeceğine dair Halifeye söz verdiği ifadesi İslam kaynaklarındaki bilgilerle uyum sağlamaktadır. Tuğrul Kağan verdiği sözde durarak, Anadolu'ya girdiği ve Bizans İmparatorluğunu sıkıştırdığı ifadesi de İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgileri karşılamaktadır (Sümer, "Selçuklular", *DİA*, 2009, XXXVI: 368-369; Alptekin, "Büyük Selçuklular" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 1992, VII: 110-116).

Türklerin 1080 yılında İstanbul boğazına ulaştıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyum sağlamaktadır. Bunun Bizans İmparatorluğunun sonunun görüldüğü anlamına geldiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyum sağlamaktadır. Malazgirt zaferinden birkaç yıl sonra Anadolu Selçuklu devletini kuran Süleyman Şah Bizans'ın içine düştüğü siyasi karışıklıklardan yararlanarak devletinin sınırlarını İstanbul boğazına kadar genişletmiştir. Bunun üzerine Bizans İmparatoru

Anadolu Selçuklularıyla barış imzalamak zorunda kalmıştır (Sümer, “Selçuklular”, *DİA*, 2009, XXXVI: 380).

Parçada olaylar anlatılırken yer yer hataların ve yanlış bilgilendirmelerin olduğu görülmektedir. Anlatımın çok kısa olması konunun anlaşılır olmasının önüne geçmektedir. Bazı hususlar öne çıkmaktadır. Tuğrul Kağan Halifeden habersiz Bağdat’a girdiği gibi bir bilgi sunulmaktadır. Hâlbuki Tuğrul Kağan’ı Bağdat’a halife kendisi davet etmiştir. Halifenin bu durumdan tedirgin olduğu intibahı verilmektedir ki, Tuğrul Kağan’ın yardımından halife bizzat memnun kalmıştır. Halifenin Tuğrul Kağan’ın baskısı karşısında onunla anlaşma yaptığı doğru değildir. Tuğrul Kağan tarafından böyle bir baskı yapılmadığı, hatta Tuğrul Kağan’ın kendi İmparatorluğunu kurduğu ilk anda halifeye bağlılığını bildirdiği görülmektedir. Tuğrul Kağan’ın antlaşmaya göre Sultan unvanı alarak güç elde ettiği bildirilmektedir. Halife Tuğrul Kağan’a yaptığı yardımlar ve kazandığı başarılar sebebiyle Sultan unvanını vermiştir. Bunlara karşılık Tuğrul Kağan’ın da İslam fetihlerine devam edeceği sözü verdiği ifade edilmektedir ki, zaten Tuğrul Kağan Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurduğunda çevre ülkelere gönderdiği fetihnamelerle bu kararlılığını göstermiştir.

2.2.2. Görsel Malzemeler ve Yan Bilgiler

Kutsal Savaş

“Kutsal Savaş” başlığının sol tarafında yan bilgi olarak cihat kelimesinin “Kutsal Savaş” manasına geldiği yer almaktadır.

Müslüman olmayanların Arapça cihad kelimesini çok kullandıkları ve “fedakârlık ve gayret Allah içindir” manasında anladıkları belirtilmektedir. Müslümanların cihad anlayışı ise, herkesin kendi gayreti ile Allah’ın dinini samimiyetle yaşayıp cennete girebilmeleri olarak ifade edilmektedir. Buna İslam’ı silahla savunmanın ve İslam’ı yaymanın da dâhil edilebileceği belirtilmektedir. İslam’ı sadece silahla savunmak ve İslam’ı silahla yaymak anlamlarında kullanılmasının, cihad kelimesinin anlamını tam karşılamayacağı ifade edilmektedir.

Değerlendirme

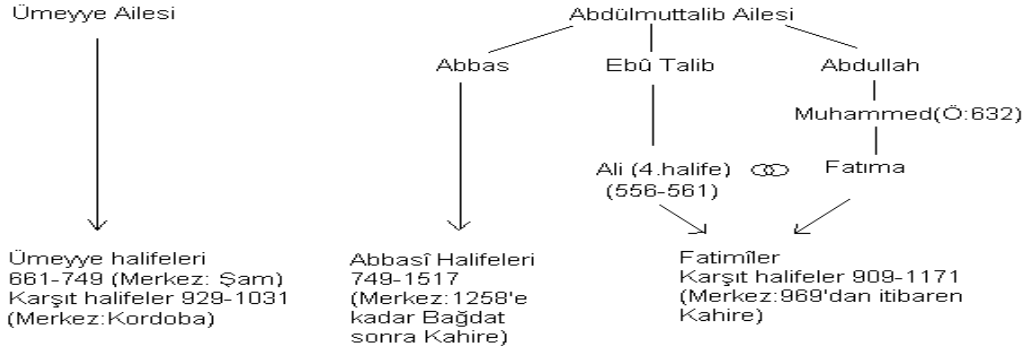
Müslüman olmayanların Arapça cihad kelimesini ‘fedakârlık ve gayret Allah içindir’ şeklinde anlamaları İslam tarihi kaynaklarındaki verilen anlamlarla uygunluk göstermektedir. Müslümanların cihad anlayışı ise, herkesin kendi gayreti ile Allah’ın dinini samimiyetle yaşayıp cennete girebilmeleri ifadesi de İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Yapılan iki tanımın da, İslam tarihi kaynaklarına göre birbirinin aynısı olarak verilen tanımlar olduğu anlaşılmaktadır. İslam kaynaklarında; cihad, cehede fiilinden türemiştir. Türevleriyle beraber sözlük manası; gayret etmek, talebinde ısrar etmek, zahmet çekmek, haddinden fazla yüklemek, bitkin hale getirmek, bütün gücüyle çalıştı, vuruştı, düşmanla savaş, sonuç ve güç manalarına gelmektedir (Topaloğlu ve Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, 2005: 51). Kur’an ve hadislerde ise; Allah yolunda savaşmayı ifade ettiği gibi dini öğrenmeyi, dinin emir ve yasaklarına uymayı, haramlara karşı nefisle mücadele etmeyi, İslam’ın bilinmesi, tanınması, yaşanması ve yücelmesi için çalışmayı da ifade etmektedir (Karaman ve Diğ. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 2006: 99).

Buna İslam’ı silahla savunmanın ve İslam’ı yaymanın da dâhil olduğu bilgisi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle uyumaktadır. Bu durum ancak fiili mücadelenin kaçınılmaz hale geldiği meşru sebeplere dayanmalıdır. İslam’ın savunulması ve yayılması için savaş ve cihadın meşru kılınmasının sebepleri şunlardır: Meşru savunma, İslam devletini güvence altına almak, insan hakları ve din hürriyetini güvence altına almak, antlaşmaları bozanları ve hainlik yapanları cezalandırmak ve İslam topraklarını yabancıların saldırılarından korumaktır (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 149).

İslam’ı sadece silahla savunmak ve İslam’ı silahla yaymak anlamlarında kullanılmasının, cihad kelimesinin anlamını tam karşılamayacağı ifadesi İslam tarihi kitaplarında verilen bilgilere uygun düşmektedir. Yukarıda verilen bilgilerden cihad, Allah yolunda savaş ile birlikte nefisle mücadeleyi ve dinin emirlerini yaşamayı da içermektedir.

D1- Sünniler ve Şiîler konusunun alt kısmında Halifelerin soylarını gösteren bir şemaya yer verilmektedir (Şema için bk. Ek: II).

Kureyş'in Arap soyu (Merkez: Mekke)

Şekil 5

656-1517 tarihleri arasında yaşamış Sünni ve Şîî halifelerin kısa olarak neseplerinden, halifeliklerinin ne zamana kadar ve nerelerde devam ettiklerinden bahsedilmektedir.

Sünni Halifeler ve Şîî Halifeler. Sünni halifeler Ümeyye ailesinden ve dedesi Abdülmuttalib'in oğlu Abbas'tan geldiği bildirilmektedir. Halifelik merkezlerinin Ümeyye ailesinden gelenlerin Şam ve Kordoba, Abbas'dan gelenlerin ise Bağdat ve Kahire olduğu belirtilmektedir. Halifeliklerinin en son 1517'ye kadar devam ettiği ifade edilmektedir.

Şîî halifeler Abdülmuttalib'in iki oğlundan, Ebû Talib ve Abdullah'tan devam ettiği bilgisi verilmektedir. Ebû Talib'den oğlu Ali ve Abdullah'tan Muhammed'in kızı Fatima'nın evlatlarından en son 1171'e kadar Kahire'de devam ettiği belirtilmektedir.

Abbasilerin takipçileri Osmanlı Sultanlarının 1517 yılında Mısır'ı fethetmesiyle, Halifeyi de ele geçirdikleri ve bu şekilde Halifelik unvanının Osmanlılara geçtiği bilgisine yer verilmektedir. Osmanlı devletinin yerine kurulan Türkiye cumhuriyeti devleti tarafından 03.03.1924 tarihinde Halifeliğin kaldırıldığı ve 1924'ten itibaren Müslümanların Halifesinin olmadığı ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Sünni Halifeler ve Şîî Halifeler ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyusmaktadır. Halifeliğin Hz. Ali ve onun soyundan devam etmesi gerektiğine

inananların oluşturdukları Şîa mezhebinin halifeliğini kabul edip biat ettikleri halifelere Şîi Halifeler denmektedir. Şîa'nın ortaya çıkış tarihi ile ilgili değişik görüşler mevcuttur (Karaman ve diğ. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 2006: 620). Ehl-i sünnet yolunda olan Halifeler Sünnî Halifelerdir.

Sünnî halifeler Ümeyye ailesinden ve dedesi Abdülmuttalib'in oğlu Abbas'tan geldiği bilgileri İslam kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Ümeyye ailesinden gelenler 661-750 Suriye Emevî'lerini (İsmail YİĞİT, "Emevîler", *DİA*, 1995, XI: 87) ve 756-1031 Endülüs Emevîlerini (Mehmet ÖZDEMİR, "Endülüs", *DİA*, 1995, XI: 214), Abbas'ın ailesinden gelenler 750-1258 Bağdat merkezli Abbasi devletini ve 1261-1517 Kahire merkezli Abbasilerini (Hakkı Dursun YILDIZ, "Abbâsîler", *DİA*, 1988, I: 37-38) oluşturmaktadır.

Şîi halifelerin halifelik merkezlerinin Şam, Kordoba, Sünnî halifelerin halifelik merkezlerinin Bağdat ve Kahire olduğu, Sünnî halifelerin halifeliklerinin en son 1517'ye kadar devam ettiği ifadeleri İslam tarihi kaynaklarına uymaktadır (Yiğit, "Emevîler", *DİA*, 1995, XI: 87; Özdemir, "Endülüs", *DİA*, 1995, XI: 214; Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, 1988, I: 37-38)

Şîi halifeler Abdülmuttalib'in iki oğlundan, Ebû Talib ve Abdullah'tan devam ettiği bilgisi İslam kaynaklarında verilen bilgilerle bire bir örtüşmemektedir. Ebû Talib'den oğlu Ali ve Abdullah'tan Muhammed'in kızı Fatıma'nın evlatlarından en son 1171'e kadar Kahire'de devam ettiği ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında anlatılanları tam olarak ifade etmemektedir. Anlatılanlarla Şîi Fâtımî devletin vurgu yapılmaktadır. Şîi Fâtımîleri hânedan adını Hz. Fâtıma'ya nispet etmektedirler ve soylarını Hz. Fâtıma ve Hz Ali yolu ile Hz. Peygamber'e dayandırıyorlarsa da bu konu İslam âlimleri arasında tartışmalıdır (Eymen Fuâd SEYYİD, "Fâtımîler", *DİA*, 1995, XII: 228).

Abbasilerin takipçileri Osmanlı Sultanlarının 1517 yılında Mısır'ı fethetmesiyle, Halifeyi de ele geçirdikleri ve bu şekilde Halifelik unvanının Osmanlılara geçtiği bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düşmektedir. Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim 1517 yılında Mısır'ı alarak, son Abbâsî halifesi Mütevekkil'i beraberinde İstanbul'a getirmiş ve bundan sonra halifelik unvanı Osmanlılara geçmiştir (Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, 1988, I: 38).

Osmanlı devletinin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından 03.03.1924 tarihinde Halifeliğin kaldırıldığı ve 1924'ten itibaren Müslümanların Halifesinin olmadığı ifadeleri de İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere göre doğru verilmiştir (Azmi ÖZCAN, “Hilâfet”, *DİA*, 1998, XVII: 551).

Anlatılanlar kısa, öz ve doğru olarak verilmiştir. İslam tarihi kaynaklarıyla aynı bilgi değerine sahip olduğu görülmektedir.

Q1- Suniler ve Şiiler konusunun devamında karşı sayfanın başında Şiilerin Sancağı olduğu ifade edilen bir resim verilmektedir ve bu resimle Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine vurgu yapılmaktadır (Resim için bk. Ek: II).

Sancağın kılıç kınına benzeyen nakışlı uzunca uç kısmı, sapına doğru arasında “Ya Ali” yazan iki kulak, kulaklar ile sapı arasında “Allah, Muhammed, Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin” yazılı yuvarlak kısım ve en alt kısmında da sapı bulunmaktadır. Bunun 10 Ekim 680 yılındaki Kerbelâ olayını hatırlattığı ifade edilmektedir. Ali ve Fatıma'nın oğlu Hüseyin'in Emevi halifelerine karşı zaferini ve hayatını kaybettikleri bu günde Şiilerin derin üzüntü duydukları ifade edilmektedir.

Değerlendirme

10 Ekim 680 yılının Kerbelâ olayını hatırlattığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında da görülmektedir (Mustafa ÖZ, “Kerbelâ”, *DİA*, 2002, XXV: 271). Ali ve Fatıma'nın oğlu Hüseyin'in Emevi halifelerine karşı zaferini ve hayatını kaybettiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarına uygunluk göstermektedir. Bu günün Şiilerin derin üzüntü duydukları gün olduğu ifadesi eksik bilgi olarak sunulmaktadır. Hâlbuki Kerbelâ hadisesi tüm Müslümanların üzüntü duydukları bir gündür. Hz Hüseyin Emevî halifesi I. Yezîd zamanında, Yezîd'in askerleri tarafından şehit edilmiştir (Öz, “Kerbelâ”, *DİA*, 2002, XXV: 271)

D2- Türkler “Kutsal Savaşı” yineliyor konusunun alt kısmında sayfanın sonunda verilen bir harita ile 7. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar İslam'ın ulaştığı toprak büyüklüğü tarihi dönemlere göre renklendirilerek gösterilmektedir (Harita için bk. Ek: II).

Q2- “Türkler kutsal savaşı” yineliyor konusunun arka sayfasında ve sayfa başında XIII. yüzyılda çizilmiş olan bir Bizans gravürü verilmektedir. Bu gravürde 842 yılında Bizanslılarla Müslüman Araplar arasında yapılan savaş canlandırılmaktadır(Resim için bk. Ek: II).

Değerlendirme

Gravürün olaydan uzun yıllar sonra çizilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yine de o günün sosyal şartlarını, kullanılan araçları ve malzemeleri tanıtmaya açısından önemli sayılabilir.

Q3) Bizanslılarla Müslüman Araplar arasında meydana gelen savaşı canlandıran gravürün alt kısmında Muhammed’in “Allah Yolunda Fedakârlığı” başlığıyla Kur’an’dan bazı ayet mealleri verilmektedir.

Kur’an’dan:

Allah’u Teâlâ’nın Müslümanlara, Allah’a ve kıyamet gününe inanmayan, Allah’ın ve Peygamberinin yasakladıklarını yasaklamayan Yahudi ve Hıristiyanlara karşı savaşmalarını emrettiği belirtilmektedir. Müslümanlardan, tavazuyla boyun eğip cizye verinceye kadar onlarla savaşa devam etmelerini istediği ifade edilmektedir (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 29).

Müslümanlara, eğer savaşa katılmazsanız, Allah sizi cezalandırır ve yerinize başka bir halk getirir denildiği belirtilmektedir (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 39).

Müslümanlara; eğer inanmayan biriyle karşılaşırsanız kellesini vurun ve onları mağlup edinceye kadar devam edin denildiği ifade edilmektedir (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Muhammed, 47: 5).

Allah’ın dini için savaşanların ve ölenlerin, yaptıklarının unutulmayacağı söz verildiği vurgulanmaktadır (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Muhammed, 47: 6).

Allah’ın onlara söz verdiği gibi, onları mutlu edeceği ve onları cennetine alacağını belirttiği ifade edilmektedir (Ullmann, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Muhammed, 47: 7).

Değerlendirme

Hz. Muhammed'in ve ona tabi olanların Allah'ın istediği emirlere uyması "Allah yolunda fedakârlık" olarak ifade edilmiştir.

Birinci zikredilen ayet Tevbe suresinin 29 ayetidir. Cizye ayetidir. Ehl-i kitap olanlarla savaşıldığında itaat edip cizye (kelle vergisi) vermeye razı oluncaya kadar savaşa devam edilmesi istenmektedir. Ayette kitap verilenler ifadesi kullanılmıştır.

Metinde kitap verilenlerin Yahudi ve Hıristiyanlar olduğu ifade edilmiştir (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 29). Kur'an'da ehli kitap sahiplerinin Yahudiler ve Hıristiyanlar olduğu belirtilmektedir. Ancak İslam'ın yayılmasına paralel olarak ehli kitap anlayışındaki kanaatte değişmiştir. Yahudilik ve Hıristiyanlığın yanında, Sâbiilik, Mecûsîlik ve Hind dinlerinin de ehli kitap kavramına dahil olduğu belirtilmektedir (Remzi KAYA, "Ehl-i Kitap", *DİA*, 1994, X: 516-518).

İkinci ayet Tevbe suresinin 39. ayetidir. Düşmanla savaşmak istemeyenlere ve Hz. Muhammed'in çağrısına uymayanlara bir uyarı niteliğindedir. Bu durumda olanları Allah'ın cezalandıracağı ifade edilmektedir (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 39).

Üçüncü ayet Muhammed suresinin 4. ayetidir. Savaşta inkârcılarla (kâfirler) karşılaşınca boyunlarının vurulması emredilmiştir. Sağ kalanların da esir alınmaları emredilmiştir. Parçada geçen ifade ayetin baş kısmıdır. Savaşta zafere ulaşmak için gerekenin yapılması kaçınılmazdır (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Muhammed, 47: 4). "Savaşın sona ermesinden maksat, başlanan belirli bir savaşın sona ermesi olabileceği gibi, yeryüzünde savaşın sona ermesi, ortadan kalkması da olabilir."

Dört ve beşinci ayetler Muhammed suresi 5. ve 6. ayetlerdir. Savaşa katılanların isteklerine kavuştukları ve söz verilen karşılıkların verileceği anlatılmaktadır (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Muhammed, 47: 5-6).

Ayetler Ludwig Ullman tarafından tercüme edilip 1959 yılında Münih'te basılmış olan Kur'an mealinden alınmıştır. Fetihlerin anlatıldığı bu kısımda son olarak cihad ayetlerine yer verilmiştir.

Q4- Muhammed'in "Allah yolunda fedakârlığı" konusunun devamındaki sayfanın ortasında, 634-644 yılları arasında Halifelik yapmış olan Ömer'in, Generali Ebû Ubeyde'ye bir sefer yolculuğu esnasında verdiği talimatlarını içeren bir yazı yer almaktadır.

Hız. Ömer'in Irak ordu komutanı Ebû Ubeyde'den yapmasını istediği şeyler özetlenmektedir.

General Ebû Ubeyde'ye savaşta kazanılan toprakların itaat altına alınan halka bırakmasını ve o topraklar için onlardan vergi almasını istediği anlatılmaktadır. İtaat altına alınan halk o toprakları ekip biçsinler, o halkın en iyi bildiği iş odur, o toprağı işlemeyi bizden daha iyi bilirler dediği ifade edilmektedir. Fethedilen bölge halkıyla barış yapıp vergi almak için anlaştıktan sonra o toprakları Müslümanların ganimet olarak göremeyeceklerini söylediği belirtilmektedir. Ömer'in "Allah'ın bunu Kuran'da Tevbe suresi 29 ayette (cizye ayetinde) açıklamaktadır" dediğinden bahsedilmektedir. O halktan kesin vergi (cizye) alınmasını, halka köle muamelesi yapılmamasını, Müslümanların onları küçük görmemesini ve onlara zarar vermemesini emrettiği ifade edilmektedir.

Değerlendirme

General Ebû Ubeyde'ye savaşta kazanılan toprakların itaat altına alınan halka bırakmasını ve o topraklar için onlardan vergi almasını istediği bilgisi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymaktadır (Geniş bilgi için bk. Fayda, Hız. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler).

İtaat altına alınan halk o toprakları ekip biçsinler, o halkın en iyi bildiği iş odur, o toprağı işlemeyi bizden daha iyi bilirler dediği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Savaşla ele geçirilen topraklar ganimet olarak Enfal suresi 41. ayete göre taksim edilmekteydi. Ancak Hız. Ömer döneminde fetihlerin

çoğalmasıyla ganimetler de artmıştır. Özellikle fethedilen arazilerin savaşa katılan gaziler arasında dağıtılması uygulaması bir tarafta toprak zengini azınlıkların ve diğer tarafta hiç toprağı olmayan yığınların olduğı bir toplum meydana getirmektedir. Bu sebeple Hz. Ömer döneminde ilk defa, fethedilen araziler arazi vergisini ve cizye vergisini vermeye razı olan yerli halka verilmiştir. Bu uygulamayı Hz. Ömer cizye ayetine Tevbe suresi 29. ayete dayandırmaktadır (Erkal, “Cizye”, *DİA*, 1993, VIII: 42).

Fethedilen bölge halkıyla barış yapıp vergi almak için anlaştıktan sonra o toprakları Müslümanların ganimet olarak göremeyeceklerini söylediğı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyusmaktadır. Ömer’in “Allah’ın bunu Kur’an’da Tevbe suresi 29 ayette (cizye ayetinde) açıklamaktadır” dediğı ifadesi de İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Fethedilen topraklar yerli halk tarafından işlenmeye devam edilmiştir (Erkal, “Cizye”, *DİA*, 1993, VIII: 42).

O halktan kesin vergi (cizye) alınmasını, halka köle muamelesi yapılmamasını, Müslümanların onları küçük görmemesini ve onlara zarar vermemesini emrettiğı ifadesi İslam tarihi kaynaklarıyla uygun düşmektedir. Bu topraklar İslam topraklarının dâhilinde kalmaktadır (Erkal, “Cizye”, *DİA*, 1993, VIII: 42).

Parçadaki bilgiler Bernard Lewis’in 1982 yılında Münih’te basılmış olan ”*Başlangıcından İstanbul’un Fethine Kadar İslam*” isimli eserinden alınmıştır.

2.2.3. Değerlendirme soruları

İslam yayılıyor konusunun son sayfasının son kısmında konuyla alakalı değerlendirme soruları yer almaktadır.

S 1- Miladi 750 yılına kadar İslam’ın nasıl yayıldığını göster. Doğuda ve batıda Arapların daha ileri gitmelerini önleyen Hıristiyan devletleri hangileridir? Hatırla: 732 yılı sana ne anlam ifade ediyor?

Değerlendirme

Sorunun birinci kısmında İslam’ın 750 yılına kadar olan ilerlemesi sorularak ilk yüzyıldaki fetihlerin nasıl geliştiğinin öğrencinin zihninde yerleşmesi hedeflenmektedir.

İkinci kısmında karşılaştırmalı bir metot izlenerek öğrencilerin İslam tarihi bilgileriyle, Hıristiyan tarihinin ait bilgileri karşılaştırması isteniyor. Üçüncü kısımda Fransa'nın 732 yılında Müslümanları mağlup etmesi öğrenciye hatırlatılarak Emevî idaresi tarafından İspanya valiliğine tayin edilen Abdurrahman b. Abdullah el-Gafikî'nin Fransa üzerine yaptığı seferde Fransa tarafından mağlup edilmesine dikkat çekilmek istenmektedir (Yıldız, "Emevîler", 1992, II: 424).

S 2- Muhammed'in "Kutsal savaş " emri ile Halife Ömer'in emrini karşılaştırın. Aralarındaki farklı yönleri bulup açıklayın (Q3, Q4).

Değerlendirme

Soruda Hz. Ömer'in Hz. peygambere muhalefet ettiği görüşü verilmeye çalışılmaktadır. Hz. Muhammed döneminde fethedilen yerler Enfal suresinin 41. ayetinde belirlenen ganimet hükümlerine göre dağıtılmaktaydı. Hz. Ömer döneminde fetihler artıp geniş Irak arazisi fethedilince bu toprakları Fey toprakları olarak kabul etmiş ve Tevbe suresinin 29. cizye ayetine göre uygulama yapmıştır (Özek ve Diğ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Enfal, 8: 41; Tevbe, 9: 29). Bu uygulamanın Hz. Peygamber döneminde bazı yerler için uygulandığı da görülmektedir. Kaldı ki soruda vurgu yapılan bu uygulamaların ikisi de kaynağını Kuran'dan almaktadır. Dolayısıyla öğrencinin mukayese yapması için böyle bir sorunun yöneltilmiş olması isabetli olmakla birlikte ikisi arasında tezat varmış gibi gösterilmesi pek makul görünmemektedir.

S 3- İslam fetih seferlerinin başarılı olmasının nedenlerini araştırın (Q4, VT=Metne göre).

Müslümanların başarılı olmalarının sebepleri Hz. Ömer'in uygulamalarına ve ilgili parçaya bakarak araştırılması istenmektedir. Buradaki amaç Hz. Ömer'in uygulamasının fethetme yapmış olduğu katkının öğrenci tarafından kavranması istenmektedir. Hz. Ömer'in uygulamasının fetihlerin kalıcı olmasını sağladığını söyleyebiliriz.

S 4- İslam'ın Sünni ve Şîî gruplarına ayrılmasının, İslam'ın yayılmasını yaklaşık 730'dan itibaren nasıl etkilediğini açıkla (Q1, VT=Metne göre, D1). İslam'ın miladi

1050 den itibaren neden ve kim tarafından tekrar yayılmaya başladığını açıkla. Bunun Avrupa için ne gibi sonuçlar doğurduğunu açıkla (VT=Metne göre, D2).

Değerlendirme

Sünni ve Şii'lerle ilgili parçaya, Hz. Hüseyin'in şehit edildiğini anlatan bölüme ve Halifelerin soy ağaçları tablosuna bakılarak Şî ve Sünni ayrılığının İslam'ın yayılmasını nasıl engellediğinin öğrenciye kavratılması istenmektedir. Miladi 1050 yılından itibaren İslam'ın neden ve kim tarafından yayıldığını ve bunun Avrupa için sonuçlarının neler olduğunun parçaya ve haritaya bakarak açıklanması istenmektedir.

S 5- Halife ve Sultan kelimelerini açıkla (VT=Metne göre). Türk Sultanı ile Bağdat Halifesi arasındaki ilişkiyi tarif et (VT= Metne göre).

Parçadaki açıklamalara bakılarak “Halife” ve “Sultan” kelimelerinin açıklanması ve yine ilgili parçaya bakılarak Türk Sultanı ile Halife arasındaki ilişkinin açıklanması istenmektedir. Burada muhtemelen öğrencilerin Abbâsîlerin Selçukluların nüfuzu altına girmesini (Bk. Yıldız, “Abbâsîler”, *DİA*, 1988, I: 35; Sümer, “Selçuklular”, *DİA*, 2009, XXXVI: 369) kavramaları istenmektedir.

S 6- Arapça “cihad” kelimesinin değişik anlamlarını topla yaz (VT=Metne göre, kelime açıklaması, Q3,Q4). Din ve savaşın sizin açınızdan nasıl bağlantılı olacağını tartışın.

Değerlendirme

Parçadan faydalanarak, Hz. Muhammed'in Allah yolunda fedakârlığı ve Hz. Ömer'in Ebu Ubeyde'ye emri isimli parçalardan da yararlanarak “cihad” kelimesinin farklı manalarının verilmesi istenmektedir. Ayrıca öğrencilerden din ile savaş arasındaki ilişkiyle ilgili görüşleri istenmektedir.

Konuların sonunda sorulan bu sorular öğrenciler tarafından cevaplamaları istenmektedir. Sorular konuların anlaşılmasına, hatırd tutulmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olacak nitelikte hazırlanmışlar. Bu sorular öğrencilere yeni bilgiler kazandırmaktadır. Olayları eleştirebilme imkânı vermektedir. Araştırma

yapmalarına fırsat ve imkân sunmaktadır. Öğrencilerin olaylara kendi açılarından ve farklı açılardan bakmalarına imkân sunmaktadır.

2.3. KUTSAL TOPRAKLARA HAÇLI SEFERLERİ

Kutsal sayılan toprakları kurtarmak için Hıristiyanların düzenlemiş olduğu haçlı seferlerinden, bu seferlere katılanlardan ve bu seferlerin sonuçlarından bahsedilmektedir.

XI. yüzyılın sonunda haçlı ordularının Filistin'e akınlar başlattığı anlatılmaktadır. Akınlarının hedefinin Müslümanların elindeki Kudüs'ü almak olduğu ifade edilmektedir. Akınlara şövalyelerin, fakirlerin ve hatta çocukların da katıldığı bildirilmektedir. "Bu durum nasıl oldu?", "Onları nasıl bir kader bekliyordu ve bu toprakların imparatorları buna nasıl tepki verdiler?" gibi hazırlık soruları sorulmaktadır.

Değerlendirme

XI. yüzyılın sonunda haçlı ordularının Filistin'e akınlar başlattığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Ancak bu akınların sadece Filistin'e yapılmadığı, Anadolu ve Ortadoğu'nun tamamının bu akınların hedefinde olduğu bilgisine yer verilmemiştir. Bizans İmparatorluğu Hıristiyanlığın doğu sınırını Türklere karşı koruyabilmek için papalık aracılığı ile Avrupa'dan yardım istemiştir. Türklerin Anadolu'daki ilerleyişinden kendileri de endişelenen papalık bu yardım talebini gecikmeli de olsa yerine getirmek üzere 1095 yılında Papa II. Urban aracılığıyla Haçlı seferi için çağrı yapmıştır. Bu çağrıya uyan Haçlılar 1096'nın baharından itibaren İstanbul üzerinden Kudüs'e gitmek üzere yola koyulmuşlardır (Işın DEMİRKENT, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526; Ahmet Refik ALTINAY, *Haçlılar*, 2007, 35-41; Güray KIRPIK, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:352; Casim AVCI, "Haçlı Seferleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 283).

Akınlarının hedefinin Müslümanların elindeki Kudüs'ü almak olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle tam olarak örtüşmemektedir. Haçlı seferlerinin hedefinde Anadolu'ya yerleşen Türkleri buradan tamamen atmak ve Ortadoğu'nun tamamını ele geçirmek olduğu görünmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-526; Avcı, "Haçlı Seferleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 283-284).

Akınlara şövalyelerin, fakirlerin ve hatta çocukların da katıldığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Papa II. Urban'ın Haçlı seferi çağrısından hemen sonra batıdan ve doğudan her sosyal grup ve her yaştan sayısız insan bu çağrıya katılmıştır (Demirkent, "Haçlılar", *DÍA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 35-41; Avcı, "Haçlı Seferleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:353).

Bu durum nasıl oldu? Onları nasıl bir kader bekliyordu ve bu toprakların imparatorları buna nasıl tepki verdiler? Bu gibi hazırlık sorularıyla öğrencinin ilgisi çekilmektedir. Öğrencilerin konuya hazırlanmaları ve bilgilerin öğrencilerin hafızalarına tam olarak yerleştirilmesi istenmektedir.

2.3.1. Konular

2.3.1.1. Tanrı İstiyor

Kudüs'e yapılan normal hac yolculuğu, haçlı seferlerinin sebepleri ve haçlı seferlerine halkın yönlendirilişi anlatılmaktadır.

O tarihlerde hac seferlerinin rutin olduğu ve hacıların da alışıldık olduğu belirtilmektedir. Fakat 1096/97 yıllarında binlerce hacının Kudüs'e yola çıktığı, yola çıkan hacıların normal hac hazırlığı ile yola çıkmadıkları, aksine silahlanarak yola çıktıkları ifade edilmektedir. Türklerin Anadolu'yu fethetmeleri haçlı seferlerinin yola çıkması için bir fırsat olduğu belirtilmektedir. Bizans İmparatorunun Türklere karşı Papa II. Urban'dan yardım istediği ifade edilmektedir. Bizans İmparatorunun yardım istemesinin Papa II. Urban'ın işine geldiği söylenmektedir. Papa II. Urban bu sayede doğudaki İmparatora (Bizans İmparatoruna) Avrupa'da kimin söz sahibi olduğunu gösterme fırsatı bulduğu ifade edilmektedir. Papa II. Urban Hıristiyanlığı savunmak için beraber savaşmakla iç çekişmelerin biteceği umudunu taşıdığı belirtilmektedir. Papa II. Urban 1095 yılında Fransız Clermontun'da yaptığı konuşmasıyla Piskoposları ve Asilleri çok etkilediği, herkesin "Tanrı istiyor" diye kendinden geçerek bağırma başladıkları anlatılmaktadır. Dinleyicilerin çoğunun kendilerini Müslümanlara karşı haçlı seferine katılmaya mecbur hissettiklerini belirttikleri ifade edilmektedir.

Değerlendirme

O tarihlerde hac seferlerinin rutin olduğu ve hacıların da alışıldık olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uymaktadır. XI. Yüzyılın sonlarına doğru Hıristiyan hacıların Kudüs'ü rahatça ziyaret edebildikleri ve hac ziyaretine gelen Hıristiyanların sayılarının da fazla olduğu görülmektedir(Casim AVCI, “Kudüs”, *DİA*, 2002, XXVI: 328; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 30).

Fakat 1096/97 yıllarında binlerce hacının Kudüs'e yola çıktığı, yola çıkan hacıların normal hac hazırlığı ile yola çıkmadıkları, aksine silahlanarak yola çıktıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle örtüşmektedir. Papa II. Urban çağrısında yapılacak seferin aynı zamanda büyük bir hac yolculuğu olacağını ve katılanların bütün günahlarının bağışlanacağını vaat etmektedir. Bunun üzerine 1096 baharından itibaren binlerce kişi silahlarıyla bu sefere katılmıştır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526-527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 35; Kırpık, “Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:353).

Türklerin Anadolu'yu fethetmeleri Haçlı seferlerinin yola çıkması için bir fırsat olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarıyla uygun düşmektedir. 1074 yılında Bizans İmparatoru VII. Mikhail (1071-1078) Anadolu'yu fetheden Türklerden Hıristiyanlığın doğu sınırını koruyabilmek için Papa aracılığı ile Avrupa'dan yardım istemesi, şartların olgunlaşmasıyla haçlı seferlerini harekete geçirmiştir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526-527; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284).

Bizans İmparatorunun Türklere karşı Papa II. Urban'dan yardım istediği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Bizans İmparatoru VII. Mikhail'den onbeş yıl sonra İmparator olan I. Aleksios Komnenos (1081-1118) papalık tahtına çıkan Papa II. Urban'dan Türklere karşı yardım talebini yinelemiştir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284; Kırpık, “Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:353).

Bizans İmparatorunun yardım istemesinin Papa II. Urban'ın işine geldiği bilgisi İslam tarihi kaynaklarında da bu şekilde geçmektedir. Papa II. Urban İmparatorun yardım isteğini kabul ederek bu isteği batının menfaatlerine olacağını düşündüğü farklı açıdan değerlendirdiği görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284).

Papa II. Urban bu sayede Doğudaki İmparatora (Bizans İmparatoruna) Avrupa'da kimin söz sahibi olduğunu gösterme fırsatı bulduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerde de görülmektedir. Yaptığı haçlı seferi çağrısıyla her gruptan ve her yaştan onbinleri harekete geçiren Papa II. Urban, nüfuz mücadelesi süren batıda kimin daha nüfuzlu olduğunu gösterme fırsatı bulduğu görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

Papa II. Urban Hıristiyanlığı savunmak için beraber savaşmakla iç çekişmelerin biteceği umudunun olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerde yer almaktadır. Clermont'taki konuşmasında Papa, ülkenin halkını doyuramadığını ve bu sebepten iç savaşlar yaşandığını söylemekte ve İncil'de zikredilen zengin topraklara sahip olmakla bu problemin çözüleceği görüşü dile getirilmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 33; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284).

Papa II. Urban 1095 yılında Fransız Clermontun'da yaptığı konuşmasıyla Piskoposları ve Asilleri çok etkilediği, herkesin “Tanrı istiyor” diye kendinden geçerek bağırıma başladıkları ifadesinin bir kısmı İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Kısa zamanda her gruptan ve her yaştan çok sayıda kişinin haçlı seferi için toplanması dinleyen ve duyanların çok etkilendiklerini göstermektedir. “Tanrı istiyor” diye bağırımları ifadesine İslam kaynaklarında yer verilmemiştir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526–527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 34; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284).

Dinleyicilerin çoğunun kendilerini Müslümanlara karşı haçlı seferine katılmaya mecbur hissettiklerini belirttikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında ifade edilen bilgilere uymaktadır. Papa'nın çağrısıyla resmen başlayan Haçlı hareketine dinleyenlerden katılmaya karar verenler olduğu ve Haçlı yemini ettikleri görülmektedir (Demirkent,

“Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 34; Kırpık, “Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:352).

2.3.1.2. Fakirlerin ve Şövalyelerin Haçlı Seferleri

Papa'nın halkı etkilemek için yaptığı konuşmanın halka aktarılması, haçlıların yola çıkması, Yahudi'leri öldürmeleri ve yağmalamaları, şövalyelerin haçlı seferlerine çıkmaları ve Kudüs'e ulaşılmasına kadar geçen bazı olaylar anlatılmaktadır.

Hıristiyan vaizlerin Papa II. Urban'ın Fransız Clermontun'daki konuşmasını hızla etrafa yaydıkları anlatılmaktadır. Sıradan halk kitlesinin bile bu konuşmalardan çok etkilendikleri ve hemen yollara döküldükleri ifade edilmektedir. Papa'nın onlara eğer kazanırlarsa bol ganimet ve rahat bir hayat yaşayacaklarını vaat ettiği, şayet ölürlerse günahlarının bağışlanacağı müjdesini verdiği ifade edilmektedir. Sefere katılanların içerisinde bazı haydutların (Rhein) Ren nehri yakınlarında bulunan şehirlerdeki Yahudi bölgelerini yağmaladıkları, yaktıkları ve şehir halklarını da katlettikleri anlatılmaktadır. Böylece Yahudileri öldürmekle İsa'yı idam ettiren Yahudilerden onun intikamını aldıklarını umdukları ifade edilmektedir. Haçlı seferi yolcularının yağmalama hırslarının yanında intikam alma isteklerinin gerçekçi görünmediğine değinilmektedir. Yağmalama ve kanlı çatışmaların fakir haçlı seferlerinin durmadan daha devam edeceğinin işareti olduğu belirtilmektedir. Haçlıların İstanbul'u terk etmesiyle Bizans İmparatorunun rahatladığı belirtilmektedir

Haçlıların İznik'te Türk ordusu tarafından yenilgiye uğratıldıkları, şövalyelerin kendilerini özenle haçlı seferlerine hazırladıkları ifade edilmektedir. Bouillon'lu Gottfried, Flandern'li Robert, Toulouse'li Raimund, Tarent'li Boemund prenslerinin komutaları altındaki haçlı askerleriyle farklı yollardan Konstantiniye'ye gittikleri belirtilmektedir. Bizans İmparatorunu ele geçirecekleri toprakların efendisi olarak görmek istedikleri ve onun için ona övgüler yağdırdıkları anlaşılmaktadır. Haçlı şövalyelerinin 1097 yılının haziran ayının başından itibaren Anadolu'yu ele geçirmeye başladıkları belirtilmektedir. Haçlıların şanslarından, duyduklarına göre Türk beyliklerinin birlikte savunma yapmadıkları anlatılmaktadır. Ve Türklerin fakir haçlı seferlerindeki tecrübelerine dayanarak şövalyeleri de küçümsedikleri belirtilmektedir.

Buna rağmen haçlı şövalyelerinin 15 Temmuz 1099'da Kudüs'e gidebildikleri ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Hıristiyan vaizlerin Papa II. Urban'ın Fransız Clermontun'daki konuşmasını hızla etrafa yaydıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle örtüşmektedir. Vaizler Papa'nın konuşmasının yanında İncil'den aldıkları kahramanlık ve savaş hikâyeleriyle de halkın dini duygularını harekete geçirmeye çalışmışlardır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 35–36).

Sıradan halk kitlesinin bile bu konuşmalardan çok etkilendikleri ve hemen yollara döküldükleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Her sınıftan insan bu haçlı seferine ilgi göstermiştir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 36).

Papa'nın onlara eğer kazanırlarsa bol ganimet ve rahat bir hayat yaşayacaklarını vaat ettiği, şayet ölürlerse günahlarının bağışlanacağı müjdesini verdiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Papa Haçlı seferlerine katılanların günahlarının bağışlanacağını, kazanınca sosyal ve ekonomik rahata kavuşacaklarını söylemiştir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526–527).

Sefere katılanların içerisinde bazı haydutların (Rhein) Ren nehri yakınlarında bulunan şehirlerdeki Yahudi bölgelerini yağmaladıkları, yaktıkları ve şehir halklarını da katlettikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmakla birlikte, bu olayların bazı haydutlara yüklenmek istenmesi tatmin edici görünmemektedir.

Kendi ülkelerinde yaşayan Yahudilere karşı uyguladıkları katliam, tahribat ve yağmadan sonra, tahribat ve yağmalama Macar ve Bizans topraklarından da devam etmiş olması bunların bilinçli yapıldığını göstermektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 37; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:354).

Yahudi şehir halklarını öldürmekle Yahudiler tarafından öldürüldüğüne inandıkları İsa'nın intikamını aldıklarını umdukları ifadesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymaktadır. Papa'nın intikam alma çağrısı Türklerden önce Avrupa'daki Yahudilere uygulanmış ve İsa'yı çarmıha gerdiklerine inandıkları Yahudileri katletmişlerdir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:354).

Haçlı seferi yolcularının yağmalama hırslarının yanında intikam alma isteklerinin gerçekçi görünmediği bilgisi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uygunluk göstermemektedir. Bazı Hıristiyan tarihçiler katliamın mal hırsıyla yapıldığını söyleseler de, döneme ait İbrâni kayıtlarındaki birçok belgenin Hıristiyanlardaki hâkim olan duygunun intikam hırsı olduğu yönündedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 37; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:354).

Yağmalama ve kanlı çatışmaların fakir haçlı seferlerinin daha fazla devam edeceğinin işareti olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında aktarılan bilgilere uymaktadır. Papa fakirlere sefaletten kurtulmak için Haçlı seferlerine katılma çağrısı yapmış, fakirler de oluşturdukları Haçlı ordusuyla yağma ve tahrip yaparak doğuya doğru ilerlemişlerdir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:353).

Haçlı seferi ordularının İstanbul'u terk etmesiyle Bizans İmparatorunun rahat bir nefes aldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında yer alan bilgilerle uyusmaktadır. Papa'nın çağrısına katılan binlerce düzensiz ve disiplinsiz Haçlı ordusu Pierre I'Ermit komutasında İstanbul'a girmiş, fakat disiplinsiz olan bu ordu İstanbul'da sürekli hırsızlık ve yağma yapınca İmparator bunların Anadolu yakasına geçmelerini sağlamıştır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 43; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:355).

İznik'e geçen fakirlerden oluşan haçlı ordularının burada Türk ordusu tarafından yenilgiye uğratıldıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Sultan I. Kılıcarslan komutasındaki Türk birlikleri, önce Haçlıların işgal

ettikleri İznik kalesini almış ve daha sonra 20.000'den fazla askeri olan Haçlı ordusunu ağır yenilgiye uğratmıştır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 527; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:354).

Şövalyelerin kendilerini haçlı seferlerine özenle hazırladıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilere uymaktadır. Pierre I'Ermit'e'nin ordusundan sonra şövalyeler (asiller) büyük ordular hazırlayarak yola çıkmıştır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 528).

Bouillon'lu Gottfried, Flandern'li Robert, Toulouse'li Raimund, Tarent'li Boemund prenslerinin emirleri altındaki haçlı askerleriyle farklı yollardan Konstantiniye'ye gittikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Avrupa krallarının yakınları komutalarındaki ordularla akın akın İstanbul'a gitmişlerdir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 528; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 40; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:352).

Bizans İmparatoruna övgüler yağdırarak, onu ele geçirecekleri toprakların efendisi olarak gördüklerini ifade ettikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyumsuzdur. İstanbul'a gelen Haçlı şövalyelerinden Bizans İmparatoru Batı adetlerine göre yemin etmelerini istedi, onların çoğunluğu yemin etmeye razı oldu, bu isteğe uymayanlarla çatışmalar yaşandı ve sonunda yemin etmeye razı oldular. Buna göre Haçlılar Türklerden geri alacakları devlet arazilerini Bizans'a teslim edecekler ve Bizans topraklarının ötesinde kuracakları Haçlı devletleri Bizans İmparatorunu yüksek otorite olarak tanıyacaktı. Parçada ifade edildiği gibi şövalyeler kendiliklerinden İmparatora övgü yağdırmamışlardır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 528; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 42-43; Kırpık, "Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 39, (Bahar) 2009, S:35-356).

Haçlı şövalyelerinin 1097 yılının haziran ayının başından itibaren Anadolu'yu ele geçirmeye başladıkları bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Bizans topraklarından Anadolu'ya geçen Haçlı şövalye orduları 1097 yılı Haziran ayı başından itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nin başşehri olan İznik'i

kuşatmaya başlamışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 528; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 43-44).

Haçlıların şanslarından, duyduklarına göre Türk beyliklerinin birlikte savunma yapmadıkları ve Türklerin fakir haçlı seferlerindeki tecrübelerine dayanarak şövalyeleri de küçümsedikleri bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Bu sırada Malatya'nın fethiyle meşgul olan I. Kılıcarslan, daha önce Pierre l'Ermitte'ye karşı elde ettiği başarı dolayısıyla Haçlılar'ın gücü hususunda yanılığa düşmüştür (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 528).

Buna rağmen haçlı şövalyelerinin 15 Temmuz 1099 da Kudüs'e saldırabildikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında aktarılan bilgilerle örtüşmektedir. 15 Temmuz 1099 günü Goefroi'nin adamları çiçek (Herodes) kapısından içeri girerek sütunlar kapısını açmışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 53).

2.3.1.3. Haçlı Devletleri

Haçlıların Kudüs ve çevresinde kalıcı olabilmeleri için kurdukları devletlerden ve çevreyle olan ilişkilerinden bahsedilmektedir.

Haçlı ordularının fetihlerini garanti altına almak için bölgede birçok devlet kurdukları, kurulan devletlerin en büyüğünün Kudüs Krallığı olduğu anlatılmaktadır. Kudüs'teki Müslümanların çoğunun öldürüldüğü ve kalanlar da sürüldüğünden yerel halkın Suriye Hıristiyanlarından oluştuğu bildirilmektedir. Bölgedeki politik gücü prenslerin ve şövalyelerin yürüttüğü ifade edilmektedir. Haçlı seferlerine katılanların çoğunluğunun Fransa'dan geldiği için Müslümanların Haçlıların hepsine Frenkler dedikleri ifade edilmektedir. Haçlıların Doğuda birçok yeni şey öğrendikleri, öğrenilen yeni şeyler arasında kanalizasyonlu şehirler, akarsulu ve ekli (birleştirilmiş) sokakların olduğu dile getirilmektedir. Haçlılardan bölgede daha uzun süre kalanların kıyafet ve beslenmede de bölge halkına kısmen uyum sağladıkları anlatılmaktadır. Haçlılardan pek az kişinin yerlilerle gerçek iletişim sağlamaya gayret gösterdikleri belirtilmektedir. Haçlılarla yerli halkın yan yana yaşadıkları fakat hiçbir araya gelmedikleri ifade edilmektedir. Haçlıların ve Haçlıların birçoğunun kutsal topraklarda çok kısa kaldıkları, biran önce savaşta Müslümanlara karşı kazandıkları zafer için adadıkları adaklarını sunmak için oradan

ayrılmak istedikleri ifade edilmektedir. Haçlıların sık sık yerlilere saldırdıkları, yerlilerle huzur içinde yaşama gayretlerinin olmadığı ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Haçlı ordularının fetihlerini garanti altına almak için bölgede birçok devlet kurdukları, kurulan devletlerin en büyüğünün Kudüs Krallığı olduğu bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Haçlılar Anadolu’da ilk devletlerini Urfa’da kurmuşlar, bunu Antakya takip etmiştir ve Kudüs’ü aldıklarında burada Kudüs Krallığını kurmuşlardır. Kurdukları devletlerarasında Kudüs Krallığının en büyükleri olduğu görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530-531; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 283).

Kudüs’teki Müslümanların çoğunun öldürüldüğü ve kalanlar da sürüldüğünden yerel halkın Suriye Hıristiyanlarından oluştuğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyumaktadır. Kudüs valisi İftihârüdevle’nin Dâvûd Kulesi’ni Haçlılara teslim etmesinden sonra yakınlarıyla birlikte şehri terk etmesine izin verilmiş, geride kalan Müslümanların tamamı öldürülmüş, hatta Mescid-i Aksâ’ya sığınanlar da kılıçtan geçirilmişlerdir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530).

Bölgedeki politik gücü prenslerin ve şövalyelerin yürüttüğü ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uymaktadır. Haçlı liderleri Kudüs’ü ele geçirdikten sonra toplanarak Kudüs’ün dinî otorite ile yönetilmeyeceğine, resmi idare ile yönetileceğine karar vermişlerdir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 64-67).

Haçlı seferlerine katılanların çoğunluğunun Fransa’dan geldiği için Müslümanların bunların hepsine Frenkler dedikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyumaktadır. Haçlı ordularının çoğunun Fransa’dan geldiği bilinmekle birlikte İslam dünyasında genellikle Katolik ve Protestan mezheplerine mensup Hıristiyan Avrupalılar’a Frenk (Frank) ismi verilmektedir (Demirkent, “Franklar”, *DİA*, 1996, XIII: 173).

Haçlıların Doğuda birçok yeni şey öğrendikleri, öğrenilen yeni şeyler arasında kanalizasyonlu şehirler, akarsulu ve ekli (birleştirilmiş) sokakların olduğu bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir. Haçlılar'ın birçok yeni şeyi Doğu'da gördükleri, bunlar arasında yerleşik mimari olduğu anlaşılmaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544; Altınay, *Haçlılar*, 2007, 113-115; Avcı, "Haçlı Seferleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 285).

Haçlılardan bölgede daha uzun süre kalanların kıyafet ve beslenmede de bölge halkına kısmen uyum sağladıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düşmektedir. Doğu'da yerleşen Haçlılar'ın zamanla mahallî kıyafet ve yemeklere alışmaya başladıkları görünmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544; Avcı, "Haçlı Seferleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 285).

Haçlılardan pek az kişinin yerlilerle gerçek iletişim sağlamaya gayret gösterdikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düşmektedir. Haçlılar'ın yerli halka çok sert davrandıkları ve onlarla iletişim kurmadıkları anlaşılmaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

Haçlılar'la yerli halkın yan yana yaşadıkları fakat hiçbir araya gelmedikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uygun düşmektedir. Haçlılar'ın yerli halkı yerlerinden uzaklaştırdıkları ve aradaki mesafenin iyice açıldığı bilgisi verilmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

Hacıların ve Haçlıların birçoğunun kutsal topraklarda çok kısa kaldıkları, biran önce savaşta Müslümanlara karşı kazandıkları zafer için adadıkları adaklarını sunmak için oradan ayrılmak istedikleri ifade İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uygunluk göstermektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

Haçlıların yerlilere rahat vermedikleri, onlarla huzur içinde yaşama arzularının olmadıkları ve sürekli yerlilere saldırdıkları bilgileri İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uygunluk göstermektedir. Haçlılar kurdukları devletlerin yerli halklarına iyi davranmadıkları, onların dini inançlarına dahi müdahale ettikleri ve yerli halkı sürekli tedirgin ettikleri verilen bilgilerden anlaşılmaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996,

XIV: 544; Avcı, “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say: 3, Y: 1999, S: 284).

2.3.1.4. Ruhani Şövalye Orduları

Haçlıların fethettikleri bölgede kurdukları yeni devletlerini savunmak için ruhani şövalye orduları oluşturdukları ve kurulan ruhani şövalye ordularının mensuplarının bu ülkede kaldıkları anlatılmaktadır. Hıristiyan din adamı olan keşişler gibi şövalyelerin de varlıksızlığı, bekârlığı ve itaatkârlığı övdükleri anlatılmaktadır. Onların görevlerinin hasta hacılara bakmak ve Müslümanlara karşı savaşmak olduğu ifade edilmektedir. En önemli tarikat tapınaklıların oluşturduğu (Filistin tapınağı 1130’da inşa edildi, ilk oturumda ismi verildi) , Johanniterler (1155) ve Almanların (1191) tarikatlarının olduğu belirtilmektedir.

Değerlendirme

Haçlıların fethettikleri bölgede kurdukları yeni devletlerini savunmak için ruhani şövalye orduları oluşturdukları ve kurulan ruhani şövalye ordularının mensuplarının bu ülkede kaldıkları bilgileri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyumaktadır. Kudüs krallığının kurulmasından sonra genişletilen topraklarda şövalye tarikatlarının oluşturulduğu ve bu tarikatların ülkenin stratejik bölgelerindeki krallık ordularında görev aldıkları anlaşılmaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 531).

Hıristiyan din adamı olan keşişler gibi şövalyelerin de varlıksızlığı, bekârlığı, itaatkârlığı övdükleri, görevlerinin hasta hacılara bakmak ve Müslümanlara karşı savaşmak olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uymaktadır. Kurdukları tarikatlarda bahsedilen övgü ve görevleri yaptıkları, krallık ordusunda görev alarak savaştıkları anlaşılmaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 531).

En önemli tarikatın tapınaklıların oluşturduğu (Filistin tapınağı 1130’da inşa edildi, ilk oturumda ismi verildi) , Johanniterler (1155) ve Almanların (1191) tarikatlarının olduğu bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygun düşmektedir. Kudüs krallığı kurulduktan sonra Kudüs topraklarında farklı zamanlarda şövalye tarikatlarının

kurulduğu görülmektedir. Bunlardan birisinin de Filistin tapınağı olduğu anlaşılmaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 531).

2.3.1.5. Haçlı Devletlerinin Sonu

Müslümanların Selahaddin Eyyubi komutasında Kudüs’ü alması ve daha sonra gelen komutanlarla tüm bölgedeki haçlı varlığına son verilmesi anlatılmaktadır.

Mısır Sultanlarının doğudaki Müslüman güçlerini Frenklere karşı toparlamayı başarmalarıyla, Haçlı devletlerini baskı altına aldıkları anlatılmaktadır. Sultan Selahaddin’in 1187’de Kudüs krallığını ele geçirdiği ve haçlı devletlerini ufak bir kıyı çizgisine sıkıştırdığı belirtilmektedir. Bundan sonra yapılan altı yeni haçlı seferinin işe yaramadığı dile getirilmektedir. Sultan El-Eşref’in haçlıların bölgede kalan son şehri Akka’yı 1291 yılında ele geçirmesiyle, haçlıların artık bu bölgedeki varlıklarının sona erdiği anlatılmaktadır.

Değerlendirme

Mısır Sultanlarının doğudaki Müslüman güçlerini Frenklere karşı toparlamayı başarmalarıyla, Haçlı devletlerini baskı altına aldıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir. Yaptığı fetihlerle Mısır’dan Dicle kıyılarına kadar devletin sınırlarını genişleten Selâhaddîn-i Eyyûbî Haçlı devletlerini çember içerisine almıştır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 535; Ramazan ŞEŞEN, “Selâhaddîn-i Eyyûbî”, *DİA*, 2009, XXXVI:337-339).

Sultan Selâhaddin’in 1187’de Kudüs krallığını ele geçirdiği ve haçlı devletlerini ufak bir kıyı çizgisine sıkıştırdığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Kudüs krallığında yapılan kavgalar neticesinde idare el değiştirmiş, önceki idare ile Selâhaddin Eyyûbî’nin yaptığı anlaşmalar ihlal edilmiş ve yeni Kral Guy Müslümanlara karşı yıllardır sürdürdüğü düşmanlık politikasını uygulamaya koymuştur. Durumu haber alan Selâhaddîn-i Eyyûbî topladığı birlikleriyle 1187 ilkbaharında Haçlıları ağır bir yenilgiye uğratarak Kudüs’ü almıştır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 535; Şeşen, “Selâhaddîn-i Eyyûbî”, *DİA*, 2009, XXXVI:337–339).

Bundan sonra yapılan altı yeni haçlı seferinin işe yaramadığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle örtüşmektedir. I. Haçlı seferinden sonra yapılan tüm haçlı seferlerinde Haçlılar Kudüs'e ulaşmamışlardır. Ancak bazı kişiler kaçarak gizlice ulaşılar da onların herhangi askeri etkileri söz konusu olmamıştır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 534–543; Şeşen, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *DİA*, 2009, XXXVI: 337–339).

Sultan El-Eşref'in haçlıların bölgede kalan son şehri Akka'yı 1291 yılında ele geçirmesiyle, haçlıların artık bu bölgedeki varlıklarının sona erdiği bilgisi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. El-Melikü'l-Eşref tarafından 1291 yılında Akka şehri kuşatılmış ve Haçlılar'ın elindeki son şehir de fethedilerek haçlıların bölgedeki varlığına tamamen son verilmiştir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 542).

2.3.1.6. Bizans'ın Sonu

Bölgenin haçlılardan arındırılmasıyla bölgede Bizans İmparatorluğunun yalnız kaldığı ve 1453 yılında Türkler tarafından fethedildiğinden bahsedilmiştir.

Haçlıların Kudüs Bölgesindeki varlıklarının sona ermesiyle Bizans İmparatorluğunun Hıristiyan dünyasının bir kenarında kaldığı anlatılmaktadır. 1350 yılında Bizans İmparatorluğunun başkenti İstanbul Türkler tarafından kuşatıldığında Bizans'ın geriye neredeyse hiçbir şeyinin kalmadığı anlatılıyor. Konstantiniye'nin 1453 yılında Türkler tarafından fethedildiği ve Türk topraklarının başkenti olarak isminin İstanbul olarak değiştirildiği ifade edilmektedir. Artık Hıristiyan ve İslam dünyası arasındaki sınırın balkanlara uzandığı belirtilmektedir.

Değerlendirme

Haçlıların Kudüs Bölgesindeki varlıklarının sona ermesiyle Bizans İmparatorluğunun Hıristiyan dünyasının bir kenarında kaldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyumaktadır. Doğudaki son Haçlı birliklerinin bölgeden çıkartılmasıyla Bizans İmparatorluğunun Hıristiyan dünyasının doğu sınırında kalan tek Hıristiyan ülkesi olduğu anlaşılmaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 542).

1350 yılında Bizans İmparatorluğunun başkenti İstanbul Türkler tarafından kuşatılınca Bizans'ın geriye neredeyse hiçbir şeyinin kalmadığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle tam örtüşmemektedir. O dönem Osmanlı Türkleriyle komşu olan Bizans iktidar kavgalarıyla iç savaşa girmiştir. İktidar kavgasında V. Loannes Sırp kralından yardım isteyince, Kantakuzenos da Türklerden yardım istemiştir. Türklerin yardımıyla Kantakuzenos üstünlük sağlamış ve bu davetle Türklerin Trakya'ya yerleşmeleri kolaylaşmıştır (Demirkent, "Bizans", *DİA*, 1992, VI: 240).

Konstantiniye 1453 yılında Türkler tarafından fethedilmesi Bizans İmparatorluğunun sonunun olduğu ve Konstantiniye'nin Türk topraklarının başkenti yapıldığı ve isminin de İstanbul olarak değiştirildiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düşmektedir. 1453 Mayısında kuşatılan İstanbul Sultan II. Mehmed tarafından İstanbul fethedilerek ve Osmanlı İmparatorluğunun yeni başşehri yapılmıştır (Demirkent, "Bizans", *DİA*, 1992, VI: 242-243).

Artık Hıristiyan ve İslam dünyası arasındaki sınırın Balkanlara uzandığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarında geçen ifadelere uymaktadır. Türkler daha önce Trakya'ya yerleşmişlerse de Bizans İmparatorluğu İslam dünyasının Batı ile Doğu arasındaki bütünlüğü engellemekteydi. İstanbul'un fethiyle Bizans İmparatorluğu tamamen ortadan kalkınca İslam dünyası Trakya ile birleşmiş ve İslam dünyası ile Hıristiyan dünyası arasındaki sınır direk olarak balkanlara kaymıştır (Demirkent, "Bizans", *DİA*, 1992, VI: 240-243).

2.3.2. Yazı Kaynaklarını Araştırmak: Bir Konuşma

Bu bölüm okuma parçası olarak sunulmakta, hitabet çeşitlerinin tanımı yapılmakta ve özellikleri sayılmaktadır. Papa II. Urban'ın konuşması verilmektedir. Konuyla ilgili çalışma örneği sunulmaktadır.

Konuşmaların yazı kaynaklarının farklı bir çeşidi olduğu ifade edilmektedir. Bu konuşmaları genellikle politikacıların, kumandanların, kendi adına ticaret yapan kişilerin veya kendi planları için başkalarını kullanan insanların yaptığı vurgulanmaktadır. İnsanların bu konuşmadan haberi olması için duyurulması gerektiği belirtilmektedir. Günümüzde bunun için radyo, televizyon ve internetin kullanıldığı

ifade edilmektedir. Haçlı seferleri sırasında konuşmaları genelde vaizlerin yaydığı belirtilmektedir. Dinleyenleri etkileyebilmek için genelde konuşmaları güçlü bir şekilde abarttıkları ifade edilmektedir. Dost ve düşman, iyi ve kötü gibi, siyah-beyaz ayrımının da karşı karşıya getirilerek anlatıldığı ifade edilmektedir. Düşmanın özellikle daha korkunç ve kötü gösterildiği belirtilmektedir. Eğer çağrıya uyarlarsa, insanlara tüm dileklerinin ve umutlarının gerçekleşeceği sözü verildiği ifade edilmektedir. Çağrıya kim karşı gelirse, o kişinin de yanlış kabul edildiği belirtilmektedir. Böyle konuşmaların kriz ve savaş dönemlerinde çok sık yapıldığı ifade edilmektedir. Bu konuşmaların tek taraflı görünüm ve eyleme yol açtığı için, bu konuşmaları kritik konuşmalar olarak görmek gerektiği belirtilmektedir. Bunun parçada sunulan ünlü bir örnekte görülebileceği ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Konuşmaların yazı kaynaklarının farklı bir çeşidi olduğu ifade edilerek başlık izah edilmektedir. Böyle konuşmalar İslam tarihi kaynaklarında hitâbet olarak ifade edilmektedir (Mustafa UZUN, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 156).

Bu konuşmaları genellikle politikacıların, kumandanların, kendi adına ticaret yapan kişilerin ya da kendi planları için başkalarını kullanan insanların yaptığı ifadesi ile genelde bu konuşmaları kimlerin yaptığı belirtilmektedir. Bu konuşmalar genellikle toplumu yönlendiren kimseler tarafından icra edilmekte ve topluluğa öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek ya da bir eyleme teşvik etmek için yapılmaktadır (Uzun, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 156).

Günümüzde bunun için radyo, televizyon ve internetin kullanıldığı ifade edilmektedir. Genelde yönlendirici ve etkileyici konuşmalar topluluklara yapıldığı için önceden duyurulması gerekir ya da toplanmış halk kitleleri tercih edilir (Uzun, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 156).

Haçlı seferleri sırasında konuşmaları genelde vaizlerin yaydığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerle örtüşmektedir. Hıristiyan vaizleri bu konuşmayı İncil’den aldıkları pasajları da katarak anlatmışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526).

Dinleyenleri etkileyebilmek için genelde konuşmaları güçlü bir şekilde abarttıkları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Hakikat değiştirilerek, insanları inandırmak için bütün yollar denenmektedir (Uzun, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 156).

Dost ve düşman, iyi ve kötü gibi, siyah-beyaz boyamaların da karşı karşıya getirilerek anlatıldığı ifade edilmektedir. Düşmanın özellikle daha korkunç ve kötü gösterildiği bilgileri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Dost-düşman, korku-güven gibi ruh hallerinin tahlilleri yapılarak insanların nasıl etkilendikleri belirtilmiştir (Uzun, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 157).

Eğer çağrıya uyarlarsa, insanlara tüm dileklerinin ve umutlarının gerçekleşeceği sözü verildiği ifade edilmektedir. Çağrıya kim karşı gelirse, o kişinin de yanlış kabul edildiği belirtilmektedir. Böyle konuşmaların kriz ve savaş dönemlerinde çok sık yapıldığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Papa II. Urban kalabalığa yaptığı çağrıda onlara vaatlerde bulunmuştur (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526-527). Halkı yönlendirmek, inandırmak ve etkilemek için yapılan bu konuşmaların kriz ve savaş dönemlerinde halkı etkileyeceği muhakkaktır (Uzun, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 157).

Bu konuşmaların tek taraflı görünüm ve eyleme yol açtığı, bu konuşmaların faydalı olduğu ve kritik görünen konuşmalar olduğu ifadeleri İslam tarihi kaynaklarıyla uyumaktadır. Böyle konuşmalar genellikle yapanların lehine sonuçlanmaktadır (Uzun, “Hitâbet”, *DİA*, 1998, XVIII: 157).

Bunun parçada sunulan ünlü bir örnekte görülebileceği belirtilerek öğrencilere bununla ilgili örnek sunulmaktadır. Papa II. Urban’ın ünlü Haçlı seferi çağrısına yer verilmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526).

3. Çalışma Metodu

Okuma parçasıyla ilgili üç aşamadan oluşan çalışma metodu uygulanmıştır. Bunlar tasvir etme, araştırma ve yorum yapma aşamalarından oluşmaktadır. Her bölümün ayrı

soruları vardır ve bu sorular önce konuyla alakalı sorulmakta ve cevapları konu içerisinde aranmaktadır.

3.1. Tasvir Yapma (betimleme)

Her metin kaynağında sorulan soruların sorulması istenmektedir.

Parça ne hakkındadır? Tema nedir, içerik nedir?

Bu soruya parçadan şu cevap verilmektedir. Papa II. Urban papazlara, prenslere, şövalyelere ve halka sesleniyor. Asilleri ve halkı Kudüs'e sefere kışkırtmak istiyor.

Parça ne zaman ortaya çıkmış? Yazarı kim? Kime hitap ediyor? Bunu hangi durumda ve neden yapıyor?

Urban 1095'te Clermont'taki konsile yapılan ziyaretçi akınına bir fırsat olarak değerlendiriyor. Böylece kendisini çok kişi dinleyebilirdi. Bu apaçık bir çağrıydı. Papa bu çağrıyı yaptı, fakat Reims'lı keşiş Robert bunu 12 yıl sonra yazıya geçirdi.

Bilinmeyen kelime varsa bulunması isteniyor.

Tasvir yapma bölümünde sorulan sorular parçaya göre yukarıdaki şekilde cevaplandırılmıştır.

3.2. Araştırma

Tek tek açıklamaların veya anlam bölümlerinin alınması ve konuşmacının dinleyicilerini nasıl etkilemeye çalıştığının bulunması istenmektedir.

Konuşmacı gerçekleri mi söylüyor, yoksa sadece düşüncelerini mi? Konuşmacının amacı ne? Her açıklamayı şu kavramlara göre sırala" bir şeyleri haklı çıkarmak", "istenmeyi kınama", "istenene övgü", "korku, beklenti, dilekleri uyandırmak".

Müslüman ordusunun Konstantiniye'yi tehdit ettiğinin doğru olduğu söylenmektedir. II. Urban dinleyicilerini haçlı seferinin gerekliliğine inandırmak için onlara, tanrı için değerli olduklarını söylediği bildirilmektedir. Bu yüzden de onun için savaşmaları

gerektiğini söylediği ifade edilmektedir. Tanrısız bir halkın Hıristiyanları öldürdüğünü, kiliselerini yıktıklarını söyleyerek korkularını uyandırdığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda tanrının onların günahlarını bağışlayacağını söyleyerek beklentilerini artırdığı belirtilmektedir. Bu şekilde bir haçlı seferinin başlatıldığı vurgulanmaktadır.

Araştırma bölümünün soruları bu şekilde cevaplandırılmaktadır.

3.3. Yorum

Konuşmanın etkisinin şu sorularla kontrol edilmesi istenmektedir.

Konuşmacının takipçisinde bu açıklamalar nasıl bir his uyandırdı? (Örneğin şövalyede).
Hangi açıklamada düşmana karşı çıkardı? (Örneğin Müslümanlar).

Hangi açıklamaları şüpheli, abartılı ve siyah beyaz boyama olarak görüyorsunuz?

Dinleyicilerin gerçekten çok değerli olduklarına inanıp savaşa gidebilecekleri vurgulanmaktadır. Müslümanlara tanrısız denilerek onlara karşı kışkırıldıkları ifade edilmektedir. Bunun tersine dönebilir, doğru olmadığı anlaşılabilirdi, çünkü onlar da tek tanrıya inanıyorlardı denilmektedir. Frenkleri seçilmiş halk ve Müslümanları tanrısız göstermek siyah beyaz boyama olarak ifade edilmektedir.

Yorum bölümünün soruları da parça içerisindeki bilgilere dayanılarak bu şekilde cevaplandırılmıştır.

Çalışma metodu aşamalarıyla, bir konunun tüm yönleri en güzel şekilde incelenilebilmektedir. Metot objektif, bilgilendirici ve güvenli bir yapıya sahiptir.

Papa II. Urban'ın yapmış olduğu bu çağrıya Müslüman açısından bir cevap yazılması istenmektedir.

2.3.3. Görsel Malzemeler ve Yan Bilgiler

Haçlı seferi

“Kutsal topraklara Haçlı seferleri” konusunun sağ üst kenarında Haçlı seferinin tarifi yapılarak yapılan Haçlı seferlerine neden bu kadar yoğun rağbet gösterildiği anlatılmaktadır.

Haçlı seferlerinin Papa tarafından Hıristiyanların “Kutsal savaşı” olarak açıklandığı belirtilmektedir. Hıristiyan inancının yayılması ve savunulması için yapılan bir hak savaşı olarak görüldüğü ifade edilmektedir. Haçlı savaşında ölenlerin şehit kabul edildiği ve cennete gireceklerinin vurgulandığı anlatılmaktadır. Haçlı seferlerinin Filistin’deki ve İspanya’daki Müslümanlara, Baltıkta yaşayan Hıristiyan olmayanlara ve Kilisenin emrine uymayan Hıristiyanlara karşı yapıldığı vurgulanmaktadır. Batı medeniyeti ve batı demokrasisinin savaş yoluyla yayılmasını haklı göstermek için “Haçlı Seferi” ifadesinin günümüzde kullanılmasının tartışıldığı ifade edilmektedir.

A: Öğrencilere bugün Hıristiyan bir devlet adamının İslam teröristlerine karşı verilen savaşı “Haçlı seferi” olarak tanımlanmasını akıllıca mı bulduğunuzu tartışın denilmektedir.

Değerlendirme

Haçlı seferi Papa tarafından Hıristiyanların “Kutsal savaşı” olarak açıklandığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun olarak verilmiştir. Böyle bir savaşa katılmanın dini bakımdan şeref olduğu Papa tarafından söylenmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526).

Hıristiyan inancının yayılması ve savunulması için yapılan bir hak savaşı olarak görüldüğü ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle uyusmaktadır. Papalar, özellikle Doğu hükümdarlarına gönderdikleri mektuplarla misyonerlere yardım etmelerini istemişlerdir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 544).

Haçlı savaşında ölenlerin şehit kabul edildiği ve cennete gireceklerinin vurgulandığı bilgisi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymaktadır. Kilisenin siyasi amacını gerçekleştirmek için böyle dini bir motifi kullanmıştır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525).

Haçlı seferlerinin Filistin'deki ve İspanya'daki Müslümanlara, Baltıkta yaşayan Hıristiyan olmayanlara ve Kilisenin emrine uymayan Hıristiyanlara karşı yapıldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle uyusmaktadır. Haçlı seferlerinin dini motifinin Müslümanların zulmünden Hıristiyanları kurtarmak ve Hz. İsa'nın öcünü almaktır. Müslümanların idaresindeki Hıristiyanların rahat bir hayat sürdüğü görülmekte olup, iddia edildiği gibi herhangi zulme uğratılmamışlardır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

Batı medeniyeti ve batı demokrasisinin savaş yoluyla yayılmasını haklı göstermek için "Haçlı Seferi" ifadesinin günümüzde kullanılmasının tartışıldığı ifadesine temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü günümüz Hıristiyan liderlerinin zaman zaman bu ifadeyi kullandıklarına şahit olmaktadır.

Kutsal topraklara Haçlı seferleri konusunun sağ orta kısmında öğrencilere büyük "A" rakamıyla bir soru yöneltilmektedir. Öğrencilere yöneltilen bugün Hıristiyan bir devlet adamının İslam teröristlerine karşı verilen savaşı "Haçlı seferi" olarak tanımlanmasını akıllıca mı bulduğunuzu tartışın ifadesi iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi İslam ile terörizmi beraber zikrederek, İslam'ın bir şekilde terörle ilişkili olduğu öğrencinin bilinçaltına yerleştirilmek istenmektedir. İkincisi Batı ülkelerinin Doğu'daki Müslümanlara karşı yürüttükleri savaşların "Haçlı Seferi" olarak söylenmesinin doğru olup olmadığının öğrenci tarafından değerlendirilmesi istenmektedir.

(Q1) Fakirlerin ve Şövalyelerin Haçlı seferleri konusunun altında, sayfa sonunda Haçlı ordusunun sevkiyatını gösteren bir minyatür yer almaktadır (Resim için bk. Ek: II).

Minyatürün 1350 yılında yapıldığı ve bir Fransız minyatürü olduğu belirtilmektedir. Haçlı ordusunu İtalyan limanlarından Filistin'e nakletilerini anlatmaktadır. Yine minyatürde İtalyan liman şehirlerinin Avrupa ile Filistin arasındaki eşya ve insan taşımacılığına hükmettiği ve bunlardan servet kazandıkları anlatılmaktadır.

Konunun netleşmesi için öğrenciden katılımcıların katılma sebeplerinin gösterilmesi istenmektedir. Bizans İmparatoru, Papa, Şövalyeler ve Fakirlerin haçlı seferine katılmalarının sebeplerinin neler olduğunun belirtilmesi istenmektedir.

(Q2) Bizans'ın sonu adlı konunun bitiminde ve sayfanın sonunda Alman İmparatoru Barbarossa'nın ölümünü konu edinen bir minyatür verilmektedir (Resim için bk. Ek: II).

3. Haçlı seferi sırasında Silifke çayını geçerken boğularak ölen Alman İmparatoru Friedrich Barbarosso'nun Minyatürü sayfanın sonunda yer almaktadır. Minyatür Saksonyalı dünya tarih eserlerinden alınmıştır. Minyatür 1280 yılında çizilmiştir. Konuya ayrı bir görsellik ve zenginlik katmaktadır.

Değerlendirme

Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethedilmesi Avrupa'da şok etkisi oluşturmuştur. Avrupalı krallar yeni haçlı seferleri düzenlemişlerdir. Alman kralı I. Friedrich Barbarossa hazırladığı haçlı ordusuyla Çanakkale üzerinden Silifke'ye ulaşmıştır. Barbarossa Silifke çayından (Göksu) geçerken boğularak ölmüştür. Kralın ölümü üzerine Alman haçlıları geri dönmek zorunda kalmışlardır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 536).

(Q3) Bizans'ın sonu adlı konunun karşı sayfasında ve sayfanın baş tarafında Fransızların 1099 yılında Kudüs'ü ele geçişi gösteren bir Fransız gravürü verilmektedir. Gravürün XIII. yüz yılda Fransız ressam tarafından yapıldığı ifade edilmektedir (Resim için bk. Ek: II).

Değerlendirme

Tablo konuyu daha iyi anlayabilme ve yorumlayabilme açısından zenginlik katmaktadır. İslam tarihi kaynaklarında Haçlıların Kudüs'ü zaptını anlatan başka minyatürlere de yer verildiği görülmektedir. Ayrıca şehre giren Fransızlar burada on binlerce Müslüman'ı katletmiş ve tüm sokakları kan gölüne çevirmişlerdir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 530-531).

(Q4) 1099 yılında Fransızlar tarafından Kudüs'ün ele geçirilişini gösteren gravürden sonra gelmek üzere yine 1099 yılında Fransızlar tarafından Kudüs'ün alınmasına dair Hıristiyan tanık ve Müslüman yazar haberlerine yer verilmektedir.

a-Hıristiyan Bir Tanık:

Kudüs'ün haçlılar tarafından alınması sırasında yaşanan olaylara şahit olan bir Hıristiyan tanığın anlatımına yer verilmektedir.

Tanık; şehre (Kudüs'e) giren haçlı askerlerinin, dinsizler olarak nitelendirdikleri Müslümanları Salomo Tapınağına kadar takip ettikleri, tapınakta gün boyu en kanlı savaşların yaşandığını ve tapınağın her tarafının dinsizlerin kanlarına bulandığını anlatmaktadır. Hıristiyanların dinsizleri yere serdikten sonra birçok kadın ve erkeği aldıkları, arzu ettiklerini öldürdükleri ve arzu ettiklerini de sağ bıraktıklarını anlatmaktadır. Haçlı askerlerinin daha sonra bütün şehri talan edip yağmaladıkları, at, altın, gümüş ne varsa hepsini çaldıklarını ve zengin evleri yağmaladıklarının anlatmaktadır. Haçlı askerlerinin mutluluk ve sevinçten ağlayacak halde kutsal mezara gidip zaferleri için İsa'ya teşekkür ettiklerini anlatmaktadır. Haçlı askerlerin ertesi gün olunca ellerindeki kadın ve erkekleri tapınağın çatısına çıkartıp başlarını vurdıklarını anlatmaktadır. Hiç kimse tarafından daha önce dinsiz bir milletten (Müslümanlardan) bile böylesine benzer bir kan gölünün görülmediğini ve duyulmadığını anlatmaktadır.

Değerlendirme

Şehre (Kudüs'e) giren haçlı askerlerinin, dinsizleri (Müslümanları) Salomo Tapınağına kadar takip ettikleri, tapınakta gün boyu en kanlı savaşların yaşandığı ve tapınağın her tarafının dinsizlerin (Müslümanların) kanlarına bulandığı ifadelerinin bir kısmı İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Müslümanlara karşı kullandıkları dinsizler ifadesinin İslam tarihi kaynaklarına uymadığı ve Müslümanlarında onların inandığı Allah'a inandığı bilinmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 530).

Hıristiyanların dinsizleri (Müslümanları) yere serdikten sonra birçok kadın ve erkeği aldıkları, arzu ettiklerini öldürdükleri ve arzu ettiklerini de sağ bıraktıkları ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında geçen ifadelerle uyumaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 530).

Haçlı askerlerinin daha sonra bütün şehri talan edip yağmaladıkları, at, altın, gümüş ne varsa hepsini çaldıkları ve zengin evleri yağmaladıkları bilgileri İslam tarihi

kaynaklarında verilen bilgilere uyum göstermektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530).

Haçlı askerlerinin daha sonra kutsal mezara gidip mutlu bir şekilde zaferleri için İsa’ya teşekkür ettikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır.

Haçlı askerlerin ertesi gün olunca ellerindeki kadın ve erkekleri tapınağın çatısına çıkartıp başlarını vurdukları anlatımı İslam tarihi kaynakları anlatımına uymaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530).

Hiç kimse tarafından daha önce dinsiz bir milletten (Müslümanlardan) böylesine benzer bir kan gölünün görülmediğini ve duyulmadığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle uyumaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 530).

b-Bir Müslüman Tarih Yazarı, 1231:

Haçlılar tarafından katledilmekten kurtulup, kaçarak Bağdat’a gelen Müslüman tanıkların anlattıkları bilgilere yer verilmektedir.

Frenklerin (haçlıların) yerlileri öldürürken bir hafta Kudüs’te kaldıklarını, Frenklerin El-Aksa camiinde 70.000’den fazla insan öldürdüklerini, öldürdükleri insanlar arasında birçok din adamlarının ve kendisini dine adanmış hayattan elini çekmiş dervişlerin olduğunu anlatmaktadır. Frenklerin Kubbetüs-Sahra’dan 40’tan fazla gümüş şamdan çaldıklarını, her bir şamdanın 3600 drahmiden daha pahalı olduğunu, 20 (40 yarım) kilo ağırlığında büyük bir şamdanı da çaldıklarını, ayrıca 150 küçük şamdanı, 20’den fazla altını ve daha birçok değerli eşyayı çaldıklarını anlatmaktadır. Frenklerden canını kurtarıp kaçabilenlerin Ramazan ayında Bağdat’a ulaştıklarını bildirmektedir. Kudüs’ten kaçanların, Müslümanların kutsal şehir Kudüs’te yaşadıkları kötü olayları Bağdat’ta Halifenin kalem odasında anlattıklarında dinleyen herkesin gözyaşlarına boğulduğunu anlatmaktadır. Erkeklerin öldürüldüklerini, çocukların ve kadınların esir alındıklarını ve her şeyin yağmalandığını bildirmektedir. Bağdat’a kaçan Müslümanların uğradıkları bu büyük kötülük yüzünden oruçlarını bile bozduklarını dile getirmektedir.

Değerlendirme

Frenkler (haçlılar) yerlileri öldürürken bir hafta Kudüs'te kaldıkları, Frenklerin El-Aksa camiinde 70.000'den fazla insan öldürdükleri, öldürdükleri insanlar arasında birçok din adamı ve kendisini dine adanmış, hayattan elini çekmiş dervişlerin olduğu ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 530).

Frenklerin Kubbetüs-Sahra'dan 40'tan fazla gümüş şamdan çaldıkları, her bir şamdanın 3600 drahmiden daha pahalı olduğu, 20 (40 yarım) kilo ağırlığında büyük bir şamdanı da çaldıkları, ayrıca 150 küçük şamdanı, 20'den fazla altını ve daha birçok değerli eşyayı çaldıkları bilgileri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 530).

Frenklerden canını kurtarıp kaçabilenlerin Ramazan ayında Bağdat'a ulaştıkları, Kudüs'ten kaçanların, Müslümanların kutsal şehir Kudüs'te yaşadıkları kötü olayları Bağdat'ta Halifenin kalem odasında anlattıklarında dinleyen herkesin gözyaşlarına boğulduğu, erkeklerin öldürüldükleri, çocukların ve kadınların esir alındıkları ve her şeyin yağmalandığı, Bağdat'a kaçan Müslümanların uğradıkları bu büyük zulüm yüzünden oruçlarını bile bozdukları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düşmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 530).

(Q5) 1099 yılında Fransızların Kudüs'ü işgal edişlerini gösteren gravürün sağ tarafında "Kritik Hıristiyan Sesi" başlığıyla Radulfus Niger'in görüşlerini anlatan bir bölüme yer verilmektedir.

Hıristiyan din adamı Niger katliamı destekleyici hiçbir haklı gerekçenin gösterilemeyeceğini dile getirmektedir.

İngiliz din adamı (rahibi) olan Radulfus Niger'in Silahlı mücadeleye karşı eleştirilerini 1188 yılında "kritik Hıristiyan sesi" başlığıyla şöyle dile getirdiği ifade edilmektedir.

İngiliz din adamı, Müslümanların öldürülmesine izin var mı? Tanrının Filistin'i Müslümanlara verdiği için mi, Müslümanları öldürüyorsunuz? Tanrı dedi ki: "ben

günahkârın ölümünü istemiyorum” ifadesini kullanan Niger Haçlıların yaptıklarını eleştirmektedir. Müslümanların da kendileri gibi aynı şeyden yaratılmış insanlar olduğunu söylemektedir. Müslümanların kesinlikle Hıristiyanların ülkelerinden atılmalarının gerektiğini, tüm kanunların kaba kuvvete kaba kuvvetle cevap vermeye izin verdiğini, fakat bunun adil bir savunma sınırları içerisinde yapılması gerektiğini söylemektedir. Yine de Müslümanların tanrının sözleriyle ikna edilmelerinin gerektiğini, o zaman zorlama yapılmadan kendi istekleriyle doğru dini (Hıristiyanlığı) kabul edebileceklerini söylemektedir. Çünkü tanrı zorbalıktan nefret etmektedir, kim tanrının dinini zorla yaymaya kalkarsa tanrının dinini terk etmiş olur demektir.

İngiliz din adamı, tanrının yeryüzündeki vekili olarak Papa, ruhani ve dünyevi kişileri haçlı seferine çağırıyor ve onlara tüm günahlarının bağışlanacağını bildiriyor, ben onun muhakeme gücünü tartışmaya yeltenmiyorum demektir. Fakat ben şuna inanıyorum, herhangi bir kanın dökülmesi, hele bir de insan kanının dökülmesi hiçbir zaman günahları affettirmez demektir.

Değerlendirme

İngiliz din adamı Müslümanların haçlılar tarafından öldürülmesine izin verilmediğini ve tanrının Filistin’i Müslümanlara verdiği için Müslümanları öldürmenin doğru olmadığını sorular sorarak ifade ediyor.

“Tanrı günahkârın ölümünü istemiyor” ifadesi İslam kaynaklarında verilen bilgilerle uymaktadır (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Mâide sûresi: 5/32).

Müslümanların da kendileri gibi aynı şeyden yaratılmış insanlar olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Âl-i İmran sûresi: 3/59, Kehf sûresi: 18/37).

Müslümanların kesinlikle Hıristiyanların ülkelerinden atılmalarının gerektiği, tüm kanunların kaba kuvvete kaba kuvvetle cevap vermeye izin verdiği, fakat bunun adil bir savunma sınırları içerisinde yapılması gerektiği sözleriyle Müslümanlara karşı haçlıların yaptıklarının aslında yanlış olmayıp bir taktik hatası olduğu izlenimini vermektedir.

Yine de Müslümanların tanrının sözleriyle ikna edilmelerinin gerektiğini, o zaman zorlama yapılmadan kendi istekleriyle doğru dini (Hıristiyanlığı) kabul edebilecekleri ifadesi oradaki Müslümanların ikna yoluyla Hıristiyanlaştırılması arzusu sübjektif bir görüş olarak ifade edilmektedir. Çünkü baştan itibaren haçlıların asıl amaçlarının intikam almak, geniş toprak ve bol ganimet elde etmek ve Hıristiyanlığı yaymak olduğu görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525).

Tanrı zorbalıktan nefret etmektedir, kim tanrının dinini zorla yaymaya kalkarsa tanrının dinini terk etmiş olur ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerle uyuşmamaktadır. Özellikle Papa babaları, oğulları ve yeğenleri intikam almaya teşvik etmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 527).

İngiliz din adamı, tanrının yeryüzündeki vekili olarak Papa, ruhani ve dünyevi kişileri haçlı seferine çağırıyor ve onlara tüm günahlarının bağışlanacağını söylüyor ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında geçen Hıristiyan öğretisi bilgileriyle uyuşmaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526).

Din adamı son bir cümle kendisinin kesin kanaatini “insan kanı akıtmak hiçbir şekilde günahları affettirmez” diyerek dile getirmektedir.

Anlatılan olayların ve verilen kısa bilgilerin bir kısmının İslam tarihi kaynaklarında da mevcut olduğu görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-46).

(Q6) Bir konuşma adlı okuma parçasının alt sol tarafında kim tarafından yapıldığına dair bilgi verilmeyen bir gravür yer almaktadır (Resim için bk. Ek: II).

Burada Papa'nın en yüksek ordu komutanı olarak 1095'te Fransa'nın Clermont şehrinde prenslerin ve piskoposların önünde, ruhaniler meclisinin sonunda haçlı seferleri için yaptığı konuşmanın resmedildiği bildirilmektedir. 1490 yılında yapılan gravürün alt kısmında, Papa tarafından haçlı seferleri için yapılan çağrının açık alanda ve büyük bir kalabalık önünde yapıldığı ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Verilen gravürdeki görüntüler ve yanında verilen bilgiler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygunluk göstermektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

(Q7) Bir konuşma adlı okuma parçasının alt sağ tarafında 27 Kasım 1095’te Papa 2. Urban’ın tarafından Fransız Clermont’unda yapıldığı ifade edilen çağrıya yer verilmektedir.

Reims’lı bir keşiş olan Robert’in çağrıdan on iki yıl sonra kendisinin de dinlediğini ifade ettiği Papa II. Urban’ın konuşmasını şöyle aktarmaktadır.

Papa II. Urban’ın dinleyicilere “Frenk halkı, Alplerin kuzeyindeki halk, sizler Tanrının en sevgilileri ve tanrı tarafından seçilmişlersiniz. Konuşmamız sizin için, sizleri ve tüm inananları kapsamaktadır. Kudüs’ten ve Konstantiniye’den kötü haberler geldi. Yabancı bir halk, tanrısız bir topluluk, oralardaki Hıristiyanları ele geçirdi, onları öldürdü, yaktı ve yağmaladı, esirleri alıp kendi ülkelerine götürdüler. Tanrının Kiliselerini yıktılar, minberleri kirlettiler ve devirdiler. Bu yapılanların intikamını almak ve bu ülkeyi kurtarmak sizden başkasının görevi değildir. Buradaki ülkeniz dar ve çok fazla insan var. Bu sebeple huzurlu bir hayat ve çiftçilere yeterli besin sağlamıyor. Bu yüzden karşılıklı savaşıp birbirinizi öldürüyorsunuz. Artık durun. Gidin tanrısız halkın elinden ülkeyi alın ve sizin yapın. Kudüs’ün dünyanın orta noktası, en verimli topraklara sahip, Kudüs sizin kendisini kurtarmanızı bekliyor. Hadi yola koyulun. Günahlarınız affolunacak ve gökyüzünde sonsuz mutluluk sizi bekliyor.” Diyerek çağrıda bulunmuştur (*Klett, Geschichte und Geschehen*, 2009: 66).

Değerlendirme

Frenk halkı, Alplerin kuzeyindeki halk, sizler Tanrının en sevgilileri ve tanrı tarafından seçilmişlersiniz diyerek Papa’nın onları övdüğü ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlara uymaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526–527).

Hıristiyanları inananlar olarak muhatap aldığı, konuşmasını onlara yaptığı, Kudüs ve Konstantiniye'den kötü haberler aldığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uygun düşmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

Papa'nın Clermont'takilere Yabancı bir halkın, tanrısız bir topluluğun, oralardaki Hıristiyanları ele geçirdiğini, onları öldürdüğünü, yaktığını ve yağmaladığını, kalanları da esir alıp kendi ülkelerine götürdükleri ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

Tanrının Kiliselerini yıktıkları, minberleri kirlettikleri ve devirdikleri ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymamaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

Bu yapılanların intikamını almak ve bu ülkeyi kurtarmak sizden başkasının görevi değildir diyerek halkı savaşa teşvik ettiği ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uygun düşmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

Batı dünyası haçlı seferlerinin asıl etkenlerinin dini unsurlar olduğu görüşündedirler. Aslında Avrupalıları haçlı seferine zorlayan sebeplerin daha çok siyasi, sosyal ve ekonomik olduğu görülmektedir. Papanın dile getirdiği ifadeler ikinci görüşü haklı çıkarmaktadır. Papa onlara yaşadıkları yerin dar olduğunu, bir arada kalabalık yaşadıkları, huzurlu olmadıkları, yeterli besine sahip olmadıkları, bu sebeple aralarında savaştıklarını söylemektedir. Bu durumdan kurtulmak ve tanrının mükâfatlarına ulaşmak için, tanrısız insanların elindeki verimli Kudüs'ü alıp kendilerine yurt yapmalarını istemektedir. Bu ifadeler İslam tarihi kaynaklarında haçlı seferlerinin sebepleriyle ilgili verilen bilgilerle uyuşmaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-527).

Papa Müslümanları tanrısız halk olarak tanıtmaktadır. Halkına doğru olmayan bilgiler vererek onları yanıltmaktadır. Müslümanların Hıristiyan halka hoş görülme davrandıklarını batılılar bilmektedirler. Buna rağmen aslı olmayan olaylar abartılarak ifade edilmektedir. Müslümanlar kiliseleri yıkmamış, Hıristiyanları katletmemiş ve onların mallarını yağmalamamışlardır. Haçlı seferlerinde Antalya'da yerli Hıristiyanların yanında kalan ve kötü muameleye uğrayan birçok Hıristiyan,

Müslümanlar tarafından doyurulmuş ve tedavi edilmişlerdir. Fakir halkın dini duyguları istismar edilerek, onlara manevi vaatlerde bulunmaktadır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525–527).

(Q8) Okuma parçasının sonu ve ikinci sayfanın alt kısmında resimlerle propaganda yaptıklarını ve Hıristiyan halkı Müslümanlara karşı kışkırttıklarını gösterdiği ifade edilen bir minyatür yer almaktadır (Resim için bk. Ek: II).

Bu resimlerde Müslüman askerlerinin Hıristiyanları öldürdükleri, kiliseleri yağmaladıkları ve onları lekeledikleri anlatılmaktadır.

Haçlı seferlerinin gerekliliğini ve haklılığını kuvvetlendirmek için, haçlı seferlerinin başlangıcında nefret propagandalarının sözlü ve resimli olarak tüm Avrupa’ya yayıldığı belirtilmektedir. 1325 yılında yapılmış bir Fransız Minyatürü örnek olarak sunulmaktadır.

Değerlendirme

Fransız Minyatüründe çizilenler ve yanında yazılı olarak verilen bilgiler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmemektedir. Müslümanların yönetimleri altındaki Hıristiyanlara hoş görülme davrandıkları tarihi kaynaklarda belirgin bir şekilde görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 526-527).

(Q9) Fransız halkını Müslümanlara karşı kışkırtmak için yapılan minyatürden sonra gelen sayfanın baş tarafında Mescid-i Aksa’nda yer aldığı bir resim “Kudüs - haçlı seferlerinin hedefi” başlığıyla yer almaktadır (Resim için bk. Ek: II).

Kudüs’ün üç dinin kutsal mekânı olduğu, Yahudi tapınağının ve isyan duvarının olduğu, Hz. İsa’nın kabrinin olduğu ve Hz. Muhammed’in miraca çıktığı yer olduğu anlatılmaktadır.

Kudüs Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için kutsal mekân sayıldığı belirtilmektedir. Yahudiliğin merkezi olan tapınağın burada olduğuna değinilmektedir. Bu tapınağın 70 yılında Romalılar tarafından yıkıldığı, onun yerinde Yahudilerin her gün gelip dua ettikleri bir “İsyan duvarının” kaldığı ifade edilmektedir. Kudüs

Hristiyanlar için İsa'nın öldürüldüğü, gömüldüğü ve gökyüzüne çıktığı yer olarak önem arz ettiği ifade edilmektedir. Kubbetüs-Sahra'nın (Altın Kubbe) Müslümanlara peygamber Muhammed'in miraca çıktığı ve İsa'yı, Musa'yı ve İbrahim'i gördüğü yeri hatırlattığı ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Kudüs Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için kutsal mekân sayıldığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmaktadır (Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *DİA*, 2002, XXVI: 323-327).

Yahudiliğin merkezi olan tapınağın burada olduğu, bu tapınağın 70 yılında Romalılar tarafından yıkıldığı, onun yerinde Yahudilerin her gün gelip dua ettikleri bir "İsyan duvarının" kaldığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düşmektedir (Harman, "Kudüs", *DİA*, 2002, XXVI: 323-327).

Kudüs Hristiyanlar için İsa'nın öldürüldüğü, gömüldüğü ve gökyüzüne çıktığı yer olarak önem arz ettiği ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle örtüşmektedir (Harman, "Kudüs", *DİA*, 2002, XXVI: 323-327).

Kubbetüs-Sahra'nın (Altın Kubbe) Müslümanlara peygamber Muhammed'in miraca çıktığı ve İsa'yı, Musa'yı ve İbrahim'i gördüğü yeri hatırlattığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uygun düşmektedir (Harman, "Kudüs", *DİA*, 2002, XXVI: 323-327).

Kudüs üç hak din için kutsal bir şehirdir. Yahudilerin kutsal mabetlerinin olduğu en değerli şehirdir. Hristiyanlar için Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği bir mekândır. Hz. Muhammed'in miraca çıktığı ve kible tayin edilmeden namaz için döndüğü kible istikametidir.

(Q10) Kudüs'ten bir bölümü gösteren resmin altında Haçlı seferleriyle Kudüs'e gelen ve orada kalan bir haçlı yolcusunun gözünden haçlı devletlerinin sıradan bir gününün anlatıldığı ifade edilen bilgilere yer verilmektedir.

Sefer yolcusu; Batılıydık doğulu olduk, Romalı ve Frenk olanlar Filistin'in yerlisi oldu demektir. Reims'da ya da Chartres'te oturanların şimdi Tyrus veya Antiochia'yı memleketleri gördüklerini anlatmaktadır. Biz doğduğumuz toprakları çoktan unuttuk demektir. Bazılarının evleri ve hizmetçilerinin olduğunu anlatmaktadır. Bir başkasının kendi toprağından olmayan bir kadınla evlendiğini, onun belki bir İsraili ya da Ermeni, hatta eskiden Müslüman olan ve vaftiz olmuş bile olabileceğini anlatmaktadır. Farklı diller konuştuklarını fakat yinede anlaşabildiklerini ifade etmektedir. Farklı dillerin artık birlik olduğunu ve güvenin en uzaktan geleni bile birbirine yaklaştırdığını belirtmektedir.

Değerlendirme

Batılıydık doğulu olduk, Romalı ve Frenk olanlar Filistin'in yerlisi oldu, Reims'da ya da Chartres'te oturanların şimdi Tyrus veya Antiochia'yı memleketleri gördükleri ifadeleri o bölgelere yerleştiklerini anlatmakta ve İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

Bazılarının evleri ve hizmetçilerinin olduğu, bir başkasının kendi toprağından olmayan bir kadınla evlendiği, onun belki bir İsraili ya da Ermeni, hatta eskiden Müslüman olan ve vaftiz olmuş bile olabileceği ifadeleri İslam tarihi kaynaklarındaki ifadelere uygun düşmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

Farklı diller konuştukları fakat yine de anlaşabildikleri, farklı dillerin artık birlik olduğu ve güvenin en uzaktan geleni bile birbirine yaklaştırdığı bilgileri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlar haçlı yolcusunun anlattığı kadar detaylı olmasa da verilen bilgiler genel olarak birbiriyle örtüşmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

(Q11) Kudüs'ün bir bölümünün verildiği resmin altında bir Müslüman'ın gözünden kutsal topraklarda Frenkleri anlatan bilgilere yer verilmektedir.

Kudüs'e ziyarete gelen bir Müslüman, haçlı ordularıyla gelen Frenklerin vicdansız, saygısız ve gaddar olduklarını anlatmaktadır.

Kısa zamandır Kudüs'te oturan Frenklerin daha önceden Kudüs'e yerleşen Frenklerden daha vicdansız olduğu değerlendirilmesinde bulunmaktadır. Kudüs'e ziyarete gittiğinde, aynı zamanda arkadaşları olan tapınak askerlerinin koruduğu el-Aksa camiine ibadet etmek için gittiği bir örneği anlatmaktadır. Tam ibadete daldığında bir Frenk'in gelip üzerine atladığını, onun başını doğuya çevirdiğini, ona "ibadet böyle yapılır" dediğini anlatmaktadır. Tapınaklılardan bir grubun gelip Frenk'i onun yanından aldıklarını ve dışarı attıklarını ifade etmektedir. Sonra gruptakilerin ondan özür dileyerek "onun bir yabancı olduğunu, Avrupa'dan daha yeni geldiğini ve daha önce doğuya doğru ibadet etmeyenleri görmediğini" ifade ettiklerini belirtmektedir.

Değerlendirme

Kısa zamandır Kudüs'te oturan Frenklerin daha önceden Kudüs'e yerleşen Frenklerden daha vicdansız olduğu değerlendirmesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Haçlı seferlerine kadar Kudüs'te yaşayan Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında uyumlu bir hayat sürerken, Haçlı seferleriyle Kudüs'e yerleşen haçlıların bu huzuru bozduğu görülmektedir. Müslüman ziyaretçi haçlıların sert tavırlarını, insana ve inanca saygısızlıklarını başından geçen olay ile anlatmaktadır. İslam tarihi kaynaklarında haçlıların dindaşlarına bile aynı sertlik ve kabalıkla davrandıkları ifade edilmektedir. Yerli Hıristiyanların o zamana kadar Müslümanlardan hiç görmedikleri kötü muameleye haçlılar tarafından maruz bırakıldıkları belirtilmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 544).

2.3.4. Değerlendirme Soruları

S1- Haçlı seferlerinde kimin avantajlı, kimin dezavantajlı olduğunu açıkla (VT, Q1).

Sorunun ilgili konu ve haçlı ordusu bölümlerine göre cevaplanması istenmiştir. Konunun kavranmasına ve öğrencinin yorum yapabilmesine katkı sağlayacak nitelikte bir soru olduğu görülmektedir.

S2- Kudüs'ün alınmasıyla ilgili haberleri karşılaştırın (Q4a, Q4b). Nerelerde ayrıldıklarını ve nerelerde birbirlerini tamamladıklarını açıkla.

Soru Kudüs'ün alınmasıyla ilgili bölümdeki Hıristiyan tanığın (Q4a) ve Müslüman yazarın anlatımlarına (Q4b) göre cevaplandırılması istenmektedir. Soru öğrencinin konuyu daha iyi kavramasına ve konuyu tahlil edebilmesine yardımcı olabilecek özellikte sorulmuştur.

S3- “Tanrı gerçekten istiyor muydu?” Ren nehri ve Kudüs'teki olaylara karşı pozisyon al (VT). Cevabında Q5'ten de bahset.

Soruya Tanrı istiyor başlığı ve kritik Hıristiyan sesi başlıklarına göre cevap verilmesi istenmektedir. Soru öğrenciye özgüven kazanma, tarafsız davranma ve olayları tahlil edebilme imkânı verecek şekilde hazırlanmıştır.

S4- Papa'nın haçlı seferleri çağrısında açıkladığı nedenler ve amaçlarla (Q7), (VT)' de bulunanları karşılaştır.

Soru konu içerisindeki ilgili bölümlerle (VT), Keşiş Robert'in anlattıklarının (Q7) karşılaştırılarak cevaplanması istenmektedir. Soru öğrencinin konuyu daha iyi anlamasına ve konuyu tarafsız bir şekilde yorumlamasına yardımcı olacak şekilde hazırlanmıştır.

S5- Haçlı seferlerinin Avrupa ve Doğu arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini bugünkü Avrupalı bir Hıristiyan ile doğudaki bir Müslüman arasında sahneleyin?

Soru öğrencinin Haçlı seferlerini ve Haçlı seferlerinin devam eden etkilerini görmesine ve üzerinde düşünmesine yardımcı olacak şekilde hazırlanmıştır.

Soruların genel olarak pedagojik açıdan kaliteli, araştırmaya sevk edici, anlamayı kolaylaştırıcı, tarafsız bakmayı öğreten ve yorum yapma fırsatı veren özelliklerde hazırlandıkları görülmektedir. Soruların öğrencinin eğitilmesine, öğrenmesine ve gelişmesine fevkalade fayda sağladığı söylenebilir.

2.4. AVRUPA İSLAM KÜLTÜRÜYLE KARŞILAŞIYOR

Müslümanların Avrupa ve Avrupalılar üzerinde bıraktığı izlere ve etkilere yer verilmektedir. İspanya'yı ve Sicilya'yı ziyaret eden herkesin bu ülkeler üzerinde İslam kültürünün etkileyici eserlerine rastlayacağı belirtilmektedir. Konunun girişinde yöneltilen iki soruyla öğrencilerin konuya dikkatleri çekiliyor. Onlar oraya nasıl geldiler? Neyi hatırlatıyorlar?

Değerlendirme

Müslümanlar VII. Yüzyıldan itibaren Avrupa üzerinde olumlu etkiler bırakmışlardır. İspanya'yı ve Sicilya'yı ziyaret eden herkesin bu ülkeler üzerinde İslam kültürünün etkileyici eserlerine rastlayacağı ile Müslümanların Avrupa'nın bu bölümlerinde meydana getirmiş oldukları çok sayıda eserin varlığına işaret ediliyor.

Konunun girişinde Müslümanların bu bölgelere nasıl geldikleri ve neyi hatırlattıkları soruları ile öğrencilerin konuya ilgi duymaları ve araştırma yapmaları teşvik ediliyor.

2.4.1. Konular

2.4.1.1. İslam Avrupa'sı

Müslümanların İspanya ve Sicilya'da kurdukları hâkimiyet ve yaptıkları faaliyetler den bahsedilmektedir. İspanya ve Sicilya'nın Avrupa'nın bölümleri olduğu ve kısa bir süre Müslümanların egemenliği altında kaldıkları belirtilmektedir. Hatta Müslümanların İspanya'da halifelik kurdukları da vurgulanmaktadır. Her iki ülkede Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanların bir arada yaşadığına dikkat çekilirken, iki ülkede de Hıristiyanların sayıca diğerlerinden fazla oldukları belirtilmektedir. Üç dinin mensupları arasında şüphesiz gerilimlerin olduğuna, fakat birbirlerine tahammül edip tolerans gösterdiklerine ve birbirlerinden çok şey öğrendiklerine vurgu yapılmaktadır. Müslümanların uzun süre veren taraf olduğu da ayrıca belirtilmektedir.

Değerlendirme

İspanya ve Sicilya'nın Avrupa'nın bölümleri olduğu ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır, fakat kısa bir süre Müslümanların egemenliği altında kaldıkları ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle tam olarak uyuşmamaktadır. İspanya Emevîler döneminde 711 yılında fethedilmiş valilerle yönetilmiş, sonra halifelikle idare edilmiş, daha sonra küçük devletlere bölünen ülke bazı İslam devletlerinin hâkimiyetine girmiş ve son olarak Gırnata'da 1492 yılına kadar İslam hâkimiyeti devam etmiştir (Mehmet ÖZDEMİR, "İspanya", *DİA*, 1995, XI, 211-216). Sicilya 840 yılında Ağlebiler tarafından fethedilmiş ve 1091 yılında Normonlar tarafından adadaki İslam hâkimiyetine son verilmiştir (Mahmut H. ŞAKİROĞLU, "Sicilya", *DİA*, 2009, XXXVII, 138). Bu bilgilerden İspanya ve Sicilya'da İslam hâkimiyetinin parçada ifade edildiği gibi kısa sürmediği aksine çok daha uzun sürdüğü anlaşılmaktadır.

Müslümanların İspanya'da halifelik kurdukları ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilere uymaktadır. Endülüs Emevî Emirliğinde genç yaşta tahta geçen III. Abdurrahman birliği kurduktan sonra kendisini 929 yılında halife ilan etmiş ve bu tarihten itibaren Emirliğin ismi Endülüs Emevî Halifeliği olarak değiştirilmiş ve varlığının 1031 yılına kadar sürdürmüştür (Özdemir, "İspanya", *DİA*, 1995, XI, 213).

Her iki ülkede de Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanların bir arada yaşadığı, iki ülkede de Hıristiyanların sayıca diğerlerinden fazla oldukları ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Fetihden sonra yerli halkın İslam'ı kabul etmesiyle bu dengenin Müslümanların lehine değiştiğini söylemek mümkündür (Özdemir, "İspanya", *DİA*, 1995, XI, 217; Şakiroğlu, "Sicilya", *DİA*, 2009, XXXVII, 138).

Üç din mensubu arasında şüphesiz gerilimlerin olduğuna, fakat birbirlerine tahammül edip tolerans gösterdiklerine ve birbirlerinden çok şey öğrendiklerine ait ifadelerin bir bölümü İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerle uygunluk göstermektedir. Birbirlerine tahammül edip tolerans gösterdikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlara uymamaktadır. Müslümanların VIII asırlık iktidarlarının devam ettiği dönemlerde Yahudilere hürriyetleri ve dini hayatlarını yaşama imkânı verilmiş,

Hıristiyanlara mal, can güvenliği ve dini özgürlüklerini kullanma imkânı verilmiştir. Hıristiyanlar XV. Yüzyılda kazandıkları savaşlarla güç sahibi olunca Yahudileri ve Müslümanları zorla Hıristiyanlaştırma politikası izlemişlerdir (Özdemir, “İspanya”, *DÍA*, 2001, XXIII, 170-171).

Müslümanlar kültür, medeniyet ve idari olarak İspanya ve Sicilya’ya önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu açıdan Müslümanların uzun süre veren taraf olduğu ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlarla uygun düşmektedir.

Sonuç olarak bu bölgede üç din mensubu bir arada yaşamışlardır. Müslümanların iktidarının devam ettiği dönemlerde uyum devam etmiştir. Müslümanlar o bölgeye ilmî, iktisadi ve idari açılardan önemli katkılar sağlamışlardır. Hıristiyanlar iktidarı ele geçince katliam, asimilasyon ve tehcir uygulamışlardır.

2.4.1.2. Arap Biliminin Ortaya Çıkışı

Arapların miladi 700 yıllarında Kuzey Afrika’yı ve Orta Doğuyu fethettikleri zaman birçok Asya ve Yunan yazılarını ele geçirdikleri bildirilmektedir. Ele geçirilen eserlerin Arapçaya tercüme edilmesi için Halife Me’mun’un Bağdat’ta bir “bilim evi”, araştırma merkezi yaptığı ifade edilmektedir. Bunların birer benzerlerinin de İspanya ve Sicilya’da yapılmasına öncü olduğu belirtilmektedir. Bu merkezlerde ülkenin her yerinden ve her dinden bilim adamlarının çalıştığı anlatılmaktadır. Bu çalışanların sadece bilgilerine bakıldığı (inanç ve nesep ayırımı gözetilmediği) belirtilmektedir. Bilim adamlarının sayıca en azının Arap olduğu ifade edilmektedir. Bu bilim adamlarının hepsi Arapça konuştuğu için 1200 yılına kadar Arap biliminin temsilciliğini yaptıklarına değinilmektedir. Bu sırada aritmetiği getirdikleri, cebir ilminin temelini attıkları, gezegen hareketlerinin hesaplarını kolaylaştırdıkları ve dünyanın temel girişinin hesaplarını da kolaylaştırdıkları ifade edilmektedir. Yine tıpta kan dolaşımı ile ilgili yeni tespitlerde buldukları, hastalıkların teşhisine ve ağrının dindirilmesine önemli katkılar sağladıkları bildirilmektedir. Ayrıca teknik apareyleri, örneğin operasyonlar ya da gemilerin yüksek denizde duruş şekilleri Arap bilginleri tarafından buldukları anlatılmaktadır.

Değerlendirme

Arapların miladi 700 yıllarında Kuzey Afrika'yı ve Orta Doğuyu fethettikleri zaman birçok Asya ve Yunan yazılarını ele geçirdikleri bildirilmektedir. Fetihlerle elde edilen ilmî ve felsefî yazılar Arapçaya tercüme edilmiştir (Mahmut KAYA, "Beytülhikme", *DÍA*, 1992, VI, 88). Ele geçirilen eserlerin Arapçaya tercüme edilmesi için Halife Me'mun'un Bağdat'ta bir "Beytülhikme", araştırma merkezi yaptığı ifade edilmekte ancak tercüme faaliyetlerinin daha önceden başladığı, Beytülhikme'nin kuruluşunun düşünce ve teşebbüs olarak Mansur dönemine (754-775) uzandığı anlaşılmaktadır. Halife Me'mun'un bu araştırma merkezini genişleterek dünyanın en önemli ilim ve kültür merkezi haline getirdiği kaynaklarda belirtilmektedir. Böylece yukarıda verilen bilgilerin İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyduğu görülmektedir (Kaya, "Beytülhikme", *DÍA*, 1992, VI, 88).

Bunların birer benzerlerinin de İspanya ve Sicilya'da yapılmasına öncü olduğu belirtilmektedir. Bu merkezlerde ülkenin her yerinden ve her dinden bilim adamlarının çalıştığı anlatılmaktadır. Bu çalışanların sadece bilgilerine bakıldığı (inanç ve nesep ayırımı gözetilmediği) belirtilmektedir. Bilim adamlarının sayıca en azının Arap olduğu ifade edilmektedir. Tunus'un Kayrevan şehrinde Ağlebîler devleti (800-909) tarafından Bağdat'takine benzer bir ilim merkezi kurulmuş ve buradaki tercüme faaliyetlerinde çalıştırılmak üzere Sicilya'da oturan Hıristiyan din adamlarının davet edilmesiyle Sicilya'da ilmi faaliyetler içine dâhil olmuştur. Ağlebîler devletinin Fâtımîler tarafından yıkılmasıyla (909) Beytülhikme'nin akıbeti hakkında bilgi alınamamıştır. Ancak burada yetişen bilim adamlarının çalışmalarını Endülüs'ün (İspanya) Kurtuba şehrinde sürdürdükleri sanılmaktadır. Kitapta verilen bilgilerin İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uyduğu görülmektedir (Kaya, "Beytülhikme", *DÍA*, 1992, VI, 88-90).

Bu bilim adamlarının hepsi Arapça konuştuğu için 1200 yılına kadar Arap biliminin temsilciliğini yaptıklarına değinilmektedir. Bu sırada aritmetiği getirdikleri, cebir ilminin temelini attıkları, gezegen hareketlerinin hesaplarını kolaylaştırdıkları ve dünyanın temel girişinin hesaplarını da kolaylaştırdıkları ifade edilmektedir. Yine tıpta kan dolaşımı ile ilgili yeni tespitlerde buldukları, hastalıkların teşhisine ve ağrının dindirilmesine önemli katkılar sağladıkları bildirilmektedir. Ayrıca teknik apareyleri,

örneğin operasyonlar ya da gemilerin yüksek denizde duruş şekilleri Arap bilginleri tarafından buldukları anlatılmaktadır. Yukarıda aktarılan bilgiler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyumaktadır. Müslümanlar fetihlerle beraber ilmi faaliyetlerde değerli çalışmalar yaptılar. Bağdat'ta "Beytülhikme" ilim evi açılarak tercüme faaliyetleri hızlı bir şekilde yürütüldü. İspanya'da da önemli ilmi faaliyetlerde bulunuldu ve büyük kütüphaneler kuruldu. İslami ilimler ve diğer ilimlerde çok gayretli ve başarılı çalışmalar yapıldı. Mantık, felsefe, tıp, astronomi, matematik, kimya, tarih ve coğrafya gibi ilimlerde yeni gelişmeler kaydettiler (Kaya, "Beytülhikme", *DİA*, 1992, VI, 88-90).

Sonuç olarak VII.yüzyıldan itibaren Arap fetihleriyle Avrupa'nın bir parçası olan İspanya ve Sicilya'da ortaya çıkan gelişmeler, ilmi faaliyetler ve Müslümanların bilime yapmış olduğu katkılar özetlenerek verilmiştir ve İslam tarihi kaynaklarıyla da uyumaktadırlar.

2.4.1.3. Avrupa İçin Vitrin

Bu kısımda İspanya ve Sicilya'da ortaya çıkan bilim ve sanat alanındaki gelişmelerin İslam ve Avrupa kültürünün yansıdığı bir vitrin haline geldiği anlatılmaktadır. Avrupalıların İslam kültüründen etkilenmeleri ve Müslümanların batıya bilim ve kültürde örnek model oluşuna değinilmektedir.

İslam bilim ve kültürünün İspanya ve Sicilya'daki örneklerinin Avrupa'ya bakan bir vitrin oluşundan bahsedilmektedir. İslam'ın sanatını ve doğunun kültürünü okullarıyla, kütüphaneleriyle, hamamlarıyla ve hastaneleriyle Avrupalı Hıristiyanların burada öğrendikleri belirtilmektedir. XI. yüzyılda Hıristiyan kralların Müslüman beylerini sıkıştırdıklarından bu yana Toledo ve Kordoba'da geri kalan tercüme ve araştırma merkezlerinin varlığından bahsedilmektedir. Şimdi Yunan ve Arap yazılarını Avrupa'nın bilim dili olan Latinceye çevirdiklerini haber vermektedir. Bazı üniversiteler, Solerno ve Montpellier'deki tıp fakültesi ki, kimileri 1200 yılında yapılmış, bunların ünlerini Arap bilimine borçlu oldukları vurgulanmaktadır.

Değerlendirme

İslam bilim ve kültürünün İspanya ve Sicilya'daki örnekleri Avrupa'ya bakan bir vitrin olduğu ifadeleri doğru olarak verilmiştir. İslam kültürünün batıyı etkilemesi hususunda İspanyol tarihçileri arasında farklı değerlendirmeler olmuştur. Ancak Avrupa'nın etkilenmediğini savunanlar bile tezlerinde İslam (Endülüs) kültüründen Avrupa'nın etkilendiğini itiraf etmişlerdir (Özdemir, "İspanya", *DİA*, 2001, XXIII, 175). Sicilya'da önemli gelişme gösteren İslam kültür ve medeniyeti ise Ortaçağ Avrupa'sını doğrudan etkilemiştir (Şakiroğlu, "Sicilya", *DİA*, 2009, XXXVII, 138-139).

İslam'ın sanatını ve doğunun kültürünü okullarıyla, kütüphaneleriyle, hamamlarıyla ve hastaneleriyle Avrupalı Hıristiyanların burada öğrendikleri bilgileri doğrudur. Çünkü İslam kültürü ve Batı kültürünü iyi bilen tarihçilerin bu kültürleri karşılaştırarak vardıkları sonuçlar Hıristiyanların İslam'dan neler aldıklarını ortaya koymaktadır (Özdemir, "İspanya", *DİA*, 2001, XXIII, 174).

XI. yüzyılda Hıristiyan kralların Müslüman beylerini sıkıştırdıklarından bu yana geriye Toledo ve Kordoba'da tercüme ve araştırma merkezlerinin kaldığı belirtilmektedir. İspanya'da kurulan Aragon ve Kastilya krallıkları (1035) iç karışıklıklarla zayıflayan Müslümanların İspanyadaki hâkimiyetine son vermek üzere büyük uğraşlar vermişler ve Müslüman beylikleri sıkıştırarak bazı şehirlerde haraca bağlamışlar, bazı şehirlerden de çıkarmışlardır (Kemal BEYDİLLİ, "İspanya", *DİA*, 2001, XXIII, 162). Müslümanların terk ettikleri şehirlerde tercüme ve İslam araştırma merkezleri varlığını korumaya devam etmiştir (Özdemir, "İspanya", *DİA*, 2001, XXIII, 174). Şimdi Yunan ve Arap yazılarını Avrupa'nın bilim dili olan Latinceye çevirdikleri, bazı üniversiteler, Solerno ve Montpellier'deki tıp fakültesi ki, kimileri 1200 yılında yapılmış, bunların ünlerini Arap bilimine borçlu oldukları bilgileri doğrudur. Avrupalılar X. Yüzyıldan itibaren İspanya'da İslam bilimini tanımak ve faydalanmak amacıyla Arapçadan Latinceye tercüme faaliyetlerini sürdürmektedirler (Özdemir, "İspanya", *DİA*, 2001, XXIII, 173-174). Endülüs Müslümanları tıp sahasında çok gelişmeler kaydettiler ve doğudan aldıkları tıp bilgilerinin üzerine yenilerini eklemişlerdir. XII. Yüzyılda Latinceye çevrilen bu Arapça eserler sayesinde Avrupalılar modern tıp eğitimine ve modern tedavi usullerine kavuşmuşlardır (Özdemir, "Endülüs", *DİA*, 1995, XI, 222-223).

Sonuç olarak Avrupalıların Müslümanlardan kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda etkilenmeleri sonucu Avrupa’da Rönesans hareketleri başlamıştır. (Beydilli, “İspanya”, *DİA*, 2001, XXIII, 138) İslam dünyasının gelişmiş ilim ve medeniyeti İspanya ve Sicilya üzerinden Avrupa’ya aktarılmıştır (Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, 1995, XI, 223).

Avrupa’nın değişik merkezlerindeki tercüme merkezlerinde İslami bilimler Avrupa dillerine tercüme edilmiştir. Bunlar Avrupa’da birçok okullarda ders kitapları olarak okutulmuşlardır (Rıza KURTULUŞ, ”Avrupa”, *DİA*, 1991, IV: 152).

Konuyla alakalı aşağıdaki değerlendirme soruları sorulmuştur.

S:A - “Arap Biliminin” ne anlama geldiğini açıkla.

Açık olarak ifade edilmese de konu içindeki bağlama bakıldığında İspanya ve Sicilya’da ortaya çıkan Arap biliminin Avrupalılar için taşıdığı anlam öğrenciye sorulmaktadır. Ancak bu soruda ve bir sonraki soruda bunun Müslümanların ortaya koyduğu bilim olarak değil de Arap bilimi olarak sorulması dikkat çekicidir.

S: B - Arap öğretilerinin yüksek performans gösterdiği dalları listele ve örnekler ver.

Öğrenciden gelişmiş Arap bilim dallarının ve alanlarının örneklerle anlatılması istenmektedir.

S: C - Neden Kralın Hıristiyan bilgini yerine Arap bilgini seçtiğini düşünebiliyor musun ve neden bir Astrolog bilgini buna dâhil?

Öğrenciden Hıristiyan bir Kralın Müslüman Arap bilginini tercih etmesinin sebebini yorumlaması istenmektedir. O zamanın Hıristiyan dünyasının durumunu ortaya konması istenmektedir. Bu soru Müslümanların öne çıktığı bilim dallarına vurgu yapılması açısından ikinci soruyu destekler mahiyettedir.

2.4.2. Görsel Malzemeler

(Q1) Müslüman doktorlar “Arap doktorlar” başlığıyla verilmiş ve bu başlığın yanında Müslüman doktorların Norman Kralı Sicilyalı Wilhelm’i tedavi edişleri resim olarak

çizilmiştir. Norman Kralı Sicilyalı Wilhelm'in ölüm döşeğindeki hali 1196 yılında çizilmiştir. Resim beş bölümden oluşmaktadır. Resmin sol tarafında bir doktorun idrara baktığı çizilmiştir. Resmin orta kısmında bir astrologun Horoskopa baktığı çizilmiştir. Resmin sağ tarafında ise Kralın cenaze töreni çizilmiştir (Resim için bk. Ek: II).

Değerlendirme

Müslüman Arapların bilim, teknik ve kültür alanlarındaki gelişmeleri resmedilmiştir. Avrupalıların bu gelişmelerden nasıl istifade ettikleri resim diliyle anlatılarak, onların üzerinde meydana getirdiği tesirlere yer verilmektedir.

(Q2) Granada'da (Gırnata) Elhamra'daki Aslan Mahkemesi (Resim için bk. Ek: II).

İslam mimarisinin İspanya'daki en önemli yapıtlarından biri olan Elhamra anlatılmaktadır.

1250-1492 yılları arasında Müslümanların başkenti ve son Müslüman İmparatorunun oturduğu yerin bugünkü görünümü olduğu belirtilmektedir. Elhamra'nın hala en güzel yapıt olma özelliğine sahip olduğu, zengin işlemeli binaları ve odalarıyla tanındığı ifade edilmektedir. İslam'da Allah'ı, Muhammed'i resmetmenin yasak olduğuna vurgu yapılarak, Müslüman sanatçıların resim ve çizim maharetlerini süs eşyalarının yapımında büyük bir başarıyla ortaya koydukları ifade edilmektedir. Bu süsleme sanatında Arap yazısının da kullanıldığı belirtilmektedir.

Değerlendirme

Granada'da Elhamra'daki Aslan mahkemesi ifadesi İslam tarihi kaynaklarında Aslanlar Avlusu olarak geçmektedir. Aslanlar Avlusu Elhamra'nın iki önemli biriminden birisi olup V. Muhammed (1354-1359,1362-1391) tarafından inşa ettirilmiştir (Özdemir, "Elhamra", *DİA*, 1995, XI, 29-31). Başlıktaki ifadeler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır.

1250-1492 yılları arasında Müslümanların başkenti ve son Müslüman İmparatorunun oturduğu yerin bugünkü görünümü olduğu ifadeleri başlangıç tarihi hariç İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. İslam tarihi kaynaklarında Elhamra'nın

tarihinin IX. Yüzyıla uzandığı belirtilmektedir (Özdemir, “Elhamra”, *DİA*, 1995, XI, 29-31).

Elhamra'nın hala en güzel yapıt olma özelliğine sahip olduğu, zengin işlemeli binaları ve odalarıyla tanındığı ifadelerine İslam tarihi kaynaklarında da yer verilmektedir. Kale olarak yapılan Elhamra (IX. yüzyıl) yapıldığından beri aynı ismi taşımaktadır. Ancak değişik tarihlerde tamirler ve genişletmeler yapılmıştır. Binaların duvar ve kemerlerine işlemler yaptırılmış ve yaptıran emirlerin isimleri yazdırılmıştır. 1870 yılından itibaren Elhamra devlet tarafından korunmak üzere hukuki statüye kavuşturulmuş olup, arada kesintiler olsa da dünyanın sayılı eserlerinden biri olarak bugün devlet tarafından korunmaya devam etmektedir (Özdemir, “Elhamra”, *DİA*, 1995, XI, 29-31).

İslam'da Allah'ı, Muhammed'i resmetmenin yasak olduğuna vurgu yapılarak, Müslüman sanatçıların resim ve çizim maharetlerini süs eşyalarının yapımında büyük bir başarıyla ortaya koydukları ve bu süsleme sanatında Arap yazısının da kullanıldığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyum sağlamaktadır (Özdemir, “Elhamra”, *DİA*, 1995, XI, 29-31; Tâlib YAZICI, “Arap” *DİA*, 1991, III: 314).

Sonuç olarak IX. yüz yıldan XV. yüz yılın sonuna kadar Müslümanlar İspanya'da birçok sanat ve mimari eser yapmışlardır. Bunların en önemlilerinden birisi Elhamra'dır. IX. Yüz yılda inşa edilen kale yüz yıllar içerisinde genişletme ve tamir etme faaliyetlerine uğramıştır. Elhamra En güzel el sanatları süslemeleriyle bugünde ihtişamını korumaya devam etmektedir (Özdemir, “Elhamra”, *DİA*, 1995, XI, 29-31).

(Q3) İspanya'daki Hıristiyanlar Arasındaki Arap Kültürü.

IX. yüzyılda Cordoba'da bir Hıristiyan'ın söyledikleri anlatılmaktadır.

Hıristiyan kişi birçok din kardeşinin Arap şiirleri ve masalları okuduğunu bildirmektedir. Tanrı bilimcilerinin ve filozoflarının Arap yazıtlarını çalıştıklarını söylemektedir. Bunu onları alt etmek için değil, Arapçada kendilerini nasıl daha doğru ve daha ustalıkla ifade edebileceklerini öğrenmek için yaptıklarını ifade etmektedir. Bugün kutsal kitap hakkındaki Latince yorumları ruhani olan kişi dışında hangi Hıristiyan okuyor? diye bir soru sormaktadır. Tüm genç Hıristiyanların, gereken

yeteneğe sahip olmalarına rağmen, sadece Arap dilini ve edebiyatını bildiklerini söylemektedir. Arap kitaplarını okuduklarını ve hevesle çalıştıklarını, kütüphanelerine birçok Arap kitaplarını koyduklarını ve bu edebiyat dikkate değer dediklerini ifade etmektedir. Buna karşılık olarak Hıristiyan kitaplarından bahsedilse, bu kitapların okunmaya değer olmadığını iddia edeceklerini dile getirmektedir. Hıristiyanların dillerini bile unuttuklarını söylemektedir. Binlercesi arasından bir tanesinin doğru düzgün Latince mektup yazamadığından bahsetmektedir” (Sauer, *Geschichte und Geschehen*, 2009,70).

Değerlendirme

IX. yüzyıl Müslümanların İspanya’da devletlerini kurdukları ve yerli halka kendilerini kabul ettirdikleri döneme rastlamaktadır. Bu yazıda İspanya ve Sicilya’da Hıristiyanların egemen İslam kültürü etkisinde kalmasından şikâyet edilerek, Hıristiyanlara kendi değerlerine sahip çıkmaları gerektiği hatırlatılıyor.

İspanya’nın Müslümanlar tarafından fethedilmesinin ardından doğudan gelen göçler ve yerli kadınlarla yapılan evlilikler Arapça konuşanların sayısını hızla artırmıştır. Resmi dilin Arapça olması ve okullarda Arapça eğitim yapılması sebebiyle Arapça tüm Müslümanların, hatta gayri Müslimlerin ortak dili haline gelmiştir. Arapçanın hızlı bir şekilde öğrenilmesi gayri Müslimlerin ana dili olan Latinceyi ikinci plana itmiştir. Bu sebeple Hıristiyan gençlerin adadilleri olan Latince ile mektup yazamayacak kadar adadillerinden uzaklaştıklarından, ilmi ve edebi eserleri okuyup anlayacak kadar Arapçayı öğrendiklerinden yakınılmaktadır. Parçada verilen bilgilerin İslam tarihi kaynaklarında geçen bilgilerle örtüştüğü görülmektedir (Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, 1995, XI, 219-220).

Sonuç olarak İspanya’daki Hıristiyanların Müslümanların değerlerine, kültürlerine, bilimlerine ve bilge şahsiyetlerine kendi arzularıyla meyletmelerinden açıkça şikâyet edilmekte ve Hıristiyan gençliğin kendi eser ve miraslarına sahip çıkma çağrısı yapılıyor.

(Q4) İspanya’daki Müslümanlar Arasında Hıristiyan Kültürü

-1377’de bir Müslüman’ın anlattıkları aktarılmaktadır.

Yenilen bir kişi her zaman yenenin görünüşü, giyinişi, diğer yaşam formları ve alışkanlıklarını taklit edeceğini belirtmektedir. Şu yüzdendir ki, yenilen kişi yeneni mükemmel kabul edeceğini ifade etmektedir. Yenilenin o kişiyi ya ondan korktuğu için mükemmel görmektedir, ya da yanlış bir şekilde düşmanın zaferinin güçlü İmparator tarafından değil de, o kişinin mükemmel yaşayış tarzı ve alışkanlıklarından olduğunu sanar demektir. Bu yüzden yenilen kişinin ihtiyaçlarında, giyim stilinde, binek hayvanlarında ve yaşam tarzında yeneni taklit ettiğini ifade etmektedir. Bunun o kadar ileri gittiğini, komşu grup tarafından hükmedilen bir topluluğun savaşta yenilmemelerine rağmen, büyük bir bölümünde özenmelerin ve taklitlerin görüldüğünü anlatmaktadır. Bunun, günümüzde (1377) Endülüs’te (Endülüs, İspanya’nın Arapça ismi) söz konusu olduğunu belirtmektedir. Orada Müslümanların Hıristiyan halkın kıyafetlerini, dış görünüşlerini, birçok alışkanlıklarını ve yaşayış şekillerini benimsediklerini, hatta evlerinin duvarlarını resimlerle süslediklerini anlatmaktadır. Zeki ve dikkatli bir izleyicinin daha da güçlenen Hıristiyan hâkimiyetinin işaretlerini görebileceğine işaret etmektedir (Sauer, Geschichte Und Geschehen, 2009: 70).

Değerlendirme

Burada bir Müslüman’ın ağzından aktarılan yazıda yukarıdaki parçanın tersine Avrupalıların hâkimiyeti ele geçirmeleriyle birlikte Müslümanların onları taklide başladıklarının altı çizilmektedir.

Yenilen bir kişi her zaman yenenin görünüşü, giyinişi, diğer yaşam formları ve alışkanlıklarını taklit edeceği, yenilen kişi yeneni mükemmel kabul edeceği, yenilenin o kişiyi ya ondan korktuğu için mükemmel görmektedir, ya da yanlış bir şekilde düşmanın zaferinin güçlü İmparator tarafından değil de, o kişinin mükemmel yaşayış tarzı ve alışkanlıklarından olduğunu sanar ifadeleri Müslüman tanığın şahsi görüşlerini ve izlenimlerini yansıtmaktadır. Ancak XII. ve özellikle XIII. yüzyıllarda Endülüs’ün büyük bölümünün Hıristiyanların eline geçmesiyle bu topraklardaki Müslümanlardan bir kısmı Hıristiyanların idaresi altına girmişlerdir (Özdemir, “İspanya”, *DİA*, 2001, XXIII, 170-171). Müslümanlar için bu hayat tarzı korkudan ya da istemeden böyle bir taklit veya özentide de sebep olmuş olabilir.

Yenilen kişinin ihtiyaçlarında, giyim stilinde, binek hayvanlarında ve yaşam tarzında yeneni taklit ettiği, bunun o kadar ileri gittiğini, komşu grup tarafından hükmedilen bir topluluğun savaşta yenilmemelerine rağmen, büyük bir bölümünde özenmelerin ve taklitlerin görüldüğü ifadeleri Müslüman tanığın şahsi izlenimleridir. Fakat burada sosyal dengeleri ve ihtiyaçları da göz ardı etmemek gerekir. Çünkü böyle durumlarda evliliklerin ve ihtiyaçların da tetikleyici oldukları görülmektedir (Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, 1995, XI, 216-219).

Bu iki parçayla birlikte yenilenlerin galip gelenleri taklit ettikleri veya edeceklerine çift yönlü bir bakış yapılmaktadır.

Bunun, günümüzde (1377) Endülüs’te (Endülüs, İspanya’nın Arapça ismi) söz konusu olduğu, Müslümanların Hıristiyan halkın kıyafetlerini, dış görünüşlerini, birçok alışkanlıklarını ve yaşayış şekillerini benimsediklerini, hatta evlerinin duvarlarını resimlerle süsledikleri ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle kısmen uygun düşmektedir. Müslümanların İspanya’yı fethedip, idareyi ele almalarıyla birlikte; İspanya’da ve dolayısıyla Avrupa’da İslam sanatının, kültürünün, tarımının ve edebiyatının etkili olduğu İslam tarihi kaynaklarında belirtilmektedir (Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, 1995, XI, 219-224). Müslümanların yönetimde iç çekişmeler dolayısıyla zayıflamaları, haçlı bloğunun güçlenmesine ve haçlıların idareyi ele geçirmelerine sebep olmuştur (Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, 1995, XI, 214-216). Halkların güç ve idareden etkilendiğini varsayarak, bu dönemde azda olsa Müslümanların Hıristiyan halktan etkilendiğinin doğru olabileceğini söyleyebiliriz.

Zeki ve dikkatli bir izleyicinin daha da güçlenen Hıristiyan hâkimiyetinin işaretlerini görebileceği ifadesi İslam kaynaklarına göre doğrudur. Endülüs Emevî Devletinin yıkılması (1031) Müslümanların parçalanmasına ve iç çekişmelerin artması haçlıların işine yaramıştır. Haçlılar toprak ve nüfuz kazanmışlardır (Özdemir, “Endülüs”, *DİA*, 1995, XI, 214-216). Bu da Hıristiyan hâkimiyetinin arttığını göstermektedir.

2.4.4. Değerlendirme Soruları

S 1- İspanya ve Sicilya’nın İslam bilim ve sanatlarında Avrupa için bir vitrin olmasını ve karşılaşma devletleri olmasını açıkla (VT,Q2,Q3).

Bu sorunun “Avrupa için vitrin (VT)”, “Granada’da Alhamra’daki Aslan Mahkemesi (Q2)”, “İspanya’daki Hıristiyanlar Arasında Arap Kültürü (Q3)” konularından cevaplandırılması istenmektedir.

S 2- Q 3 ve Q 4 siyasetin kültür üzerine etkisi hakkında ne diyor? 9. yüzyıl ve 1377 kültürü arasındaki değişikliğin nasıl meydana geldiğini açıkla (VT).

Bu sorunun birinci bölümü “İspanya’daki Hıristiyanlar Arasında Arap Kültürü (Q3)“, “İspanya’daki Müslümanlar arasındaki Hıristiyan kültürü (Q4)“ konularından cevaplanması istenmektedir. Sorunun ikinci bölümü ise “Avrupa için vitrin (VT)“ konusundan cevaplanması istenmektedir.

Sorular öğrencilerin konuları daha iyi kavramalarına yardımcı olacak özelliklerde hazırlanmışlar. Öğrencilere bilgi, beceri, etkileşim ve kavrama gücü verecek niteliktedirler.

2.5. HAÇLI SEFERLERİ–BÜYÜK BİR BAŞARISIZLIĞIN SİYASİ SONUÇLARI

2.5.1. Konular

Haçlı seferlerinin genellikle sosyal ve kültürel sonuçlarından “Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri” (s.72) başlığıyla bahsedilmiştir. Bu bölümde haçlı seferlerinin siyasi sonuçları üzerine gelişen olaylara değinilmektedir.

Haçlı seferlerinin kültürel sonuçlarından önemli ölçüde önceden bahsedildiğine vurgu yapılmaktadır. Haçlı seferlerinin siyasi sonuçlarıyla alakalı şu önemli sorular sorulmaktadır. Peki ya onun politik sonuçları nelerdir? Bu savaşların İslam dünyasının gerilemesinde nasıl etkileri oldu? Bu soruların cevaplarını verirken fikirlerin tamamen birbirinden farklı olduğu belirtilmektedir. Haçlı seferi ifadesinin her defasında üzerinde çok düşündürdüğü belirtilmiştir. Bu ifadeyi kullananların, onu kullanmanın kendileri için bir hak olduğunu ve bunu kullanmanın itiraz kabul etmeyen daha büyük bir görevden kaynaklandığı iddiasında bulduklarından bahsedilmektedir. Günümüzde politikacılar haçlı seferlerinden bahsettiklerinde, bu fikre karşı çıkan büyük bir muhalefetle karşı karşıya geleceklerini göze almaları gerektiği ifade edilmektedir. Papa II. Johannes Paul’un 2000 yılında Hıristiyanlar adına yapılan haçlı seferlerinden dolayı resmi bir şekilde özür dilediği ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Haçlı seferlerinin kültürel sonuçlarından daha önce geçen “Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri” (s.72) konularında bahsedilmektedir. Tanık ifadeleriyle kültürel etkiler dile getirilmektedir.

Onun politik sonuçları nelerdir? Sorusuyla siyasi açıdan Müslümanların ve Hıristiyanların nasıl etkilendiğinin araştırılması istenmektedir.

Bu savaşların İslam dünyasının gerilemesinde nasıl etkileri oldu? İslam dünyasının bu savaşlarla birlikte neler kaybettiğinin ve hatırlanması gereken ne gibi durumların olduğunun bilinmesi istenmektedir.

Bu konu üzerinde farklı görüşlerin bulunduğuna dikkat çekilmesi öğrencinin konunun farklı açılarını görmesi açısından isabetlidir.

Bu soruların cevaplarını verirken fikirlerin tamamen birbirinden farklı olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle paralellik göstermektedir. Çünkü bu olayları her taraf kendi gerçekleri üzerinden ve kendi bakış açılarından değerlendirmektedirler.

Haçlı seferi kelimesinin her defasında üzerinde çok düşündürdüğü ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir. Avrupalıların bu kelimeyi farklı zamanlarda değişik amaçlarla kullandıkları görülmektedir. Batı dünyası haçlı seferi kelimesinin kullanılmasındaki etkenin sadece dini unsurlar olduğunu söyleseler de, gelişen olaylarda bu kelimenin daha çok siyasi, sosyal ve ekonomik olaylarda hedefe ulaşmak için kullanıldığını göstermektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Bu ifadeyi kullananların, onu kullanmanın kendileri için bir hak olduğunu ve bunu kullanmanın itiraz kabul etmeyen daha büyük bir görevden kaynaklandığı iddiaları, İslam tarihi kaynaklarında bu ifadeyi kullananların halkın desteğini alabilmek için yaptıkları işe dini görüntü verdikleri şeklinde geçmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Günümüzde gerçeğe çok hızlı bir şekilde ulaşma imkânı vardır. Hakikatler çok kısa sürede ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple günümüz politikacılarının haçlı seferlerini ulu orta kullanmaları artık kolay değildir. Ciddi bir muhalefetle karşılaşmaları olasıdır.

Papa II. Johannes Paul’un 2000 yılında Hıristiyanlar adına yapılan haçlı seferlerinden dolayı resmi bir şekilde özür dilemesi İslam tarihi kaynaklarındaki haçlı seferlerinin Müslüman ve Hıristiyan halka maddi ve manevi birçok zarar vererek onları daha büyük sıkıntılara sürükledikleri bilgilerini desteklemektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Sonuç olarak haçlı seferlerinin kültürel sonuçlarından daha önce bahsedilmiştir. Ayrıca hem Hıristiyanlar ve hem de Müslümanlar için siyasi sonuçları olmuştur. Bu sonuçları her taraf kendi penceresinden yorumlamıştır. Müslümanların ilerlemeleri bir müddet

durmuştur. Haçlı seferleri ifadesi Avrupalılar ve siyasetçiler tarafından değişik amaçlarla kullanılmıştır. Bunun sakıncaları zamanla fark edilmektedir. Bu sebeple Papa yapılan haçlı savaşlarında dolayı özür dilemiştir.

2.5.2. Görsel Malzemeler

(Q1) İngiliz tarihçi Steven Runciman'ın haçlı seferleri tarihi hakkındaki (görüşleri)

-İngiliz tarihçinin İslam'la ilgili ve haçlı seferleriyle alakalı genel görüşlerine yer verilmektedir.

Tarihin geneli üzerinden haçlı seferlerini değerlendiren tarihçinin, haçlı seferlerinin büyük bir başarısızlıkla sonuçlandığı görüşüne yer verilmektedir. Birinci haçlı seferindeki başarının bir mucize olduğu ve bunun sonucu da kutsal topraklarda Frenk devletlerinin kurulduğu ifadesine yer verilmektedir. Eğer üçüncü haçlı askerlerinin büyük cesareti olmasaydı, kutsal topraklarda kurulan Frenk devletleri kuruluşlarından yüzyıl sonra yok olacaktı görüşüne değinilmekte ve onların onlarca yıl daha devam etmelerini yine aynı cesarete borçlu oldukları görüşü ifade edilmektedir. O kadar büyük seferberliğe rağmen istenilen sonuca ulaşamadığı, küçük ve güçsüz bir Kudüs krallığı ve etrafında kurulan küçük prenslikler istenileni karşılamadığı, bunun sadece küçücük bir sonuç olduğu değerlendirmesi yer almaktadır. Avrupa'da bu süreci kapsayan üç yüz yıl boyunca iktidara gelen her idarecinin en büyük arzusunun bir gün kutsal topraklara ulaşmak olduğu ifadesi anlatılmaktadır.

Tarihçinin kutsal savaşın (haçlı seferlerinin) İslam'ın ruhu üzerinde daha fazla kötü etki yaptığı kanaati aktarılmaktadır. Genellikle vahiy temelli dinlerin inanmayanlara karşı mecburen bir aşağılamada bulunması gerektiği görüşünden bahsedilmektedir. Tarihçiye göre İslam'ın ilk zamanlarda hoş görülmesi ancak Frenkler tarafından dayatılan haçlı seferlerinin bu güzel ilişkiyi bozduğu ifade edilmektedir. Yazar; Muhammed'in bizzat, Yahudilerin ve Hıristiyanların kısmen vahiy aldıkları için, onlara tabi olunmaması gerektiği görüşünde olduğunu belirtmektedir. Yine İngiliz yazarın, haçlı seferine kadarki halifeler döneminde Hıristiyanların Arap toplumunda saygın bir yerinin olduğu bilgisine yer verdiği görülmektedir. Kitapta Hıristiyanlar ile Müslümanlar

arasındaki tüm bu güzel ilişkileri yazara göre Frenkler tarafından çıkarılan kutsal savaşın mahvettiği görüşü yer almaktadır.

Değerlendirme

Tarihin geneli üzerinden haçlı seferlerini değerlendiren tarihçinin, haçlı seferlerinin büyük bir başarısızlıkla sonuçlandığı görüşü genel bakış açısıyla İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmaktadır. Haçlılar yaptıkları seferlerin bir kısmında toprak ve ganimet kazanmışlardır. Fakat gittikleri her yerde yaptıkları zulüm ve vahşet haçlıların zihniyetini ortaya koymuştur. Zulümde sınır tanımayan haçlılar kendi dindaşlarına ve halklarına da hunharca davranmışlardır. Bu ve benzeri zaaflarının yanında Müslümanların azimli mücadeleleri haçlıların fethettikleri yerlerde kalıcı olmalarına ve başarılarının kalıcı olmasına imkân bırakmamıştır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Birinci haçlı seferindeki başarının bir mucize olduğu ve bunun sonucu da kutsal topraklarda Frenk devletlerinin kurulduğu şeklindeki ifade İslam tarihi kaynaklarında anlatılanlara uymaktadır. Haçlılar için zor görülen bu başarılar İslam-Türk dünyasının birlik ve beraberlikten uzaklaşmış olmaları sayesinde gerçekleşmiş ve haçlılar kutsal gördükleri topraklarda birçok devletler kurmuşlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Eğer üçüncü haçlı askerlerinin büyük cesareti olmasaydı, kutsal topraklarda kurulan Frenk devletleri kuruluşlarından yüzyıl sonra yok olacaklardı görüşüne değinilmekte ve onların onlarca yıl daha devam etmelerini yine aynı cesarete borçlu oldukları görüşü İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun olduğu görülmektedir. Selahaddin Eyyûbi'nin vefatından sonra haçlılar küçük bir bölgede onlarca yıl daha varlıklarını devam ettirmişlerdir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

O kadar büyük seferberliğe rağmen istenilen sonuca ulaşılamadığı, küçük ve güçsüz bir Kudüs krallığı ve etrafında kurulan küçük prenslikler istenileni karşılamadığı, bunun sadece küçük bir sonuç olduğu değerlendirmesi İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uymaktadır. Papa II. Urbanus'un 27 Kasım 1095'te Clermont Konsili sırasında yaptığı haçlı seferi çağrısıyla haçlıların asıl amacının kutsal toprakları almak ve oraları ebedi

yurt edinmek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu amaçlarına ulaşamayıp bölgenin bir kısmında bir süre kaldıktan sonra bu toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Avrupa’da üç yüz yıl boyunca iktidara gelen her idarecinin en büyük arzusunun bir gün kutsal topraklara ulaşmak olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında anlatılan bilgilerle uyusmaktadır. Üç yüzyıl boyunca Avrupa’daki her idareci bu sebeple haçlı seferlerine direkt veya dolaylı katkı sağlamışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Tarihçinin kutsal savaşın (haçlı seferlerinin) İslam’ın ruhu üzerinde daha fazla kötü etki yaptığı kanaati İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymamaktadır. Haçlı seferleri Müslümanların Anadolu’ya yerleşmesini geciktirmiş, İslam fetihleri yavaşlamış, bazı bölgelerde haçlılar tarafından Müslümanlar, Yahudiler ve hatta Hıristiyanlar katledilmiştir. Fakat bu olaylar İslam’ın diğer dinlere bakışında herhangi bir değişiklik meydana getirmemiştir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Genellikle vahiy temelli dinlerin inanmayanlara karşı mecburen bir aşağılamada bulunması gerektiği görüşü İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyusmamaktadır. Vahiy temelli dinlerin kendilerini bazı şeylere mecbur hissetmesi söz konusu olmayıp, bu dinlerin yol gösterme ve sakındırma görevleri vardır. Allah katında vahiy temelli dinlerin tamamı “İSLAM” dır (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Âl-i İmran, 3: 19). Vahiy temelli dinlerin sahibi olan Allah (cc) kullarının huzur bulmaları ve kurtuluşa ermeleri için topluca Allah’ın ipine (vahiyelere) sarılmalarını istemektedir (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Âl-i İmran, 3: 103). Vahiylere uymayanların ise vahiyleri inkâr etmeleri (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Âl-i İmran, 3: 21), peygambere isyan etmeleri (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Âl-i İmran, 3: 20) ve bozgunculuk çıkarmaları (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Âl-i İmran, 3: 21) sebebiyle aşağılandıkları ve cezayı hak ettikleri bildirilmiştir.

Tarihçiye göre İslam’ın ilk zamanlarda hoş görülü olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyusmamaktadır. İslam her zaman affediciliği ve hoşgörüyü tavsiye etmektedir (Özek ve Diğ., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Bakara, 2: 109).

Yazarın; Muhammed'in bizzat, Yahudi ve Hıristiyanlar kısmen vahiy aldıkları için onlara tabi olunmaması gerektiği görüşünde olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle tam olarak uyuşmamaktadır. Cümlede Yahudi ve Hıristiyanların kendilerine gönderilen peygamberlere karşı geldikleri ve peygamberlerinin getirdikleri vahiyleri bozdukları ifade edilmesi gerekirken, bunlara hiç değinilmemiştir. Hz. Muhammed'in (sav) Yahudi ve Hıristiyanlara uyulmamasını istemesi onların kendilerine gelen vahiyleri tahrif etmeleri ve İslam'ı kabul etmemelerindendir (Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 223, 326).

Yazarın, önceki halifeler döneminde Hıristiyanların Arap toplumunda saygın bir yerinin olduğu ifadesi Halifelerin uygulamalarının Kuran'daki cizye ayeti (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Tevbe, 9: 29) doğrultusunda olduğunu göstermektedir. Yazarın bir sonraki cümlesi önceki halifeler döneminden kastının haçlı seferlerinin başlangıcına kadar olan halifeler olduğu anlaşılmaktadır.

Gerek Hz. Muhammed döneminde ve gerekse Hulefâyi Râşidîn döneminde Hıristiyan ve Yahudilere karşı gösterilen müsamahanın altının çizilmesi oldukça önemli bir gerçeği yansıtmaktadır. Burada bu görüşe yer verilmesi objektiflik adına oldukça isabetli görünmektedir.

Kitapta Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki tüm bu güzel ilişkileri yazara göre Frenkler tarafından çıkarılan kutsal savaşın mahvettiği görüşü İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere yakın bilgilerdir. İlk başta yerli Hıristiyanlar haçlıların kendilerini Türk ve Bizans hâkimiyetinden kurtaracakları umuduna kapılmışlardır. Fakat haçlılar doğulu dindaşlarını yağmalamak ve katletmekten çekinmemişlerdir. Böylece bir taraftan yerli Hıristiyanların beklentileri boşa çıkarken, diğer yandan uzun yıllar berber yaşadıkları Müslümanlarla olan düzenleri münasebetleri ister istemez bozulmuştur (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

İngiliz tarihçinin görüşlerini belirttiği parçada diğer hususlar İslam tarihi kaynaklarıyla uygunluk göstermektedir. Ancak özellikle beş husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi haçlı seferlerinin İslam'ın ruhunu etkilediği görüşü. İkincisi vahiy temelli dinlerde dinin inanmayanlara aşağılama uygulama mecburiyetinde olduğu görüşü. Üçüncüsü İslam'ın ilk zamanlarda hoş görülmesi olduğu. Dördüncüsü Hz Muhammed'in

Yahudilerin ve Hıristiyanların kısmen vahiy aldıkları için onlara uyulmaması gerektiğini söylediği. Beşincisi yerli Hıristiyanların başlangıçta haçlı seferlerini istediklerine değinilmemiş olmasıdır.

(Q2) Haçlı Seferlerinin İslam Dünyasındaki Sonuçları

İslamî çalışmalar yapan bilim adamı Bernard Lewis'in Haçlı seferleri sonrasındaki Hıristiyan ve Müslümanlar arasında ortaya çıkan ilişkiler hakkındaki görüşlerinden bahsedilmektedir. Yeni devletlerde kimlerin söz sahibi olduğuna, toplumun kimlerden oluştuğuna, Müslümanların toparlanmasına, haçlı seferlerinin İslam dünyasında bıraktığı ize ve Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki güven bunalımına değinilmektedir.

Haçlıların iki yüz yıl boyunca hükmettikleri toprakların büyük kesimlerindeki nüfuz ve etkileri şaşkıncı derecede az olduğunu ifade etmektedir. Batı Avrupalı Katoliklerin bu devletlerde baskın azınlığı oluşturmaktan öte geçemediklerini anlatmaktadır. Halkın çoğunun yerli Müslümanlardan, çeşitli doğu kiliselerinden gelen Hıristiyanlardan ve bazı Yahudilerden oluştuğunu haber vermektedir. Haçlıların geri çekilmeleriyle, Müslümanların toprak bütünlüklerini ve politik birliklerini zahmetsiz bir şekilde topladıklarını ifade etmektedir. Fakat haçlı seferlerinin kalıcı bir iz bıraktığını vurgulamaktadır. İslam devletlerindeki, Müslüman olmayan halkların durumunun kötüleşmeye başladığından bahsetmektedir. Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki savaşın acı hatıralar bıraktığı anlatılırken, haçlılar döneminde Müslümanlarla Hıristiyanların beraber yaşadıkları bölgelerde güvenliği sağlamak için Hıristiyanlığın ve Hıristiyanların ön planda tutulduğu ifade edilmektedir. Örneğin Hıristiyan kralların ve rahiplerin Müslümanları izleterek baskı altında tuttuklarından bahsedilmektedir. Bunun da Müslümanların hâkim olmasıyla Müslümanların tarafını tutma düşüncesine yol açtığını ifade etmektedir. Bu dönemden itibaren Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki ilişkilerin daha mesafeli ve umumiyetle zor olmaya başladığını belirtmektedir.

Değerlendirme

Haçlı seferlerinin iki yüz yıl boyunca hükmettikleri toprakların büyük kesimlerindeki nüfuz ve etkileri şaşkıncı derecede az olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir. Haçlıların niyet ve davranışları doğu halkı üzerine kaba kuvvet uygulama ve zenginliklerini yağmalamak olduğu için hükmettikleri topraklardaki halkın nefretini kazanmışlardır. Bu da haçlıların bu bölge halkı üzerindeki nüfuz ve etkilerini kırmıştır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Batı Avrupalı Katolikler bu devletlerde baskın azınlığı oluşturmaktan öte geçememişlerdir. Çünkü halkın çoğu yerli Müslümanlardan, çeşitli doğu kiliselerinden gelen Hıristiyanlardan ve bazı Yahudilerden oluşmaktadır. Bu bilgiler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmaktadır. Katolik olan Haçlılar aldıkları topraklarda baskı rejimi uygulamışlar ve bu toprakları idare etmişler. Fakat bu topraklarda yaşayan diğer halk ve din mensupları üzerinde olumlu bir etki bırakamamışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Haçlıların geri çekilmeleriyle, Müslümanların toprak bütünlüklerini ve politik birliklerini zahmetsiz bir şekilde toparladıkları görüşü konuyla ilgili İslam Ansiklopedi maddesinde şöyle geçmektedir. Haçlıların Müslümanlar tarafından çıkartıldıkları topraklarda, Müslümanlar kendi aralarındaki siyasi birliği ve toprak bütünlüğünü kolayca sağlamışlardır (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Haçlı seferleri kalıcı bir iz bırakmıştır. Bu dönemden sonra İslam devletlerindeki, Müslüman olmayan halkların durumu kötüleşmeye başlamıştır. Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki savaş acı hatıralar bırakmış. Haçlılar döneminde Müslümanların Hıristiyanlarla beraber yaşadıkları bölgelerde Hıristiyanlar güvenlikleri için Hıristiyanlığı ön planda tutmuşlardır. Örneğin Hıristiyan krallar ve rahipler Müslümanları izleterek baskı altında tutmuşlar, bu davranış daha sonra Müslümanların hâkim olmasıyla Müslümanların tarafını tutmaya yol açmıştır. Yukarıda geçen söz konusu ifadeler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmaktadır. Haçlılar Müslümanlara, Yahudilere ve bunun yanında yerli olan dindaşlarına unutulması mümkün olmayan katliamlar yapmışlar, yağmalamalar yapmışlar ve ötekileştirme siyaseti uygulamışlardır. Özellikle Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında onarılması

çok zor olan derin olumsuzluklar meydana getirmişlerdir. Hâlbuki yerli Hıristiyanların haçlı seferlerinden önce İslam topraklarında çok daha rahat bir hayat yaşadıkları belirtilmektedir. Haçlıların bu topraklardan çıkarılmalarından sonra, yerli Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında önceki rahat ilişkilerin devam ettiğini söylemek mümkün değilse de, Müslümanların intikam duygusu içerisinde olmadıkları ve Haçlılar gibi davranmadıkları görülmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Bu dönemden itibaren Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki ilişkilerin daha mesafeli olmaya ve sürekli zorlaşmaya başladığı ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

İslamî çalışmalar yapan bilim adamı Bernard Lewis’in Hıristiyan ve Müslümanların ilişkileri hakkındaki görüşlerinde İslam tarihi kaynaklarıyla genel bir uygunluk görülmektedir. Ancak Haçlıların bu bölgeyi kendilerinin terk ettikleri ifadesi İslam tarihi kaynaklarına uymayıp, Haçlıların Müslümanlarca bu bölgeden çıkartıldıkları İslam tarihi kaynaklarında ifade edilmektedir.

(Q3) Aslan yürekli Richard ile Selahaddin Eyyubi arasındaki savaş düellosunu anlatan bir resim yer almaktadır. Bu resim Luttrell-Psalter tarafından 1340’ta çizilmiştir (Resim için bk. Ek: II).

(Q4) 1204 yılındaki dördüncü haçlı seferi sırasında Konstantiniye’nin alınmasını tasvir eden bir minyatür yer almaktadır. 14. yüzyılda Geoffroy de Villehardouin tarafından yapılmıştır.

Finansal yanlış hesaplamalar ve zengin ganimet umutlarına kapılan haçlıların dördüncü seferlerinin yönünü Hıristiyan Bizans topraklarına çevirdiklerini ve kutsal topraklara gitmekten vazgeçtiklerini anlatmaktadır. Konstantiniye’deki taht karışıklıklarının ve haçlılara verilen finansal vaatlerin haçlıların Konstantiniye’ye yönelmelerine zemin hazırladığı vurgulanmaktadır. Bunun üzerine haçlıların şehre girdikleri ve şehir halkına korkunç vahşetler uyguladıkları bildirilmektedir. Haçlıların şehri tamamen yağmaladıkları ve elde ettikleri ganimetlerin bir bölümü ile Venedik’te Markus Katedrali’ndeki at heykellerinin yapıldığı belirtilmektedir. Haçlı seferleri fikrinin Hıristiyanların Hıristiyanlara karşı yaptıkları bu vahşice haçlı seferinden dolayı büyük

zarar gördüğü ve araları gergin olan Roma ve Yunan Ortodoks kilisesi ilişkilerinin daha da zora girdiği ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Finansal yanlış hesaplamalar ve zengin ganimet umutlarına kapılan haçlıların dördüncü seferlerinin yönünü Hıristiyan Bizans topraklarına çevirdikleri ve kutsal topraklara gitmekten vazgeçtikleri ifadeleri İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilerle uymaktadır. Konstantiniye'deki taht karışıklıklarının ve haçlılara verilen finansal vaatlerin haçlıların Konstantiniye'ye yönelmelerine zemin hazırladığı İslam tarihi kaynaklarındaki bilgilere uygun düşmektedir. İslam tarihi kaynaklarında haçlıların dördüncü haçlı seferini deniz yoluyla yapmayı planladıkları ve yapılacak sefer için hesaplanan parayı temin edemedikleri anlatılmaktadır. Bizans'taki taht kavgalarında amcasını tahttan indirip yerine geçen İmparator kendisine destek vermeleri şartıyla, haçlılara gerekli parayı vereceğini vaat ettiği, bunun üzerine haçlıların yönlerini Bizans üzerine çevirdikleri belirtilmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Bunun üzerine haçlıların şehre girdikleri ve şehir halkına korkunç vahşetler uyguladıkları, haçlıların şehri tamamen yağmaladıkları ve elde ettikleri ganimetlerin bir bölümü ile Venedik'te Markus Katedrali'ndeki at heykellerini yaptırdıkları ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir. Ancak parçada Bizans'ın haçlılara verdiği maddi destek sözünü yerine getirmediğine yer verilmemektedir. Bizans önlerine gelen haçlılar, Bizans'taki taht kavgalarına bir türlü son verilmemesi, söz verilen paranın verilmemesi ve iç karışıklıkların giderek artmasını da fırsat bilerek 1204'te Bizans'ı işgal edip, her tarafı yağmalayıp ve halkı katletmişlerdir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Haçlı seferleri fikrinin Hıristiyanların Hıristiyanlara karşı yaptıkları bu vahşice haçlı seferinden dolayı büyük zarar gördüğü ve araları gergin olan Roma ve Yunan Ortodoks kilisesi ilişkilerinin daha da zora girdiği ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Bu olayın tabii sonucu olarak Hıristiyan âlemindeki gerginlik derinleşerek yeni bir boyut kazanmıştır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

14.yüzyılda yapılan minyatürün yanında verilen bilgiler genelde objektif ve İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyuşmaktadır.

(Q5) Süre Gelen Konu Haçlı Seferleri

Suriyeli olan Alman sosyal bilim adamının cihad ve haçlı seferleri, Avrupalıların Müslümanlara bakışı, Almanların Müslümanlara karşı tavrı, Müslümanların sosyal tepkileri, Müslümanlarda öz-değer, körfez savaşı ve diğer savaşlarla ilgili görüşlerine yer verilmektedir.

Suriyeli olan Alman sosyal bilim adamı Bassam Tibi'nin haçlı seferleri hakkındaki görüşleri:

Cihad ve haçlı seferlerinin Avrupalılar ve Müslümanlarda köklü bir tarihi miras olduğunun anlaşıldığını bildirmektedir. Avrupalıların Müslümanları açıkça küçümsediğini, bunun da Avrupalılarla olan eski olayları tekrar hatırlattığını ifade etmektedir. Müslümanların Almanlar tarafından da dikkate alınmadığını belirtmektedir. Buna Müslümanların korku ve saldırganlık içeren davranışlarla tepki verdikleri belirtilmektedir. Almanların medeni serbestliklerinin aşağılayıcı bir davranış olduğuna dikkat çekerek tepki verdiklerini söylemektedir. İslam ülkelerinin genel olarak Avrupalıların kendi kadınlarını başka erkeklerden kıskanmadıklarını, öz değerlerine bağlı kalmadıklarını ve bu yüzden dolayı onların şerefine olmadığını söyleyerek aşağıladıklarını söylemektedir. Bahsedilen böyle bir ön yargının Müslüman haçlı seferleri tarihçilerinde de olduğunu ifade etmektedir. Müslümanlarda iffetlerini korumanın maddi başarıdan daha önemli ve üstün olduğunu vurgulamaktadır. Haçlı seferlerinin İslam dünyasında bu güne kadar hiç gündemden düşmeyen bir konu olduğuna da dikkat çekmektedir. Avrupa'nın yayılma politikasının ve sömürgecilik hareketlerinin haçlı kulesi ya da salibiye hareketleri olarak tarif edildiğine değinmektedir. Özellikle 1991 yılındaki körfez savaşının yapılmış haçlı seferlerinin doğrudan devamı şeklinde kabul edildiğini ifade etmektedir. Bundan sonra Müslümanlara karşı yapılan tüm savaşların, Bosna'da veya Çeçenistan'da olsun, hepsinin haçlı seferleri olarak damgalandığını belirtmektedir.

Değerlendirme

Burada geçmişten intikal eden Haçlı seferleri ve cihad ruhunun günümüz Hıristiyanlarının ve Müslümanlarının anlayışlarında nasıl bir etki yaptığına işaret edilmeye çalışılmaktadır.

Cihad ve haçlı seferlerinin Avrupalılar ve Müslümanlarda köklü birer tarihi miras olduğu ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uymaktadır. Aynı zamanda bu ifadelerin her inanç toplumu için ayrı bir değeri ve dini yaptırım gücü vardır.

Avrupalıların Müslümanları açıkça küçümsediği, bunun da Avrupalılarla olan eski olayları tekrar hatırlattığı ifadeleri İslam tarihi kaynaklarında açık bir şekilde ifade edilmemektedir. Ancak İslam ülkelerinin Avrupa ülkeleri tarafından sömürge olarak kullanılmalrı, Avrupa'da milyonlarca Müslüman yaşamasına rağmen İslam'ın resmi din kabul edilmemesi ve yabancı düşmanlığının özellikle Müslüman düşmanlığına dönüşmesi yukarıdaki ifadeyi doğrular mahiyettedir (Kurtuluş,"Avrupa", *DİA*, 1991, IV:151-159). Avrupalıların Haçlı seferleri esnasında da Müslümanları küçümseyen ve aşağılayan ifadeler kullanmış olmaları, Müslümanları temkinli davranmaya yöneltmektedir (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Müslümanların Almanlar tarafından da dikkate alınmadığı ve buna Müslümanların korku ve saldırganlık içeren davranışlarla tepki verdikleri söylemi İslam ansiklopedisinin ilgili maddesinde şöyle ifade edilmiştir. II. dünya savaşına kadar Almanya'da az sayıda Müslüman yaşamaktaydı. II. dünya savaşı sonrasında Almanya'nın işçi talebiyle artan Müslüman nüfus sayısı bugün milyonlarla ifade edilmektedir. Hala İslam dini resmi din olarak kabul edilmemiş olup, Müslümanların dînî faaliyetleri, anadil eğitimi ve kültürel faaliyetleri çeşitli dernek ve federasyonlar vasıtasıyla yürütülmektedir. Bu tavır Almanların Müslümanları yeterince dikkate almadığını göstermektedir. Ancak bu çerçevede Müslümanların korku ve saldırganlık içeren davranışlar sergilediğine yer verilmemektedir. Böyle genel bir tavır da görülmemektedir (Kurtuluş, "Avrupa", *DİA*, 1991, IV:151-159).

Müslümanların Almanların medeni serbestliklerinin aşağılayıcı bir davranış olduğuna

dikkat çekerek tepki verdikleri ifadesini teyit eden bir bilgi İslam tarihi kaynaklarında yer almamaktadır (Kurtuluş, "Avrupa", *DİA*, 1991, IV:151-159).

İslam ülkelerinin genel olarak Avrupalıların kendi kadınlarını başka erkeklerden kıskanmadıkları, öz değerlerine bağlı kalmadıkları ve bu yüzden dolayı onların şerefine olmadığı söyleyerek aşağıladıkları ifadelerini teyit eden bir bilgi İslam ansiklopedisinin ilgili maddesinde yer almamaktadır (Kurtuluş, "Avrupa", *DİA*, 1991, IV:151-159). Müslüman çiftlerin birbirine karşı dini ve ahlaki sorumluluk taşıma anlayışından kaynaklanan bir tutumun dile getirilişi olarak nitelemek mümkündür (Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2004: 391).

Bahsedilen böyle bir ön yargının Müslüman haçlı seferleri tarihçilerinde de olduğu bilgisine uyan bir ifadeye İslam ansiklopedisinin ilgili maddelerinde yer verilmemiştir (Kurtuluş, "Avrupa", *DİA*, 1991, IV:151-159; Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Müslümanlarda iffetlerinin korunmasının maddi başarıdan daha önemli ve üstün olduğu ifadesi İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilere uygun düştüğü görülmektedir. Müslümanlara Kuran'da iffetlerinin korunması emredilerek, bu davranışın onlar için daha güzel olduğu belirtilmektedir (Özek ve Diğ., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nur sûresi, 24: 30,31).

Haçlı seferlerinin İslam dünyasında bu güne kadar hiç gündemden düşmeyen bir konu olmasının, Avrupa'nın yayılma politikasının ve sömürgecilik hareketlerinin haçlı kulesi ya da salibiye hareketleri olarak tarif edilmesinin, Avrupalı liderlerin söylem ve eylemlerinden kaynaklandığını görmek mümkündür. Çünkü 1991 Körfez savaşına katılan devletlerin bazılarının liderlerinin söyledikleri sözler, bu hareketlerin haçlı seferlerinin devamı niteliğinde olduğu yönündeydi.

Bundan sonra Müslümanlara karşı yapılan tüm savaşların, Bosna'da veya Çeçenistan'da olsun, hepsinin haçlı seferleri olarak damgalanması Avrupalıların Haçlı seferleriyle başlatıp devamla Müslümanlar üzerinde bıraktıkları imajdan kaynaklanmaktadır (Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

Bassam Tibi'nin değerlendirdiği konuda şu hususlar öne çıkmaktadır. Hıristiyanlar Müslümanlara karşı yaptıkları savaşları haçlı seferleri ya da kutsal savaş olarak nitelendirmektedirler. Haçlı seferlerini ve cihadı içerik olarak aynı manada değerlendirmek doğru değildir. Haçlı seferleri açık bir savaş iken, cihadın onlarca manasından sadece biri fiili saldırılara karşı savaş manasını taşımaktadır. Bunun da haklı gerekçelere dayanması gerekmektedir. Avrupalıların İslam toplumunu siyasi, askeri, ekonomik, idari gibi birçok yönleriyle küçümsedikleri açıktır. Müslümanların Avrupalıları iffetlerini korumadıkları için aşağıladıkları çok sağlıklı bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Müslümanlar için namus tutuculuğu dini bir inanç ve örfi bir davranıştır. Fakat bu medeni serbestlik yaşayan Avrupalıları aşağılama anlamı taşımaz. Haçlı seferlerinin sürekli gündemde kalması, bazı Avrupalı idarecilerin zaman zaman önemli olaylarda bunu telaffuz etmelerinden kaynaklanmaktadır.

2.5.3. Değerlendirme Soruları

S 1- Richard Löwenherz ve Selahaddin arasındaki ikili savaşı güzelce açıkla. Hıristiyan ressam Sultan'ı ve Richard Löwenherz'i nasıl canlandırmış? Bu resmin izleyici üzerindeki etkisi nasıl olmalıdır?

Bu soru sayfa 78'deki Luttrell-Psalter tarafından çizilmiş resim üzerinden cevaplanması istenmektedir. Bu soru öğrencinin konuyu anlama, anlatma ve konu üzerinde şahsi görüş bildirebilme kabiliyetlerini geliştirecek nitelikte hazırlanmıştır.

S 2– Üç bilim adamının haçlı seferleri hakkındaki yazılarını özetle. Karşılaştır: Haçlı seferlerinin Avrupa üzerine ve İslam dünyası üzerine nasıl etkileri oldu?

Bu soruya İngiliz tarihçi Steven Runciman, İslâmî çalışmalar yapan Bilim adamı Bernard Lewis'in haçlı seferleri hakkındaki görüşleri ve dördüncü haçlı seferi sırasında Konstantiniye'nin alınması konuları üzerinden cevap verilmesi istenmektedir. Bu soru öğrencinin anlama, kavrama ve çözümleme yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olacak özellikte sorulmuştur.

S 3– Haçlı seferleri ve Irak kelimelerini internette araştır. Araştırmanın sonuçları hakkında kısa bir yazı yaz.

Bu sorunun Irak ile haçlı seferlerinin internetten araştırılarak cevaplanması istenmektedir. Öğrencilerin araştırma, bilgi edinme ve bu bilgileri düzenleyebilme kabiliyetlerine yardımcı olacak vasıfta bir soru sorulmuştur.

S 4– Haçlı seferlerinin sonuçları günümüzün bakış açısıyla nasıl değerlendirilebilirdi, kısa bir yargıda bulun.

Bu soru öğrencinin bakış açısıyla değerlendirilerek cevaplandırılması istenmektedir. Öğrenciye geçmişini değerlendirebilme yeteneği kazandırmakta ve özgüveninin gelişmesine yardımcı olmaktadır.

(Q1) Fransa’da Haçlı Seferi Ruhu

Aura’nın Ekkehard tarihi eserinde yer verilen Frenklerin haçlı seferlerine katılma sebeplerinin bazıları anlatılmaktadır.

Aura’nın Ekkehard tarihi eserinden düzenleme 1096:

Batılı Frenklerin topraklarını terk etmeleri için çabucak ikna oldukları vurgulanmaktadır. Sebebi ise Gallien’de birkaç yıl süren iç savaş, açlık ve ölümlerin halkı mahvetmesine bağlanmaktadır. Bunun yanında Nivella’da kutsal Gertrud kilisesinin yakınlarında ortaya çıkan veba salgını halka ayrıca korku ve ümitsizlik verdiği de belirtilmektedir. Salgın hastalık şöyle tarif edilmektedir: İnsan görünmez bir ateş tarafından ele geçirilmiş gibi, vücudun hastalık tarafından istenen bölümü yanıyor, hassas, çaresiz ve kıyaslanamaz bir acı, ta ki ya acıyla yaşamaya devam edecek ya da acıyı saldırıya uğramış uzvuyla birlikte kaybedinceye kadar çekecektir denilmektedir. Bu salgın hastalıktan dolayı ellerinden ya da ayaklarından sakat kalan kimselere hala tanıklık yapacak kimselerin olduğundan bahsedilmektedir. Diğer insanlardan veya topluluklardan bazılarının anlattıklarından bahsedilmektedir. Onların, kendilerini havarilerin çağrılarının dışında, aralarından çıkan bir peygamber, tanrısal işaretler ya da vahiylerle kutsal topraklara çağrıldıklarını iddia ettikleri anlatılmaktadır. Diğer bazılarının ise, bir takım sıkıntılar dolayısıyla böyle bir sözü verdiklerini, bunun üzerine büyük bir çoğunluğun eşleriyle, çocuklarıyla ve eşyalarıyla taşındıklarını söyledikleri ifade edilmektedir.

Değerlendirme

Yukarıda verilen bilgiler İslam tarihi kaynaklarında verilen bilgilerle uyduğu düşünülmektedir. Bu konuyla alakalı ayrıca şu bilgilere yer verilmektedir. X. yüzyılda otoritenin kaybolması Avrupa’da parçalanmalara ve önü alınamayan iç savaşlara sebep oldu. Kilise bunun önüne geçemedi. Avrupa’da bir türlü barış olmadı. Ortaçağ Avrupa’sında siyasi, sosyal, ekonomik problemler hat safhaya ulaştı. Halk parçada anlatıldığı gibi çaresiz duruma düştü. Doğuda hâkimiyet kurmak isteyen kilise, Bizans’ın yardım talebini de değerlendirerek tüm bu çaresizlikleri fırsat bilerek dini söylemlerle halkı haçlı seferlerine yönlendirdi (Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 1996, XIV: 525-544).

- Bir metin analizi

Birinci haçlı seferi başında Fransa’da ruh halini gösterin. Q1 metin ifadeleri ile ilgili gözlemlerinizi belirtin.

- Araştırma Ödevi

Q3 parçasında birçok Arapça kelime saklanmıştır. Onları bulup defterine yaz.

(Q3) Müslüman esirlerin başlarının uçurulması

Richard Löwenherz 1191 yılında Akka’yı ele geçirdikten sonra 3000 Müslüman esiri idam ettirdiği ifade edilmektedir. Müslümanların bunu unutmadığını, 100 yıl sonra Akka’nın geri alınmasıyla muzaffer Sultan’ın Hıristiyan savunmacıları idam ettirdiği anlatılmaktadır. Fransız Minyatürü, 1490 (Resim için bk. Ek: II).

- Yazı Yazın

a) Hıristiyan ya da Müslüman bakış açısıyla 1191 (Q3) olaylar hakkında bir günlük yaz.

b) Bir Hıristiyan ya da Müslüman bakış açısından bir resim altyazısı yaz.

c) Papa’ya Akka’daki olaylardan dolayı itiraz mektubu yaz.

Öğrencilere metin analizi yaptırarak, araştırma ödevi vererek ve değişik konularda yazılar yazdırarak bu yönde yeteneklerinin geliştirilmesine katkı verilmiştir.

BÖLÜM 3: İSLAM TARİHİNE AİT BÖLÜMÜN TÜRKİYE’DE OKUTULAN İSLAM TARİHİ DERS KİTABI ile ŞEKİL ve MUHTEVA BAKIMINDAN MUKAYESESİ

3.1. Şekil Bakımından Mukayesesi:

Bilgiyi, medeniyeti, kültürü ve diğer birikimleri gelecek kuşaklara aktarmanın en etkili yolu eğitim ve öğretimdir. Eğitim ve öğretimin vazgeçilmez materyali ise ders kitaplarıdır. Ders kitapları şekil ve muhteva bakımından ne kadar seviyeli olursa eğitim ve öğretimin kalitesi de doğru orantılı olarak o derece yüksek olur. Bu aynı zamanda milletlerin gelişmişlik seviyesini de belli eder.

Daha önce şekil bakımından incelediğimiz *Geschichte und Geschehen 3* isimli Alman Tarih kitabının kayda değer önemli özelliklerinin olduğunu ilgili bölümde aktardık. Bu bilgiler göz önünde tutularak adı geçen tarih kitabı şekil yönünden Türkiye’de okutulan ve seviyesine uygun bir tarih kitabı ile mukayesesi yapılmaktadır.

Türkiye’de tarih dersleri lise 1. sınıftan itibaren okutulmaktadır. Ortaöğretim okul kitapları devlet tarafından ücretsiz olarak verilmektedir. Bu sebeple tüm liselerde aynı tarih ders kitabı okutulmaktadır. Seçtiğimiz tarih ders kitabının okul türlerine ya da bölgelere göre farklı baskıları söz konusu değildir.

Alman tarih ders kitabında İslam tarihi konuları yedinci sınıftan itibaren verildiğini söylemiştik. Türkiye’de tarih dersleri dokuzuncu sınıfta başlamakta ve İslam tarihi konularına da yer vermektedir. Bu nedenle “*Ortaöğretim Tarih 9 sınıf*” ders kitabını mukayese etmek üzere seçtik.

Geschichte und Geschehen 3 isimli Alman Tarih ders kitabı ile *Ortaöğretim Tarih 9* sınıf kitaplarının şekil bakımından mukayesesi şöyledir:

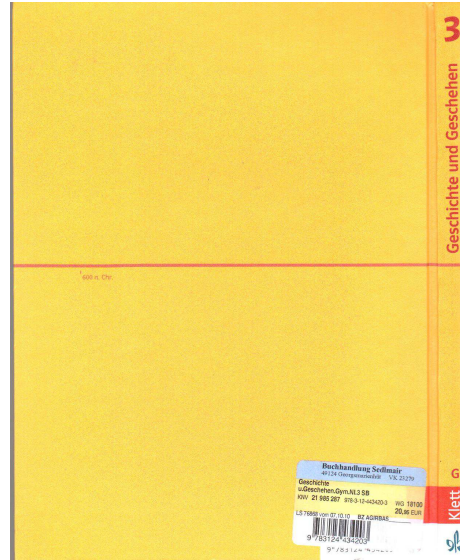
Alman Tarih ders kitabı görsel tasarım açısından özen gösterilerek hazırlanmış ve dikkat çekmektedir. *Ortaöğretim Tarih 9* sınıf kitabı görsel tasarım açısından özenle hazırlanmış olmasına rağmen, Alman tarih ders kitabıyla aynı kaliteye sahip olduğu söylenemez.

Alman ders kitabının kapakları birinci sınıf ve dayanıklı kartonlardan oluşmaktadır. Türk ders kitabının kapakları daha düşük kalite ve daha az dayanıklı kartonlardan oluşmaktadır. Alman ders kitabı öğrencilerin seviyesine uygun renkli resimlerle süslenmiştir. Türk ders kitabı da öğrenci yaş ve sınıf seviyesine uygun resimlerle süslenmiştir, fakat resimlerin daha donuk ve zayıf görünümlü olduğu görülmektedir. Her iki kitapta da ön ve arka kapaklar kitabın yapraklarını tam olarak içine alacak şekilde kesilmiştir.

Alman kitabında ön ve arka kapaklara içeride anlatılan konularla örtüşen resim ve illüstrasyonlar konmuştur. Türk ders kitabının ön kapağına benzer tarzda bir resim konmuştur, arka kapakta ise bazı önemli hatırlatmalara yer verilmiştir. Alman ders kitabının kapaklarına yazılan yazılar, rakamlar, yapılan resimler ve içeriği tanımlayan tipografi (matbaacılık sanatı) karakteri gayet uyumlu bir kompozisyon içinde sunulmuştur. Türk ders kitabının kapaklarına yazılan yazılar, rakamlar, yapılan resimler ve içeriği tanımlayan tipografi karakteri daha sade ve sınırlı tutulmuş, birbiriyle uyumlu verilmiştir.

Ön kapak

Arka kapak

Şekil 6

Yukarıda Alman Tarih ders kitabının ön ve arka kapakları verilmiştir.

Ön Kapak

Arka Kapak

Şekil 7

Türk Tarih ders kitabının ön ve arka kapakları verilmiştir.

Alman ders kitabının ön kapağının dış tarafına kitabın ismi, hangi sınıfa ait olduğu, yayınevinin amblemi ve zaman şeridi konulmuştur. Ön kapağın iç kısmına resimler yapılmış, karikatürler çizilmiş ve zaman şeridi üzerinde olaylar tarih ve isimleriyle yazılmıştır. Türk ders kitabının ön kapağının dış kısmına hangi eğitim dönemine ait olduğu, hangi kitap olduğu, hangi sınıflara hitap ettiği ve yayınevi amblemi konmuştur. Zaman şeridine yer verilmemiştir. Ön kapağın iç kısmı boş bırakılmış ve hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

Alman ders kitabının arka kapağına ISBN numarası yazılı, fiyat etiketi yapışık ve zaman şeridi çizilidir. Arka kapağın iç kısmına kitaptaki konuları anlatan bir CD konulmuştur. Kapaklardaki resimler ve renkler gayet ilgi çekicidir. Türk ders kitabının arka sayfasına kızların okutulmasını teşvik eden logo konmuş, eğitime katkı için okul yapmayı teşvik logosu konmuş, trafik kazalarının önlenmesini anlatan logo ve altında logoyu ifade eden yazı var, kitabın devlet kitabı olduğu ve ücretsiz olduğu belirtilmiş, bandrolle ilgili kanun maddesi var ve ISBN numarası yazılmıştır. Arka kapağın iç kısmı boş bırakılmıştır. Kitabın ön kapağındaki resim ilgi çekici fakat zayıf görünümüldür. Arka kapaktaki resim ve logolar ilgi çekici olmakla birlikte içerikle çok fazla ilgili olmadığı görülmektedir.

Alman Tarih ders kitabına konularla alakalı bir isim verilmiştir. Kitapta tarihî olaylar anlatıldığı için “Tarih ve Olan Olaylar” adı verilmiştir. Türk Tarih ders kitabına her hangi bir isim verilmemiştir.

Her iki tarih kitabının iç kapak ön sayfalarına kitapların isimleri yazılmış, Alman ders kitabında yazının altına kalınca bir şerit çekilmiş, Türk ders kitabı öylece bırakılmıştır. Onların altlarına yayımcıların isimleri yazılmış, sonra sırayla kitapları yazan yazarların isimleri yazılmıştır. En alta Alman ders kitabında yayınevinin adı ve bulunduğu şehrin isimleri yazılmıştır. Türk ders kitabında ise kitabın ait olduğu kurumun amblemi, kaçınıcı baskı olduğu, basan matbaanın ismi, basım yeri ve tarihi yazmaktadır.

Alman ders kitabının içkapağının arka sayfasında daha küçük puntolarla baskı ve basım özellikleri (teknoloji ve malzemeleri), yayınevi ismi, yayınevinin bulunduğu şehrin ismi, yayın yılı ve e-mail adresi yazılmıştır. Aynı sayfada sırasıyla alt alta yayımcının adı, yazar kadrosunun adları, kurgulayanın adı, üretim yeri, şekillendirme, kapak tasarımı, resimleri yapanların isimleri ve şehirleri, haritalayanların isimleri, oranlayanların isimleri, diksiyon ve basımda katkıda bulunanların isimleri yazılmıştır. Sayfanın en sonunda kitabın basıldığı ülkenin adı ve ISBN numarası yazılmıştır. (Klett; 2009)Türk ders kitabının içkapağının arka sayfasında bakanlık yayını olduğu, ders kitabı dizisi olduğu, sayı ve numaraları ve altında daha küçük puntolarla her hakkının Milli Eğitim Bakanlığına ait olduğu yazmaktadır. Sonra alt kısımda editör, dil uzmanı, rehberlik uzmanı, ölçme değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı ve görsel tasarım uzmanlarının isimleri yazılmıştır. Aşağıda ISBN numarası yazılmıştır. En alt kısımda kitabın basılmasına izin veren bakanlığın adı, kurulun adı, dairenin adı, sayısı, gün ve tarihi ile kaçınıcı baskı ve kaç adet basıldığı yazılmıştır.

Alman ders kitabının iç kapağından sonra ”Giriş“ sayfası, “İçindekiler” kısmı ve kitabın içerisinden özetlenerek alınmış ve küçük puntolarla yazılmış yazılar ve resimlerden oluşturulmuş sayfalar bulunmaktadır. Daha sonra da ünitelere geçilmiştir. Türk tarih ders kitabının iç kapak sayfasından sonra Türk Bayrağı ve altında istiklal marşı, Atatürk’ün gençliğe hitabesi, Mustafa Kemal Atatürk’ün tam sayfa portresi, içindekiler bölümü, organizasyon şeması (ünite içerisinde konuların işlenişinde kullanılan logolar) ve ünitelere geçilmiştir.

Alman ders kitabı fiziki görünüm ve estetik tasarım bakımından başarılı hazırlanmıştır. Türk ders kitabı fiziki görünüm bakımından aynı başarıya sahip değildir. Fakat estetik tasarım bakımından başarılı olduğu söylenebilir.

Alman ders kitabında kitabın ve konuların isimleri daha çok dikkat çekici ifadelerle isimlendirilmiştir. Türk ders kitabında kitap ve konuların isimleri sade bir ifade ile verilmiştir.

Her iki kitapta da açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikte unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiştir.

Her iki kitapta şemalar, resimler, grafikler gibi öğretime yardımcı unsurlar öğrencinin gelişim basamağına uygun seçilmiştir.

İki kitaptaki yardımcı öğelerin estetik açıdan net ve temiz basılmasına dikkat edilmiştir. Fakat Türk ders kitabındaki baskılar biraz pastel olduğu görülmektedir.

İki kitabın dizgileri yapılırken, yazıları, resimleri, şekilleri, grafikleri vb. unsurların sayfa içerisinde yerleştirilmesine özen gösterilmiştir. Kitaplara yerleştirilen resimler öğrencilerin dikkatlerini çekmenin yanında; metinler, sayfalar ve kitapların diğer bölümleriyle ilişkilendirilmiştir.

Kitaplardaki karikatürler eğitici ve eğlendirici özellikleriyle öğrencilere sunulmuştur.

Alman tarih ders kitabı görsel tasarım özellikleri açısından kaliteli, başarılı ve sahasında örnek bir kitap olarak öğrencilerin hizmetine sunulmuştur. Aynı zamanda görsel açıdan medya organlarıyla da (dergi, televizyon, film, komedi vb.) rekabet edebilecek özelliklerde tasarlanmıştır. Türk tarih ders kitabının görsel tasarım açısından tam olarak aynı kalitede olduğunu söylemek mümkün değildir. Diğer yandan henüz görsel açıdan medya organlarıyla rekabet edebilecek özelliklere sahip olmadığı görülmektedir.

3.2. Muhtevası Bakımından Mukayesesi

Ders kitaplarında öğrencilere hangi konuların anlatılacağı ve nasıl anlatılacağı çok önemlidir. Asıl önemli olan hususlardan biriside ne kadar anlatılacağıdır. Bu bakımdan

şu soruları dikkate almamız gerekmektedir. Anlatımda detaylar verilecek mi, yoksa özet mi yapılacak? Eğer kısa anlatılmak isteniyorsa, yapılan anlatım konuyu kavrama imkânı sunuyor mu veya yanlış anlamalara sebebiyet veriyor mu?

Bu bilgiler ve sorular dikkate alınarak Alman tarih ders kitabı ile Türk Tarih ders kitaplarının mukayeseleri yapılmaktadır.

Alman Tarih ders kitabı altı üniteden oluşmaktadır. Toplam 239 sahifeden ibarettir. İslam tarihi konularına ikinci üniteye yer verilmiştir. İslam tarihi konularının tamamı 17 sayfalık bir bölümde özetlemiştir.

Türk Tarih ders kitabı da altı üniteden oluşmaktadır. Toplam 202 sayfadan oluşmaktadır. İslam tarihi konularına dördüncü, beşinci ve altıncı ünitelerde yer verilmiştir. İslam Tarihi konularına toplamda 36 sayfa ayrılmıştır. Bu da Alman tarih ders kitabında İslam Tarihi konularına ayrılan sayfa sayısının iki katından fazladır.

Alman ders kitabında konular ayrıntılara girilmeden genel hatlarıyla anlatılmıştır. Konu başlıkları ele alınan meselenin tamamını kapsayacak şekilde ve ilgi uyandıracak tarzda seçilmiştir.

Türk ders kitabında konular daha ayrıntılı anlatılmıştır. Ele alınan meselelerin konu başlıkları sade ve herkes tarafından bilinen ismiyle isimlendirilmiştir.

Alman ders kitabında Hz. Muhammed'in doğumu, çevresi, çocukluğu, peygamber oluşu, Medine'ye hicreti ve Mekke'nin fethi dâhil tüm konular üç sayfada özetlenmiştir.

Türk tarih ders kitabında Hz peygamberin doğumu, çocukluğu, gençliği, Mekke'deki faaliyetleri, peygamberlik öncesi hazırlıkları, peygamber oluşu, Müslümanların Mekke'deki faaliyetleri, Medine'ye hicreti, Medine'deki faaliyetleri, Gazve ve seriyeleri, Mekke'nin fethi ve veda hutbesi gibi konulara on sayfanın üzerinde yer verilmiştir. Konulara daha fazla yer verilmiş ve daha açık anlatılmıştır.

Alman ders kitabında Hz. Muhammed'in vefatından 10. yüzyıla kadar olan İslam Tarihi konuları yine üç sayfa halinde özetlenmiştir. Bu konular içerisinde net bir ifadeyle

değnilmemekle dört halife dönemi, Emevi ve Abbasiler dönemi, Türklerin İslam'a hizmetleri yer almaktadır.

Türk ders kitabında Hz. Muhammed'den sonra gelen dört halife dönemleri ayrı ayrı anlatılmaktadır. Emeviler dönemi ve olayları, Endülüs Emevileri, Abbasiler dönemi ve Türk ve İslam bilginleri konularına yer verilmiştir. Konular resimlerle, haritalarla, tarihi vesikalarla anlaşılır bir tarzda anlatılmıştır. Bu konulara konu sonu sorularıyla beraber on altı sayfa yer verilmiştir. Türklerin İslam'ı kabul edişi ve İslam'a hizmetleri ayrı bir konu başlığı altında "Türklerin İslamiyeti Kabulü" adıyla işlenmiştir.

Alman ders kitabında İslam tarihi konusunda en geniş ve hacimli bölümün haçlı seferlerine ayrıldığı görülmektedir. 11. yüzyıldan, 13. yüz yılın sonuna kadar Avrupalıların Müslümanlar üzerine ve Kudüs'e yaptıkları seferler anlatılmaktadır. Altı sayfalık bir bölümde bu konuya yer verilmiştir.

Türk ders kitabında haçlı seferlerinin başlangıcı, meydana gelen olaylar ve sonuçları dâhil altı sayfada işlenmiştir. Konular işlenirken resim, harita, tarihi vesika, minyatür gibi malzemelerden faydalanılmıştır. Konular bir birini yaklaşık olarak karşılamaktadır.

Alman ders kitabında "Avrupa İslam Kültürüyle Karşılaşıyor" bölümünde iki sayfalık bir bilgiyle Endülüs Emevilerinin Avrupa'da bıraktığı İslami figürlerden bahsedilmiştir. Müslümanların ilim, sanat ve kültür açısından Avrupalıları nasıl etkilediklerine vurgu yapılmaktadır.

Türk ders kitabında "Endülüs Emevi Devleti" ve "Beni Ahmer Devleti" başlıkları altında iki sayfalık bir bölümde işlenmiştir. Müslümanların Endülüs'e yaptıkları ilim, sanat ve kültür alanlarındaki katkılarından bahsedilmektedir.

Son bölümde Alman ders kitabında haçlı seferlerindeki başarısızlıkların Avrupa'da meydana getirdiği siyasi sonuçlarından bahsedilmektedir. Bu başarısızlıkların neticesinde ortaya çıkan siyasi ve idari problemlere üç sayfalık bir bölümde yer verilmektedir.

Türk tarih ders kitabında son bölüm Avrupalılar için dini, siyasi, ekonomik ve bilim açılarından değerlendirilmiştir. Haçlı seferlerinin sonuçları özet olarak verilmiştir. Bir sayfalık bölümde yapılan özetle Avrupalıların hangi etkilere maruz kaldıkları, neler kaybettikleri ve neler kazandıkları sıralanmaktadır.

Türk tarih ders kitabında konular, “İslamiyet’in Doğuşu ve İlk İslam Devletleri, Türk ve İslam Bilginleri, Türklerin İslamiyeti Kabulü ve Türkiye Selçuklu Devleti” başlıkları altında işlenmiştir.

Alman ve Türk ders kitaplarında konuları işleme açısından bir ders kitabında bulunması gereken temel prensiplere uygun hazırlanması için gayretli olunmuştur.

Alman ve Türk ders kitaplarında hazırlık soruları öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun hazırlanmıştır.

Alman ve Türk ders kitaplarında değerlendirme soruları öğrenciyi inceleme, araştırma ve gözlem yapmaya yönlendirmektedir. Sorular ünite kapsamı içerisinde kalınarak hazırlanmıştır.

Alman ve Türk ders kitapları minyatür, resim, harita gibi görsel malzemelerle desteklenmiştir. Ayrıca Alman ders kitaplarında karikatürlere de yer verilmiştir.

Alman ve Türk ders kitaplarında konuların işlenişinde ayetler, hadisler, halifelerin hatıraları ve sahabelerin yaşadıkları hikâyelerinden faydalanılmıştır.

Alman ve Türk ders kitaplarında konularla ilgili tanık ve yazar ifadelerine yer verilmiştir.

SONUÇ

Gelişmiş ülkelerde zaman içerisinde tarih eğitimi üzerinde önemli gelişmeler ve değişimler olmuştur. Eğitim öğrenci-öğretmen merkezli hale getirilmiş, öğrencinin araştırma yapma ve kendini geliştirmesine önem verilmiş ve ezbercilik terk edilmiştir. Geleneksel eğitim yerini çağdaş eğitime bırakmıştır. Tarihe çok perspektifli bakılmaya başlanmıştır. Milli tarih konularına daha az yer ayrılmış, bunun yerine daha önce değinilmeyen konulara yer verilmiş, yerel tarih, dünya tarihi, dini tarih ve kültürel tarih konuları daha geniş işlenmiştir. Müfredatın hazırlanmasında özellikle çocukların yaş grupları dikkate alınarak konular sunulmuştur.

Tarih ders kitaplarında önemli değişimlerin yaşandığı ülkelerden birisi de Almanya'dır. Alman tarih ders kitaplarındaki değişimler, İslam tarihi konularının ele alındığı bölümlerde de tesirini göstermiştir. İslam tarihi konuları genişletilmiş, yeni konulara yer verilmiş ve konular değişik bakış açılarından yorumlanarak sunulmuştur. Almanya'da nüfusun yüzde beşten fazlasını Müslümanların oluşturması açısından İslam tarihi ile ilgili konuların daha zengin bir şekilde ele alınması şeklindeki gelişmeler önemlidir. Ancak incelediğimiz ders kitabındaki konular ve içerikleri yeterli değildir. Kitapta kullanılan kaynaklar arasında Müslüman tarih yazarlarına yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Konuların ve içeriklerinin genişletilerek Müslüman tarih yazarlarının eserlerine yer verilmesi konuları daha zengin ve anlaşılır kılacaktır.

İncelediğimiz Alman Tarih ders kitabı *Geschichte und Geschehen 3* çağdaş metot, standart ve özelliklerde hazırlanmıştır. *Geschichte und Geschehen 3* isimli tarih ders kitabında konuların tespitinde seçici davranılmış ve tematik anlatım benimsenmiştir.

Konuların genelde objektif bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Bununla birlikte yer yer taraflı anlatımın benimsendiği kısımlar da söz konusudur. Hz. Muhammed'in davet ettiği inanç esaslarını Hıristiyan ve Yahudilerden öğrenmiş olduğunun iddia edilmesi, Hz. Muhammed'in İslam'ı kılıç zoruyla yaymak için emir alması gibi hususlar buna örnek verilebilir. Taraflı anlatımların yanı sıra zaman zaman bilgi yanlışlıklarının yapıldığını söylemekte mümkündür. Meselâ Allah'ın her zaman Kâbe'nin içinde bulunduğunu ifade eden bilgi İslam'da Allah'u Teâlâ'nın mekândan

münezzeh oluşu anlayışıyla uyuşmamaktadır. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in "114 vahiy aldığı" ifadesi, vahiylerin Hz. Peygamberin ölümünden yaklaşık 20 yıl sonra Kur'an'da toplandı, ifadesi bilgi yanlışlıklarına örnek olarak zikredilebilir.

Diğer taraftan İslam dininde tasvip edilmediği ve Müslümanlar tarafından hoş karşılanmadığı halde Hz. Peygamberin yüzünü ve melekleri kanatlı bir kız şeklinde resmeden bir minyatüre yer verilmiş olmasını anlamlandırmak oldukça zor görünmektedir.

Yahudiler ve Hıristiyanlar ile Müslümanların münasebetlerini anlatan konu başlığı ve muhteva birbiriyle uyum sağlamamakta, konu içerisinde verilen bilgiler konunun başlığını izah etmemektedir.

"Kadınların hakları ve yükümlülükleri" başlığı altında sadece "örtünme" ile ilgili ayetlere değinilmiş, kadın haklarını anlatan diğer ayetlere hiç değinilmemiştir.

Fetihlerin anlatımında ısrarla "Araplar" kelimesi kullanılmakta bu fetihlerin Müslümanların eliyle gerçekleştiği zikredilmemektedir. Bununla birlikte İslam'ın ısrarla savaşı teşvik ettiği ve savaşların gerekçelerinin ganimet elde etmek olduğu bildirilmektedir.

"Türkler Kutsal Savaşı Yineliyor" konusunda eksik ve yanlış bilgiler verildiği görülmektedir. Türklerin din savaşçıları olarak gösterilmeleri, Türklerin İmparatorlarına "Kağan" ismini Müslüman olduktan sonra verdikleri şeklindeki anlatımlar yanlış verilmiş bilgilerdir. Tuğrul Kağan'ı bizzat Halife Bağdat'a davet etmiş olmasına rağmen, konu bunun tam tersine bir anlatımla sunulmuştur. Tuğrul Kağan'ın Bağdat'ı sıkıştırdığı, Halifenin bundan korktuğu ve Tuğrul Kağan'ın amacının kendini Sultan ilan ettirmek olduğu şeklinde sunulmuştur.

"Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri" parçasında hedef olarak Kudüs'ün fethedilmesi gösterilmiş olmasına karşılık, asıl hedefin intikam almak ve Anadolu'yu ele geçirmek olduğu görülmektedir. Sefere çıkanların Ren Nehri kıyısında oturan Yahudileri öldürüp şehirlerini yağmalayarak intikam aldıklarını göstermektedir. Anadolu'ya giren

Haçlıların Anadolu'da fetihlere başlamaları hedefte Anadolu'nun olduğuna işaret etmektedir.

Masum bir dava gibi gösterilerek başlatılan Haçlı Seferlerinin taraflı tarafsız tüm insanlığa yaşattığı acılar ortaya konulmuştur. Hıristiyan tanık ve Müslüman tarih yazarının bildirdikleri vahşeti açıkça ortaya koymaktadır. İngiliz din adamı Radulfus Niger'in de 1188'de bir yandan vahşeti ortaya koyarak eleştirmesi bunu ifade etmektedir, ancak bir yandan da Müslümanların dolaylı bir şekilde Hıristiyanlaştırılması gerektiğini söylemesi başka bir niyeti ve tehlikeyi göstermektedir.

“Avrupa İslam Kültürüyle Karşılaşıyor” bölümünde üç din mensubunun bir arada yaşadıkları bilgisini görmekteyiz. Üç din mensubu halk birbirlerine tolerans göstermiş ve birbirlerinden çok şeyler öğrenmişlerdir. Müslümanların iktidarda oldukları dönemlerde uyumlu bir hayatın mevcut olduğu, uyumun Müslümanların veren taraf olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Müslümanların İspanya ve Sicilya bölgelerine ilmî, iktisadi ve idari açılardan önemli katkılar sağladıkları anlaşılmaktadır. Avrupalıların Arap kültür ve bilim tecrübelerini kullandıkları ve bunlardan şehirlerinde ve okullarında faydalandıkları belirtilmektedir. Granada'da bulunan Elhamra sarayı, Hıristiyan Kralların Müslüman doktorlara tedavi olmaları ve Arap biliminin bazı Avrupa okullarında ders kitabı olarak okutulmaları örnek olarak verilmiştir. İslam dünyasının gelişmiş ilim ve medeniyeti İspanya ve Sicilya üzerinden Avrupa'ya aktarılmıştır.

Halkların iktidardakilerden menfi yönde etkilendikleri belirtilmiştir. IX. yüzyılda bir Hıristiyan'ın, Hıristiyanların Müslümanlardan etkilendiklerinden şikâyet etmesi, XIV. yüzyılda bir Müslüman'ın da, Müslümanların Hıristiyanlardan etkilenmesinden şikâyetçi olması örnek verilmiştir.

Endülüs Emevî Devletinin yıkılması (1031) Müslümanların parçalanmasına ve iç çekişmelerin artmasına sebep olmuş, bu da Haçlıların işine yaramış, Haçlılar toprak ve nüfuz kazanmışlardır.

Haçlı seferleri Müslümanlar ve Hıristiyanlar açısından siyasi sonuçlar doğurmuştur. Müslümanların ilerlemeleri bir müddet durmuştur. Avrupalılar ve siyasetçileri Haçlı ifadesini değişik amaçlarla kullanmışlar. Bu davranışlar zamanla değişik sakıncalar doğurmuş, Papa yapılan Haçlı savaşlarından dolayı 2000 yılında Müslümanlardan özür dilemiştir.

İngiliz tarihçi Steven Runciman Haçlı savaşlarının sonuçları açısından hedefine ulaşamadığını, Müslümanların Hıristiyanlara karşı olan hoş görüşünde değişikliğe sebep olduğunu belirtmiştir.

İslamî çalışmalar yapan bilim adamı Bernard Lewis Haçlı seferlerinin Müslümanlara ve Hıristiyanlara acı hatıralar bıraktığını, Müslüman ve Hıristiyanlar arasında güven bunalımı oluşturduğunu ve Hıristiyan idaresi altında Müslümanlara baskı uygulandığını belirtmiştir.

14. yüzyılda Geoffroy de Villehardouin tarafından yapılan minyatürde Haçlıların kendi halklarına ve dindaşlarına dahi ne denli acımasız oldukları anlatılmıştır.

Suriyeli olan Alman sosyal bilim adamı Bassam Tibi Haçlı seferlerinin İslam dünyasında bu güne kadar hiç gündemden düşmeyen bir konu olduğu, Müslümanlarca Avrupa'nın yayılma politikasının ve sömürgecilik hareketlerinin haçlı kulesi ya da salibiye hareketleri olarak tarif edilmesinin, Avrupalı liderlerin söylem ve eylemlerinden kaynaklandığını dile getirmiştir. 1991 Körfez, Bosna ve Çeçenistan savaşlarının Müslümanlar tarafından Haçlı seferlerinin devamı olarak görüldüklerine işaret etmiştir.

Tibi Avrupalıların ve Almanların Müslümanları dikkate alamadıklarına ve küçümsediklerine işaret etmiştir. Müslümanların da Almanlar ve Avrupalılar için eşlerini kıskanmadıkları görüşünde olduklarına değinmiştir.

Alman tarih ders kitabıyla Türk tarih ders kitabının şekil bakımından mukayesesi şöyledir:

Alman tarih ders kitabı görsel tasarım özellikleri açısından kaliteli, başarılı ve sahasında örnek bir kitap olarak öğrencilerin hizmetine sunulmuştur. Aynı zamanda görsel açıdan medya organlarıyla da (dergi, televizyon, film, komedi vb.) rekabet edebilecek özelliklerde tasarlanmıştır.

Türk tarih ders kitabının görsel tasarım açısından tam olarak aynı kalitede olduğunu söylemek mümkün değildir. Diğer yandan henüz görsel açıdan medya organlarıyla rekabet edebilecek özelliklere de sahip olmadığını söylemek mümkündür.

Ünitede anlatılan konuları desteklemek amacıyla verilen yan bilgiler ve görsel malzemeler açısından Alman tarih ders kitabı ile Türk tarih ders kitaplarının aynı başarıyı yakaladıklarını söylemek mümkündür.

Türk tarih ders kitabı ve Alman tarih ders kitabı altışar üniteden oluşmaktadırlar. Ancak Türk tarih ders kitabında İslam Tarihi konularına toplamda 36 sayfa ayrılmıştır. Bu da Alman tarih ders kitabında İslam Tarihi konularına ayrılan sayfa sayısının iki katından fazladır.

Alman tarih ders kitabında İslam tarihi konuları ayrıntılara girilmeden genel hatlarıyla anlatılmıştır. Konu başlıkları ele alınan meselenin tamamını kapsayacak şekilde ve ilgi uyandıracak tarzda seçilmiştir.

Türk tarih ders kitabında İslam tarihi konuları daha ayrıntılı anlatılmıştır. Ele alınan meselelerin konu başlıkları sade ve herkes tarafından bilinen isimlerle isimlendirilmiştir.

Alman tarih ders kitabı ve Türk tarih ders kitaplarında konuları işleme açısından bir ders kitabında bulunması gereken temel prensiplere uygun hazırlanması için gerekli gayret gösterilmiştir.

Alman tarih ve Türk tarih ders kitaplarındaki hazırlık soruları öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun hazırlanmıştır.

Alman tarih ve Türk tarih ders kitaplarında değerlendirme soruları öğrenciyi inceleme, araştırma ve gözlem yapmaya yönlendirmektedir. Sorular ünite kapsamı içerisinde kalınarak hazırlanmıştır.

Pedagojik açıdan ve teknik açıdan başarılı bir ders kitabı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak içerik bakımından İslam tarihine ait bazı konularda değerlendirme bölümlerinde ve sonuç bölümünde bahsedildiği gibi eksik, hatalı ya da tek taraflı bilgiler verildiği görölmektedir.

Alman tarih ders kitabının İslam tarihi konularının hazırlanmasında, İslam tarihi kaynakları kullanılmakla birlikte Müslüman yazarlar tarafından kaleme alınan araştırma eserlerinin de dikkate alınmasının hem kalite hem bilgi açısından daha faydalı olacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABOUSEIF, Doris Behrens (1999), “İbn Tolun Camii”, *DİA*, Cilt 20, İstanbul.
- ADAM; Baki, Recep Kılıç ve Ahmet Hikmet Eroğlu (2010), *Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitapları*, Gizem Yayıncılık, Ankara.
- ALPTEKİN, Coşkun (1992), “Büyük Selçuklular”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Cilt 7, İstanbul.
- ALTINAY, Ahmet Refik (2007), *Haçlılar (1095–1291)*, Hazırlayan: Güray Kırpık, Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul.
- APAK, Âdem (2008), *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (3)*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- AVCI, Casim (1998), “Hilafet”, *DİA*, Cilt 17, İstanbul.
- AVCI, Casim (2002), “Kudüs”, *DİA*, Cilt 26, İstanbul.
- BARDAKOĞLU, Ali, Hayreddin Karaman, H. Yunus Apaydın, M. Akif Aydın, Mustafa Çağrırcı (2006), *İlmihal*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- BEKSAÇ, A. Engin (1995), “Emevîler”, *DİA*, Cilt 11, İstanbul.
- BEYDİLLİ, Kemal (2001), “İspanya”, *DİA*, Cilt 23, İstanbul.
- BİRİŞİK, Abdulhamit (2002), “Kur’an”, *DİA*, Cilt 26, İstanbul.
- BOZKURT, Nebi (1995), “Eman”, *DİA*, Cilt 11, İstanbul.
- BOZKURT, Nebi ve Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI (2003), “Mekke”, *DİA*, Cilt 28, İstanbul.
- CEMALOĞLU, Necati (2003), “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Tarih, Nobel Yayınları, Ankara.
- ÇAKAN, İsmail Lütfü (1990), *Hadis Usulü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- DEMİRTAŞ; Kenan ve Murat Özdemir (2010), *Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi 6-8 Ders Kitapları*, İlke Basım Yayım Dağıtım Gazetecilik San. Ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- DEMİRKENT, Işın (1992), “Bizans”, *DİA*, Cilt 6, İstanbul.
- DEMİRKENT, Işın (1996a), “Franklar”, *DİA*, Cilt 13, İstanbul.
- DEMİRKENT, Işın (1996b), “Haçlılar”, *DİA*, Cilt 14, İstanbul.

- DOĞAN, D. Mehmet (1996), *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- EL-A'ZAMÎ, M. Mustafa (1992), "Buhârî, Muhammed b. İsmail", *DİA*, Cilt 6, İstanbul.
- ERKAL, Mehmet (1993), "Cizye", *DİA*, Cilt 8, İstanbul.
- FAYDA, Mustafa (1990), *Halid Bin Velid*, Çağ Yayınları, İstanbul.
- FAYDA, Mustafa (1991), "Bahîrâ", *DİA*, Cilt 4, İstanbul.
- FAYDA, Mustafa (1995), "Fetih", *DİA*, Cilt 12, İstanbul.
- FAYDA, Mustafa (1998), "Hulefâ-yi Râşidîn", *DİA*, Cilt 18, İstanbul.
- FAYDA, Mustafa (2005), "Muhammed", *DİA*, Cilt 30, İstanbul.
- FIĞLALI, Ethem (1997), "Hâricîler", *DİA*, Cilt 16, İstanbul.
- GÜNEL, Fuat (1998), "Hira", *DİA*, Cilt 18, İstanbul.
- GÖRGÜN, Tahsin (2002), "Kur'an", *DİA*, Cilt 26, İstanbul.
- HARMAN, Ömer Faruk (2002), "Kudüs", *DİA*, Cilt 26, İstanbul.
- HAYTA, Necdet, Muhammed Şahin, Necati Cemaloğlu, Gülin Karabağ, Dilek Tütüncü Oğuzoğlu ve Hüseyin Köksal (2003), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Tarih 9-12*, Nobel Yayınları, Ankara.
- HÖPKEN, Wolfgang (2003), "Tarih Eğitiminde Yeni Yönelimler", *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar*. Yayıma Haz: Oya Köymen, Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İBN HİŞAM, Abdulmelik (2007), *Siyer-i Nebi*, Çev. Arif Erkan, Dila Yayıncılık, İstanbul.
- KANDEMİR, M. Yaşar (1988), "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *DİA*, Cilt 1, İstanbul.
- KANDEMİR, M. Yaşar (1997), "Hadis", *DİA*, Cilt 15, İstanbul.
- KARAGÖZ, İsmail, Mehmet Keskin, Halil Altuntaş (2009), *Hac İlmihali*, 7. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KARAMAN, Fikret, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara.
- KAYA, Mahmut (1992), "Beytülhikme", *DİA*, Cilt 6, İstanbul.
- KAYA, Remzi (1994), "Ehl-i Kitap", *DİA*, Cilt 10, İstanbul.
- KÖKSAL, Mustafa Asım (1987), *İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, Cilt 18, İstanbul.
- KURTULUŞ, Rıza (1991), "Avrupa", *DİA*, Cilt 4, İstanbul.

- MÜLLER, Helmut, Heiko Bock, Jutta Müller (1993), *Themen Neu 2*, Max Hueber Verlag, München.
- Müslim b. Haccâc (1981), *El-Câmi'u's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, Cilt 1, İstanbul.
- OKUR, Yasemin, İlhan Genç, Tuğrul Özcan, Mevlüt Yurtbay, Akın Sever (2010), *Tarih 9 Ders Kitapları*, MEB Devlet Kitapları, 3. Baskı, Ankara.
- ÖĞÜT, Salim (1996), “Hacerülesved”, *DİA*, Cilt 14, İstanbul.
- ÖNKAL, Ahmet (1998) “Hicret”, *DİA*, Cilt 17, İstanbul.
- ÖZ, Mustafa (2002), “Kerbelâ”, *DİA*, Cilt 25, İstanbul.
- ÖZBAY; Ekrem, Eyüp Koç, Ahmet Yapıcı, Ahmet Türkan, Mehmet Baydaş, İsa Hemiş (2010), *İslam Tarihi Ders Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, 1. Baskı, Ankara.
- ÖZCAN, Azmi (1998), “Hilâfet”, *DİA*, Cilt 17, İstanbul.
- ÖZEK, Ali, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş (1993), *Kur'an-I Kerim Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Mehmet (1995a), “Elhamra”, *DİA*, Cilt 11, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Mehmet (1995b), “Endülüs”, *DİA*, Cilt 11, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Mehmet (1995c), “İspanya”, *DİA*, Cilt 11, İstanbul.
- ÖZEL, Ahmet (1993), “Cihad”, *DİA*, Cilt 7, İstanbul.
- ÖZERVARLI, M. Sait (2004), “Melek”, *DİA*, Cilt 29, İstanbul.
- SARIÇAM, İbrahim (2004), *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 5. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SAUER, Michael (2009), *Geschichte und Geschehen*, Ernest Klett Verlag, Stuttgart.
- SCHREIER, Jürgen (1998), “Almanya’da Temel ve Esasokul Eğitimi”, *Türkiye ve Almanya’da Eğitim Tartışmaları*, Çev. Hasan Coşkun, Sürmeli Ağdemir, Hacettepe Taş, Ankara.
- SEYYİD, Eymen Fuâd, “Fâtımîler”, *DİA*, Cilt 12, İstanbul.
- STRADLING, Robert (2003), *20. yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, Çev. Ayfer Ünal, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (2009), “Selçuklular”, *DİA*, Cilt 36, İstanbul.
- ŞA’BAN, Zekiyüddin (1990) *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H. (2009), “Sicilya”, *DİA*, Cilt 37, İstanbul.

- ŞEŞEN, Ramazan (2009), “Selâhaddîn-i Eyyûbî”, *DİA*, Cilt 36, İstanbul.
- ŞEŞEN, Ramazan (1998) *Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul.
- TANERİ, Aydın (1997), “Han”, *DİA*, Cilt 15, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Bekir ve Hayreddin Karaman (2005), *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Bekir (1993), “Cihad”, *DİA*, Cilt 7, İstanbul.
- TÜRKİYE Diyanet Vakfı, (1988-2012), *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- TÜTÜNCÜ OĞUZOĞLU, Dilek (2003), “Görsel Tasarım Açısından Tarih Ders Kitapları”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Tarih, Nobel Yayınları, Ankara.
- UZUN, Mustafa (1998), “Hitâbet”, *DİA*, Cilt 18, İstanbul.
- ÜNAL, Sadettin (2001), “Kâbe”, *DİA*, Cilt 24, İstanbul.
- WELLHAUSEN, Julius (1963), *Arap Devleti ve Sükûtu*, Çev., Fikret İŞILTAN, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- WENDT, F. Heinz (1993), *Türkisch-Deutsch*, Anka Ofset, İstanbul.
- YÂZÎCÎ, Tâlib (1991), “Arap”, *DİA*, Cilt 3, İstanbul.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (1988), “Abbâsîler”, *DİA*, Cilt 1, İstanbul.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (1992), *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (1992), “Emevîler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, Cilt 2, İstanbul.
- YİĞİT, İsmail (1995), “Emevîler”, *DİA*, Cilt 11, İstanbul.
- Zeynü’ d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Latifi’z – Zebidi (1984), *Sahih-i Buhari Muhtasarı*, Çev., Ahmed Nedim, Türk Tarih Kurumu Basımevi – Ankara.

Dergiler

ARSLAN, Hasan Hüseyin (2010), “Almanya’da Eğitim Sistemi”, *Eğitim Dergisi*,
<http://www.egitim.gen.tr/site/arsiv/62-sayi-27/518-alman-egitim-sistemi.html>, (11.10.
2011).

AVCI,Casim (1999), “Haçlı Seferleri”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1999, sayı: 3, s: 282-
285.

BAKKAL, Ali (2005) “Ebu Bekir’in Halife Seçilmesinde İmamlar Kureyş’tendir Hadisinin Rolü
Üzerine”, *İSTEM*, Yıl 3, sayı 6, s. 87-103.

KIRPIK, Güray (2009), “Haçlıların Balkanlardaki Faaliyetleri ve Tesirleri”, *Ekev Akademi
Dergisi*, Yıl:13, sayı: 39, s. 352-355.

Tezler

DAVARCI, Âlim (2006) *Alman İlk ve Orta Öğretim Ders Kitaplarında Metodoloji ve Türk İmaji Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü.

İnternet Yayınları

WİKİPEDIA, (11.10.2011) http://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_%C3%87a%C4%9F_Avrupa'da_felaketler_ve_zorluklar_dönemi.1315-1317_büyük_kıtlık_dönemi.

ANSİKLOPEDI.YENİMAKALE, (2011), Otto Von Bismarck'ın Biyografisi, <http://ansiklopedi.yenimakale.com/nedir/otto-von-bismarckin-biyografisi>, (11.10.2011).

GÖÇ ve Mülteciler Federal Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge) (10.10.2011), <http://www.bamf.de/TR/Willkommen/Bildung/Schulsystem/Schulsystem-node.html>

NAZLIMCAFE, (09.10.2011) Almanya'da Kaç Müslüman, Kaç Türk Var, <http://haber.nazlimcafe.com/2009/06/almanyada-kac-musluman-kac-turk-var.html>.

WİKİPEDIA, (11.10.2011), *Almanya'da Eğitim* http://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya'da_e%C4%9Fitim.

WİKİPEDIA, (11.10.2011) *Almanya'nın Yeniden Birleşmesi*, http://tr.wikipedia.Org/wiki/Alman_yeniden-birle%C5%9Fmesi.

EKLER

Ek I- *Geschichte Und Geschehen 3* İsimli Alman Tarih Dersi Kitabının İslam Tarihi Konularına Ait Sayfalarının Tercümesi

Tarih ve Olaylar

1- Muhammed, Allah'ın Peygamberi

Ortaçağda Avrupa'yı etkileyen tek din Hıristiyanlık değildi. Arap yarım adasında Muhammed peygamber olarak İslam dinini kurdu (ilan etti). Bu adam kimdi ve onun saygınlık görmesi nasıl gelişti?

Muhammed'in Ön Hazırlıkları

Muhammed (570-632) Mekkeli bir Arap'tı. Mekke, birçok ticaret kervanının yolunun kesiştiği önemli bir ticaret şehri idi. Aynı zamanda önemli bir hac şehriydi, çünkü burada neredeyse tüm Arap kabilelerinin tanrılarının heykelleri vardı ve her sene Arabistan'ın her yerinden birçok hacı şehri ziyaret ederlerdi. Bunların hepsi şehre ve şehir sakinlerine para ve şöhret getiriyordu. Mekke halkı Kureyş "köpek balıkları" kabilesindendi. Diğer kabilelerde olduğu gibi o da birçok aileden oluşuyordu, bunlar tek bir halefe (kabile reisine) bağlı geniş ailelerdi. En tepede kabile (aile) yaşlısı vardı, kabile üyelerini yönlendirir ve korurdu.

Muhammed, Haşimoğulları ailesinden geliyordu. Soylu, fakat fakir bir aileden geldiği ve ailesini de erken yaşta kaybettiği için kervan sürücüsü olarak kendi geçimini sağlamak zorunda kaldı. Zengin bir tüccar olan, dul Hatice'yle evlendiğinde kervanlarla sefere çıkmayı bıraktı. 40 yaşlarındayken sürekli kendini Mekke'deki çöl yalnızlığına çekmeye başladı. Her yerde Hıristiyanlara ve Yahudilere yaptığı gezilerde tek tanrı hakkında duyduklarını düşünüyordu. Daha sonra kendisi şöyle anlatmıştır: Bir gün büyük melek Cebrail ona görünmüş ve ona insanları çok tanrılıktan alıkoyup (kurtarıp) tek tanrılığa, yani Allah'a inanmaya çağırmasını ona emretmiş. Bu şekilde Mekke'de vaazlara başladı. Fakat çok az insan onun kendilerini dinlerinden döndürmesine izin verdi. Eğer Mekke çok tanrılı dinin şehri olma özelliğini kaybederse, ticari işlerinin

aksamasından endişeleniyorlardı. Muhammed amcası ve ailenin yaşlısı Ebu Talib'in, onu koruduğu için öldürülmediğine şükretmeliydi.

Q1. Arap El Yazısıyla Kur'an Sayfası

Kuzey Afrika, 12.yüzyıl. Dindar Müslümanlar kutsal kitabın içeriğinin yanı sıra, Kur'an yazısının da tanrının bildirisi (Kutsal) olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden Kur'an'ın yazılışı ayrı bir sanat haline geldi.

Q2. Ordu Komutanı Olarak Muhammed

Muhammed'in yüzü çok az resimde görülebilir. Çünkü onun resminin çizilmesi İslam'da tartışmalıdır. Pers Minyatürü 14. yüzyıl.

A- Muhammed'in Medine'ye göçünün (hicret) İslam'ın başarısı için neden büyük bir rol oynadığını açıkla.

Medine Hükümdarı

Ebu Talibin ölümü üzerine Muhammed artık Mekke'de güvende değildi. Bunun üzerine şansı ona yardıma geldi. Bu cesur vaiz yaklaşık 350 km uzaklıktaki Medine şehrinin hacılarının dikkatini çekmişti. Onlar onu Arapların ve Yahudilerin bir arada yaşadığı ve gün ışığında bile kavgaların yaşandığı Medine'de barış düzenini sağlayacak en doğru kişi olarak görüyorlardı. Muhammed bu fırsatı değerlendirdi.

Bir anlaşma yapıldı: Muhammed'in öğretilerini dinlediler ve onu yönetici (lider) yaptılar. 622 yılında takipçileriyle birlikte Medine'ye kaçtı; bu sene Hicret yılı Müslümanların takviminin birinci yılı olarak kabul ediliyor. Bir vuruşla çok güçlü bir adam olmuştu. Aktarılanlara göre Muhammed bundan sonra Allah'tan dini kılıç zoruyla da yayma emrini almış. 630 yılında doğduğu şehri Mekke'yi fethetti. Halkı bağışladı fakat putları yerle bir ettirdi. Sadece Kâbe'yi, Mekke'nin kutsal merkezini sağlam bıraktı. Çünkü onun içinde her zaman Allah ve Onun insanlara hediyesi olan siyah kutsal taş vardı. Bu şekilde Mekke hac şehri olarak kaldı.

Öğreti ve Kutsal Yazılar

Muhammed İslam'ı yayıyordu, bu yaptığının anlamı kendini tek tanrı olan Allah'a adama idi. Muhammed, Hıristiyanların ve Yahudilerin inandığı peygamberlerin

anlattığı dinlerde, Allah'ın onlardan istediklerini onlara bildirdiğini vurguluyordu. O İslam'ı en önemli vahiy ve kendini son peygamber olarak görüyordu. Muhammed hayatı boyunca Allah'tan 114 vahiy almış. Bunlar yazıldı ve ölümünden yaklaşık 20 yıl sonra Kur'an'da toplandı. (sık okunması gereken kitap) Kur'an İslam'ın kutsal kitabı. Dindar Müslümanlara göre Kur'an'ın her kelimesi geçerli (İslam-Müslüman Kendisini Allah'a adayan "kişi"). Aynı şekilde hadisler de bağlayıcı, anlamı peygamberin yaptıkları ve konuştukları üzerine aktarılan kıssalar. Aynı şekilde onlar da (hadisler de) peygamberin ölümünden sonra toplandı ve insanlara tanrının istediği şekilde davranmaları için örnek olarak aktarılıyor. Günümüzde Kur'an ve hadisler, İslam ülkelerindeki insanların yaşayış şekillerini belirleyen İslam kurallarının çekirdeğini oluşturuyor

Q3. Kahire'de İbni Tolun Camii (879'da inşa edildi.)

Tüm camilerin (tipik) standart bölümlerinden: Dini temizlenme için çeşmenin yer aldığı iç avlu, ibadet etme, toplanma ve yolcuların konaklaması için avlular; günde beş defa ezan okunan Minare.

Q4. Mekke'deki Kâbe

Muhammed'in zamanında olduğu gibi bugün de binlerce hacı tarafından çevrilmiş. Müslümanlar için Kâbe dünyanın en eski kutsal yeridir. Onun kurucusu İbrahim, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslam dininde de tek tanrılı dinin atası sayılır. Kâbe bu son şeklini 683 yılında aldı. Mekke hacıları bu ziyaretin etkileyici bir tecrübe olduğunu söylüyorlar. Neden olduğunu düşünebiliyor musun?

Q5. Müslümanların Hıristiyan ve Yahudilere Karşı Tutumu

Kuran'dan:

Eğer kitap ehli (Hıristiyanlar ve Yahudiler) sadece inanmak ve Allah'tan korkmak isteselerdi, tüm günahları affolunur ve cennete giderler. (...) Siz, Kitap sahipleri, size Rabbiniz tarafından bildirilenlere, Tevrat ve İncil'e riayet etmediğiniz sürece doğrulardan eksiksizsiniz. (...) Gerçekten Allah'a inanan ve doğru olanı yapan Hıristiyan ve Yahudiler korku ve üzüntü görmeyecekler. (...) Gerçekten (andolsun), Allah Meryem'in oğlu İsa'dır diyenler inanmayanlardır. (...) Meryem'in oğlu İsa sadece bir

peygamberdir, kendinden önce de peygamberler olduğu gibi. (...) Bulacaksın ki, tüm insanlar arasında Yahudiler ve Allah'a ortak koşanlar Müslümanlara en çok düşman olanlardır ve daha sonra bulacaksın ki Müslümanlara en çok yakın olanlar şöyle diyenlerdir: biz Hıristiyan'ız. Şu yüzdendir ki onların rahipleri ve keşişleri vardır ve onlar kibirli (büyüklük taslamazlar) değiller.

Kur'an, İslam'ın kutsal kitabı. (Sure 5, 66,69,70,73,76,83), Ludwig Ullmann'ın aktarımlarına göre, Leo W. Winter tarafından çıkarılmış yeni baskı, Münih 1959, S.99.

Q6. İslam'a İnanmanın Görevleri

İslam öğretisinde hadis derlemesi olan Sahih el-Buhari'den (810-870):

İbni Ömer'in anlattığına göre, peygamber şöyle demiş: İslam beş temel yükümlülük üzerine kuruludur: (iman göstergesi) "Allah'tan başka İlah yoktur", "Muhammed O'nun peygamberidir". Günlük ibadetler (günlük namazlar), şart olan zekât, Mekke'ye hac, ramazan ayında oruç tutmak.

Dieter Ferchl (Hrsg.), Sahih al Buchari, Nachrichten con Taten und Aussprüche des Propheten Muhammed, Stuttgart 1991,S.33.

Q7. Kadınların Hakları ve Yükümlülükleri

Kuran'dan:

Eğer peygamberin hanımlarından bir şey isteyecekseniz, örtülü (perdelenmiş) olduklarında isteyin. (...) Eğer onları onların babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları ya da kız kardeşlerinin oğulları, onların hanımları ya da köleleriyle duvaksız konuşurlarsa onları günahkâr saymayın. (...) Ey Peygamber hanımlarına ve kızlarına ve inananların hanımlarına söyle dışarı çıkarken örtülerini bedenlerinin üzerine örtsünler.

Kur'an, İslam'ın kutsal kitabı. (Sure 33 54,56,60), Ludwig Ullmann'ın aktarımlarına göre, Leo W. Winter tarafından çıkarılmış yeni baskı, Münih 1959, S.344.

1) Tabela şeklinde Muhammed'in hayatını yaz ve hayatındaki önemli noktaları (olayları) işaretle (VT). İsa'nın ve Muhammed'in hayatlarını karşılaştır. Nerede benzerlikler, nerde farklılıklar görüyorsun?

2) Muhammed'in İslam ile Yahudi ve Hristiyanlık arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünü tespit et (VT,Q5).

3) Müslüman sınıf arkadaşlarına Q6 ve Q7'de anlatılan görevlerin onlar için ne anlam ifade ettiğini sor (Q2'ye de).

2- İslam Yayılıyor

Mekke'nin ele geçirilmesinden sonra Arap askerleri fetih seferlerini inanılmaz bir şekilde devam ettirdiler. Yaklaşık 100 yıl içinde çok büyük bir imparatorluk elde ettiler ve bu imparatorluğa dinleri ve kültürleri aracılığı ile şekil verdiler. Muhammed'in haleflerinden birinin sorduğu bir soru Müslümanların ayrılmasına neden oldu. Bu durum nasıl oluştu?

Arap Fetih Seferleri

Muhammed 632 yılında öldüğünde Arap Yarımadası'nı ele geçirmişti. Onun ardından gelen vekil veya halifeleri Arap bedevilerinden oluşan ordularıyla seferlere devam ettiler. 730 yılına kadar İspanya'dan kuzey Afrika'ya ve orta doğudan neredeyse Çin'e kadar uzanan büyük bir alan fethedilmişti. Bu zorlu fetih seferli için Araplara güç veren neydi?

Kutsal Savaş

İlk noktada Arapları harekete geçiren dinin teşvik ediciliği idi. “Kendinizi Allah'ın yoluna adayın”, Muhammed böyle emretmişti. Böyle bir girişim İslam'ın yayılması için kutsal savaş olarak adlandırılır. Buna katılmak her Müslüman'ın görevidir. Fakat girişim işe de yarıyordu. Galibiyetten sonra ganimetten herkese bir pay vardı. Muhammed böyle öğretmişti: Eğer kim savaşta ölürse, kendisini masalsı bir mutluluğun beklediği cennete girecek. Bu Arapları ateşledi ve zaferleri için bir sebepti. Bunun diğer önemli bir sebebi de, kaybedenlerin eğer kendileri gibi tek bir Allah'a inançları ve kutsal kitapları var ise, kendilerine tâbi olmalarını kolaylaştırıyorlardı. Örneğin Hıristiyanlar ve Yahudilerde böyleydi. Onların dinleri İslam'ın akraba dinleri olarak görülüyordu. Vergi ödeme karşılığında kendi dinlerini ifâ edebilirlerdi ve halifenin koruması altında kalabilirlerdi.

Kutsal Savaş

Sıkça kullanılan Arapça cihad kelimesinin özellikle Müslüman olmayanlar tarafından tercümesi (fedakârlık-gayret, Allah içindir) manasındadır. Müslümanların cihad anlayışı herkesin kendi gayretiyle samimiyetle Allah'ın yasaklarına uyup Cennete girişi hak

edebilmeleridir. Buna İslam'ı silahla savunmak ve yaymakta dâhil edilebilir. Fakat cihad sadece bu şekilde anlaşılırsa Arapça kelimesinin asıl manasıyla buluşmaz.”

Sünniler ve Şiiler

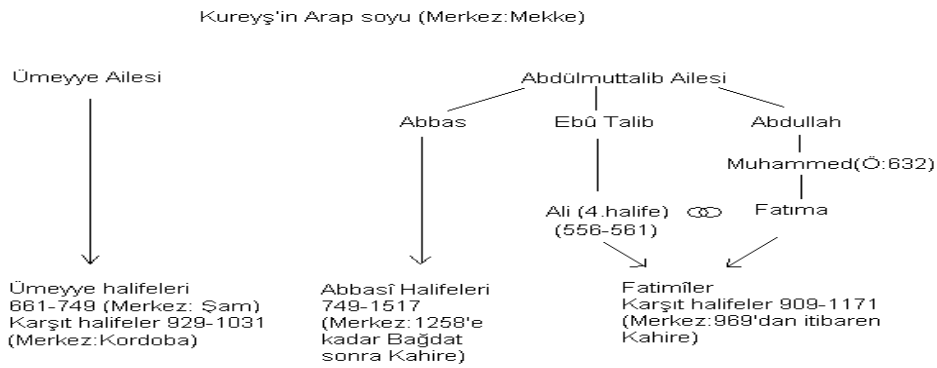
Muhammed haleflerini kesin belirlememişti. Halife Ali'nin iktidarıyla (656-661) bu konuda açık olarak kavgalar başladı. Ali'nin yanlıları –sonradan Şiiler olarak ifade edilen- sadece Muhammed soyundan gelenlerin halifelik makamına hak sahibi olduklarını düşünüyorlardı. Onlar için bu Muhammed'in kuzeni ve damadı olan Ali ve onun soyundan gelenlerdi. Müslümanların büyük bir çoğunluğu Sünnetlere uydular, bu yüzden adları Sünni'lerdir. Sünnet, peygamberin söylediklerinin ve yaşam alışkanlıklarının bir derlemesidir. Muhammed haleflerin Kureyş kabilesinden olması gerektiğini söyledi. Kanlı iç savaşlar İslam Dünyasının günümüze kadar bölünmesinin ve zayıflamasının sebebidir.

D1) Halifelerin Soyları: (656-1517)

Yeşil: Sünni Halifeler.

Kırmızı: Şii Halifeler

1538-1924 yılları arasında Abbasilerin takipçileri olan Osmanlı Sultanları 1517 Mısırın Fethi sırasında son halifeyi ellerine geçirerek Halife unvanına sahip oldular. 1924'ten beri artık Halife yok.

Q1) Şiilerin Sancağı

10 Ekim 680 Kerbela (Irak) savaşını hatırlatır. Ali ve Fatma'nın oğlu Hüseyin zafer ve hayatını Emevi halifelerine karşı kaybetmiştir. Bu güne kadar tüm dünyadaki Şiiler için

o gün derin üzüntü günüdür.

Türkler Kutsal Savaşı Yeniden Başlatıyorlar

1050 den sonra İslam fetih seferleri tekrar başlıyor. Bu kez Türk din savaşçıları tarafından. Türk göçebeler uzun yıllar Sir-i deryâ nehri ve Aral denizi kıyısında halife şehri Bağdat'ın komşusuydular. Kısmen İslamiyet'e geçtiler ve böylece Aral denizi kıyılarındaki Türk boylarında imparatorlara Kağan adı verildi. Bunlardan birisi olan Tuğrul Kağan halkıyla birlikte 1050 yılında halife ülkesi Bağdat'a girdi. Pers'i ele geçirdi ve dur durak bilmeksizin Bağdat'ı sıkıştırdı. 1055'te şehre girdi. Hatta Halife sonunun geldiğini düşünüyordu. Fakat Tuğrul, halifenin kendisiyle bir anlaşma imzalamasını istiyordu. Halife onu Sultan yapmalıydı (Türkçe iktidar sahibi). Halife boyun eğdi ve Tuğrul Kağan halife ülkesinin en güçlüsü oldu. Karşılık olarak Tuğrul Kağan halkı ile beraber Sünni İslam'ın yayılması için yapılan savaşı yeniden başlatacağına söz verdi. Bunu yaptı da: Türkler muzaffer bir şekilde Bizans İmparatorluğuna karşı Küçük Asya'ya girdiler. 1080 yılında boğaza ulaştılar. Hıristiyan Bizans'ının sonu gelmiş gibi görünüyordu.

D2) İslam Hükümdarlığının Yayılması, 7. yüzyıldan 15.yy. kadar

Burada İslam topraklarını gösteren bir harita yer almaktadır.

Q2) 842 yılında Bizanslılarla Araplar Arasında Savaş

842 yılında Bizanslılarla Araplar arasında cereyan eden savaşı anlatan 13. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış Bizans Gravürü.

A: Resimle ilgili iki kısa metin yaz. Biri Bizanslıların bakış açısından, diğeri de Arapların bakış açısından.

Q3) Muhammed'in "Allah Yolunda Fedakârlığı"

Kur'an'dan:

Yahudi ve Hıristiyanlardan Allah'a ve Kıyamet gününe inanmayan, Allahın ve Peygamber'inin yasakladıklarını yasaklamayanlara (..) karşı savaşın, taki tevazuyla zekâtlarını verene ve boyun eğene kadar. Eğer savaşa katılmazsanız Allah sizi ağır bir ceza ile cezalandıracak ve yerinize başka bir millet getirecek.

Savaşta eğer inanmayan (inkar edenle) biriyle karşılaşırsanız kellesini uçurun, onlara büyük bir mağlubiyet yaşatana kadar. Allahın dini için savaşanların ve ölenlerin emekleri kaybolmayacak. Allah onları çokça mutlu edecek ve cennetine alacak, onlara bildirdiği gibi.

Kur'an, İslam'ın kutsal kitabı. (Sure 9 29,39; 47 5-7), Ludwig Ullmann'ın aktarımlarına göre, Leo W. Winter tarafından çıkarılmış yeni baskı, Münih 1959, S.153,155,410.

Q4) Halife Ömer'in (634-644) Generali Ebu Ubeyde'ye Talimatı:

Allah'ın sana ganimet olarak bıraktığı toprakları oranın halkına bırak ve onlardan vergi al. Bırak toprakları ekip biçsinler, onların en iyi bildikleri odur ve bu konuda bizden iyidirler. Ne sen ne de Müslümanlar onları ganimet olarak göremez, çünkü aramızda barış yaptık ve sen onlardan vergi alıyorsun. “Tanrı bize Kuran’da bunu açıkça söyledi: ”Allaha ve son güne inanmayan, Allahın ve Peygamberinin yasakladıklarını tebliğ etmeyen Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı tevazuyla zekâtlarını verene ve boyun eğene kadar savaşın.” (...) Onlara vergiyi zorunlu kıl, ama onları köle yapma, Müslümanlara onları hor görmeyi, zarar vermeyi veya onların mülkiyetlerini sona erdirmeyi yasakla.

Bernard Lewis'in “Başlangıcından İstanbul’un fethine kadar İslamiyet” adlı kitabının 2. Cildinden alıntı, Zürih/Münih 1982, S.279.

1. 750'ye kadar İslam'ın nasıl yayıldığını göster ve doğuda ve batıda Arapların daha ileri gitmelerini önleyen Hıristiyan devletlerini say. Hatırla: 732 yılı sana ne anlam ifade ediyor?
2. Muhammed'in “Kutsal Savaş” emrini halife Ömer'inki ile karşılaştır ve iki açıklama arasındaki çelişkileri açıkla (Q3,Q4).
3. İslam fetih seferlerinin başarılı olmasının nedenlerini araştır (Q4, VT=konunun anlatıldığı parça).
4. İslam'ın Sünni ve Şii'ye ayrılması, yaklaşık 730'dan itibaren nasıl engellediğini açıkla (Q1,VT,D1). Neden ve kim tarafından 1050'den itibaren İslami Yayılmanın tekrar başladığını ve Avrupa için ne gibi sonuçları doğurduğunu açıkla (VT,D2).

5. Halife, Sultan kelimelerini açıkla (VT). Türk Sultanı ile Bağdat Halifesi arasındaki ilişkiyi tarif et (VT).

6. Arapça "Cihad" kelimesinin farklı anlamlarını bir araya topla (VT, kelime açıklaması, Q3,Q4). Din ve Savaşın sizin açınızdan nasıl bağlantılı olduğunu tartışın.

3- Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri

11. yüzyılın sonunda birçok ordu Filistin'e akın etmeye başladı. Hedefleri Kudüs'ü Müslümanların elinden almaktı. Sadece şövalyeler değil, fakirler ve çocuklar da yola koyulmuşlardı. Bu durum nasıl oldu? Onları uzak ülkelerde nasıl bir kader bekliyordu ve bu toprakların imparatorları buna nasıl tepki verdiler?

“Tanrı İstiyor!”

11. yüzyılda hacılar alışılmadık değillerdi. Fakat 1096/97 yılında binlerce kişi Kudüs'e yola çıktı-sadece hacı çantası ve sopasıyla değil, aksine silahlı bir şekilde. Türklerin Anadolu'yu fethetmeleri bir fırsattı. Bizans İmparatoru Papa II. Urban'dan yardım istedi. Bu onun işine gelirdi. Böylece batılı imparatora Avrupa'da kimin söz sahibi olduğunu gösterebilirdi. Ayrıca Papa Hıristiyanlığın savunmasında birlikte savaşarak çatışmaların bitmesini umuyordu. 1095 yılında Fransız Clermontun'da bir konuşmasında piskoposları ve asilleri o kadar etkiledi ki “Tanrı istiyor” diye bağırmaya başladılar. Çoğu hemen Müslümanlara karşı olan haçlı seferlerine katılmaya kendisini yükümlü kıldı.

Haçlı Seferi

Aslen Papa tarafından açıklanan Hıristiyanların “Kutsal Savaşı”. Hıristiyan inancının savunulması ve yayılması için hak savaşı olarak görülüyordu. Haçlı seferinde ölen, şehit kabul ediliyor ve göğe gidiyordu. Haçlı Seferleri Filistin'deki ve İspanya'daki Müslümanlar dışında ayrıca Baltık topraklarında yaşayan Hıristiyan olmayanlar ve Kilisenin yasak ve öğretilerine uymayan Hıristiyanlara karşı yapılmıştı. Batı medeniyeti ve demokrasinin savaş yoluyla yayılmasını haklı çıkarmak için günümüzde o kelimenin tekrar kullanılması tartışmalı.

A: Bugün Hıristiyan bir devlet adamının İslam Teröristlerine karşı verilen savaşı “haçlı seferi” olarak tanımlamasını akıllıca buluyor musunuz? Tartışınız.

Fakirlerin ve Şövalyelerin Haçlı Seferleri

Vaizler konuşmayı rüzgâr hızıyla yaydılar. Sıradan halk bile konuşmadan o kadar etkilenmişti ki, hemen yola koyuldular. Çünkü papa onlara iyi bir ganimet, daha iyi bir hayat ve eğer ölürlerse günahlarının affedileceği sözünü vermişti. Fakat bazıları haydut

gibi Rhein yakınlarında bulunan şehirlerdeki Yahudi bölgelerini yağmaladılar, yaktılar ve şehir halkını öldürdüler. Böylece İsa'yı idam ettiren Yahudilerden onun intikamını aldıklarını umuyorlardı.

Fakat bu onların yağmalama hırslarının yanında hiç gerçekçi görünmemişti. Yağmalamalar ve kanlı çarpışmalar fakir haçlı seferlerinin durmadan devam edeceğine işaret ediyordu.

Seferler Konstantiniye'yi terk ettiğinde Bizans imparatoru rahat bir nefes almıştı. İznik'te sefer yolcuları Türk ordusu tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Şövalyeler kendilerini özenle sefer yolculuğuna hazırlıyorlardı. Bouillon'lu Gottfried, Flandern'li Robert, Toulouse'li Raimund, Tarent'li Boemund prenslerinin idaresi altında farklı yollardan Konstantiniye'ye gittiler. Orada Bizans imparatorunu övdüler, onu ele geçirilecek toprakların efendisi olarak görmek için...

Haziran başında 1097'de Haçlı Şövalyeler Küçük Asya'yı ele geçirmeye başladılar.

Şanslarına duyduklarına göre, Türk beyleri birlik olup savunma yapmıyorlardı ve fakirlerle olan tecrübelerinden şövalyeleri de küçük görüyorlardı. Buna rağmen Haçlı Şövalyeleri ancak 15 Temmuz 1099'da Kudüs'e saldırabildiler.

Q1) Haçlı Ordusu

Kalyonlara (sağ) ve gemilere (sol) yükleniyor. İtalyan sahil şehirleri Piza, Cenova ve Venedik gemileri Avrupa ve Filistin arasındaki insan ve eşya ticaretine hükmediyorlardı. Bu, bu şehirlere inanılmaz servet kazandırıyor, Fransız minyatürü, 1350

B: Katılımcıların katılım nedenlerini göster: Bizans İmparatoru, Papa, Fakirler, Şövalyeler

Haçlı Devletleri

Fetihlerini garantilemek için sefer yolcuları birçok devlet kurdu. En büyüğü ise Kudüs krallığıydı. Müslümanların çoğu öldürüldüğü ve sürüldüğü için yerel halk

Suriyeli Hıristiyanlardan oluşuyordu. Politik gücü prensler ve şövalyeler yürütüyordu. Müslümanlar için hepsi Frenklerdi, çünkü çoğu Fransa'dan geliyordu.

Doğuda sefer yolcuları birçok yeni şey öğrendiler, örneğin kanalizasyonlu şehirler, akarsulu ve ekli (birleştirilmiş) sokaklar. Kim daha uzun kalırsa kıyafet ve beslenmede de kısmen uyum sağlıyordu. Yerlilerle gerçek iletişimi çok az kişi sağlamaya çalışıyordu. Yan yana yaşıyorlardı, birlikte değil. Birçok hacı ve sefer yolcusu çok az duruyordu kutsal topraklarda ve bir an önce Müslümanlara karşı yapılan savaş için adaklarını adamak istiyorlardı. Çoğunlukla yerlilere saldırırlardı, onlarla huzur içinde yaşamaya çalışmak yerine.

Ruhani Şövalye Orduları

Yeni kurulan devletleri savunmak için ruhani şövalye orduları oluşturuldu, bunların üyeleri bu ülkede kalıyorlardı. Keşişler gibi şövalyelerde varlıksızlığı, bekârlığı ve itaatkârsızlığı övüyorlardı. Onların görevleri hasta hacılara bakmak ve Müslümanlara karşı savaşmaktı. En önemli tarikat tapınaklılardı (1130'da inşa edildi, ilk oturumda ismi verildi; Filistin Tapınağı), Johanniter'ler (1155) ve Alman Tarikatı (1191).

Haçlı Devletlerinin Sonu

Mısır sultanları doğudaki İslam güçlerini Frenklere karşı toplamayı başardıklarında haçlı devletleri baskı altına girmişlerdi. Sultan Selahaddin 1187 de Kudüs krallığını ele geçirdi ve haçlı devletlerini ufak bir kıyı çizgisine sıkıştırdı. Bunun sonrasından gelen altı haçlı seferi hiçbir şey değiştirmede. 1291'de sultan el-Eşref son haçlı seferi şehri Akkon'u ele geçirdiğinde bu haçlı devletlerinin sonu olmuştu.

Bizans'ın Sonu

Bunun sonucunda Bizans ülkesi Hıristiyan dünyasının kenarında kalıyordu. 1350 yılında başkenti Konstantiniye Türkler tarafından kuşatıldığında Bizans'ta geriye nerdeyse hiçbir şey kalmamıştı. 1453'te Konstantiniye Türkler tarafından fethedildi ve Türk topraklarının başkenti İstanbul olarak adı değiştirildi. Hıristiyan ve İslam dünyası arasındaki sınır balkanlara kaymıştı.

Q2) İmparator Barbarosso'nun Ölümü

3. Haçlı seferi sırasında Saleph nehrinde, Sakson dünya tarih eserinden minyatür,1280

Q3) 15 Temmuz 1099'da haçlılar Kudüs'ü ele geçiriyor. Fransız Gravürü,13.yüzyıl.

Q4)1099 Kudüs'ün Alınmasına Dair Haberler

a) Hıristiyan Bir Tanık:

Şehre giren sefer yolcuları, dinsizleri Salomo Tapınağına kadar takip ettiler, orada bizimkiler bütün gün boyunca en kızgın savaşlarını verdiler ve tapınağı onların kanlarına buladılar. Bizimkiler dinsizleri yere serdikten sonra birçok kadın ve erkeği aldılar, kafalarına göre kimini öldürüp kimilerini hayatta bıraktılar. Sonra bütün şehri talan edip at, altın, gümüş ne varsa çaldılar. Zengin evleri yağmaladılar. Sonra mutluluktan ve sevinçten ağlarcasına gidip kutsal mezara zaferleri için İsa'ya teşekkür ettiler. Ertesi gün bizimkiler tapınağın çatısına tırmanıp kadın ve erkeklerin kellelerini uçurdular. (...) Hiç kimse daha önce dinsiz bir milletten böylesine benzer bir kan gölü ne gördü ne de duydu.

Zit.nach:Regine Prnoud (Hrsg.),Die Kreuzzüge in Augenzeugenberichten, 5.Aufl., München 1980, S.101f.Bearb.d.Verf.

b) 1231, Bir Müslüman Tarih Yazarı:

Yerlileri öldürürken Frenkler bir hafta Kudüs'te kaldılar. Frenkler El-aksa camiinde 70000'den fazla insan öldürdüler, bunların arasında birçok din hocaları ve hayattan elini eteğini çekmiş kendisini dine adanmış sofular vardı. Kubbe tüs-sahra'dan 40'tan fazla gümüş şamdan çaldılar, her biri 3600'den fazla drahmi eder, büyük bir gümüş şamdan, 40 yarım kilo ağırlığında, ayrıca 150 küçük şamdan ve 20'den fazla altın ve daha ölçülemeyecek ganimet. Kaçaklar ramazan ayında Bağdat'a ulaştılar. Halifenin kalem odasında Müslümanların kutsal şehir Kudüs'te yaşadıkları anlatıldığında herkes gözyaşlarına boğulmuştu: erkekler öldürülmüş, kadın ve çocuklar esir alınmış ve her şey yağmalanmıştı. Yaşadıkları bu büyük uğursuzluk yüzünden oruçlarını bile bozmuşlardı.

Zit. nach: Francesco Gabrieli(Hrsg.),Die Kreuzzüge aus arabischer Sicht, München 19076,S.49f.Bearb. d.Verf.

Q5) Kritik Hıristiyan Sesi

Radulfus Niger, İngiliz din adamı, silahlı din savaşı üzerine, 1188:

Müslümanlar öldürülebilir mi? Tanrı onlara Filistin'i verdiği için mi? Tanrı diyor ki: ben günahkârın ölümünü istemiyorum. Müslümanlarda bizler gibi aynı şeyden yaratılmış insanlar. Onlar kesinlikle bizim ülkemizden atılmalılar, çünkü tüm kanunlar kaba kuvvete kaba kuvvetle cevap vermeye izin veriyor, ama adil bir savunma sınırları içerisinde. Yinede tanrının sözleriyle ikna edilmeliler, böylece zorlama olmadan kendi istekleriyle doğru dine gelirler. Çünkü tanrı zorbalıktan nefret ediyor. Kim tanrının dinini zorla yaymaya kalkarsa tanrının dinini terk etmiş olur.

Papa, tanrının yeryüzündeki vekili, ruhani ve dünyevi kişileri haçlı seferlerine çağırıyor ve onlara tüm günahlarının bağışlanacağını bildiriyor. Ben onun muhakeme gücünü tartışmaya yeltenmiyorum. Fakat ben şuna inanıyorum, herhangi bir kanın dökülmesi, hele bir de insan kanı, hiçbir zaman günahları affettirmez.

Zitnach: Georges Tate, Die Kreuzritter, 6. Auf., übers.von Patrick Brauns, Ravensburg 1994, S.173. Bearb.d.Verf.

Parça Kaynakları Aramak: Bir Konuşma

Konuşmalar parça kaynakların farklı bir çeşididir. Bu konuşmaları yapanlar genelde politikacılar ya da kumandanlar, kendi ticaretlerini yapan insanlar ya da kendi planları için başkalarını kullanan insanlardır. İnsanların bu konuşmadan haberi olması için duyurulması gerekir. Günümüzde bunun için radyo, televizyon ya da internet kullanılır. Haçlı seferleri sırasında konuşmaları yapanlar genelde vaizlerdi. Dinleyenleri etkileyebilmek için genelde konuşmaları güçlü bir şekilde abartırlar. Dost ve düşman, iyi ve kötü gibi siyah beyaz boyama da karşı karşıya getirilir. Düşman özellikle daha korkunç ve kötü gösterilir. Eğer çağrıya uyarlarsa, insanlara tüm dileklerinin ve umutlarının gerçekleşeceği sözü verilir. Kim buna karşı gelirse, yanlış kabul edilirdi.

Böyle konuşmalar kriz ve savaş dönemlerinde çok sık olur. Bunlar tek taraflı görünüm ve eyleme yol açtığı için, bunları kritik görmek iyi. Bunu ünlü bir örnekte görebilirsin.

Q6) Papa en yüksek Ordu komutanı olarak 1095'te Fransız şehri Clermont'da prensler ve piskoposların önünde ruhaniler meclisinin sonunda haçlı seferine çağırıyor.

Bir gravürden bir bölüm, 1490. Gerçekte çağrı açık alanda büyük bir kalabalık önünde yapıldı.

Q7) 27 Kasım 1095 Papa 2. Urbanın Clermont'daki Çağrısı

1107 Bir Dinleyici, Reims'lı Keşiş Robert Bildiriyor:

Siz Frenk halkı, siz Alplerin kuzeyindeki halk, sizler tanrının en sevgilileri ve tanrı tarafından seçilmişlersiniz. Konuşmamız sizin için. Sizleri ve tüm inananları kapsıyor. Kudüs'ten ve Konstantiniye'den kötü haberler geldi. Yabancı bir halk, tanrısız bir topluluk, oradaki Hıristiyanları ele geçirdi, öldürdü, yaktı, yağmaladı, esirleri kendi ülkelerine götürdü. Tanrının kiliselerini yıktılar, minberleri kirlettiler ve devirdiler. Sizden başka kimsenin görevi değil, bu yapılanların intikamını almak ve ülkeyi kurtarmak. Buradaki ülkeniz dar ve çok fazla insan var. Huzurlu bir hayat ve çiftçilere yeterli besin sağlamıyor. Bu yüzden karşılıklı savaşıp birbirinizi öldürüyorsunuz. Artık durun. Gidin tanrısız halkın elinden ülkeyi alın ve sizin yapın. Kudüs dünyanın orta noktası, en verimli topraklara sahip Kudüs sizin onu kurtarmanızı bekliyor. Hadi yola koyulun. Günahlarınız affolunacak ve sonsuz şöret gökyüzünde sizi bekliyor.

Georges Tte, Die Kreuzritter, übers. Von Patrick brauns, Ravensburg 1993, S. 136,

137. Bearb.d. Verf.

Çalışma Metodu

1- Betimleme

Her metin kaynağında olduğu gibi şu soruları sormalısın:

- Parça ne hakkında? Tema ne, içerik ne?
- parça ne zaman ortaya çıkmış? Yazarı kim? kime hitap ediyor?

Hangi durumda ve neden yapıyor bunu?

-bilinmeyen kelimelere bak.

2- Araştırma

Tek tek açıklamaları veya anlam bölümlerini al ve yazarın dinleyicilerini nasıl etkilemeye çalıştığını bul:

- yazar gerçekleri mi söylüyor yoksa sadece düşüncelerini mi?

- yazarın amacı ne? Her açıklamayı şu kavramlara göre sırala "bir şeyleri haklı çıkarmak", "istenmeyeni kınamak", "isteneni övmek", "korkuları, beklentileri, dilekleri uyandırmak".

3-Yorum

Konuşmanın etkisini şu soruları sorarak kontrol et:

Konuşmacının takipçisinde bu açıklamalar nasıl hisler uyandırabilirdi? (örneğin Hıristiyan şövalyede)

- hangi açıklamaya düşman karşı çıkardı? (Örneğin Müslüman)

- hangi açıklamaları şüpheli, abartılı ve siyah beyaz boyama olarak görürdün?

Şu örnek Urban'ın çağrısını nasıl betimleyebileceğini gösteriyor:

Betimleme

2. Urban papazlara, prenslere, şövalyelere ve halka sesleniyor. Asilleri ve halkı Kudüs'e haçlı seferine kazanmak istiyor. 1095'te Urban Clermont'daki konseye yapılan ziyaretçi akınına kullanıyor. Böylece onu çok kişi duyabilirdi. Yani bu açık bir çağrıydı. Papa bu çağrıyı yaptı fakat Reims'li keşiş Robert 12 yıl sonra yazıya geçirdi.

Araştırma

Müslüman ordusunun Konstantiniye'yi tehdit ettiği haberi doğrudu. 2. Urban dinleyicilerini haçlı seferinin gerekliliğine inandırmak için onlara, tanrı için değerli olduklarını söylüyor. Bu yüzden de onun için savaşmalıydılar. Tanrısız ve yabancı bir halkın Hıristiyanların topraklarını ele geçirdiğini, Hıristiyanları takip ettiğini ve öldürdüğünü, kiliselerini yıktığını söyleyerek korkularını uyandırıyor. Aynı zamanda tanrının günahlarını bağışlayacağını söyleyerek beklentilerini artırıyor. Bu şekilde bir haçlı seferi başlatıyor.

Değerlendirme ve Yorumlama

Dinleyiciler gerçekten çok değerli olduklarına inanıp savaşa gidebilirlerdi. Müslümanlara karşı tanrısız denerek kışkırtılıyorlar. Bu tersine dönebilir, doğru

olmadığı anlaşılabilir, çünkü onlar da Tanrıya ibadet ediyor. Frenkleri seçilmiş halk ve Müslümanları tanrısız göstermek siyah beyaz boyamadır.

C: Çağrıya yönelik Müslüman açısından bir cevap yaz.

Q8) Müslüman askerleri Hıristiyanları öldürüyor, kiliseleri yağmalıyor ve onları lekeliyor.

Haçlı seferlerinin başında nefret propagandaları sözlü ve resimli olarak tüm Avrupa'ya yayıldı, haçlı seferlerinin doğruluğunu artırmak için, Fransız Minyatürü, 1325 dolayları.

Q9) Haçlı Seferlerinin Hedefi Kudüs

Kudüs şehri Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar için kutsal sayılıyor. Burada Yahudiliğin merkezi olan tapınak duruyordu. 70 yılında Romalılar tarafından yıkıldıktan sonra Yahudilerin gelip burada her gün dualar ettikleri bir "isyan duvarı" geriye kaldı. Hıristiyanlar için Kudüs İsa'nın öldürüldüğü, gömüldüğü ve gökyüzüne çıktığı yer.

Kubbe tūs-sahra (altın kubbe) Müslümanlara peygamber Muhammed'in miraca çıktığı, İsa'yı, Musa'yı ve İbrahim'i gördüğü yeri hatırlatıyor.

Q10) Haçlı Seferi Devletlerinden Sıradan Bir Gün

Orada yaşayan bir sefer yolcusunun gözünden:

Batılıydık ve doğulu olduk, Romalı ve Frenk olanlar Filistin'in yerlisi oldu. Reims'da ya da Chartres'te oturanlar şimdi Tyrus ve Antiocheia'yı memleketleri görüyor. Biz doğduğumuz toprakları çoktan unuttuk. Bazılarının evleri ve hizmetçileri var. Bir başkası kendi ülkesinden olmayan, aksine Suriye veya Ermeni veya hatta eski bir Müslüman olan, vaftiz edilmiş bir kadınla evlendi; farklı dilleri konuşuyorlar ve birbirlerini anlamaya çoktan başladılar bile. Farklı diller artık birlik oldu ve güven en uzaktan geleni bile birbirine yaklaştırıyor.

Q11) Bir Müslüman'ın Gözünden Kutsal Topraklarda Frenkler:

Kısa zamandır burada oturan Frenklerin hepsi, uzun zamandır burada yaşayan Frenklerden daha vicdansızlar. Örneğin: Kudüs'ü ziyarete geldiğimde arkadaşlarım olan tapınak askerlerinin himayesindeki el-Aksa camiine gittim, ibadet etmek için. Tam ibadetime

dalmıştım ki bir Frenk geldi, üstüme atladı ve başımı doğuya çevirdi, şöyle söyledi: "böyle ibadet edilir." Tapınaklılardan bir grup onu aldı ve dışarı attı. Sonra benden özür dilediler ve dediler ki: "O bir yabancı, çünkü Avrupa'dan yeni geldi. Daha hiç doğuya doğru ibadet edilmediğini görmedi."

*Hıristiyan Avrupa'da Kudüs'e (Doğuya) doğru, Müslüman Mekke'ye doğru ibadet ediyordu.

Q10 und Q11 zit. Nach: Regine peernoud (Hrsg.), Die Kreuzzüge in Augenzeugenberichten, 5.Aufl.,München 1980,S.125 und 131.

1. Haçlı seferlerinde kimin avantajlı kimin dezavantajlı olduğunu açıkla. (VT,Q1)
2. Kudüs'ün alınmasıyla ilgili haberleri karşılaştır. (Q4a,Q4b) Nerelerde ayrılıklar olduğunu ve nerelerde birbirlerini tamamladıklarını açıkla.
3. "Tanrı gerçekten istiyor muydu?" Ren nehri ve Kudüs'teki olaylara karşı pozisyon al. (VT) Cevabında, Q5'e de deyin.
4. Papa'nın Haçlı seferi çağrısında açıkladığı nedenler ve amaçlarla (Q7), VT' de bulunanları karşılaştır.
5. Bugünkü bir Avrupalı Hıristiyan ile doğuda bir Müslüman arasında bir diyalog oluşturun: Haçlı seferleri Avrupa ve Doğu arasındaki ilişkileri nasıl etkiledi?

4- Avrupa İslam Kültürüyle Karşılaşıyor

Bugün kim İspanya ve Sicilya'yı ziyaret ederse İslam kültürünün etkileyici delillerine rastlayabilir. Onlar oraya nasıl geldiler? Neyi hatırlatıyorlar?

İslam Avrupa'sı

İspanya ve Sicilya Avrupa'nın bölümleriydi, kısa süre Müslümanların hâkimiyeti altında kaldılar. Hatta İspanya'da halifelik oluşmuştu. Her iki ülkede de Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler birlikte yaşıyorlardı, fakat ikisinde de Hıristiyanlar sayıca fazlaydı. Gerilimsiz olmuyordu fakat karşılıklı toleransın ve öğrenmenin de örnekleri vardı. Bu sırada Müslümanlar uzun süre veren taraf oldu.

Arap Biliminin Ortaya Çıkışı

700 yılında Araplar, Kuzey Afrika ve orta doğuyu ele geçirdiklerinde ellerine birçok Asya ve Yunan yazıları geçti. Onları Arapçaya çevirmek için Halife el-Me'mun Bağdat'ta "Bilim Evi"ni araştırma merkezi yaptı. İspanya'da ve Sicilya'da da örneklerinin yapılmasına ön ayak oldu. Ülkenin her yerinden ve her dinden bilgeler burada birlikte çalışıyorlardı, sadece beceri önem taşıyordu. Bilgelerin en azı gerçek Araplardı. Herkes Arapça konuştuğu için 1200 yılına kadar Arap biliminin temsilciliğini yaptılar. Aritmetiği getirdiler, cebirin temelini oluşturdular, gezegen hareketlerinin hesaplarını kolaylaştırdılar ve dünyanın temel girişinin hesaplarını da kolaylaştırdılar. Tıpta kan dolaşımıyla ilgili yeni tespitlerde, hastalıkların teşhisinde ve ağrının dindirilmesinde katkı sağladılar. Teknik apareyler, örneğin operasyonlar ya da gemilerin yüksek denizde duruş şekilleri Arap bilgeleri tarafından bulunmuştu.

Avrupa İçin Vitrin

İspanya ve Sicilya İslam kültürü Avrupa kültürü için vitrin olmuştu. Avrupalı Hıristiyanlar burada İslam sanatını ve doğu kültürünü okullarıyla, kütüphaneleriyle, hamamlarıyla ve hastaneleriyle öğreniyorlardı. Toledo ve Cordoba'da 11. yüzyılda Hıristiyan krallarının Müslüman beylerini sıkıştırmalarının ardından geride kalan tercüme ve araştırma merkezleri vardı. Şimdi Yunan ve Arap yazılarını Avrupa bilim dili olan Latinceye çeviriyorlardı. Kimileri 1200 yılında yapılmış bazı üniversiteler, Solerno ve Montpellier'deki tıp fakülteleri, ünlerini Arap bilimine borçluydular.

A: “Arap Biliminin“ ne anlama geldiğini açıkla.

B: Arap öğretilerinin yüksek performans gösterdiği dalları listele ve örnekler ver.

C: Kralın neden Hıristiyan bilgini yerine Arap bilgini seçtiğini düşünebiliyor musun ve neden bir Astrolog bilgini buna dâhil?

Q1 Arap Doktorlar

Norman Kralı Sicilyalı Wilhelm ölüm döşeginde (1166-1189), 1196’da çizilmiş tarihi eser olan resimlerden bir parça.

Sol taraftaki resimde bir doktor idrara bakıyor; Ortadaki resimde bir astrolog horoskopu (yıldız haritası) hazırlıyor; Sağ taraftaki resimde cenaze töreni.

Q2 Grenada’da Alhamra’daki Aslan Mahkemesi

1250-1492 başkent ve son Müslüman imparatorunun oturduğu yer, bugünkü görünümü. Alhamra hala en güzel yapıtlardan olan zengin işlemeli binalarıyla ve odalarıyla bilinir. İslamiyet’te Allah’ı ve Muhammedi çizmek yasak olduğu için İslam sanatçıları süs eşyalarının yapımında büyük bir başarı gösterdiler. Bunda Arap yazısı da kullanıldı.

Q3 İspanyadaki Hıristiyanlar Arasında Arap Kültürü

9. yüzyılda Cordoba’da bir Hıristiyan Bildiriyor:

Birçok din kardeşim Arap şiirleri ve masalları okuyor. Tanrı bilimcilerin ve filozofların yazıtlarını çalışıyorlar, onları alt etmek için değil Arapçada kendini nasıl daha doğru ve daha ustalıkla ifade edebileceklerini öğrenmek için. Bugün kutsal kitap hakkındaki Latince yorumları ruhani olan biri dışında hangi Hıristiyan okuyor? Tüm genç Hıristiyanlar, gereken yeteneğe sahip olmalarına rağmen sadece Arap dilini ve edebiyatını biliyorlar. Arap kitaplarını okuyorlar ve hevesle çalışıyorlar, kütüphanelerine birçok kitaplarını koyuyorlar ve bu edebiyat dikkate değer diyorlar. Buna karşın onlara Hıristiyan kitaplarından bahsettiğinde, bu kitapların okunmaya değer olmadığını iddia ederler. Hıristiyanlar dillerini bile unuttular. Binlercesi arasından bir tanesi doğru düzgün Latince mektup yazamaz.

Zit. nach: Sigrid Huke, Allahs Sonne über dem Abendland, Frankfurt/Main 2001, S.338.
Bearb.d.Verf.

Q4) İspanya'daki Müslümanlar Arasında Hıristiyan Kültürü

1377'de bir Müslüman bildiriyor:

Yenilen bir kişi her zaman galip geleni giyinişi, görünüm ve diğer yaşam formları ve alışkanlıkları ile birlikte taklit eder. Şu yüzdendir ki, yenilen kişi yeneni mükemmel kabul eder. Ya o kişiyi ondan korktuğu için mükemmel görüyor veya yanlış bir şekilde düşmanının zaferinin güçlü imparator tarafından değil de o kişinin mükemmel yaşayış tarzı ve alışkanlıklarından olduğunu sanıyor.

Bu yüzden yenilen kişinin ihtiyaçlarında, giyim stilinde, binek hayvanlarında ve yaşam tarzında yeneni taklit ettiği izlenebilir.

Bu o kadar ileri gidiyor ki komşu topluluk tarafından hükmedilen bir toplulukta savaşta yenilmemelerine rağmen büyük bir bölümünde özenmeler ve taklitler görülüyor. Bu günümüzde el-Endelüs'te (İspanya'nın Arapça ismi) söz konusu. Orada Müslümanlar Hıristiyan halkının kıyafetini, dış görünüşünü ve birçok alışkanlık ve yaşayış şekillerini benimsiyorlar, hatta evlerinin duvarlarını resimlerle süslüyorlar. Zeki ve dikkatli bir izleyici daha da güçlenen Hıristiyan hâkimiyetinin işaretlerini görebilir.

* İslam'da resimle tasvir etmek yasaklanmıştır. İbn Haldun, *Mukaddime*, Leipzig 1992, S.96-97. Bearb. d.Verf.

1. İspanya ve Sicilya'nın Hıristiyan Avrupa'sı için İslam sanatı ve biliminin bir vitrin ve karşılaştırma devletleri olmasını açıkla. (VT,Q2,Q3)

2. Q3 ve Q4 siyasetin kültür üzerine etkisi hakkında ne diyor? 9. yüzyıl ve 1377 kültürleri arasındaki değişikliğin nasıl meydana geldiğini açıkla. (VT).

5 - Haçlı Seferleri - Büyük Bir Başarısızlığın Politik Sonuçları?

Haçlı seferlerinin önemli ölçüde kültürel sonuçlarından daha önce bahsedilmişti. Peki ya politik sonuçlar neler? Bu savaşların İslam dünyasını geriye götürmede nasıl etkileri oldu? Burada fikirler tamamen birbirinden ayrılıyor. Haçlı seferi kelimesi çok şüphe uyandırdı. Onu kullananlar, buna hakları olduğunu ve itiraz kabul etmeyen daha büyük bir görevin söz konusu olduğunu iddia ediyorlar.

Günümüzde politikacılar haçlı seferlerinden bahsedecek olurlarsa büyük bir muhalefeti hesaplamalıdır. Papa II. Johannes Paul, 2000 yılında, resmi bir şekilde, Hıristiyanlar adına yapılmış haçlı seferleri için özür diledi.

Q1 İngiliz Tarihçi Steven Runciman Haçlı Seferleri Tarihi Hakkında

Tarihe bir bütün olarak baktığımızda tüm haçlı seferleri olayı sadece büyük bir başarısızlıktır. Birinci haçlı seferinin bir mucizeye dayanan başarısı Frenk devletlerinin kurulmasına yol açtı ve yüzyıl sonra, tam her şey yok olacakken, üçüncü haçlı seferi askerlerinin büyük cesareti onları yıllarca daha ayakta tuttu. Fakat küçük yoksul krallık Kudüs ve onun kardeş-prenslikleri onca azim ve coşkuya karşılık çok küçük ve zayıf bir sonuçtu. Üç yüzyıl boyunca Avrupa'da bir gün kutsal topraklara ulaşmayı büyük bir şevkle istemeyen neredeyse hiçbir iktidar sahibi yoktu.

Kutsal savaşın İslamiyet ruhu üzerindeki etkileri daha da zararlıydı. Sadece vahiyler üzerine kurulan her din inanmayanlara karşı mecburi olarak bir aşağılamada bulunmak zorunda. Fakat İslam başlangıçlarında hoşgörüsüz değildi. Muhammed kendisi, Yahudi ve Hıristiyanların kısmen vahiyler aldıkları ve bu yüzden onlara uyulamayacağı görüşündeydi. Haçlılardan önceki halifeler zamanında Hıristiyanların Arap toplumunda saygın bir rolleri vardı. Frenkler tarafından dayatılan kutsal savaş bu güzel ilişkileri mahvetti.

Q2 Haçlı Seferlerinin İslam Dünyasındaki Sonuçları

İslami çalışmalar yapan bilim adamı Bernard Lewis Hıristiyan ve Müslümanların ilişkileri hakkında:

Haçlı seferlerinin iki yüzyıl boyunca hükmettikleri toprakların büyük bölümlerindeki etkileri şaşırtıcı derecede azdı. Bu devletlerde baskın olanlar, azınlıklar içerisinde hiçbir

zaman sayıca fazla olmayan batı Avrupalı Katoliklerdi. Halkın çoğu yerli Müslümanlardan, çeşitli doğu kiliselerinden gelen Hıristiyanlardan ve bazı Yahudilerden oluşuyordu. Haçlıların geri çekilmesiyle Müslümanlar aralarındaki siyasi birliği ve toprak birliğini kolaylıkla yeniden topladılar. Fakat haçlı seferleri kalıcı bir iz bıraktı. İslam devletlerindeki Müslüman olmayanların durumu kötüleşmeye başladı. İslam ve Hıristiyanlık arasındaki savaş sonucu oluşan acılar, bir zamanlar Müslüman ve Hıristiyan toplumunun karışık olduğu bölgelerde Hıristiyan idareciler güvenlikleri için Hıristiyanlığı ön planda tuttular ve Hıristiyan kralları ve başrahipleri Müslümanları takip ettirip izletmeleri, sonuç olarak Müslümanlar idareyi ellerine geçirince Müslümanların tarafını tutmaya yol açtı. Bu dönemden itibaren Müslümanlar ve tebaaları olan Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki ilişkiler daha mesafeli ve genellikle zor olmaya başladı.

Q3 Aslan Yürekli Richard ve Selahaddin Eyyubi arasındaki Düello savaşını anlatan bir resim.

Q4 4. Haçlı Seferi Sırasında 1204 Yılında Konstantiniye'nin Alınmasını Anlatan Bir Minyatür

14. yüzyılda Geoffroy de Villehardouin tarafından yapılan haçlı seferlerini anlatan minyatür.

Kutsal topraklara yapılacak haçlı seferi için yapılan finansal yanlış hesaplamalar ve zengin ganimet umutları 4. Haçlı seferinin kutsal topraklarla değil de Hıristiyan Bizans topraklarıyla alakalı olmasına yol açtı. Konstantiniye'deki Taht karışıklıkları ve finansal vaatler de cabasıydı. Haçlılar şehre daldılar ve halka korkunç vahşetler uyguladılar. Şehir yağmalandı: Böylece Venedik'e Aziz Markın oradaki at heykelleri yapıldı. Hıristiyanların Hıristiyanlara yaptıkları bu vicdansız haçlı seferi haçlı seferi fikrine çok zarar verdi ve zaten bulutlu olan Roma ve Yunan Ortodoks kilisesi arasındaki ilişkileri daha da zorladı.

Q5 Süregelen Konu Haçlı Seferleri?

Suriyeli Alman sosyal bilim adamı Bassam Tibi haçlı seferlerinin anlamı hakkında:

Müslümanlara tarihi miras olan cihadın ve Avrupalılara tarihi miras olan haçlı seferi anlayışının, Avrupalılar ve Müslümanlar arasında nasıl köklü olduğu anlaşıldı. Avrupalıların Müslümanlara olan belirgin küçümsemeleri eski yaraları yeniden açıyor. Böylece Müslümanlar Almanlar tarafından ciddiye alınmıyor. Müslümanlar buna korku ve saldırganlık dolu tepki veriyor ve bunu Almanların medeni serbestliğini aşağılamayla karşılıyorlar. Genel olarak İslam devletlerindeki Avrupalıları aşağılama duygusunun nedenleri, Avrupalıların kadınlarını başka erkeklere karşı korumamaları, karı-koca bağlılık değerlerini göz ardı etmeleri, şereflerini korumamalarıdır. Bu önyargıyı Müslüman haçlı seferleri tarihçilerinde bile görebiliyoruz. Öz-değer (iffet) Müslümanlarda maddi başarıdan daha üstündür.

Bugüne kadar haçlı seferleri İslam dünyasında süregelen konu oldu. Avrupa'nın yayılımı ve sömürge hareketleri genel olarak haçlı kulesi/salibiye olarak tarif edilir.

Özellikle 1991 deki körfez savaşı toplu olarak yedi haçlı seferlerinin doğrudan devamı olarak kabul edilir. Bunu takip eden Müslümanlara karşı yapılan tüm savaşlar, Bosna'da veya Çeçenistan'da olsun, haçlı seferi olarak damgalanır.

1 - Richard Löwenherz ve Selahaddin arasındaki ikili savaşı tam olarak açıkla (Q3). Hıristiyan ressam Sultanı ve Richard Löwenherz'i nasıl canlandırmış? Bu resim izleyici üzerinde nasıl bir etkiye sahip olmalı?

2 - Üç bilim adamının haçlı seferleri sonuçları hakkındaki yazılarını anahtar kelime halinde özetle (Q1,Q2, Q3). Karşılaştır: Haçlı seferlerinin Avrupa ve İslam dünyası üzerine nasıl etkileri oldu?

3 – “Haçlı seferleri” ve “Irak” kelimelerini internette araştır. Araştırman hakkında kısa bir yazı yaz.

4 – Haçlı seferlerinin sonuçları günümüzün bakış açısıyla nasıl değerlendirilebilirdi özetleyici bir yargıda bulun.

4- Bir Metin Analizi

Birinci Haçlı seferi başında Fransa'da ruh halini gösterin. Q1 metin ifadeleri ile ilgili gözlemlerinizi belirtin.

Q1 Fransa'da Haçlı Seferi Ruhu

Aura'nın Ekkehard tarihi eserinden düzenleme 1096:

Batılı Frenkler topraklarını terk etmeleri konusunda kolay ikna ediliyorlardı, çünkü Gallien'i birkaç yıl içinde hem iç savaş, açlık, ölüm mahvetmişti; sırada Nivelles'da kutsal Gertrud'un kilisesinin yakınlarında ortaya çıkmış olan veba vardı, korku ve ümitsizlik getirmişti. Çünkü şu şekildeydi: Görünmez bir ateş tarafından ele geçirilmiş gibi, vücudun hangi parçası olursa olsun, yanıyordu insan, hassas, kıyaslanamaz bir acı ve çaresiz, ya acıyla yaşamını ya da acıyı saldırıya uğramış uzvuyla birlikte kaybedene kadar. Buna bu hastalık yüzünden ellerinden ya da ayaklarından sakat kalanlar bugün bile tanıklık etmekte.

Haçlı seferlerine katılan milletlerden sağ kalanlardan bazı insanlar ya da toplulukların anlattıklarına göre, insanlar kutsal topraklara havarilerin sözleriyle çağrılmışlar. Bundan başka aralarında ortaya çıkan belli bir peygamber ve tanrısal işaretlerle ya da vahiylerle kutsal topraklara (sözlerin) topraklarına çağrılmışlar. Başkalarının söylediklerine de, bazı sıkıntılarla bu tür yeminler yapmak durumunda kalmışlar, büyük bir bölümü eşleriyle, çocuklarıyla ve tüm eşyalarıyla taşınmışlar.

5 Araştırma Ödevi

Q 3 parçasında birçok Arapça kelime saklanmıştır. Onları bulup defterine yaz.

Q3 Müslüman Esirlerin Kafalarının Vurulması

Richard 1191 yılına Akka'yı ele geçirdikten sonra 3000 Müslüman esiri idam ettirdi. Müslümanlar bunu unutmadı. Yüzyıl sonra Akka'nın geri alınmasıyla muzaffer Sultanın Hıristiyan savunmacıları idam ettirdiğini gösteren 1490 çizilmiş Fransız minyatürü.

6 Yazı Yazın

- a) Bir Hıristiyan ya da Müslüman bakış açısıyla 1191(Q3) olayları hakkında bir günlük yaz.
- b) Bir Hıristiyan ya da Müslüman bakış açısından bir resim altı yaz.
- c) Papa'ya Akka'daki olaylardan dolayı itiraz mektubu yaz.

EK II-Geschichte Und Geschehen 3 Alman Tarih Dersi Kitabının Örnek PDF Sayfaları

Mohammed, der Prophet Allahs

Das Christentum war nicht die einzige Religion, die im Mittelalter Einfluss auf Europa ausübte. Auf der arabischen Halbinsel begründete Mohammed als Prophet den Islam. Wer war dieser Mann und wie kam es zu seiner Verehrung?

Die Anfänge Mohammeds

Mohammed (570–632 n. Chr.) war ein Araber aus Mekka. Mekka war eine wichtige Handelsstadt, da sich hier mehrere große Karawanenwege kreuzten. Genauso wichtig war Mekka als Pilgerstadt, denn es gab hier Standbilder fast aller Götter der Araberstämme und jedes Jahr besuchten viele Pilger aus ganz Arabien die Stadt. Das alles brachte der Stadt und ihren Bewohnern Geld und Ansehen. Bewohnt wurde Mekka vom Araberstamm der Quraisch („Haie“). Er bestand – wie alle Stämme – aus mehreren Sippen, das waren Großfamilien, die sich nach einem gemeinsamen Vorfahren nannten. An der Spitze stand der Sippenälteste, der die Mitglieder der Sippe leitete und schützte. Mohammed gehörte zur Sippe der Haschim. Da seine Sippe zwar angesehen, aber nicht reich war und er schon früh seine Eltern verloren hatte, musste Mohammed seinen Lebensunterhalt als Karawanenführer selbst verdienen. Das hörte auf, als er die Witwe Chadidscha, eine reiche Händlerin, heiratete. Mit etwa 40 Jahren zog er sich immer häufiger in die Einsamkeit der Wüste bei Mekka zurück. Er dachte über all das nach, was er auf seinen Reisen von Juden und Christen über den einen Gott gehört hatte. Eines Tages, so berichtete er später, sei ihm dabei der Erzengel Gabriel erschienen und habe ihm befohlen, die Menschen von der Vielgötterei abzubringen und zum Glauben an den einen Gott (arab. „Allah“) zu bekehren. So begann er in Mekka zu predigen. Doch nur wenige Stadtbewohner ließen sich bekehren. Sie fürchteten um ihre Geschäfte, wenn Mekka nicht mehr die Stadt der vielen Götter wäre. Nur dem Schutz durch seinen Onkel Abu Talib, dem Sippenältesten, verdankte Mohammed, dass man ihn nicht tötete.

Q1 Koranseite in arabischer Schönschrift

Nordafrika, 12. Jahrhundert. Fromme Muslime glauben, neben dem Inhalt des heiligen Buches sei auch die Schrift eine göttliche Offenbarung. Darum wurde die Schriftgestaltung des Koran zu einer eigenen Kunst.

Q2 Mohammed als Heerführer

Nur auf wenigen Darstellungen ist Mohammeds Gesicht zu erkennen, denn seine bildliche Darstellung ist im Islam sehr umstritten, persische Miniatur, 14. Jahrhundert.

 A: Erläutere, warum die Auswanderung („Hedschra“) Mohammeds nach Medina als herausragendes Ereignis für den Erfolg des Islam angesehen wird.

Herrscher von Medina

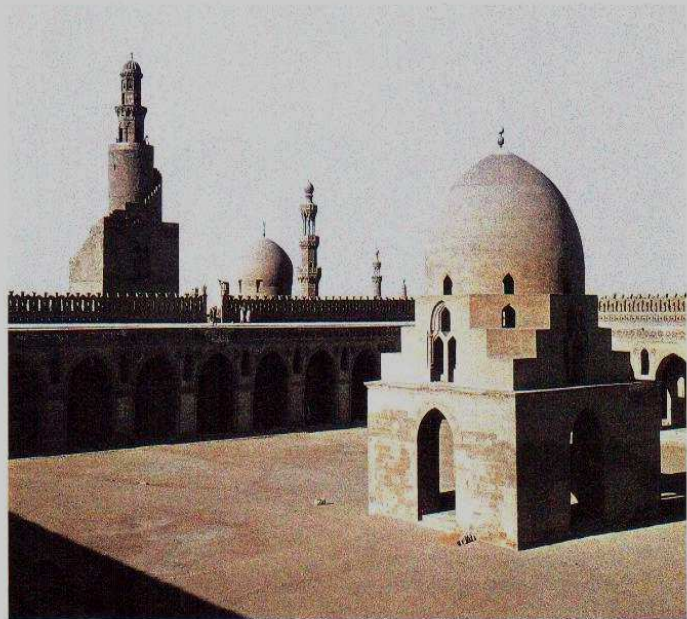
Als Abu Talib starb, war Mohammed in Mekka nicht mehr sicher. Da kam ihm das Glück zu Hilfe. Pilger aus der ca. 350 km entfernten Stadt Medina waren auf den mutigen Prediger aufmerksam geworden. Er schien ihnen der Richtige zu sein, um in Medina, wo mehrere Araber- und Judenstämme zusammenlebten und Konflikte an der Tagesordnung waren, eine Friedensordnung zu schaffen. Mohammed ergriff die Gelegenheit. Ein Vertrag wurde ausgehandelt: Die Araber aus Medina nahmen Mohammeds Lehre an und machten ihn zu ihrem Oberhaupt. Im Jahre 622 floh er mit seinen Anhängern nach Medina; dieses Jahr der „Hedschra“ (Flucht) gilt seitdem als das Jahr 1 der islamischen Zeitrechnung. Mit einem Schlag war er ein mächtiger Mann. Jetzt, so wird überliefert, erhielt Mohammed von Allah den Befehl, seine Lehre auch mit Waffengewalt zu verbreiten. Im Jahr 630 eroberte er seine Geburtsstadt Mekka. Die Bewohner verschonte er, doch die Götterbilder ließ er zerstören. Nur die Kaaba (arab., d. h. Würfel), das zentrale Heiligtum Mekkas, ließ er bestehen. Denn in ihr waren immer schon Allah und sein Geschenk an die Menschen, ein heiliger schwarzer Stein, verehrt worden. So blieb Mekka Pilgerstadt.

Lehre und heilige Schriften

Mohammed lehrte den Islam, d. h. die „Hingabe“ an den einen Gott Allah. Dabei erkannte er ausdrücklich an, dass Allah seinen Willen schon in den Lehren der Propheten, an die Juden und Christen glaubten, mitgeteilt hatte. Allerdings betrachtete er den Islam als die wichtigste Offenbarung Allahs und sich selbst als den letzten Propheten. Mohammed soll Zeit seines Lebens 114 Eingebungen Allahs gehabt haben. Sie wurden aufgeschrieben und ca. 20 Jahre nach seinem Tod im Koran („das oft zu lesende Buch“) gesammelt. Der Koran ist das heilige Buch des Islam. Für die frommen Muslime (Islam/Muslim „derjenige, der sich [Allah] hingibt“) gilt er Wort für Wort. Genauso verbindlich sind die Hadithe, d. h. die „Berichte“ über die Taten und Aussprüche Mohammeds. Sie wurden ebenfalls bald nach seinem Tod gesammelt und liefern den Muslimen vorbildliche Beispiele gottgefälligen Handelns. Heute bilden Koran und Hadithe das Kernstück des islamischen Gesetzes, das die Lebensführung der Menschen in den islamischen Ländern – wenn auch unterschiedlich stark – prägt.

Q3 Die Moschee Ibn Tullun in Kairo (erbaut 879)

mit typischen Bestandteilen aller Moscheen: Innenhof mit Brunnen für die religiöse Waschung; Höfe für Gebet, Versammlungen und die Beherbergung von Reisenden; Minarett, von dem fünfmal am Tag der Gebetsruf ertönt.

Q4 Die Kaaba in Mekka

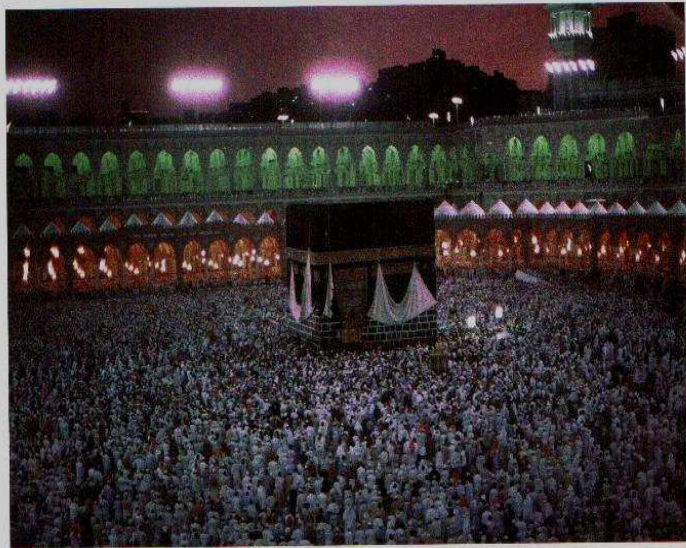
Heute wie zu Mohammeds Zeiten umkreist von Tausenden von Pilgern. Für die Muslime ist die Kaaba das älteste Heiligtum der Welt. Als ihr Gründer gilt nämlich schon Ibrahim (Abraham), der im Islam genauso wie bei den Juden und Christen als Urvater des Glaubens an den einen Gott verehrt wird. Ihre jetzige Gestalt bekam die Kaaba im Jahr 683. Mekkapilger beschreiben den Besuch der Kaaba als beeindruckendes Erlebnis. Kannst du dir vorstellen, warum?

Q5 Verhältnis der Muslime zu Juden und Christen

Aus dem Koran:

Wenn die Schriftbesitzer (Juden und Christen) nur glauben und Allah fürchten wollten, werden ihnen die Sünden vergeben und sie kommen ins Paradies. (...) Ihr Schriftbesitzer, euch fehlt die Wahrheit, bis ihr die Thora (die heilige Schrift der Juden) und das Evangelium (die heilige Schrift der Christen) beachtet, und was euch sonst von eurem Herrn offenbart worden ist. (...) Wahrlich über die Juden und Christen, die an Allah glauben und tun, was recht ist, werden weder Furcht noch Trauer kommen. (...) Wahrlich, das sind Ungläubige, die sagen: Allah sei Christus, der Sohn der Maria. (...) Christus, der Sohn Marias, ist nur ein Prophet, so wie es auch vor ihm Propheten gegeben hat. (...) Du wirst finden, dass unter allen Menschen die Juden und die Heiden den Muslimen am meisten feind sind; du wirst ferner finden, dass den Muslimen noch die am besten gesinnt sind, die sagen: Wir sind Christen. Das kommt daher, weil diese Priester und Mönche haben und weil sie nicht hochmütig sind.

Der Koran. Das heilige Buch des Islam (Sure V, 66, 69, 70, 73, 76, 83), nach der Übertragung von Ludwig Ullmann, neu bearb. u. erl. von Leo W. Winter, München 1959, S. 99 f. Bearb. d. Verf.

Q6 Pflichten für die Gläubigen des Islam

Aus der Hadithsammlung des islamischen Gelehrten Sahih al-Buchari (810–870):

Ibn Umar (ein enger Vertrauter Mohammeds) berichtet, der Prophet habe gesagt: Der Islam basiert auf fünf grundlegenden Pflichten: dem Glaubensbekenntnis „Es gibt keinen Gott außer Allah, und Mohammed ist der Prophet Allahs“, den täglichen Gebeten, der gesetzlichen Almosenabgabe, der Wallfahrt nach Mekka, dem Fasten im Monat Ramadan.

Dieter Ferchl (Hrsg.), Sahih al-Buchari, Nachrichten von Taten und Aussprüchen des Propheten Mohammed, Stuttgart 1991, S. 33.

Q7 Rechte und Pflichten für die Frauen

Aus dem Koran:

Wenn ihr die Frauen des Propheten um etwas zu bitten habt, tut es, wenn sie verschleiert sind. (...) Doch sündigen die Frauen des Propheten nicht, wenn sie ohne Schleier mit ihren Vätern, Söhnen, Brüdern oder mit den Söhnen ihrer Brüder oder Schwestern oder mit ihren Frauen oder mit ihren Sklaven sprechen. (...) Sage, Prophet, deinen Frauen und Töchtern und den Frauen der Gläubigen, dass sie ihr Obergewand über ihr Haupt ziehen sollen, wenn sie ausgehen.

Der Koran. Das heilige Buch des Islam (Sure XXXIII 54, 56, 60), nach der Übertragung von Ludwig Ullmann, neu bearb. u. erl. von Leo W. Winter, München 1959, S. 344. Bearb. d. Verf.

1. Schreibe einen tabellarischen Lebenslauf von Mohammed und markiere wichtige Stationen in seinem Leben (VT). Vergleiche die Lebensläufe von Christus und Mohammed. Wo kannst du Ähnlichkeiten, wo Unterschiede erkennen?

2. Bestimme, wie Mohammed das Verhältnis zwischen Islam einerseits sowie Juden- und Christentum andererseits sah (VT, Q5).

3. Befrage deine muslimischen Mitschülerinnen und Mitschüler, welche Bedeutung die in Q6 und Q7 genannten Pflichten für sie haben (s. auch Q2).

Der Islam breitet sich aus

Nach der Einnahme Mekkas setzten die arabischen Krieger ihren Eroberungszug auf erstaunliche Weise fort. In ungefähr 100 Jahren nahmen sie ein riesiges Herrschaftsgebiet ein und prägten es durch ihre Religion und Kultur. Die Frage der rechtmäßigen Nachfolge Mohammeds führte jedoch zur Spaltung der Muslime. Wie konnte es dazu kommen?

Der arabische Eroberungszug

Als Mohammed 632 starb, hatte er die arabische Halbinsel erobert. Nach ihm setzten die Kalifen („Stellvertreter“ oder „Nachfolger“ Mohammeds) die Eroberung mit ihren Heeren aus arabischen Beduinen fort. Bis ca. 730 n. Chr. wurde ein riesiges Gebiet erobert, das von Spanien über Nordafrika und Vorderasien bis fast nach China reichte. Was hatte den Arabern die Kraft für diesen gewaltigen Eroberungszug gegeben?

„Heiliger Krieg“

Es war in erster Linie der religiöse Ansporn, der die Araber antrieb. „Setzt euch ein für die Sache Allahs“, hatte Mohammed befohlen. Ein solcher Einsatz für die Ausbreitung des Islam wird als „Heiliger Krieg“ bezeichnet. Daran teilzunehmen, war Pflicht eines jeden Muslim. Aber der Einsatz lohnte sich auch. Nach dem Sieg gab es einen Anteil an der Beute. Und wer im Kampf fiel, so hatte Mohammed gelehrt, kam ins Paradies, wo ihn märchenhafte Freuden erwarteten. Das feuerte die Araber an und war ein Grund für ihren Erfolg. Ein anderer wichtiger Grund war, dass sie es den Besiegten leicht machten, sich zu unterwerfen, wenn diese wie sie selber an einen Gott glaubten und heilige Schriften besaßen. Das war z. B. bei Juden und Christen so. Ihre Religionen galten als verwandte Religionen des Islam. Gegen Zahlung einer Steuer durften sie weiter ihre Religion ausüben und standen unter dem Schutz der Kalifen.

Sunniten und Schiiten

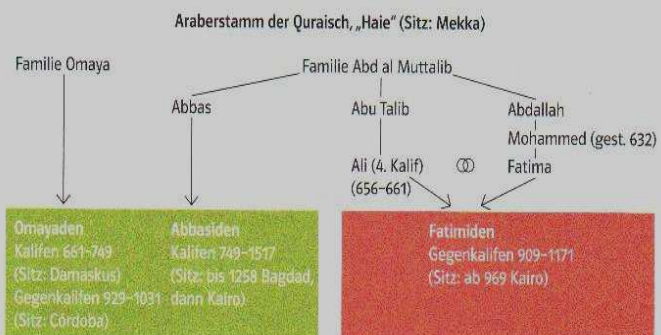
Mohammed hatte seine Nachfolge nicht fest geregelt. Mit der Regierung des Kalifen Ali (656–661) brach offener Streit darüber aus. Die Anhänger Alis – später Schiiten (von arab. „schī‘at Ali“, d. h. Partei Alis) genannt – meinten, nur die direkten Nachkommen Mohammeds hätten ein Anrecht auf das Kalifenamt. Das waren für sie Ali, der Cousin und Schwiegersohn Mohammeds, und seine Nachkommen. Der größere Teil der Muslime berief sich dagegen auf die Sunna – daher ihr Name Sunniten. Die Sunna ist eine Sammlung überlieferter Aussprüche und Lebensgewohnheiten des Propheten. Danach hatte Mohammed nur bestimmt, dass seine Nachfolger aus dem Stamm der Quraisch sein sollten. Blutige Bürgerkriege waren die Folge, die die islamische Welt bis heute spalten und schwächen.

Heiliger Krieg

Vor allem von Nichtmuslimen häufig benutzte Übersetzung des arabischen Begriffs „dschihad“ („Einsatz“/„Anstrengung“ für die Sache Allahs). Muslime verstehen unter „dschihad“ die Anstrengung des Einzelnen, sich durch die fromme Befolgung der Gebote Allahs den Zugang zum Paradies zu erwerben. Dazu kann auch gehören, den Islam mit der Waffe zu verteidigen oder auszubreiten. Wenn „dschihad“ jedoch nur so verstanden wird, trifft das die Bedeutung des arabischen Begriffs nicht.

D1 Abstammung der Kalifen (656–1517)

grün: sunnitische Kalifen;
rot: schiitische Kalifen
1538–1924 beanspruchten die türkischen Osmanensultane als angebliche Nachfolger der Abbasiden, deren letzter Herrscher ihnen 1517 bei der Eroberung Ägyptens in die Hände fiel, den Kalifentitel. Seit 1924 gibt es keinen Kalifen mehr.

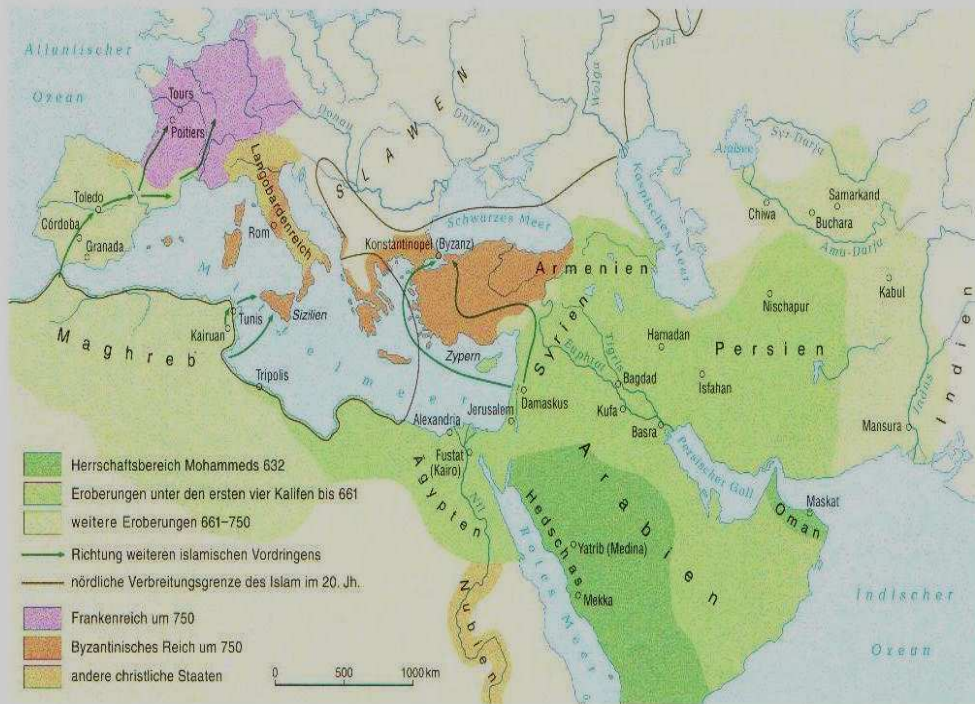

Q1 Die Standarte (Feldzeichen) der Schiiten

erinnert an die Schlacht von Kerbela (Irak) am 10. Oktober 680, in der Husain, Sohn Alis und Fatimas, Sieg und Leben gegen den Omayyadenkalifen verlor. Bis heute ist es für die Schiiten in aller Welt ein Tag tiefster Trauer.

Türken erneuern den „Heiligen Krieg“

Nach 1050 setzte die islamische Eroberung wieder ein, diesmal durch türkische Glaubenskämpfer. Türkische Nomaden waren lange Zeit am Fluss Syr-Darja und am Aralsee Nachbarn des Kalifenreiches von Bagdad gewesen. Zum Teil bekehrten sie sich zum Islam, so das Herrschergeschlecht der Seldschuk, aus dem die „Khane“ (türk. d.h. Herrscher) der Türkenstämme am Aralsee kamen. Einer von ihnen, der Khan Togril, fiel um 1050 mit seinen Völkern in das Reich des Kalifen von Bagdad ein. Er eroberte Persien und drang unaufhaltsam gegen Bagdad vor. 1055 marschierte er in die Stadt ein. Schon glaubte der Kalif, sein Ende sei gekommen. Aber Togril verlangte nur, dass der Kalif einen Vertrag mit ihm abschloss: Der Kalif sollte ihn zum Sultan (türkisch, d.h. Machthaber) machen. Der Kalif fügte sich und Togril wurde damit zum höchsten weltlichen Machthaber im Reich des Kalifen, der nur noch dem Titel nach Oberhaupt seines Reiches blieb. Als Gegenleistung versprach Togril, mit seinen Völkern den Kampf für die Ausbreitung des sunnitischen Islam zu erneuern. Das tat er auch: Siegreich drangen die Türken in Kleinasien gegen das Byzantinische Reich vor. 1080 erreichten sie den Bosphorus. Das Ende des christlichen Byzantinischen Reiches schien gekommen.

D2 Die Ausbreitung des islamischen Herrschaftsgebiets, 7. bis 15. Jahrhundert

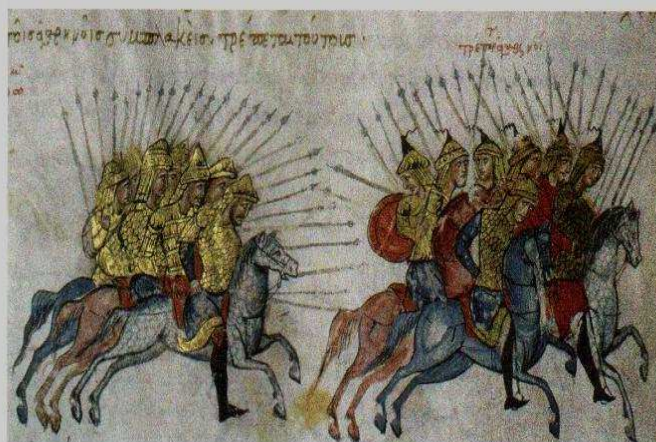
622

1492

Q2 Kampf zwischen Byzantinern und Arabern im Jahr 842

Byzantinische Buchmalerei, 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts

A: Schreibe zwei kurze Texte zu dem Bild – einmal aus der Sicht der Byzantiner und einmal aus der Sicht der Araber.

Q3 Mohammed zum „Einsatz für die Sache Allahs“

Aus dem Koran:

Bekämpft diejenigen Juden und Christen, welche nicht an Allah und den jüngsten Tag glauben und die nicht das verbieten, was Allah und sein Prophet verboten haben, (...) so lange, bis sie ihre Steuer in Demut entrichten und sich unterwerfen. (...) Wenn ihr nicht in den Kampf auszieht, wird euch Allah mit schwerer Strafe belegen und ein anderes Volk an eure Stelle setzen.

Wenn ihr im Krieg mit den Ungläubigen (Heiden) zusammentrefft, dann schlägt ihnen die Köpfe ab, bis ihr eine große Niederlage unter ihnen angerichtet habt. (...) Die für Allahs Religion kämpfen und sterben, deren Werke werden nicht verloren sein. Allah wird sie vielmehr (...) beglücken und sie in das Pa-

radies führen, welches er ihnen angekündigt hat.

Der Koran. Das Heilige Buch des Islam (IX 29, 39; XLVII 5-7), nach der Übertragung von Ludwig Ullmann, neu bearb. und erl. von L. W. Winter, München 1959, S. 153, 155, 410f.

Q4 Befehl des Kalifen Omar (634-644) an seinen General Abu 'Ubaida:

Lass das Land, welches Gott dir als Beute gewährt hat, in den Händen seiner Bewohner und erlege ihnen eine Steuer auf. Sie sollen das Land bebauen, denn sie verstehen mehr davon und sind uns darin überlegen. Keiner, weder du noch die anderen Muslime, dürfen sie als Beute betrachten, weil zwischen uns Frieden geschlossen wurde und du von ihnen die Steuer erhebst. Gott hat uns das im Koran klar gesagt: „Bekämpft die-

jenigen, die nicht an Gott und den jüngsten Tag glauben und die nicht verbieten, was Gott und sein Prophet verboten haben (...), bis sie die Steuer in Demut entrichten und sich unterwerfen.“ (...) Auf-erlege ihnen also die Steuer, aber mache sie nicht zu Sklaven, und verbiete den Muslimen, sie zu unterdrücken, ihnen Schaden zuzufügen oder ihren Besitz zu verzehren.

Zit. nach: Bernard Lewis (Hrsg.), Der Islam von den Anfängen bis zur Eroberung von Konstantinopel, Bd. 2, Zürich/München 1982, S. 279. Bearb. d. Verf.

1. Zeige, wie sich der Islam bis um 750 ausgebreitet hatte, und nenne die Staaten, die im Westen und Osten die Verteidigung des Christentums gegen das weitere Vordringen der Araber übernommen hatten. Erwähne dich: Was sagt dir das Jahr 732?

2. Vergleiche Mohammeds Befehl zum „Heiligen Krieg“ mit dem des Kalifen Omar (Q3, Q4) und erkläre die Widersprüche zwischen beiden Aussagen.

3. Suche nach Gründen für den erfolgreichen Eroberungszug des Islam (Q4, VT).

4. Erkläre, warum die Spaltung des Islam in Sunniten und Schiiten die Ausbreitung des Islam ab etwa 730 hemmen konnte (Q1, VT, D1). Erläutere dann, warum und durch wen ab 1050 die islamische Expansion wieder aufgenommen wurde und welche Folgen dies für Europa hatte (VT, D2).

5. Kalif, Sultan: Kläre die Begriffe (VT). Beschreibe das Verhältnis zwischen dem türkischen Sultan und dem Kalifen von Bagdad (VT).

6. Stelle die verschiedenen Bedeutungen des arabischen Begriffs „dschihad“ zusammen (VT, Begriffserklärung, Q3, Q4). Diskutiert die Frage, wie eurer Ansicht nach Religion und Krieg zusammenhängen.

Kreuzzüge ins Heilige Land

Ab dem Ende des 11. Jahrhunderts brachen immer wieder große Heerscharen nach Palästina auf. Ihr Ziel war, Jerusalem von den Muslimen zu erobern. Aber nicht nur Ritter, sondern auch Arme und sogar Kinder machten sich auf dem Weg. Wie konnte es dazu kommen? Welches Schicksal erwartete sie in den fernen Ländern und wie reagierten die arabischen Herrscher dieser Gebiete darauf?

„Gott will es!“

Pilger waren im 11. Jahrhundert nichts Ungewöhnliches. Aber 1096/97 machten sich Hunderttausende auf den Weg nach Jerusalem – und nicht nur mit Pilgertasche und -stab, sondern bewaffnet. Anlass war die Eroberung Kleinasiens durch die Türken. Der byzantinische Kaiser bat Papst Urban II. um Hilfe. Diesem kam das gelegen. So konnte er dem abendländischen Kaiser zeigen, wer in Europa das Oberhaupt war. Auch hoffte der Papst endlich die blutigen Fehden beseitigen zu können, indem man stattdessen gemeinsam für die Verteidigung des Christentums kämpfte. In einer Rede im französischen Clermont begeisterte er Bischöfe und Adlige 1095 so sehr für die vermeintlich „gute Sache“, dass sie riefen: „Gott will es!“ Viele verpflichteten sich sofort, am **Kreuzzug** gegen die Muslime teilzunehmen.

Der Kreuzzug der Armen und Ritter

In Windeseile verbreiteten Prediger die Rede. Auch einfache Leute wurden von der Begeisterung gepackt und machten sich auf den Weg, zumal ihnen der Papst gute Beute, ein besseres Leben und die Vergebung der Sünden im Todesfall versprochen hatte. Allerdings benahmen sich manche wie Räuber und plünderten die Judenviertel in den Städten am Rhein, steckten sie in Brand und ermordeten ihre Bewohner. Sie behaupteten, so Jesus rächen zu wollen, den die Juden hingerichtet hätten. Aber das klang unwahr angesichts ihrer Gier, die Juden auszurauben. Plünderungen und blutige Zusammenstöße mit Einheimischen kennzeichneten auch den weiteren Zug der Armen. Der byzantinische Kaiser atmete auf, als der Zug Konstantinopel wieder verlassen hatte. Bei Nicaea wurden die Kreuzfahrer durch türkische Truppen besiegt. Die Ritter bereiteten sich sorgfältig auf den Kreuzzug vor. Unter der Leitung der Fürsten Gottfried von Bouillon, Robert von Flandern, Raimund von Toulouse und Boemund von Tarent zogen sie auf getrennten Wegen nach Konstantinopel. Dort gelobten sie dem Kaiser von Byzanz, ihn als Herrn der zu

Kreuzzug

Ursprünglich der vom Papst verkündete „heilige Krieg“ der Christen. Er galt als gerechter Krieg zur Verteidigung und Ausbreitung des christlichen Glaubens. Wer auf dem Kreuzzug fiel, galt daher als Märtyrer, der in den Himmel kam. Außer gegen die Muslime in Palästina und Spanien wurden Kreuzzüge gegen die nichtchristlichen Bewohner der baltischen Länder und gegen Christen geführt, die sich nicht den Geboten und der Lehre der Kirche unterwarfen. Umstritten ist die Wiederverwendung des Begriffs in unserer Zeit, um die kriegerische Verbreitung der westlichen Zivilisation oder Demokratie zu rechtfertigen.

 A: Diskutiert, ob ihr es für klug haltet, dass ein heutiger christlicher Staatsmann den Kampf gegen islamische Terroristen als neuen „Kreuzzug“ bezeichnet.

Q1 Ein Kreuzfahrerheer

wird auf Galeeren (rechts) und Galeassen (links) verladen. Die Schiffe der italienischen Seestädte Pisa, Genua und Venedig beherrschten den Personen- und Warentransport zwischen Europa und Palästina. Das verschaffte den Städten ungeheuren Reichtum, französische Miniatur, um 1350.

622

1492

 B: Zeige die Beweggründe der Beteiligten auf: Kaiser von Byzanz, Papst, Arme, Ritter.

eroberten Gebiete anzuerkennen. Anfang Juni 1097 begannen die Kreuzritter, Kleinasien zu erobern. Zugute kam ihnen, dass die uneinigen türkischen Machthaber zu keiner gemeinsamen Abwehr fähig waren und sie die Ritter nach ihren Erfahrungen mit den Armen unterschätzten. Dennoch erstürmten die Kreuzritter erst am 15. Juli 1099 die Stadt Jerusalem.

Kreuzfahrerstaaten

Um ihre Eroberungen zu sichern, gründeten die Kreuzfahrer mehrere Staaten. Der größte war das Königreich Jerusalem. Da man die Muslime getötet oder verjagt hatte, bestand die einheimische Bevölkerung jetzt meist aus syrischen Christen. Die politische Macht übten die Fürsten und Ritter der Kreuzfahrer aus. Für die Muslime waren sie alle „Franken“, weil die meisten aus Frankreich kamen.

Im Orient lernten die Kreuzfahrer viel Neues kennen, z.B. Städte mit Kanalisation, fließendem Wasser und befestigten Straßen. Wer länger blieb, passte sich zum Teil auch in Kleidung oder Essgewohnheiten an. Aber echte Kontakte mit den Einheimischen suchten nur wenige. Man lebte nebeneinander, nicht miteinander. Viele Pilger und Kreuzfahrer blieben nur kurz im Heiligen Land und wollten möglichst rasch ihr Gelübde zum Kampf gegen die Muslime einlösen. Oft vergriffen sie sich brutal an den Einwohnern, anstatt friedvolle Beziehungen zu ihnen aufzubauen.

Geistliche Ritterorden

Für die Verteidigung der neuen Staaten entstanden geistliche Ritterorden, deren Mitglieder im Land blieben. Wie Mönche gelobten die Kreuzritter Gehorsam, Besitz- und Ehelosigkeit. Zu ihren Aufgaben zählten die Versorgung kranker Pilger und der Kampf gegen die Muslime. Die wichtigsten Orden waren die Templer (gegründet 1130; benannt nach ihrem ersten Sitz, dem Jerusalemer Tempel), die Johanniter (1155) und der Deutsche Orden (1191).

Das Ende der Kreuzfahrerstaaten

Die Kreuzfahrerstaaten gerieten unter Druck, als es den ägyptischen Sultanen gelang, die islamischen Kräfte des Orients gegen die „Franken“ zu sammeln. Sultan Saladin eroberte 1187 das Königreich Jerusalem und engte die Kreuzfahrerstaaten auf einen schmalen Küstenstreifen ein. Daran änderten auch sechs weitere Kreuzzüge nichts mehr. Als 1291 Sultan Al-Aschraf die letzte Kreuzfahrerstadt, Akkon, eroberte, bedeutete dies das Ende der Kreuzfahrerstaaten.

Das Ende von Byzanz

Das Byzantinische Reich lag damit ganz am Rande der christlichen Welt. Um 1350 war kaum mehr davon übrig geblieben als seine Hauptstadt Konstantinopel, umgeben von türkischem Gebiet. 1453 wurde Konstantinopel von den Türken erobert und unter dem Namen Istanbul Hauptstadt des türkischen Reiches. Die Grenze zwischen christlicher und islamischer Welt verlief nun auf dem Balkan.

 Auf der CD-ROM findest du drei Module zum Thema.

Q2 Der Tod Kaiser Barbarossas im Fluss Saleph während des dritten Kreuzzuges, Miniatur aus der Sächsischen Weltchronik, 1280

Q3 Die Kreuzfahrer erobern Jerusalem am 15. Juli 1099
französische Buchmalerei, 13. Jahrhundert

Q4 Berichte über die Eroberung Jerusalems 1099

a) Ein christlicher Augenzeuge:

In die Stadt eingedrungen, verfolgten unsere Pilger die Ungläubigen bis zum Tempel des Salomo, wo sie sich gesamt
5 den Unsrigen den wütendsten Kampf lieferten, so dass der ganze Tempel von ihrem Blut überrieselt war. Nachdem die Unsrigen die Heiden endlich zu Boden geschlagen hatten, ergriffen
10 sie im Tempel eine große Anzahl Männer und Frauen und töteten und ließen leben, wie sie gerade Lust hatten. Bald durcheilten die Kreuzfahrer die ganze Stadt und rafften Gold, Silber, Pferde
15 und Maulesel an sich. Sie plünderten die Häuser, die mit Reichtümern überfüllt waren. Dann, glücklich und vor Freude weinend, gingen die Unsrigen hin, um das Grab unseres Herrn Christus zu ver-

ehren und ihm für den Sieg Dank zu sagen. Am folgenden Tag erkletterten die
10 Unsrigen das Dach des Tempels, griffen die Ungläubigen, Männer und Frauen, an und schlugen ihnen die Köpfe ab. (...) Niemand hat jemals von einem ähnlichen Blutbad unter einem heidnischen
15 Volk gehört oder es gesehen.

Zit. nach: Regine Pernoud (Hrsg.), Die Kreuzzüge in Augenzeugenberichten, 5. Aufl., München 1980, S. 101f. Bearb. d. Verf.

b) Ein muslimischer Geschichtsschreiber, 1231:

Die Franken blieben eine Woche in der Stadt Jerusalem, während der sie die Einwohner mordeten. (...) In der Al-Aqsa-
25 Moschee töteten die Franken mehr als 70 000 Muslime, unter ihnen viele Religionsgelehrte und Fromme, die an diesem heiligen Ort in frommer Zurückgezogenheit leben wollten. Aus dem Felsendom

Q5 Eine kritische christliche Stimme
Radulfus Niger, ein englischer Geistlicher, zum bewaffneten Glaubenskampf, 1188:

Darf man Sarazenen (Muslime) hinmorden? Etwa weil ihnen Gott Palästina gegeben hat? Gott hat gesagt: Ich will nicht den Tod des Sünders. (Muslime) sind Menschen von derselben natürlichen Beschaffenheit wie wir. Sie müssen auf jeden Fall von unserem Land zurückgeworfen werden, weil alle Rechte es erlauben, Gewalt mit Gewalt zu vergelten, aber mit der Mäßigung der gerechten Verteidigung. (...) Jedenfalls müssen sie mit dem Wort Gottes überzeugt werden, so dass sie freiwillig und ohne Zwang zum rechten Glauben kommen. Denn Gott hasst Zwang. Wer immer also den Glauben mit Gewalt zu verbreiten sucht, verlässt den Weg Gottes. (...)

Der Papst, der Stellvertreter Gottes auf Erden, ruft geistliche und weltliche Personen zum Kreuzzug auf und gewährt ihnen die Vergebung all ihrer Sünden. Ich wage es nicht, über seine Urteilskraft zu diskutieren. Das eine glaube ich jedoch (...), das Vergießen jeglichen Blutes, geschweige das von Menschen, bringt keine Sündenvergebung.

Zit. nach: Georges Tate, Die Kreuzritter, 6. Aufl., übers. von Patrick Brauns, Ravensburg 1994, S. 173. Bearb. d. Verf.

raubten die Franken mehr als vierzig Silberleuchter, von denen jeder über 3600 Drachmen (1 Drachme: ca. 3g) wog, einen großen Silberleuchter im Gewicht von 40 syrischen Pfund, außerdem von den kleineren Leuchtern 150 silberne und mehr als 20 goldene, und andere unermessliche Beute. (...) Die Flüchtlinge erreichten Bagdad im Ramadan. (...) In der Kanzlei des Kalifen gaben sie einen Bericht, der die Augen mit Tränen
20 füllte und die Herzen betrübte über das, was die Muslime in der erhabenen heiligen Stadt Jerusalem erlitten hatten: die Männer getötet, Frauen und Kinder gefangen, alle Habe geplündert. Wegen des schweren Unglücks, das sie erduldet hatten, brachen sie sogar das Fasten im Ramadan.

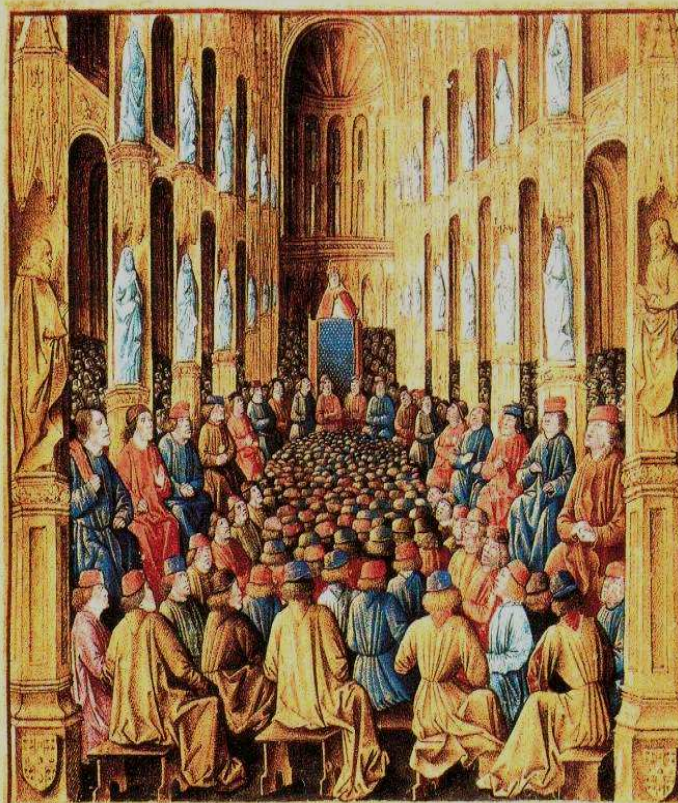
Zit. nach: Francesco Gabrieli (Hrsg.), Die Kreuzzüge aus arabischer Sicht, München 1976, S. 49f. Bearb. d. Verf.

Textquellen untersuchen: eine Rede

Reden sind eine besondere Art von Textquellen. Ihre Urheber sind oft Politiker oder Befehlshaber, überhaupt Personen, die entweder ihr eigenes Handeln rechtfertigen oder andere Menschen zum Einsatz für ihre Pläne bewegen wollen. Damit die Menschen von der Rede erfahren, muss sie veröffentlicht werden. Heute benutzt man dafür Radio, Fernsehen oder Internet. Zur Zeit der Kreuzzüge verbreiteten häufig Prediger die Reden. Um die Angesprochenen zu überzeugen, übertreiben Reden meist kräftig. Freund und Feind werden wie Gut und Böse in Schwarz-Weiß-Malerei gegenübergestellt. Der Gegner wird als besonders gefährlich und böse bezeichnet. Zugleich wird den Menschen versprochen, dass sich all ihre Wünsche und Hoffnungen erfüllen, wenn sie nur dem Aufruf folgen. Was dagegen spricht, wird als falsch abgetan.

Solche Reden gibt es immer wieder in Krisen- und Kriegszeiten als öffentliche Aufrufe. Weil sie zu einseitigen Ansichten und Handlungen führen, ist es gut, sie kritisch zu sehen. Das kannst du hier an einem berühmten Beispiel üben.

Q6 Der Papst als oberster Kriegsherr ruft 1095 zum Abschluss des Konzils in der französischen Stadt Clermont vor Bischöfen und Fürsten zum Kreuzzug auf
Ausschnitt aus einer Buchmalerei, 1490. In Wirklichkeit fand der Aufruf im Freien vor einer riesigen Volksmenge statt.

Q7 Aufruf Papst Urbans II. auf dem Konzil von Clermont (Frankreich) am 27. November 1095

Ein Zuhörer, der Mönch Robert von Reims, überlieferte die Rede 1107:

Ihr Volk der Franken, ihr Volk nördlich der Alpen, ihr seid (...) Gottes geliebtes und auserwähltes Volk. (...) An euch richtet sich unsere Rede (...); sie betrifft euch 5 und alle Gläubigen. Aus dem Land von Jerusalem und der Stadt Konstantinopel kam schlimme Nachricht (...): Ein fremdes Volk, ein ganz gottloses Volk, eine gefühllose Brut hat die Länder der dortigen Christen besetzt, durch Mord, Raub und Brand entvölkert und die Gefangenen teils in sein Land verschleppt, teils elend umgebracht. Es hat die Kirchen Gottes zerstört, die Altäre mit Schmutz 15 befleckt und umgestürzt. (...) Niemand anders als ihr habt die Aufgabe, diese Schmach zu rächen, dieses Land zu befreien. (...) Euer Land hier ist eng und dicht bevölkert. Es liefert keinen Wohlstand und den Bauern kaum genug Nahrung. Daher kommt es, dass ihr euch gegenseitig bekämpft und tötet. Hört auf damit. (...) Nehmt dem gottlosen Volk das Land weg und macht es euch untertan. (...) Jerusalem ist der Mittelpunkt 25 der Erde, das fruchtbarste aller Länder. Jerusalem sehnt sich danach, dass ihr es befreit. (...) Macht euch also auf den Weg. Eure Sünden werden euch vergeben sein, ewiger Ruhm im Himmel ist euch gewiss.

Georges Tate, Die Kreuzritter, übers. von Patrick Brauns, Ravensburg 1993, S. 136, 137. Bearb. d. Verf.

Methodische Arbeitsschritte

1 Beschreibung

Wie bei allen Textquellen musst du zuerst folgende Fragen beantworten:

- Worum geht es in dem Text? Was ist das Thema, was der Inhalt?
- Wann ist der Text entstanden? Wer ist der Autor? An wen wendet er sich? In welcher Situation und warum tut er das?
- Schlage unbekannte Begriffe nach.

2 Untersuchung

Nimm dir die einzelnen Aussagen oder Sinnabschnitte vor und stelle fest, wie der Autor seine Zuhörer zu überzeugen sucht:

- Gibt der Autor Tatsachen wieder oder bloße Meinungen?
- Welche Absichten verfolgt der Autor? Ordne jede Aussage einem/mehreren der folgenden Begriffe zu: „etwas rechtfertigen“, „Unerwünschtes tadeln“, „Erwünschtes loben“, „Ängste, Hoffnungen, Wünsche wecken“.

3 Deutung

Prüfe die Wirkung der Rede, indem du folgende Fragen beantwortest:

- Welche Gedanken/Gefühle könnten die Aussagen bei einem Anhänger des Redners auslösen (hier z.B. bei einem christlichen Ritter)?
- Bei welchen Aussagen würde ein Gegner (hier z.B. ein Muslim) protestieren?
- Welche Aussagen würdest du als zweifelhaft, übertrieben oder Schwarz-Weiß-Malerei bezeichnen?

Folgendes Beispiel zeigt, wie du den Aufruf Urbans II. bearbeiten könntest:

Beschreiben

Papst Urban II. spricht Geistliche, Fürsten, Ritter und das Volk an. Er will Adlige und Volk für einen Kreuzzug nach Jerusalem gewinnen. Urban nutzt den Besucherandrang zum Konzil in Clermont 1095. So können ihn viele hören. Es handelt sich also um einen öffentlichen Aufruf. Den Aufruf hat zwar der Papst vorgelesen, aufgeschrieben hat ihn aber der Mönch Robert von Reims zwölf Jahre danach.

Untersuchen

Die Nachricht, dass muslimische Truppen Konstantinopel bedrohen, stimmte. Urban II. versucht seine Zuhörer von der Notwendigkeit eines Kriegszuges zu überzeugen, indem er ihnen sagt, sie seien etwas Besonderes für Gott. Daher müssten sie auch für ihn kämpfen. Er weckt Ängste, indem er sagt, dass ein fremdes und gottloses Volk christliche Länder besetze, Christen verfolge und ermorde sowie Kirchen zerstöre. Gleichzeitig weckt er die Hoffnung bei seinen Zuhörern, dass Gott ihnen alle Sünden vergeben werde. Damit rechtfertigt er einen Kreuzzug.

Auswerten und deuten

Die Zuhörer könnten tatsächlich glauben, sie seien etwas Besonderes, und begeistert in den Krieg ziehen. Sie werden gegen die Muslime aufgewiegelt, die als gottlos hingestellt werden. Diese könnten aber einwenden, dass das nicht stimmt, denn sie beten auch zu Gott. Franken als auserwähltes Volk und Muslime als gottlos zu bezeichnen, ist Schwarz-Weiß-Malerei.

 C: Schreibe eine Erwiderung auf den Aufruf aus muslimischer Sicht.

Q8 Muslimische Krieger ermorden Christen, rauben Kirchen aus und beschmutzen sie

Von Beginn der Kreuzzüge an wurde solche Hasspropaganda in Wort und Bild in Europa verbreitet, um die Kreuzzugstimmung anzuheizen, französische Miniatur, um 1325.

Q9 Jerusalem – das Ziel der Kreuzfahrer

Die Stadt Jerusalem gilt Juden, Christen und Muslimen als heilig. Hier stand der Tempel, das zentrale Heiligtum der Juden. Nach der Zerstörung durch die Römer 70 n. Chr. ist von ihm nur noch die so genannte „Klagemauer“ (im Vordergrund rechts) übrig geblieben, an der sich täglich fromme Juden zum Gebet einfinden. Für die Christen ist Jerusalem der Ort, wo Jesus hingerichtet worden, begraben und zum Himmel aufgefahren ist.

Der Felsendom (goldene Kuppel) erinnert die Muslime an die Stelle, von der aus der Prophet Mohammed in einer nächtlichen Himmelfahrt Abraham, Moses und Jesus begegnet sein soll.

Q10 Alltag in den Kreuzfahrerstaaten aus der Sicht eines dort ansässigen Kreuzfahrers:

Wir waren Abendländer und sind Orientalen geworden, wer Römer oder Franke war, ist Bewohner Palästinas geworden.

Wer in Reims oder Chartres wohnte, betrachtet jetzt Tyrus oder Antiochia als Heimatstadt. Wir haben unsere Geburtsorte schon vergessen. (...) Manche von uns besitzen in diesem Land Häuser und Diener (...), ein anderer hat eine Frau geheiratet, die nicht seine Landsmännin ist, sondern eine Syrerin oder Armenierin oder sogar eine frühere Muslimin, die sich hat taufen lassen (...); sie sprechen verschiedene Sprachen und ha-

ben es doch alle schon fertig gebracht, sich zu verstehen. Die verschiedensten Sprachen sind jetzt der einen wie der anderen Nation gemeinsam und das Vertrauen nähert die entferntesten Rassen einander an.

Q11 Die Franken im Heiligen Land aus der Sicht eines Muslim:

Alle Franken, die erst seit kurzer Zeit das Land hier bewohnen, zeigen sich unmenschlicher als die, die schon lange unter uns wohnen und mit uns vertraut geworden sind. Dafür ein Beispiel: Als ich Jerusalem besuchte, ging ich in die Moschee Al-Aqsa, die sich im Besitz der

Tempelritter, meiner Freunde, befindet, um dort ein Gebet zu verrichten. (...) Ich war in mein Gebet vertieft, als einer der Franken sich auf mich stürzte und mein Gesicht nach Osten drehte¹, indem er sagte: „So betet man!“ Eine Schar Tempelritter ergriff ihn und trieb ihn hinaus. Dann entschuldigten sie sich bei mir und sagten: „Er ist ein Fremder, weil er erst in diesen Tagen aus Europa angekommen ist. Er hat noch nie gesehen, dass jemand nicht nach Osten betet.“

¹ Der Christ betete in Europa Richtung Jerusalem (nach Osten), der Muslim Richtung Mekka. Q10 und Q11 zit. nach: Regine Pernoud (Hrsg.), Die Kreuzzüge in Augenzeugenberichten, 5. Aufl., München 1980, S. 125 und 131.

1. Erkläre, wer Vorteile und wer eher Nachteile aus den Kreuzzügen zog (VT, Q1).

2. Vergleiche die Berichte über die Eroberung Jerusalems (Q4a, Q4b) miteinander. Erläutere, wo sie sich widersprechen oder ergänzen.

3. „Ob Gott es wirklich wollte?“ Nimm Stellung zu den Ereignissen am Rhein und in Jerusalem (VT). Beziehe dich bei deiner Antwort auch auf Q5.

4. Vergleiche die Gründe und Absichten, die der Papst in seinem Aufruf zum Kreuzzug anführt (Q7), mit denen, die du im VT findest.

5. Inszeniert einen Dialog zwischen einem heutigen europäischen Christen und einem orientalischen Muslim: Wie haben die Kreuzzüge das Verhältnis zwischen Europa und dem Orient beeinflusst?

Europa begegnet der islamischen Kultur

Wer heute Spanien oder Sizilien besucht, kann beeindruckenden Zeugnissen islamischer Kultur begegnen. Wie sind sie dorthin gekommen? Woran erinnern sie?

Das islamische Europa

Spanien und Sizilien waren Teile Europas, die zeitweilig unter muslimische Herrschaft gelangten. In Spanien entstand sogar ein selbstständiges Kalifenreich. In beiden Ländern lebten Christen, Juden und Muslime zusammen, wobei die Christen in der Mehrheit waren. Das ging nicht ohne Spannungen ab, doch gab es auch viele Beispiele für Toleranz und gegenseitiges voneinander Lernen. Dabei waren die Muslime lange Zeit die Gebenden.

Die Entstehung der arabischen Wissenschaft

Als die Araber um 700 n. Chr. Gebiete Nordafrikas und Vorderasiens eroberten, fielen ihnen viele Schriften asiatischer und griechischer Gelehrter in die Hände. Um sie ins Arabische zu übersetzen, schuf der Kalif Al-Ma'mun im Jahr 830 in Bagdad das „Haus der Weisheit“, ein Forschungszentrum, das zum Vorbild für ähnliche Einrichtungen – auch in Spanien und auf Sizilien – wurde. Hier arbeiteten Gelehrte aus allen Teilen des Reiches und aller Religionen zusammen, nur das Können zählte. Echte Araber waren die wenigsten der Gelehrten. Weil aber alle Arabisch sprachen, wurden sie zu Vertretern der arabischen Wissenschaft, die bis 1200 führend in der damaligen Welt wurde. Sie brachten die Zahlenlehre (Arithmetik) voran, schufen die Grundlagen der Gleichungslehre (Algebra), verfeinerten die Berechnung der Planetenbewegung und der Gradteilung der Erde. In der Medizin kamen sie zu neuen Erkenntnissen zum Blutkreislauf, zur Bestimmung von Krankheiten und zur Schmerzbetäubung. Technische Apparate, z. B. für Operationen oder die Standortbestimmung von Schiffen auf hoher See, stammten von arabischen Gelehrten.

Schaufenster für Europa

Spanien und Sizilien waren Schaufenster der islamischen Wissenschaft und Kultur in Europa. Hier konnten europäische Christen erstmalig islamische Kunst und orientalische Stadtkultur mit ihren Schulen, Bädern, Bibliotheken, Krankenhäusern kennen lernen. In Toledo und Córdoba gab es Übersetzer- und Forschungszentren, die auch bestehen blieben, als vom 11. Jahrhundert an christliche Könige die muslimischen Herrscher allmählich verdrängten. Jetzt übersetzten sie griechische und arabische Schriften ins Lateinische, die europäische Wissenschaftssprache. Manche Universitäten, von denen die ersten um 1200 entstanden, verdankten ihren guten Ruf der arabischen Wissenschaft – z. B. die Medizinfakultäten in Salerno und Montpellier.

 A: Erläutere, was mit „arabischer Wissenschaft“ gemeint ist.

 B: Liste die Fachgebiete auf, in denen die arabischen Gelehrten hohe Leistungen erbracht haben, und führe Beispiele dafür an.

 C: Kannst du dir denken, warum sich der König lieber auf arabische als auf christliche Gelehrte verlässt und warum ein Astrologe dazugehört?

Q1 Arabische Ärzte

am Sterbebett des christlichen Normannenkönigs Wilhelm von Sizilien (1166–1189), Ausschnitt aus einer Bilderchronik, 1196

Links: ein Arzt prüft Urin; Mitte: ein Astrologe fertigt ein Horoskop an; rechts: Totenmesse.

Q2 Der Löwenhof in der Alhambra (Rote Burg) von Granada

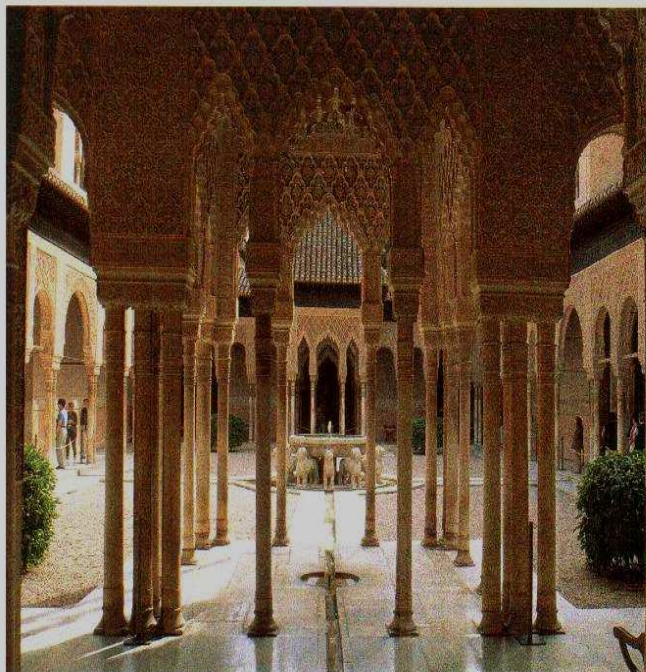
Ca. 1250–1492 Hauptstadt und Sitz des letzten muslimischen Herrschers in Spanien, heutige Ansicht. Die Alhambra gilt mit ihren reich verzierten Gebäuden und Räumen immer noch als eines der schönsten Bauwerke der islamischen Welt. Weil es in der islamischen Kunst verboten war, Allah und den Propheten Mohammed darzustellen, entwickelten islamische Künstler eine hohe Meisterschaft in der Anfertigung von Ornamenten. Darin wurden auch arabische Schriftzeichen verwandt.

Q3 Arabische Kultur unter Christen in Spanien

Ein Christ aus Córdoba berichtet, 9. Jahrhundert:

Viele meiner Glaubensgenossen lesen die Gedichte und Märchen der Araber. Sie studieren die Schriften der muslimischen Theologen und Philosophen, nicht um sie zu widerlegen, sondern um zu lernen, wie man sich auf korrekte und elegante Weise im Arabischen ausdrückt. Wo findet man heute einen Christen, der die lateinischen Kommentare über die Heilige Schrift liest – außer es ist ein Geistlicher? (...) Ach, alle jungen Christen, die das nötige Talent haben, kennen nur die Sprache und Literatur der Araber! (...) Sie lesen und studieren aufs Eifrigste die arabischen Bücher, legen sich mit enormen Kosten große Bibliotheken davon an und sagen überall, nur diese Literatur sei bewunderungswürdig. Redet man ihnen dagegen von christlichen Büchern, so antworten sie herablassend, diese Bücher verdienen es nicht gelesen zu werden. Ach, die Christen haben sogar ihre Sprache vergessen. Unter Tausenden findet man kaum einen, der einen erträglichen lateinischen Brief schreiben kann.

Zit. nach: Sigrid Hunke, Allahs Sonne über dem Abendland, Frankfurt/Main 2001, S. 338. Bearb. d. Verf.

Q4 Christliche Kultur unter Muslimen in Spanien

Ein Muslim berichtet, ca. 1377:

Ein Besiegter ist stets darauf aus, den Sieger in seiner Erscheinung, seiner Anschauungen sowie in allen übrigen Lebensformen und Gewohnheiten nachzuahmen. Der Grund liegt darin, dass der Mensch denjenigen, von dem er besiegt wurde und dem er sich unterwirft, stets für vollkommen hält. Denn entweder sieht er ihn als vollkommener an, weil er übergroße Furcht vor ihm hat oder weil er irrtümlicherweise glaubt, der Sieg seines Gegners sei nicht durch dessen stärkeres Heer zustande gekommen, sondern durch die Vollkommenheit von dessen Lebensformen und Gewohnheiten. (...) Deshalb kann man beobachten, dass der Besiegte im Gebrauch und im Stil seiner Kleidung, seiner Reittiere und Waffen sowie in allen übrigen Lebensformen den Sieger nachahmt. (...)

Das geht sogar so weit, dass bei einem Volk, das von seinem Nachbarvolk beherrscht wird, ohne im Krieg besiegt worden zu sein, die Zeichen der Nachahmung und Angleichung zu einem großen Teil sichtbar werden. Das ist in heutiger Zeit in Al-Andalus (arab. Name für Spanien) der Fall. Dort passen sich die Muslime in ihrer Kleidung, ihren Äußerlichkeiten und vielen ihrer Gewohnheiten und Verhaltensregeln den christlichen Völkern aus dem Norden des Landes derartig an, dass sie sogar die Wände ihrer Bauten und Häuser mit Bildern schmücken.¹ Der kluge und aufmerksame Beobachter wird darin die Zeichen der immer stärker werdenden christlichen Vorherrschaft ablesen.

¹ Bildliche Darstellungen sind im Islam umstritten. Ibn Khaldun, Buch der Beispiele, Leipzig 1992, S. 96–97. Bearb. d. Verf.

1. Erläutere die Aussage, dass Spanien und Sizilien für das christliche Europa Schaufenster und Begegnungsstätten für islamische Kunst und Wissenschaft waren (VT, Q2, Q3).

2. Was sagen Q3 und Q4 über den Einfluss der Politik auf die Kultur aus? Erkläre, wie es zu dem Wandel der Kultur zwischen dem 9. Jahrhundert und 1377 gekommen ist (VT).

Die Kreuzzüge – politische Folgen eines grandiosen Fehlschlages?

Von den beträchtlichen kulturellen Folgen der Kreuzzüge war bereits die Rede. Wie steht es aber um die politischen Folgen? Welche Rückwirkungen hatten diese Kriege auf die islamische Welt? Hier gehen die Auffassungen weit auseinander. Der Kreuzzugbegriff hat sich jedenfalls sehr verdächtig gemacht. Wer ihn gebraucht, beansprucht für sich, dass er unbedingt Recht hat und in einem „höheren“ Auftrag handelt, der keinen Widerspruch duldet. Wenn Politiker heute von „Kreuzzügen“ sprechen, müssen sie mit heftigem Widerstand rechnen. Papst Johannes Paul II. hat sich jedenfalls im Jahr 2000 ganz förmlich für die im christlichen Namen geführten Kreuzzüge entschuldigt.

Q1 Der englische Historiker Steven Runciman zur Geschichte der Kreuzzüge

Im Gesamtbild der Geschichte gesehen, war die ganze Kreuzzugsbewegung ein einziger riesiger Fehlschlag. Der an ein Wunder grenzende Erfolg des Ersten Kreuzzuges führte zur Errichtung fränkischer Staaten (...); und ein Jahrhundert später, als alles verloren schien, hielt die hochgemute Tapferkeit der Krieger des Dritten Kreuzzuges sie noch auf weitere hundert Jahre am Leben. Aber das dürftige kleine Königreich Jerusalem und seine Geschwister-Fürstentümer waren für so viel Tatkraft und Begeisterung ein winziges, schwächliches Ergebnis. Während dreier Jahrhunderte gab es in Europa kaum einen Machthaber, der nicht irgendwann einmal mit glühendem Eifer gelobte, in das Heilige Land zu ziehen. (...) Noch schädlicher war die Wirkung des Heiligen Krieges auf den Geist des Islam. Jede Religion, die sich auf eine ausschließliche Offenbarung gründet, muss zwangsläufig gegenüber dem Ungläubigen eine gewisse Verachtung an den

Tag legen. Doch der Islam war in seinen Anfängen nicht unduldsam. Mohammed selbst war der Auffassung, dass Juden und Christen eine teilweise Offenbarung erhalten hatten und daher nicht verfolgt werden durften. Unter den früheren Kalifen spielten die Christen in der arabischen Gesellschaft eine ehrenvolle Rolle. (...) Der von den Franken entfesselte Heilige Krieg verdarb diese guten Beziehungen.

Steven Runciman, Geschichte der Kreuzzüge, Sonderausgabe in einem Band, München, Beck 1989, S. 1249f., 1254.

Q2 Die Folgen der Kreuzzüge für die islamische Welt

Der Islamwissenschaftler Bernard Lewis zu den Beziehungen zwischen Christen und Moslems:

Der Einfluss der Kreuzfahrer auf die Länder, die sie bis zu zwei Jahrhunderte lang beherrscht hatten, war in den meisten Bereichen erstaunlich gering. In diesen Staaten hatten sie nie mehr als eine dominierende Minderheit westeuropäischer Katholiken (...) gebildet. Die große

Mehrheit der Bevölkerung bestand aus eingeborenen Moslems, Christen verschiedener östlicher Kirchen und einigen Juden. Nach dem Abzug der Kreuzfahrer wurden diese Länder der islamischen Gesellschaft und Politik mühelos wieder einverleibt. Aber (...) die Kreuzzüge hinterließen ein bleibendes Merkmal. Die Lage der nichtmoslemischen Untertanen des islamischen Staates verschlechterte sich. Die Verbitterung, die aus dem langen Kampf zwischen Islam und Christenheit resultierte, die Sicherheitsbedürfnisse in Gebieten mit gemischter moslemischer und christlicher Bevölkerung zu einer Zeit, als religiöse Loyalität Vorrang hatte, und (...) das Beispiel der Verfolgung, das christliche Könige und Prälaten gesetzt hatten, trugen alle schließlich zu einer strengeren Haltung von Seiten der Moslems bei. Von dieser Periode an wurden die Beziehungen zwischen den Moslems und ihren christlichen und jüdischen Untertanen distanzierter und häufig schwieriger.

Bernard Lewis, Die Welt der Ungläubigen. Wie der Islam Europa entdeckte, übers. von Bernd Rullkötter, Frankfurt-Berlin-Wien, Propyläen 1983, S. 23f.

Q3 Zweikampf, der als Kampf zwischen Richard Löwenherz und Sultan Saladin gedeutet wird. Luttrell-Psalter, um 1340

Q4 Die Eroberung von Konstantinopel beim 4. Kreuzzug im Jahr 1204

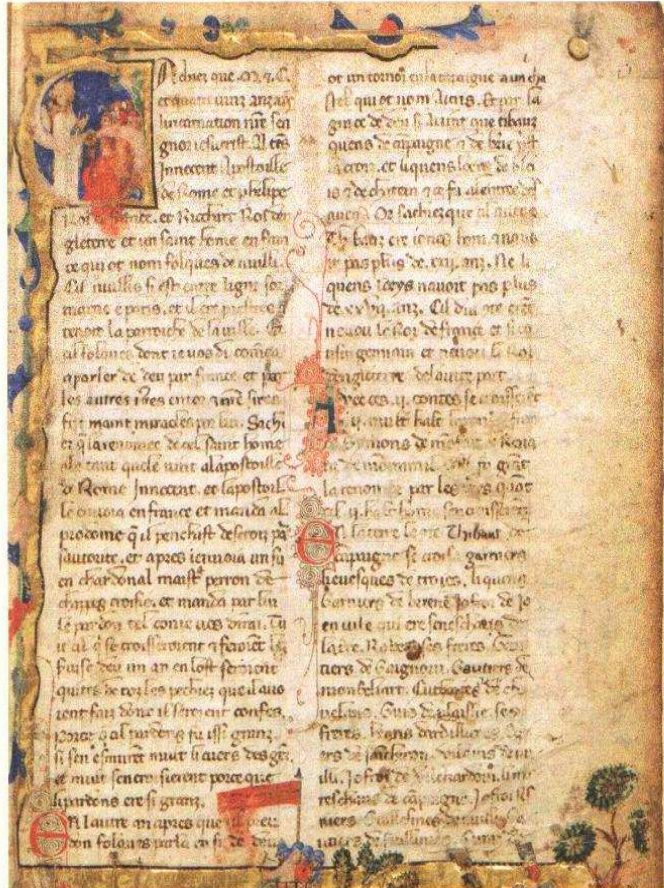
Buchmalerei in der Beschreibung des Kreuzzuges von Geoffroy de Villehardouin, 14. Jahrhundert

Finanzielle Fehlkalkulationen und die Hoffnung auf reiche Beute führten dazu, dass der 4. Kreuzzug nicht dem Heiligen Land galt, sondern dem christlichen Byzantinischen Reich. Thronwirren in Konstantinopel und finanzielle Versprechungen taten ein Übriges. Die Kreuzritter stürmten die Stadt und verübten schreckliche Gräueltaten an der Bevölkerung. Die Stadt wurde geplündert; so stammen z.B. die Pferdestatuen am Markusdom in Venedig aus dem Beutegut. Dieser skrupellose Kreuzzug von Christen gegen Christen hat der Kreuzzugs-idee sehr geschadet und die ohnehin schon getrübbten Beziehungen zwischen der römischen und griechisch-orthodoxen Kirche nachhaltig belastet.

Q5 Dauerthema Kreuzzüge?

Der syrisch-deutsche Sozialwissenschaftler Bassam Tibi zur Bedeutung der Kreuzzüge:

Es wird klar, wie sehr das historische Erbe von Jihad und Kreuzzug sowohl bei den Europäern als auch bei den Muslimen verwurzelt ist. (...) Die ausgesprochene Geringschätzung der Muslime durch Europäer öffnet alte Wunden. So werden Muslime von den Deutschen nicht ernst genommen. Die Muslime reagieren darauf angst- und aggressionsbeladen, und sie kompensieren dies zivilisatorisch mit einer Verachtung der deutschen Permissivität [Gewährenlassen, Zügellosigkeit]. Die im islamischen Orient generell verbreitete Verachtung des Europäers basiert auf der Wahrnehmung, dass dieser angeblich kein Scharaf, d.h. keine

Ehre, habe, weil er seine Frau nicht vor der Eroberung durch andere Männer beschützt und zudem nicht zu verbindlichen Werten steht. Wir finden dieses Vorurteil sogar bei zeitgenössischen islamischen Chronisten der Kreuzzüge. Selbstwert steht bei den Muslimen höher als materieller Erfolg. (...) Bis zum heutigen Tag sind die Kreuzzüge ein Dauerthema in der Welt des Islam. Die europäische Expansion und ihre ko-

lonialen Unternehmungen werden generell als Salibiyya/Kreuzzüglertum beschrieben. (...) Aber erst der Golfkrieg von 1991 wird kollektiv als unmittelbare Fortsetzung der sieben Kreuzzüge wahrgenommen. (...) Alle darauf folgenden Kriege gegen Muslime, ob in Bosnien oder Tschetschenien, werden als Kreuzzüge gebrandmarkt.

Bassam Tibi, Kreuzzug und Jihad, München, C. Bertelsmann 1999, S. 46f., 113.

1. Beschreibe genau die Darstellung des Zweikampfes zwischen Richard Löwenherz und Saladin (Q3). Wie stellt der christliche Künstler den Sultan dar, wie Richard Löwenherz? Welche Wirkung sollte dieses Bild auf den Betrachter auslösen?

2. Fasse die Stellungnahmen der drei Wissenschaftler (Q1, Q2, Q4) zu den Folgewirkungen der Kreuzzüge stichwortartig zusammen. Stelle gegenüber: Welche Folgen hatten die Kreuzzüge für den Okzident, welche für die islamische Welt?

3. Recherchiere im Internet unter den Stichworten „Kreuzzug“ und „Irak“. Schreibe einen kurzen Bericht über die Ergebnisse deiner Recherche.

4. Versuche ein zusammenfassendes Urteil, wie die politischen Folgen der Kreuzzüge aus heutiger Sicht bewertet werden könnten.

4. Einen Text analysieren

Charakterisiere die Stimmung in Frankreich zu Beginn des Ersten Kreuzzuges und belege deine Beobachtungen durch Textaussagen aus Q1.

Q1 Kreuzzugsstimmung in Frankreich

Aus der Chronik des Ekkehard von Aura, verfasst 1096:

Die westlichen Franken konnten sich leicht überreden lassen, ihre Gefilde zu verlassen; denn Gallien hatte einige Jahre hindurch bald Bürgerkrieg, bald Hungersnot, bald Sterblichkeit schwer heimgesucht; zuletzt war es durch jene Plage, welche in der Gegend der Kirche der heiligen Gertrud zu Nivelles entstanden war, bis zur Verzweiflung am Leben in Schrecken gesetzt. Sie war nämlich folgender Art: Von einem unsichtbaren Feuer ergriffen, brannte einer, an welchem Teile des Körpers es sein mochte, in so empfindlicher, ja unvergleichlicher Qual und unheilbar, bis er mit der Qual das Leben oder die Qual mitsamt dem angegriffenen Gliede verlor. Es bezeugen dies noch bis heute manche, die an Händen und Füßen durch dieses Leiden

20 verstümmelt sind. Von den übrigen Nationen erzählten die einen Gemeinden oder Personen, außer dem apostolischen Aufrufe seien sie durch gewisse unter ihnen aufgetretene Propheten 25 oder durch himmlische Zeichen oder Offenbarungen in das Land der Verheißung gerufen, andere, sie seien durch irgendwelche Bedrängnisse zu solchen Gelübden bewogen worden; ein großer Teil derselben zog nämlich mit Weib und Kind und mit dem ganzen Hausrat beladen aus.

Zit. nach: Geschichte in Quellen, Mittelalter, Reich und Kirche, bearb. von Wolfgang Lautemann und Manfred Schlenke, München, bsv 1978, S. 368 f.

5. Suchaufgabe

In den Text Q3 haben sich viele arabische Lehnwörter eingeschlichen. Finde sie heraus und notiere sie in deinem Heft.

Q2 Die Würze des Alltags

Darf ich Sie in dieses Café einladen, gnädige Frau? Sie sind ermattet? Legen Sie bitte die Jacke ab und nehmen Sie dort hinten auf dem Sofa mit der karmin-

5 roten Matratze Platz! Der Konditor mit der steifen Mütze und dem weißen Kittel wird sofort eine Tasse Bohnenkaffee mit zwei Stückchen Zucker vor Sie hinstellen – oder lieber eine Karaffe eisgekühlte Limonade, falls Sie nicht Alkohol vorziehen? Nein? Dazu mögen Sie sicher eine Obsttorte mit Aprikosen und Bananen garniert.

Natürlich, mein Freund, sind Sie heute zum Essen mein Gast! Zur Eröffnung darf ich Ihnen einen Sorbett von Orangen reichen. Die gefüllten Artischocken werden Ihnen als Vorspeise gefallen. Und was halten Sie jetzt von bardiertem [mit Speck umwickelten] Kapaun auf pikantem Reis mit Spinat-Krusteln? Danach kann ich Ihnen die Zimtröllchen in Arraksauce sehr empfehlen. Und zum Beschluss einen Mokka. Und machen Sie 25 es sich bitte auf dem Diwan bequem.

Sigrid Hunke, Allahs Sonne über dem Abendland. Unser arabisches Erbe, Frankfurt/M., Fischer 1990, S. 17.

Lösung: Café, (er)mattet, Jacke, Sofa, karmin, Matratze, Konditor, Mütze, Kittel, Tasse, Bohnenkaffee, Zucker, Karaffe, Limonade, Alkohol, Aprikosen, Bananen, Sorbett, Orangen, Artischocken, bardiert, Spinat Zimt, Arrak, Mokka, Diwan

Q3 Enthauptung muslimischer Gefangener,

Nachdem Richard Löwenherz im Jahr 1191 Akkon erobert hatte, ließ er 3000 muslimische Gefangene hinrichten. Die Muslime haben das nicht vergessen. Bei der Rückeroberung von Akkon hundert Jahre später ließ der siegreiche Sultan alle christlichen Verteidiger hinrichten, französische Miniatur, 1490.

6. Texte schreiben

- Verfasse je einen Tagebucheintrag zu den Vorgängen im Jahr 1191 (Q3) aus christlicher oder muslimischer Perspektive.
- Schreibe eine neue Bildunterschrift aus christlicher und muslimischer Sicht.
- Verfasse einen Protestbrief des Papstes zu den Vorgängen in Akkon.

ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Samsun'un Çarşamba ilçesi Gökçe çakmak köyünde doğdu. İlkokulu Porsuk köyü karşı mahalle ilkokulunda okudu. Ortaokulu Çarşamba imam hatip lisesinde, liseyi Samsun imam hatip lisesinde okudu. 1989 yılında imam hatip olarak göreve başladı. 1993 yılında Marmara üniversitesi ilahiyat fakültesi İlahiyat Meslek Yüksek okulunu bitirdi. 1999 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimini bitirdi. 2001-2005 yılları arasında Almanya'da koordinatör din görevlisi olarak görev yaptı. 2008 yılında Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Almanya'da Gymnasium'larda Okutulan Tarih Kitaplarında İlk Dönem İslam Tarihi İle İlgili Yer Alan Bilgilerin Tespiti Ve Analizi" konulu yüksek lisans tezini tamamladı. Halen Kocaeli ili Körfez ilçesi Merkez camiinde uzman imam hatip olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Orhan TUNA

15/01//2014